CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ

GENERAȚIE ȘI CULTURĂ

EDITURA ALBATROS

CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ

GENERAȚIE ȘI CULTURĂ

CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ

GENERAȚIE ȘI CULTURĂ

EDITURA ALBATROS • BUCUREȘTI
1985

Părinților mei
NECULAI și MARIA

CUPRINS

Capitolul III

TINEREȚEA — VÎRSTA CULTURII

Capitolul IV

DE LA ORIZONTUL DE CULTURA LA ACȚIUNEA CREATOARE

Capitolul V

GENERAȚIA LITERARĂ

În loc de încheiere:

INTRODUCERE

Despre generație s-a vorbit mai mult în literatură. Dezbaterile din ultimul timp sînt elocvente în acest sens. Există și un număr de cercetări sociale precum și doctrine filosofice preocupate de problematica generațiilor, însă tratată ca subsidiară unei teme. Parcurgerea studiilor autohtone consacrate domeniului dezvăluie o anumită lipsă de rigoare în descrierea generației. Cum tinerii sînt deosebit de sensibili la ideea de generație am apreciat utilă elaborarea unei lucrări pe această temă incitantă, disputată și... contestată. Pentru că, s-o spunem de acum, lipsesc atitudinile de negare și respingere a conceptului de generație.

Privită din alt unghi de vedere, problema generațiilor ne-a interesat și ca o problemă de istorie culturală românească. Preocupați de studierea proceselor de edificare a civilizației române moderne am constatat puternicul sentiment de generație la întemeietorii spiritului modern în cultura noastră. Pașoptiștii, junimiștii și socialiștii au constituit și grupări de generație ce au pus în fața societății de atunci idealuri și aspirații proprii care, apoi, s-au identificat cu nevoile și interesele țării.

Pornind de la realitățile sociale, culturale și istorice specifice evoluției noastre, în primul capitol al cărții încercăm să disociem sensurile multiple ale generației, să descifrăm acele elemente esențiale în conturarea conceptului de generație ce se degajă din confruntările ideologice în acest domeniu. În consecință, stăruim asupra unora dintre ideile actuale despre generație. Este impe-

rios necesar să ne raportăm la asemenea idei avînd în vedere că ele au apărut și ca urmare a mișcărilor de tineret din anii '60 și '70, deci fiind cauzate de o realitate socială concretă.

Un loc distinct în lucrare îl ocupă raporturile între generații. S-a vorbit mult despre așa-zisul conflict, ruptura sau prăpastia între generații, despre incomunicabilitatea acestora. Sînt ele reale? Ce a determinat apariția acestor teze? Asupra lor insistăm într-un întreg capitol. Relațiile intergenerații în cadrul familiei, raporturile dintre copii, tineri și adulți, locul tatălui și al mamei în constelația familială, continuitatea și schimbarea în familia contemporană din perspectiva generațională constituie nucleul analizei consacrate dinamicii generațiilor. Avertizăm cititorul că această investigație nu este una de sociologie a familiei. Ea se concentrează pe familie ca mediu social important în care se nasc și se afirmă raporturile între generații ca relații între culturi. Fiecare generație reprezintă un anumit tip de cultură și este transmițătoare de cultură, mai ales în familie, ea însăși fiind un model cultural, poate cel mai palpabil pentru cei mai mulți oameni.

Ambiționînd conturarea unei imagini cuprinzătoare asupra culturii tineretului, ca tip particular de cultură generațională, încercăm într-un alt capitol să evidențiem cîteva dintre dimensiunile esențiale ale comportamentului și orientărilor culturale ale tinerilor.

Depășind modul tradițional de descriere a culturii ca omogenă, unitară și necontradictorie, așadar abstractă, căutăm să înfățișăm cititorului tînăr o cultură dinamică, vie, în plin proces de evoluție, contradictorie, așa cum este și personalitatea umană. Cultura nu este un amalgam de valori statice, detașate de fluxul continuu al vieții. Ea este puternic implicată în realitate și deci un element esențial al schimbării, al perfecționării și autodepășirii permanente.

Lucrarea constituie și o încercare de punere în evidență a unui număr de particularități ale raportării tineretului la cultura noastră socialistă. Ferindu-ne atît cît ne stă în putință de tonul moralizator și didacticist dorim să prezentăm tinerilor cititori și educatorilor opinii, atitudini, preferințe și opțiuni culturale ale generației tinere. Facem aceasta cu convingerea că judecățile

noastre despre o generație capătă un plus de concretețe dacă se întemeiază și pe cunoașterea științifică a celor cărora ne adresăm.

Dispute interesante s-au purtat și se poartă pe tema generației literare și am considerat ca utilă prezentarea lor succintă în scopul de a concretiza teze și principii teoretice demonstrînd specificul generației în fiecare structură socială și culturală.

Cartea se bazează pe concluzii și date ale unor cercetări. Însă nu toate asertiunile noastre au găsit un fundament în cercetarea socială. Afirmarea lor are și un anumit scop. Pornind de la ideea că fiecare dintre noi este un observator al vieții sociale, un cercetător al propriei sale persoane și al mediului în care trăiește, am apreciat că aceste asertiuni vor servi cititorului, cu deosebire celui tînăr, în cunoașterea și verificarea prin confruntarea cu realitatea a tezelor și ideilor din cartea noastră. Dacă am reușit, măcar parțial, să stîrnim curiozitatea de a ști mai mult despre ceea ce definește o generație, atunci ne putem considera satisfăcuți de efortul nostru.

În încheiere aducem vii mulțumiri directorului Editurii Albatros, cunoscutul scriitor și susținător al literaturii pentru tineret, Mircea Sântimbreanu, redactorului de carte, Gheorghe Marin, pentru sprijinul generos și competent.

Capitolul I

GENERAȚIA

1. DE CE GENERAȚIA ?

Fiecare din noi ne naștem într-un anumit mediu familial și social. Purtăm d-a lungul vieții amprenta acestui mediu. Dar noi aparținem și grupului celor născuți o dată cu noi. Pe măsura evoluției noastre ne simțim inserați în grupul de vîrstă. Trăim, reacționăm la fel sau aproape la fel ca și cei de o vîrstă cu noi. Observăm la un moment dat că avem idealuri comune, ne exprimăm în același chip și aspirăm către aceleași țeluri. Ne dăm seama că față de cei mai în vîrstă decît noi, gîndim diferit unele lucruri. Ne îmbrăcăm altfel, avem alte interese culturale, dorim să ne organizăm în alt mod relațiile cu ceilalți, avem criterii proprii de opțiune, dispunem de capacitatea de a cunoaște și interpreta realitatea. Avem, într-un cuvînt, un modus vivendi specific. De aici și diferențele. Conștientizăm, începînd cu vîrsta adolescenței, că ne deosebim de ceilalți. Ne dăm seama că dispunem de elan, forță și posibilități de a produce ceva, de a schimba mediul căruia îi aparținem, că putem construi un mod de viață propriu.

O întrebare firească apare : putem oare să schimbăm singuri lumea ? Ce mijloace ne stau la dispoziție ? Altfel spus, putem s-o luăm de la început ? Avem în fața noastră experiența părinților noștri, a generațiilor precedente. Izvor nesecat de învățăminte, această experiență ne arată ce drum a parcurs pînă la noi omenirea. Și ne mai arată ceva : inutilitatea efortului de a relua totul de la început și, totodată, obligația de a ține seama de ceea ce au făcut alții pînă la noi. Mai mult, ea do-

vedește cu prisosință că istoria nu este creația unei generații, că ea este opera succesiunii neîntrerupte a generațiilor. Orice nouă generație moștenește o sumă de valori care sintetizează experiențe, eșecuri, erori, drame, tragedii umane și sociale. Ele sînt o oglindă mai mult sau mai puțin fidelă a epocilor trecute și, în același timp, o busolă ce indică riguros sau aproximativ nordul devenirii noastre. A te lipsi de această busolă numai pentru că vrei să fii cu totul diferit de înaintași înseamnă a-ți închide singur căile propriei deveniri și deci a bloca progresul. Înseamnă, în ultimă instanță, să renunți la cultură. Ea este mărturia înaintașilor noștri, exprimă spiritualitatea unei comunități umane, a unei societăți.

Sîntem angrenați într-o lume a cărei evoluție se accelerează, o lume ce ne obligă la mari eforturi de cunoaștere și adaptare. Sîntem cu toții dependenți unii de alții. Simțim că a stăpîni astăzi mecanismele vieții sociale și individuale nu mai este posibil fără să ne sprijinim pe cunoaștere. De unde putem să învățăm mai bine înțelepciunea de a fi decît din cultură ? Devenim ceea ce vrem să fim nu datorită simplei autoreproduceri ci prin însușirea valorilor create de cei de dinaintea noastră. Asimilarea acestui fond de cunoștințe și valori, transpunerea lui în atitudini, comportamente profesionale, culturale și cotidiene impun raporturile cu celelalte generații. Și, în primul rînd, cu generația care ne precede, acea generație dătătoare a primelor cunoștințe despre lume și despre noi.

Cum se manifestă aceste relații ? Care sînt diferențele între generații ? Care este deosebirea dintre lumea copilăriei, a tinereții și cea a adulților ? Acestea sînt doar cîteva dintre întrebările ce le dezbatem în continuare.

2. SENSURILE GENERAȚIEI

Tot mai insistent se discută astăzi despre cultură în relație cu generația. Ea este unul din parametrii diferențierii culturale. Raporturile între generații sînt raporturi între culturi, iar coeziunea generațiilor este dată de cultură. Dar, cultura nu este omogenă, ea este di-

versă, contradictorie, deoarece omul, în evoluția lui biologică și, mai ales, socială, trăiește și asimilează în grade diferite conținuturile culturale. Fiind prin excelență originalitate, creația spirituală pune în evidență mai tranșant unitatea de generații și, prin aceasta, diferența dintre generații.

Ce este generația? Este la îndemîna oricui exemplul cotidian al utilizării și difuzării noțiunii de generație pe cele mai diverse căi de comunicație. De cîte ori nu auzim de generația tînără, generația adultă, generația vîrstnică? Nu numai atît. Cine n-a auzit de generația pașoptistă? Cu toate clarificările aduse de studiul competent și sistematic al revoluției de la 1848 din țara noastră tot denumirea de generație pașoptistă acoperă parcă mai exact sensul acestei grupări ce a deschis prin acțiunea ei revoluționară drumul spre modernizarea României, către înfăptuirea unirii provinciilor românești.

De fapt, un eveniment ce maximalizează participarea și trăirea individuală și socială dă, de obicei, și denumirea unei generații. Se menționează, metaforic, generația războiului sau „generația pierdută". Se vorbește în același sens de o „generație a tăcerii" după cum nu mai puțin semnificativă este „generația sceptică" iar în deceniul șapte al secolului nostru s-a discutat în Occident despre generația capricioasă.

Sînt generații care marchează un moment în dezvoltarea culturii. În literatura noastră contemporană ne întîmpină apelativul de generația anilor '60, generația anilor '70 sau generația anilor '80, aceasta din urmă denumită și generația în blugi. Iată cum un aspect exterior poate căpăta semnificație aparte pentru descrierea unei generații.

Marile personalități ale unei culturi, prin creațiile lor ce se repercutează profund asupra evoluției spiritualității unui popor, sînt și purtătorii idealurilor unor grupuri de vîrstă. Generația Labiș, pentru a lua un exemplu, este gruparea de poeți ce descinde din saltul produs de creația genială a unui tînăr. Opera lui Labiș este simbolul noilor modalități poetice ce vor fi preluate și dezvoltate de pleiada poeților din anii '60, pleiadă ce va reînnoda firul tradiției noastre literare.

Noțiunea de generație nu este atît de exactă pe cît este vehiculată. Iată de ce o clarificare a conceptului este utilă în înțelegerea fenomenelor specifice raporturilor între generații.

Generația este descrisă ca o grupare ce trăiește într-un anumit timp. Ea este intervalul dintre părinți și copii. Cotidian, se vorbește de generația părinți-copii. Dar, generația este considerată și ca selecție a membrilor dintr-un grup de vîrstă. Uneori, ea este identificată cu grupa de vîrstă. Generația este definită și ca moment în evoluția socială, ca un segment din curgerea timpului social.

O pluralitate de sensuri se acordă generației : *demografic* : structura de vîrstă a populației ; *sociologic* : studiul generației la nivel macrosocial prin prisma raporturilor între diferitele comunități umane ; *psihologic* : studierea trăsăturilor psihosociale ale generației ca mare colectivitate umană, psihologia relațiilor între generații și relațiilor din interiorul generației, mecanismul psihologic al receptării, prin generație, a culturii.

Demografic, generațiile sînt considerate a fi grupuri de oameni născuți în același an sau care cad într-un interval de timp dintre vîrsta medie a părinților și a copiilor. Mărimea unei generații variază în diferite perioade fiind dependentă de dezvoltarea fiecărei societăți. Natalitatea, mortalitatea, durata vieții, ritmul biologic sînt influențate de condițiile social-istorice ale fiecărui grup uman. În demografie indicele cantitativ îl reprezintă vîrsta. Diferența între generații poate fi un an sau o perioadă de timp.

Sociologic există tendința de a delimita determinarea socială a generației de cea demografică. Noțiunea sociologică de generație cuprinde cîteva grupe de vîrstă. Generația nu este o determinare cantitativă, ci calitativă. Esența ei stă în modul în care evoluția istorică influențează asupra unui grup de vîrstă.

Descrierea termenului în diferite dicționare relevă aceeași pluralitate de sensuri acordate generației.

De pildă, în *Dicționarul explicativ al limbii române* generația este definită ca „totalitatea oamenilor (dintr-o comunitate socială dată) care sînt cam de aceeași vîrstă. Expresia din generație în generație = din tată în fiu ; de la o epocă la alta". Într-o altă accepțiune, cea dată

în *Grand Larousse Enciclopédique*, generația are sens de : 1. descendența de la tată la copii ; există două generații, cea a bunicilor și cea a nepoților ; 2. spațiul de timp care separă gradele de descendență. Există în jur de trei generații într-un secol ; 3. ansamblul indivizilor, al ființelor organizate ce trăiesc în același timp și fiind de vîrstă apropiată. În *The Enciclopédia Americana* (ediția din 1958) se spune că generația, în mod popular, este folosită ca măsură a timpului și uzual reprezintă aproape 30 de ani, perioadă cînd un om atinge maturitatea și vîrsta la care, de obicei, primul copil este născut. În ediția din 1972, aceeași enciclopedie definește generația ca „perioada de timp dintre nașterea părinților și nașterea copiilor. Toți copiii unui singur părinte sau grup de părinți sînt din aceeași generație, deși vîrsta lor poate acoperi o arie largă de ani".

Iată cîteva dintre accepțiunile generației în limbajul comun și cel teoretic. Înainte de a o descrie să aruncăm o privire asupra unor cunoscute doctrine sociale și filosofice despre generație.

3. PERSPECTIVA SOCIOLOGICO-FILOSOFICĂ ASUPRA GENERAȚIEI

Încă din secolul trecut o serie de gînditori au elaborat teze importante în legătură cu termenul de generație.

Astfel, filosoful și sociologul francez Auguste Comte a subliniat că ritmul progresului este în funcție de durata medie a vieții individuale. Prin prelungirea vieții indivizilor, viteza progresului ar deveni mai mică. Prin scurtarea duratei vieții cam la jumătate sau sfert, viteza progresului ar deveni mai rapidă, deoarece în cazul măririi duratei vieții se manifestă spiritul conservator specific, după Comte, oamenilor în vîrstă. Dar și o prea mare scurtare a vieții este dăunătoare datorită imposibilității de a realiza sensurile evoluției umane. După pozitivistul francez, întinderea vieții noastre și durata medie de 30 de ani a generațiilor sînt adecvate dezvoltării biologice. Progresul lent al societății este pus pe seama insuficienței organice a dezvoltării omului. Ritmul biologic se confundă la Comte cu ritmul progresului.

Pentru gînditorul englez, J. S. Mill, în fiecare succesiune de vîrstă fenomenele principale din societate sînt diferite și intervalul care marchează aceste schimbări este determinat de generație descrisă ca perioada de maturizare a unui nou grup de indivizi. Numai după acest răstimp gruparea respectivă poate prelua conducerea în viața socială.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea preocuparea de a descoperi o lege generală a progresului, pe baza legii biologice a duratei mărginite a vieții umane și a existenței treptelor de vîrstă, a condus, inevitabil, la chestiunea grupelor de vîrstă și a rolului lor în structurile sociale. În principal, bătrînețea era văzută numai ca element conservator, iar tinerețea doar ca factor de progres. Problema de soluționat era numai găsirea perioadei optime de succesiune a generației noi. Durata unei generații era considerată în genere de 30 de ani, pornindu-se de la ideea că primii 30 de ani sînt ani de formare, activitatea creatoare propriu-zisă a individului începe în jurul vîrstei de 30 de ani și ar ține pînă la 60 de ani. Fără îndoială, este dificil de a determina cu exactitate începutul natural al succesiunii generațiilor pentru că nașterea și dispariția oamenilor în societate este continuă, iar intervale de vîrstă pline există numai în familie. F. Mentré (1920) s-a ocupat, într-o lucrare specială, de generații din perspectiva menționată mai sus. Pentru el ritmul generațiilor s-ar produce în cadrul grupărilor libere ale oamenilor (grupuri literare, de pildă) și mai puțin în sistemul instituțional în care se stabilesc de dinainte comportamentul, modul de acțiune al unui individ sau grupări. Există, după eseistul francez, „o sferă predominantă“ în acțiunea istorică. Sfera estetică ar fi cea mai potrivită de a reflecta schimbarea radicală a spiritului produsă din 30 în 30 de ani. Expresia unor asemenea transformări o constituie generația. Aceasta ar fi, după Mentré, „o unitate de măsură a duratei sociale“.

Deși, așa cum remarca și sociologul german K. Mannheim, succesiunea generațiilor apare la Mentré mai degrabă ca fiind efectul întîmplării și nu al acțiunii unor factori sociali, el definește o serie de trăsături ale generației. Dar despre acestea vom vorbi mai jos.

Un element esențial introduce în descrierea generației filosoful german W. Dilthey, și anume, noțiunea de noutate relativă. El sesizează relația dintre timpul de trăire ce poate fi măsurat cantitativ și cel înțeles calitativ. Generația conduce la o reprezentare din interior a evoluției spiritului și deci face posibilă o anumită evaluare a acestuia. Nu numai succesiunea generațiilor ci și fenomenul contemporaneității capătă un sens mai adînc decît cel cronologic. Indivizii situați într-un interval de timp cunosc în anii celei mai mari receptivități, apoi și mai tîrziu, aceleași influențe din partea culturii, a societății. Contemporaneitatea nu este un fapt cronologic ci efectul uniformității influențelor existente într-o perioadă de timp. Distanța dintre generații este timpul trăit intern. „Relația dintre indivizi denumită prin termenul de generație, spune Dilthey, este una de simultaneitate. Noi afirmăm că unii oameni sînt în «aceeași generație» cînd ei, într-un anumit sens, au crescut împreună, au trecut prin copilărie și tinerețe în același timp, au trăit perioada lor de maturitate mai mult sau mai puțin în timpul acelorași ani. Rezultă deci că asemenea oameni sînt obligați să aibă împreună relații mai profunde ; ei, de asemenea, constituie «aceeași generație» pentru că în anii de maximă receptivitate au fost subiectul acelorași influențe decisive.“

Pentru cunoscutul filosof spaniol Ortega y Gasset în analiza vieții umane laturile pur biologice sînt insuficiente. Toată existența omului este o dramă ce are loc pe o scenă, adică lumea însăși alcătuită din interpretările sociale ale realității : credințe, obiceiuri, idei, estimări, opinii ; acestea au o viață îndelungată și independentă de voința noastră ; ele sînt în număr mare și nu putem să le evităm. Generațiile, ca noi grupuri umane apărute pe scena istoriei, se constituie ca o expresie a unei anumite viziuni despre determinarea social-istorică. „Schimbările în sensibilitatea vitală, susține Ortega, decisive în istorie, apar sub forma generației. O generație nu este un mănunchi de oameni remarcabili, nici o simplă masă de oameni. Generația este un compromis dinamic între masă și individ și este cea mai importantă orientare în istorie. Ea este pivotul responsabil de mișcările evoluției istorice“ (în *El tema de nu-*

estro tiempo). Fiecare generație manifestă o atitudine vitală. Generațiile se nasc una după alta, fiecare moștenind formele de viață și cultură ale celei precedente. Există epoci cumulative și altele numai polemice consideră gînditorul spaniol. Vîrsta, după el, este un anumit mod de a trăi. De aceea, vîrsta nu este o dată calendaristică, ci o „zonă de date" ; o generație este alcătuită nu numai din cei născuți în același an ci și din cei născuți într-o „zonă de evenimente".

Ortega face distincția dintre contemporani (cei care trăiesc în același timp) și cei de aceeași vîrstă (ei trec împreună prin traiectul tinerețe, maturitate, bătrînețe). „De la 30 la 45 de ani este perioada de gestație ; de la 45 la 60 de ani stadiul dominării și comandei", conchide Ortega. Deși gînditorul spaniol face distincția necesară între vîrstă și generație, atunci cînd descrie generația el o delimitează rigid așa cum se întîmplă în schema de mai sus. Apoi, exagerează susținînd că întreaga istorie în ce are ea mai important se datorează generației ca forță motrice a dezvoltării sociale.

În Germania, O. Pinder introduce două noțiuni cu privire la generație : asincronia contemporaneității și entelehia asupra cărora revine și Mannheim. Asincronia reflectă faptul că în același timp cronologic trăiesc diferite generații. Dar, deoarece adevăratul timp este doar cel trăit, fiecare om conviețuiește cu cei de aceeași vîrstă în moduri diverse. Entelehia unei generații exprimă unitatea și scopul ei intern, sentimentele de viață înnăscute. Existența generațiilor este atașată de ritmul generațiilor, adică de prezența unor intervale de timp, determinate însă de trăirea diferită a timpului de către fiecare grup de vîrstă. În ce cadru se realizează această trăire ? Autorul german nu ne spune. Pentru el socialul nu are importanță în constituirea unei generații.

Tot în Germania, istoricul Ottokar Lorenz considera secolul ca măsură pentru evaluarea obiectivă a evenimentelor istorice. El are în vedere că media de vîrstă a vieții productive a adulților este de 33 ani. Un secol cuprinde : generația prezentă activ productivă, generația anterioară, dar care trăiește în aceeași perioadă cu cea prezentă, generația posterioară, pregătită de cea prezentă.

Gînditorul cu o teorie socială coerentă asupra generației este K. Mannheim. Spre deosebire de antecesorii săi el consideră conștiința istorică hotărîtoare în nașterea generațiilor. După el, generația este similară cu o clasă socială unde indivizii au situații asemănătoare în structura economică și de putere. Ce determină ca un număr de oameni să se constituie într-o generație?

Poziția de clasă este întemeiată pe existența unei structuri economice a societății. Poziția generațiilor este fondată pe existența ritmului biologic prin fenomenul nașterii și al morții, al duratei limitate a vieții unui om. Relațiile între generații nu se deduc nemijlocit din structurile biologice, însă ele se bazează pe ritmul biologic al nașterii și morții. „Dacă n-ar exista comunitatea socială a oamenilor, afirmă Mannheim, dacă n-ar exista o anumită structură a societății, dacă n-ar exista istorie bazată pe continuități specifice, atunci nu s-ar naște legături între generații, ci numai nașterea, îmbătrînirea, moartea." (Mennheim, 1952)

Pentru ca toți cei cuprinși într-un interval de vîrstă să facă parte din o generație trebuie să se constituie într-o unitate generațională. Prin acest concept se descriu elementele active generatoare de transformare socială într-o grupă de vîrstă. Cei care alcătuiesc unitățile de generație împărtășesc aceeași situație și au același destin istoric. Ele sînt influențate de forțe sociale și culturale similare și, pe această bază, membrii lor acționează în temeiul unor concepții comune. Cantitatea și calitatea influențelor din o anumită perioadă sînt esențiale. Fenomenul generațional există atunci cînd datele naturale (nașterea, vîrsta) sînt determinate de factorii sociali. În timp ce realitatea naturală a vîrstei, a clasei sociale furnizează componentele fundamentale ale societății, transformările specifice dintr-o perioadă istorică dau acestor factori naturali un caracter și o formă proprie, căpătînd structura generației. Mannheim distinge între generația reală (toți cei născuți într-o perioadă de timp) și unitatea generațională. „Tinerii care trăiesc aceleași probleme istorice concrete pot fi considerați a fi parte a aceleiași generații reale, în timp ce grupurile din aceeași generație reală, care trăiesc experiențe comune în diferite moduri specifice reprezintă unități separate de generație" afirmă sociologul german.

Unitățile de generație reprezintă, în viziunea lui Mannheim, elementele active cu influență puternică în cadrul generației reale, ele acționînd ca o forță a schimbării sociale. Din descrierea unității de generație prin ipostazierea ei ca factor dinamic și conducător al unei generații s-ar putea desprinde ideea elitei generaționale. De altfel, el nu insistă asupra relației dintre generația reală și unitatea de generație. Prima ar fi doar o masă pasivă antrenată în istorie doar de cei din unitatea de generație. Apoi, nu este prea clar în ce constă puterea de implicare mai mare în social a unității de generație față de generația reală.

În afară de similaritatea de vîrstă, un alt factor în teoria lui Mannheim duce la generație. Acesta este participarea reală în structura socială comună și culturală, participarea la un destin comun a unei părți a membrilor grupului. Numărul de membri într-o comunitate social-istorică este un factor fundamental pentru constituirea generației. Mannheim sugerează că unitățile generaționale există numai cînd o legătură concretă este creată printre membrii lor ca rezultat al influențării de forțe sociale și intelectuale similare în procesul evoluției dinamice.

Schimbarea socială și culturală accelerează stratificarea experienței fiecărei generații. În perioadele de evoluție socială și istorică rapidă atitudinile iau un înțeles nou, se diferențiază de modurile tradiționale de viață și au ca rezultat formarea de stiluri generaționale unice. Importanța accelerării schimbării sociale pentru realizarea potențialităților existente în generații este absentă, consideră Mannheim, în comunitățile care se schimbă încet, deoarece ritmul schimbării fiind gradual, noile generații evoluează din vechile generații fără un decalaj vizibil. Există, în acest caz, o puternică omogenitate între generații. Perioadele caracterizate prin război, catastrofe naturale și mobilizare politică totală rar dezvoltă diferențierea între generații și aceasta din cauza omogenizării valorilor determinate de solidaritate națională. În timpul perioadelor relativ liniștite și cu un ritm normal al schimbărilor culturale și sociale ar exista o probabilitate mai mare ca generațiile să dezvolte propriile lor valori și norme. Poziția generațiilor poate fi decelată în momentele interacțiunii datelor naturale

ale succesiunii generațiilor cu anumite moduri de trăire și gîndire. Din această perspectivă Mannheim caracterizează societatea prin apariția permanentă a noilor purtători de cultură și progres, dispariția purtătorilor unor vechi obiceiuri și credințe, tradiția neîntreruptă a bunurilor acumulate, continuitatea generațiilor. Să stăruim puțin asupra cîtorva din aceste caracteristici.

„Apariția oamenilor noi, spune sociologul german, face să dispară bunurile acumulate, dar creează conștient o selecție nouă, necesară, o revizuire în ceea ce există, ne învață să uităm ceea ce nu mai avem nevoie, să dorim ceea ce nu avem încă.“ Pentru viața socială în continuă evoluție uitarea este tot atît de necesară ca și memoria socială.

Toate fenomenele sufletești și spirituale, subliniază Mannheim, există doar în măsura în care sînt mereu produse și reproduse actual. Trăiri și experiențe trecute au relevanță doar dacă sînt prezente în realitate. Orice acțiune prezentă se manifestă selectiv; ea adaptează la situații noi lucruri vechi sau creează ceva nou și descoperă posibilități ce au existat mai de mult dar nu au fost luate în seamă. În tinerețe vechi conținuturi culturale sînt însușite și percepute într-un mod nou. De aceea, tineretul se caracterizează printr-un specific în ceea ce privește atitudinea față de cultură.

Care sînt diferențele între vîrste ? Oamenii în vîrstă sînt bătrîni pentru că trăiesc într-o legătură specifică cu realitatea, prefigurată de bogăția de cunoaștere și de evenimente însușite în care experiența nouă își are locul și forma stabilite dinainte într-o anumită măsură. O nouă viață, un nou destin apar numai o dată cu nașterea reală, deci cu apariția unei noi ființe umane. Este aici ideea marcării destinului încă de la naștere. Cu toate că Mannheim nu o afirmă direct, se desprinde din analiza sa concepția despre fatalitatea evoluției unui individ într-o anumită direcție prestabilită, generația fiind la rîndu-i un cadru de selecție doar pentru cei ce răspund *unor cerințe ale ei și nicidecum unor trebuințe ale individului*. El nu ia în seamă că la nivelul fiecărei structuri sociale există mari diferențe între noile forme de acces la cultură.

Fiecare generație succesivă cunoaște un contact specific cu valorile tradiționale, prin care grupuri de vîrstă

sînt introduse în procesele culturale și istorice. Datorită acestui contact proaspăt tineretul ar fi forțat să dea o nouă interpretare și evaluare a moștenirii culturale. Transmiterea culturii se face în mod obișnuit în învățarea formală dar ea este dependentă și de mediul de apartenență al fiecăruia.

Așadar, numai nașterea în aceeași perioadă din istorie a unor indivizi nu garantează conștiința specifică unității de generație. Percepțiile grupurilor generaționale sînt formate într-un mod particular. Structura și conținutul acestor configurații psihologice depind de valorile colective și scopurile acceptate de membrii săi. Importanța acestor principii formative și interpretative este că ele furnizează legătura dintre indivizii separați spațial care nu pot să intre în contact unul cu altul niciodată. Întrucît situația comună în ciclul generației este de importanță potențială, unitatea generațională se naște cînd în mod similar contemporani localizați într-un spațiu social împărtășesc idei și valori și participă la un destin comun.

Modelul unității generaționale subliniază că vîrsta cronologică singură nu determină comportamentul generațional. Schimbarea socială nu-și are rădăcinile în dezechilibrul social, ci în conștiința tipică unităților generaționale. Deci, despre poziția înrudită a membrilor unei generații născuți în același timp poate fi vorba doar în măsura în care există o participare potențială la evenimentele și activitățile vitale comune. Doar un spațiu comun de viață social-istorică face posibil ca prin naștere în timpul cronologic un grup uman să capete o poziție sociologic relevantă. Dar, susține Mannheim, este necesar să se țină seama de stratificarea experiențelor trăite de fiecare om în decursul vieții lui. Și generația mai vîrstnică trăiește în prezent unele evenimente istorice împreună cu tineretul și totuși ea nu se situează în aceeași poziție ca generație față de acestea. Este de foarte mare importanță, după Mannheim, pentru formarea conștiinței ce experiențe s-au întipărit ca prime impresii, ca „trăiri din tinerețe“. Orice experiență de mai tîrziu din viața adultă se centrează pe acest grup de trăiri din experiență juvenilă, idee ce se înscrie în concepția generală a sociologului german despre preformarea destinului într-o fază a vieții — tinerețea, evoluția ulterioară nefiind altceva

decît continuarea acumulărilor din această perioadă. Or, vom observa că dezvoltarea omului pe parcursul duratei lui de viață nu este lineară, progresivă în toate elementele ei. Dacă biologic sensul evoluției unui individ este ireversibil, nu același lucru se poate afirma despre dezvoltarea omului în plan psihologic și spiritual.

O generație unică utopică, subliniază Mannheim, n-ar cunoaște tradiția. Rezultă că ea se creează în succesiunea generațiilor. Generația nouă trebuie să se acomodeze la modurile de viață. Ceea ce este învățat conștient prin educație face parte din acea zestre cîndva problematică. De aceea, fondul constituit în tinerețe este stratul cel mai vechi al conștiinței. Apariția generațiilor noi este după Mannheim o condiție esențială a evoluției istorice a societății.

4. CONTRIBUȚII ROMÂNEȘTI LA CLARIFICAREA CONCEPTULUI DE GENERAȚIE

Nu dorim să facem o istorie a ideii de generație în cultura română. Vrem doar să relevăm unele din aspectele reliefate de gînditori români în legătură cu generația ; știut fiind că ea a constituit obiectul a numeroase dezbateri culturale. Încă din secolul trecut termenul este prezent în spiritualitatea vremii. Amintim doar pe Eminescu preocupat de continuitatea dintre generația sa și înaintași. În *Scrisoare către Dumitru Brătianu* el afirma : „Dacă o generațiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care-l ocupă în lănțuirea timpilor“.

Disputa cea mai cunoscută, al cărei ecou se transmite pînă astăzi, este cea din perioada interbelică. „Noua generație“, așa cum a fost denumită în epocă (însuși G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* intitulează, semnificativ, un capitol „Noua generație“, referindu-se la aceeași grupare din răstimpul dintre cele două războaie mondiale), era alcătuită din tineri dornici de a crea noi valori, o nouă spiritualitate românească. Fiind prima generație din istoria noastră modernă detașată de imperativele unității naționale, aceasta fiind realizată în 1918, ea își căuta alte

idealuri, își propunea alte obiective culturale. Înscriindu-se în linia tendințelor create de personalități proteice ale culturii noastre (Eminescu, Cantemir, Hasdeu, Iorga, Pârvan), reprezentanți ai acestei generații, considerau că lor le revine misiunea de a realiza creații capabile de o afirmare puternică a spiritualității românești în universalitate.

„Noua generație" era reprezentată de tineri, unii dintre ei nume de rezonanță peste ani : Mircea Eliade, P. Comarnescu, M. Sebastian, C. Noica, Ionel Jianu, Eugen Ionescu, Mircea Vulcănescu.

Disputele cele mai intense pe tema generațiilor au avut loc în anii 1927—1930. Nu intrăm în fondul destul de complex al uneia dintre cele mai răsunătoare și de durată polemici. Un studiu asupra ei ar fi binevenit, făcut cu obiectivitate și nu cu prejudecăți sau scheme prestabilite. Punctînd doar cîteva dintre ideile discutate vrem să subliniem rolul decisiv avut de această dispută în stimularea unora dintre personalitățile marcante ale perioadei de a clarifica noțiunea de generație, de a o analiza în multiplele contexte sociale și culturale, preocuparea pentru problematica generațională trecînd din cadrul polemicii în cel al analizei sistematice. Fie și numai pentru punerea cu acuitate a chestiunii generației și orientarea către soluții teoretice, merită din partea cercetătorului toată atenția această dispută. Ea dovedește că, cel puțin în anumite momente din evoluția unei societăți, raporturile între generații capătă accente specifice.

Cel care a provocat controversa, în numele generației sale, a fost Mircea Eliade. În seria de articole apărute sub titlul „Itinerariu spiritual" publicate în „Cuvîntul", el trasează liniile distinctive ale „noii spiritualități", adică ale noii generații, singura capabilă după tînărul autor să dea naștere unei culturi noi. „Noi suntem generația cea mai binecuvîntată, scria Eliade, cea mai făgăduitoare din cîte s-au rînduit pînă acum în țară." Față de generațiile anterioare, generația sa ar fi fost orientată spre înfăptuirea marilor sinteze ale spiritualității noastre. „Noi suntem, așadar, susține Eliade, cea dintîi generație torturată de imperativul sintezei. Aceasta se poate înțelege meditînd pluralele preocupări care ne chinuie și ne desfată. Și, îndeosebi, maniera cu care valori-

licăm și transportăm elementele de cultură pe care le asimilăm. Nu rămînem neutri înregistratori, compulsori. Insuflețim și sintetizăm-organic, cu forțe și intuiții izvorîte din autentica ființă interioară." Care sînt raporturile noilor generații cu tradiția? O spune însuși M. Eliade: „Nu putem construi decît după ce am precizat valorile și am pipăit terenul. Creația nu poate ignora tradiția. Dar această tradiție trebuie cu mult calm preluată și cu multă pătrundere cercetată. Numai astfel munca va fi fecundă și continuitatea generațiilor organică" (*Lecturile,* în „Cuvîntul liber", 1 aprilie 1927). Afirmate puternic, uneori violent și radical, aspirațiile și cerințele „noii generații" difereau de cele ale generațiilor precedente și ele se voiau a fi dimensiunea esențială a epocii. Atunci erau discutate probleme fundamentale ale culturii noastre și se făceau aprecieri, unele exagerate, despre personalități marcante văzute exclusiv din perspectiva raporturilor între generații.

Replica la ideile noii generații nu a întîrziat să apară. Era de așteptat ca reacția să se producă numai din partea „bătrînilor". Dar cele mai puternice reacții de delimitare de poziția reprezentanților noii generații vin din partea unor oameni tineri. Este suficient să amintim pe Șerban Cioculescu, care demonstrează șubrezenia unora dintre tezele susținute de congenerii săi, reproșîndu-le mai ales tendința mistică și negarea primatului raționalului în cultură. Firește, la aceste acuzații ca și cele formulate de pe alte poziții M. Eliade răspunde, aducînd argumente noi în susținerea ideilor sale referitoare la generație. Nu insistăm asupra lor.

Important de remarcat că această „generație aleasă" cum se autointitula nu era deloc omogenă. Atitudini și, mai ales, viziuni diferite pot fi întîlnite în intervențiile reprezentanților ei. Menționăm în acest sens demarcația multora dintre tinerii, incluși în generația amintită, de fulminantul *Manifest al Crinului Alb.* Diversitatea atitudinală și comportamentală sesizabilă la „noua generație" este elocventă pentru complexitatea conceptului de generație, dovedind existența unei realități a generației precum și necesitatea imperioasă a abordării acestui fenomen și nu doar etichetarea sa pornind de la simple impresii subiective. Asupra cîtorva dintre tentativele de clarificare a noțiunii de generație ne oprim în continuare.

N. Iorga în articolul *Tradiție și inovație în artă* discută tradiția prin raporturile între generații : „Fiecare generație lucrează pentru a alege din ceea ce au făcut alte generații, ceva ce este de valoare general-umană".

Camil Petrescu, în seria de articole din „Universul literar" (1928) accentuează necesitatea ca tinerii să se manifeste în primul rînd prin o nouă viziune asupra culturii : „Cîtă vreme tinerimea se confundă cu masa mediocră a generației precedente și nu aduce o structură culturală nouă, ea nu constituie propriu-zis o generație nouă", scria autorul *Patului lui Procust*.

M. Ralea recunoscînd termenului de generație o realitate concretă, argumentează șubrezenia unora dintre tezele afirmate în disputa generațională și demonstrează că scopurile unei generații nu pot fi altele decît cerințele progresului. „Generația, scria Ralea în 1928, este societatea fără legi vizibile a oamenilor de aceeași vîrstă. Un secol înseamnă atîtea achiziții ale cugetului cîte generații a avut [...] O generație presupune o critică, adică o rezistență și un program de idei și sentimente." Referindu-se la misiunea generației sale, el sublinia : „generația noastră, dacă își simte vreo chemare, va trebui să dea lupta pe terenul etic, va trebui să combată cu disperare bizantinismul, fanariotismul, șiretenia, scepticismul și fatalitatea zeflemistă cu care românul trece ușor peste cele mai tragice situații". De aceea, susține Ralea, este necesar „să creăm o etică românească".

Tudor Vianu, referindu-se direct la disputele pe tema generațiilor, scria în 1936 : „Se vorbește mult astăzi despre generații, și pentru o bună parte a tineretului nostru cuvîntul acesta este un adevărat program. «Generaționiștii» noștri întreprind o mișcare simpatică, inspirată de un simț social în evident progres. Mobilizarea forțelor individuale în serviciul tuturor oamenilor de aceeași vîrstă este o manifestare remarcabilă de altruism. Ea nu este însă nici singura, nici cea mai înaltă formă a spiritului social". Generația pentru esteticianul român reprezintă un important factor de creație și, în consecință, o analizează din perspectiva sentimentului de solidaritate și colaborare al unor oameni care nutresc aceleași aspirații.

Pornind de la unele manifestări ale generației tinere sociologul Petre Andrei expune în deschiderea volumu-

lui său *Sociologia generală* concepția sa despre tineret, insistînd pe necesitatea implicării acestuia în acțiuni constructive ca și pe coeziunea generațiilor. Discutînd despre generație el scria : „Tineretul de astăzi are o origine și o compoziție variată, deși caracterele și preocupările lui sînt foarte asemănătoare. Într-adevăr, nu toți cei ce sînt contemporani formează o generație, căci, pe lîngă diferențe de mentalitate între indivizi pot fi și diferențe mari de vîrstă, și oricît de mică însemnătate ar avea elementul biologic pentru ideea de generație nu putem face abstracție de dînsul. De aceea, conchide sociologul ieșean, trebuie să cercetăm straturile care formează generația nouă, căci ea cuprinde tineri de proveniență diferită și cu variații sensibile de vîrstă."

O definiție a generației este dată de un alt mare sociolog român, D. Gusti : „Generația în sensul adevărat și oarecum filosofic al cuvîntului nu este o totalitate aritmetică a oamenilor de aceeași vîrstă, ci o totalitate funcțională, spirituală a oamenilor ce cred în aceleași valori și care au un program comun de acțiune. Cu alte cuvinte, generația este un factor de creație, unul dintre cele mai caracteristice în cuprinsul societății civilizate."

Disputa pe tema generațiilor în perioada interbelică nu a fost scutită de excese și erori. Elocventă în acest sens este cartea lui Mihail Ilovici, *Negativismul tinerei generații*, apărută în 1934. Ea este semnificativă pentru modul îngust, precar, anticultural am spune, de a pune problema generațiilor, de a discuta raporturile între generații. Se încearcă în cartea amintită a se dovedi lipsa de valoare a unor autori consacrați : Rebreanu, Sadoveanu (apreciat ca scriitor inutil), Cezar Petrescu, Arghezi, Pillat, Jean Bart. Această carte continuă într-un fel *Manifestul Crinului Alb* semnat de Sorin Pavel, I. Nestor și Petre Marcu Balș, publicat în „Gîndirea", și caracterizat prin aceeași lipsă de înțelegere a raportului între generații. În locul argumentelor sînt folosite etichetările, exagerările și se milita pentru țeluri anacronice. Să menționăm că P. Comarnescu a intervenit prompt și a luat poziție față de Manifest remarcînd : „prăpastia între generații nu duce întotdeauna la propășire ci cîteodată la amețeli crunte și naivități fatale".

În această aprigă dispută s-a simțit nevoia din partea unora dintre reprezentanții tinerei generații de a clari-

fica noțiunea de generație. Cel mai important studiu pe această temă este cel semnat de Mircea Vulcănescu intitulat „Generația" (în „Criterion", nr. 3—4, 1934). Este o abordare multidisciplinară a conceptului de generație, multe dintre ideile sale fiind valabile și astăzi. Pornind de la diferite accepțiuni acordate termenului discutat, Mircea Vulcănescu face o descriere a dimensiunilor esențiale ale generației. *Biologic,* termenul exprimă relația dintre părinți și copii, fiecare generație fiind constituită din grupul descendenților imediați dintr-un părinte comun. *Sociologic,* susține Vulcănescu, într-un sens restrîns generația exprimă deosebirea dintre adulți și tineri. Dar mai există și un sens general sociologic care înseamnă o „unitate socială condiționată de faptul apropierii de vîrstă sau mai pe scurt, grup de vîrstă". Din această perspectivă, Vulcănescu introduce o idee ce o vom regăsi amplu dezvoltată mai tîrziu în teoriile sociologice despre vîrstă, în special la Parsons și Eisenstadt, și anume importanța relativă a factorului vîrstă în nașterea diferențierilor sociale în funcție de structura grupurilor sociale. „Cu cît o societate, se spune în studiul citat, e mai complexă, adică cuprinde subdiviziuni mai numeroase și de natură mai variată, cu atît importanța relativă a factorului vîrstă scade." Generația este considerată și ca o grupare de ordin *statistic* (relația formală dintre grupul social și vîrsta membrilor săi) și în sens *istoric* (relația calitativă care leagă membrii grupului social compus din oameni de aceeași vîrstă) la care se adaugă dimensiunea *psihologică, culturală, politică* și *economică.*

Pe baza acestor trăsături ale generației M. Vulcănescu face o serie de disocieri esențiale în studiul fenomenelor generaționale. Astfel, între curentele sociale și generație există o diferență în sensul că generațiile se succed iar curentele coexistă. De unde exigența metodologică de a nu identifica cele două realități sociale. Generația este un instrument care „încearcă să lămurească sociologic, adică prin cadre condiționante o similitudine de un anumit fel constatată în manifestările sociale, adică o anumită reacție socială, de atitudine, de conștiință".

Generația nu este atît o problemă de vîrstă, afirmă Vulcănescu, ci de influență istorică în funcție de epoca

istorică și de intervalul de vîrstă. De aici concluzia că influența maximă a unei perioade istorice noi este cunoscută de grupul de vîrstă al cărui proces de formare intelectuală și culturală nu este încheiat, deci de generația tînără.

Ce este așadar generația? „O generație, spune Vulcănescu, este o grupare socială bio-psiho-istorică, în care predomină oamenii de aceeași vîrstă, care se manifestă simultan, spontan, cu conștiința solidarității de vîrstă. Manifestările acestei grupări sînt condiționate de faptul că membrii componenți au participat la un anumit eveniment istoric, a căror influență au suferit-o, în perioada lor de formație intelectuală — fapt care face să predomine în manifestările lor preocupări de aceeași natură, precum și o asemănare de material și de maeștri. Această predominare mai poate fi condiționată și de felul în care tineretul participă la activitatea colectivității și de încadrarea sau neîncadrarea lui în ierarhia socială existentă." Este o încercare de a defini complet generația, de a-i descrie notele esențiale. Această definiție, după părerea noastră, într-o mare măsură corespunde exigențelor actuale cu privire la caracterizarea generației. Ceea ce se poate obiecta totuși definiției lui Vulcănescu este considerarea generației oarecum static și, în consecință, neraportarea ei la dinamica socială, la schimbarea socială.

Se impune a mai sublinia în legătură cu viziunea lui M. Vulcănescu despre generație că el leagă apariția și manifestarea unei generații de anumite situații concrete, relativizîndu-i sensurile. „Nu trebuie nici s-o negăm, nici s-o universalizăm, ci atenți s-o înțelegem surprinzînd împrejurările care-i provoacă apariția sau i-o înlătură: conjunctură socială între istorie și psihologie." Trecînd peste unele formulări improprii, unele inadecvate, reținem ideea că generația este un fenomen social mai difuz, mai greu de evaluat decît alte segmente ale realității sociale. Drept urmare, considerăm noi, generația este auxiliară în raport cu alte fapte sociale și ea trebuie tratată ca atare și atunci cînd o utilizăm ca instrument de investigare. În mod necesar ea trebuie corelată cu alte categorii și concepte pentru a da o imagine adecvată realității studiate.

5. ASEMĂNĂRI ȘI DIFERENȚE ÎNTRE GENERAȚIE ȘI ALTE GRUPURI SOCIALE ȘI UMANE

5.1. *Succesiunea generațiilor*

A reieșit din expunerea unor concepții filosofice și sociologice că generația este un element important al structurii sociale. Un studiu al societății sau al unei părți din ea numai prin generație este sărăcită de nuanțele aduse de această realitate în conturarea dinamicii vieții sociale. Pentru că nu putem omite un aspect esențial : societatea și toate formele ei se manifestă concret prin elemente particulare ce dau sens scopurilor și idealurilor structurilor macrosociale. Mai mult, acestea sînt repere fundamentale în lipsa cărora nu este posibilă nici o acțiune a socialului. Printre ele, considerăm a fi și generația. Întrucît relațiile sociale ființează între indivizi concreți plasați încă de la naștere în comunități umane, generațiile reprezintă un liant esențial al structurilor sociale. Nașterea, moartea, ritmul biologic de viață sînt un dat obiectiv peste care, orice am face, nu se poate trece. Fenomenele sociale, indiferent de nivelul unde acționează (macro sau microsocial) sînt dependente și de aceste date obiective. Apoi, succesiunea generațiilor este la rîndu-i un factor real ce stă la baza istoriei umane. Ea este unul din edificiile întregii vieți sociale. Neîndoios, istoria nu se reduce la această succesiune. Altfel spus, simplul șir generațional nu reprezintă nimic uman în afara socialului și culturalului. Aceeași succedare o întîlnim și în lumea animală, dar ea este lipsită de alt sens decît cel biologic. Raporturile între generații exprimă aspirații specifice unei ființe capabile de transformare a mediului său și a propriului său fond intelectual. Omul prin capacitatea sa unică de a-și propune un scop, de a prevedea sensul acțiunii sale, de a schimba conștient realitatea, dă un temei succesiunii ființelor umane. În clipa în care omul a descoperit viitorul, mediul înconjurător nu a mai reprezentat o forță atotputernică, ființa umană creîndu-și un ritm dat de capacitatea sa de a înmagazina cunoștințe și de a produce ceva nou pe baza lor. Dezvoltarea omului s-a petrecut întotdeauna sub impulsul culturii, iar tehnologia a fost factorul motrice al acestei evoluții. Genele nu sînt pur-

tătoare de cultură, de unde rezultă că cultura nu poate fi moștenită, transmisă prin gene, ci de la o generație la alta. Fiecare generație trebuie să învețe, să asimileze cultura. Dar creația ține de gene. Însă creația fără cultură, deci fără însușirea a ceea ce au lăsat predecesorii, nu duce la nimic. Să ne amintim de copilul care de la naștere a trăit între animale și a devenit animal tocmai pentru că-i lipseau, în anii lui de formare, cultura, mediul uman creator. Un om se poate naște fără aptitudinea de a crea ceva deosebit, dar are toate datele de a asimila cultura. Și animalele asimilează informații din mediul înconjurător, dar nu pot da un scop, o finalitate, nu pot să provoace ceva nou. Natura umană se exprimă prin cîteva caracteristici universale în orice cultură și are particularități ce o diferențiază de celelalte sisteme naturale.

Deci, orice generație nouă apare pe terenul creat de generațiile precedente ; generațiile mai tinere sînt, în general, mai mult influențate de schimbările sociale și se adaptează mai repede la aceste transformări. În grupurile de vîrstă tînără există diferențe mai mari între generații decît în cadrul celor adulte.

Etimologic termenul de generație derivă din latinescul *generare* care înseamnă a aduce pe lume descendenți. Din această perspectivă generația se prezintă ca un șir de indivizi plasați în intervalul de la naștere pînă la moarte.

Generația este un segment din timpul social, ea este expresia discontinuității în continuumul temporal al vieții sociale în timp ce succesiunea generațiilor este continuitatea istorică. „Nașterea copiilor este moartea părinților“, spunea Hegel. O generație nouă prin însăși existența ei reprezintă sfîrșitul celei precedente.

Viața socială se distinge prin durată și continuitate și generațiile se înscriu ca elemente ale acestui proces. Generațiile coexistă într-un interval de timp, se succed, cooperează sau intră în conflict sau competiție. „Istoria, scria Marx, nu este altceva decît succesiunea diferitelor generații ; fiecare dintre ele folosește materialele, capitalurile, forțele de producție transmise de toate generațiile precedente ; în virtutea acestui fapt fiecare generație,

pe de-o parte, continuă în împrejurări complet schimbate activitatea moștenită, iar, pe de altă parte, modifică vechile împrejurări printr-o activitate mult schimbată."

5.2. *Generație și vîrstă*

S-a observat că existența unui grup de vîrstă nu este o generație. Pentru a căpăta caracteristicile unei generații este necesar ca orice grup de vîrstă să fie plasat într-o structură socială, să sufere influența culturii. În societăți și epoci diferite aceleiași vîrste biologice i se acordă atribute sociale diferite. Statusul și rolul social al indivizilor nu decurg din vîrsta biologică, ci din organizarea vieții sociale din fiecare societate, din tradițiile și condițiile concret istorice ale fiecărui popor.

Dezvoltarea socială se realizează și se definește și prin succesiunea generațiilor ; ele se diferențiază nu numai prin alegerea mijloacelor de afirmare (H. Kreutz), ci și printr-un anume mod de a gîndi, de a reacționa la evenimente sociale. Prin alternarea generațiilor se realizează schimbarea rolurilor de predare-preluare în continuumul trecut, prezent, viitor. Anticii întrebuințau simbolul făcliei aprinse care trecea din mîna celui obosit de fugă în mîna celui cu puteri proaspete capabil s-o ducă mai departe. Este exprimată în acest simbol una din notele esențiale ale succesiunii generațiilor pentru că, obiectiv, în evoluția fiecărei generații intervine acel factor de regres determinat de fenomenul îmbătrînirii biologice și spirituale. Continuitatea societății este tocmai acest schimb între generații, de preluarea de către generația mai tînără a torței de la cei mai în vîrstă pentru ca ea să ardă permanent.

Dobîndirea unor noi statusuri și roluri sociale nu se face doar prin simpla așteptare a vîrstei cînd să ți le încredințeze de la sine. Trebuie să fii pregătit pentru a prelua aceste roluri, motiv pentru care schimbul între generații nu se realizează prin înlocuirea unei vîrste cu alta.

Deci succesiunea nu se înfăptuiește mecanic pe baza unui plan. Este posibil ca între două generații, una vîrstnică și cealaltă foarte tînără, să nu existe acea generație aptă de a răspunde cerințelor epocii. „În succe-

siunea generațiilor, subliniază Gramsci, și fiindcă fiecare generație exprimă mentalitatea unei epoci, se poate întîmpla să întîlnim o generație bătrînă cu idei învechite și o generație tînără cu idei infantile, să lipsească, adică, veriga istorică intermediară, generația care ar fi putut să-i educe pe tineri. Toate acestea sînt relative, desigur. Această verigă nu lipsește niciodată cu totul, dar poate să fie foarte slabă «cantitativ» și prin urmare în imposibilitatea materială de a-și îndeplini sarcinile".

Fiecare vîrstă se confruntă cu valori ce țin adesea de diviziunea muncii, ocupații și roluri definite de societate. Statutul de om căsătorit, de cetățean, de om al muncii, nu aparțin unei bune părți din generația tînără. Și astăzi, în societatea modernă, o anumită capacitate a omului este legată de vîrstă, de gradul de acumulare datorat maturizării biologice și sociale. Abia după ce am atins o anumită vîrstă putem ocupa o poziție profesională, pentru a avea o responsabilitate socială.

Pe parcursul vieții, orice om trece prin diferite etape, achiziționează și utilizează abilități intelectuale și biologice distincte, asumîndu-și roluri succesive în societate. Copilul devine tată, tatăl devine bunic, elevul devine profesor, toate acestea exprimînd continuitatea istorică. Sugestiv și expresiv a înfățișat Blaga trecerea de la o vîrstă la alta, diferențele dintre vîrste : „Copilul rîde : înțelepciunea și iubirea mea este jocul / Tînărul cîntă : jocul și înțelepciunea mea este iubirea / Bătrînul tace : iubirea și jocul meu este înțelepciunea". Iar Shakespeare a surprins particularitatea fiecărei etape din viața omului. Fiecare femeie și fiecare bărbat joacă roluri diferite în cele șapte acte ale piesei de teatru care este viața : „Lumea întreagă este o scenă și toți oamenii-s actori / Răsar și pier, cu rîndul fiecare / Mai multe roluri joacă omul în viață / Iar actele sînt cele șapte vîrste / Intîi e prunc / în brațele dădacii / Scîncește, țipă și nu-și află loc / Școlar apoi, cu un ghiozdan în mînă / Și în fața fragedă ca zorii zilei / Tîrîndu-se spre școală-ncet, ca melcul / Pe urmă-ndrăgostit, suflînd, încins / Ca un cuptor, slăvind, cu glasul stins / Sprîncenelor-mbinate-ale iubitei / Soldat, pe urmă, suduind amarnic, / Bărbos și mustăcios ca leopardul / Bănuitor mereu că-i cauți price / Și gata să se încaiere oricînd / Dînd buzna pînă-n gurile de tun / Să înhațe bășicuța de săpun / A gloriei ; jude-

cător apoi / Cu pîntec rotofei, mai mare dragul / Plin de claponi, și barbă rotunjită / Cu îngrijire vorba înțeleaptă / Ochii încruntați, așa își joacă rolul / Ciorapi de lînă poartă-n vîrsta a șaptea, / Papuci și ochelari pe nas, nădragi / Păstrați din tinerețea lui cu grijă / În care descărnatele-i picioare / Plutesc ca nouri ; bărbătescu-i glas / Pițigăiat e iar, ca de copil / Parc-ar sufla în foale și în fluier / În scena cea din urmă care-ncheie / Peripețiile acestui basm, / E prunc din nou, nimic nu ține minte, / Dinți n-are, n-are ochi, nici gust, nimic." (monologul lui Jacques din piesa *Cum vă place*, actul II, tabloul șapte)

Așadar vîrstei i se acordă un sens social și istoric de către societate. Dar generația nu se identifică cu vîrsta. Petre Andrei remarca rolul vîrstei în explicarea unor schimbări de mentalitate, de obiceiuri. Ea are importanță în constituirea generației fără a fi însă un element fundamental. Această observație pertinentă făcută de sociologul român cu aproape 50 de ani în urmă este deosebit de actuală. O serie de concepții sociologice contemporane accentuează rolul vîrstei în afirmarea generației. Așa de pildă, doctrina americană a funcționalismului prin S. Eisenstadt argumentează că deosebirile intergeneraționale sînt rezultatul integrării slabe a grupurilor de vîrstă în societate. Conform acestei teorii poziția cuiva în ciclul de dezvoltare, bazat pe vîrstă determină felul sau treapta integrării cuiva în societate. „Vîrsta servește ca bază pentru caracteristicile culturale și sociale ale existenței umane, pentru formarea unora din relațiile lor mutuale și activități comune și pentru diferențierea și alocarea de roluri sociale", afirmă Eisenstadt (în E. Erikson — editor, 1963). Această fază a ciclului de viață plasată între copilărie și adult a fost considerată în unele societăți moderne ca stadiu tranzitoriu, ca etapă pregătitoare pentru viața de adult. Stadiul tinereții a fost, de altfel, descris ca timp pentru dezvoltarea gîndirii formale și orientările valorice (J. Piaget, 1980), evaluarea principiilor morale și a valorilor (J. Piaget, 1980, L. Kohlberg, 1960) și căutarea identității personale (E. Erikson, 1963).

Pe cînd societatea devine mai complexă, afirmă Eisenstadt, treapta de armonie între grupurile de vîrstă și structura socială generală depinde de : a. gradul de coinci-

dență între valori și orientările grupurilor de vîrstă și normele instituționale generale și valorile structurii sociale; b. măsura în care individul se afirmă prin participarea în grupurile de vîrstă susceptibilă să conducă la realizarea statusului social deplin, la afirmarea identității proprii fiecăruia; c. măsură în care rolurile instituționalizate mature sînt alocate de grupuri de vîrstă. Aceste trei nivele definesc orientările „integrative" ale grupurilor de vîrstă care diferă în societatea primitivă și cea modernă.

În societatea primitivă există o similitudine mai mare între unitățile de rudenie și întreaga societate. Ea apare în participarea mai deplină la ceremonii și activități ale tuturor grupelor de vîrstă și, în acest fel, se facilitează tranziția între tineret și adult, integrarea în familia proprie și în întreaga societate.

Calitățile și potențialul de muncă și creație ale tineretului nu sînt suficient valorificate în societatea modernă puternic mecanizată. În ochii generațiilor mai în vîrstă tineretul s-a transformat dintr-un factor economic într-o obligație economică și socială. Drept rezultat, tineretul ca grupă de vîrstă este împiedicat să participe la viața socială. Dacă tineretul dorește să aibă locul său în societatea modernă, conchide Eisenstadt, trebuie să intre în competiție cu generația mai vîrstnică, care în general ar refuza să-i lase locul. Teoria funcționalistă consideră vîrsta un factor esențial de diferențiere în asumarea de roluri specifice. De pildă, tineretul ca grupă de vîrstă este orientat spre viitor și este interesat de găsirea a noi căi de adaptare la viața viitoare. În sens psihologic, tineretul cunoaște criza maximă de identitate în perioada adolescenței marcată de dezvoltarea sexuală, creșterea nivelului de cunoștințe, curiozitate și contactul nemijlocit cu realitatea. Social, această perioadă este caracterizată printr-o înaltă mobilitate socială, tranziția de la statusul atribuit specific copilăriei la statusul realizat și de pregătire pentru relații familiale, ocupaționale și de comunitate stabile.

Vîrsta adultă este orientată către prezent și reprezintă anii experiențelor de vîrf ai integrării în societate, cu nivelele cele mai înalte de realizare în toate planurile vieții. Acum are loc o identitate psihologică mai consecventă cu propria experiență și o intensă integrare emo-

țională și cognitivă în societate. Este perioada contactului permanent cu realitatea. Ea este intervalul de timp propice integrării economice depline în muncă și a productivității foarte înalte a activității concretizată în performanțe mari și recompense ridicate. Acum individul exercită un status social și profesional bine definit, cunoaște viața proprie de familie, se implică în viața socială.

Vîrsta înaintată este caracterizată prin orientarea predominantă către trecut. Ea se remarcă prin grade de aspirații mai mici și posibilități reduse de realizare. Psihologic, această vîrstă este perioada destructurării sentimentului identității de sine. Detașarea de sine sau de obligațiile față de societate, motivația mai mică pentru unele activități precum și oboseala fizică sînt specifice vîrstei a treia. Acum este timpul pensionării, al schimbării în ciclul de muncă. Accentul cade pe activitățile de *loisir*. Vîrsta înaintată se caracterizează, de asemenea, printr-o scăzută mobilitate, destrămarea familiei.

Observăm o încercare la adepții funcționalismului de reducere a generației la vîrstă. Relația dintre ciclul generațional și integrarea în societate este curbilinie : grupuri tinere care trăiesc o integrare psihologică, socială și culturală mai scăzută, vîrsta medie cu integrare societală foarte înaltă care descrește o dată cu înaintarea în vîrstă. De bună seamă, descifrarea unor particularități ale fiecărei vîrste este făcută corect de către exegeții funcționaliști. Studiul *Psihologia vîrstelor* de Ursula Șchiopu și Emil Verzea confirmă unele din asertiunile de mai sus. Evident, granițele între cele trei categorii de vîrstă nu sînt atît de rigide cum lasă să se înțeleagă doctrina funcționalistă.

În comparație cu Mannheim, funcționalismul descrie specificul vîrstei și nu explică comportamentele și reacțiile fiecărei vîrste. Așa cum subliniază exegetul american Richard Braungart (1974), funcționalismul semnalează lipsa integrării societale ca factor ce conduce la alienare și revoltă în societățile occidentale, iar nonconformismul tinerilor ar fi cauzat de dezechilibrul creat de faza existentă în perioda preadultă și instituțiile adulte, fără a sesiza vreo contradicție majoră în cadrul instituțiilor sociale din țările occidentale. Pentru Mannheim

nonconformismul tinerilor s-ar datora diferențelor dintre interesele prezente și cele viitoare ale tineretului.
Teoria funcționalistă presupune organizarea apriori a sistemului social și mișcarea sistemului către o ordine simetrică. Schimbarea s-ar naște din dezechilibrul social, iar reacțiile tinerilor sînt văzute ca încercări de a restabili sistemul. Modelul dinamicii generaționale al lui Mannheim accentuează forțele noi și creatoare care dau naștere la modele specifice de organizare socială. Tineretul nu se revoltă împotriva societății, ci creează forme de conștiință istorică orientată mai mult către viitor decît în prezent. Atît modelul funcționalist cît și cel al conștiinței istorice aparținînd lui Mannheim nu au satisfăcut pe analiștii fenomenului generațional. Și aceasta, mai ales, cînd emergența puternică a tineretului a adus în prim plan raporturile între generații. Concepția despre o dezvoltare socială ce derivă dintr-un model unic — specifică funcționalismului și viziunea oarecum elitistă a ideii de generație la Mannheim nu reușeau să răspundă la o serie de probleme ridicate de mișcările de tineret din anii '60 deoarece raporturile dintre generații nu erau analizate în legătură cu procesele de transformare socială.

Stăruința noastră în înfățișarea cîtorva idei din doctrina funcționalistă, una din cele mai răspîndite teorii occidentale actuale, are darul de a-i oferi cititorului un exemplu de înțelegere a generației prin reducerea ei la vîrstă sau doar la o anumită parte a unui grup de vîrstă.

Așadar, generația nu se confundă cu vîrsta. Succesiunea generațiilor nu este totuna cu trecerea dintr-o grupă de vîrstă în alta. Vîrsta, în funcție de condițiile concrete ale fiecărui grup de oameni poate căpăta diferite accepțiuni din care unul este, neîndoios, generația. Deși este un dat obiectiv esențial, vîrsta nu exprimă conținutul complex al noțiunii de generație. Aceasta nu este numai o stare de fapt desprinsă din populație, ci și o stare dinamică. Ea implică procesualitatea, evoluția unui grup către un scop, către un model de acțiune și comportament. Diferențierea generațiilor se fundamentează pe o multitudine de factori : biologic, cronologic, psihic, social, dar rolul esențial în configurarea unei generații îl are factorul social.

5.3. *Cohortă și generație*

Pentru o mai nuanțată apreciere asupra vieții sociale s-a recurs, pe lîngă termenul de generație, și la cel de cohortă. Însăși generația este definită demografic prin cohortă.

O cohortă este un agregat de elemente individuale, fiecare din ele trăind un eveniment semnificativ în istoria vieții sale, în perioada aceluiași interval de timp. (N. Ryder, Cohort Analysis, International Enciclopedia of Social Sciences.) Conform aceluiași autor, generația ar fi un termen structural ce derivă din relația părinți-copii, *iar cohorta identifică sau localizează un agregat uman într-un anumit timp*. De aici, problema relației vîrstei cu schimbarea socială. Rezultă o diferențiere între unitățile temporale ale genealogiei și grupul celor de aceeași vîrstă. Primul aspect a fost considerat ca fiind domeniul analizei generaționale, iar situarea într-un interval de timp a unui grup este cohorta de vîrstă. În același context, putem deosebi factorii de maturizare, cohortă și factorii istorici. Astfel, sînt diferențe între grupele de vîrstă întemeiate pe ritmul de viață, altele bazate pe socializarea specifică fiecărei vîrste și, în fine, deosebiri fondate pe schimbarea socială. Analiza generațională ca formă distinctă de cohortă, genealogie sau proces de maturizare se ocupă de grupurile de vîrstă ca agenți ai schimbării sociale.

Orice ființă născută într-o societate marchează începutul unui șir de schimbări noi independent de evoluția biologică asociată cu vîrsta. Fiecare nouă cohortă pornind cursul vieții sale dintr-un punct unic de timp are caracteristici proprii pentru că evenimentele trăite de ea îi imprimă un anumit sens. Societatea cu care fiecare cohortă interacționează nu este aceeași și nici indivizii nu sînt constanți. Dacă unii oameni au trăit direct importante schimbări petrecute într-o societate, viziunea și cunoașterea lor vor diferi de ale acelora născuți în timpul sau după consumarea evenimentelor. Această idee este deosebit de importantă într-o analiză a raportului dintre generație și transformările sociale. Pentru că un anumit comportament și anume mentalitate au cei care produc efectiv, să zicem o revoluție socială, iar în alt

mod gîndesc și acționează cei care se manifestă ca generație după acel eveniment. Iată de ce este anacronic să impui generațiilor ulterioare aceleași metode de gîndire și comportament ce au fost folosite într-o acțiune revoluționară trecută. O revoluție are generația ei care trăiește și simte acut necesitatea transformărilor radicale și, în consecință, produce evenimentele ce conduc la schimbări revoluționare. Istoria a demonstrat, deși nu are caracterul unui principiu universal, că o anumită generație (de pildă cea a marii revoluții franceze din 1789) a ființat la întreaga ei intensitate numai în revoluție sau într-un eveniment de mari proporții sociale, ca după terminarea acelui eveniment să nu mai fie capabilă de aceleași profunde transformări. De ce ? Pentru că în procesul firesc al evoluției sociale, apăr noi cohorte cu alte moduri de a gîndi și acționa și, pe baza a ceea ce preiau de la mișcarea socială de dinaintea lor, clădesc o nouă realitate cu mijloace specifice. N. Bălcescu a sesizat această dialectică generațională : „nu este dat unei generații să înceapă și să întemeieze triumful unei credințe ; [...] ceea ce o generație a început, alte generații trebuie să sfîrșească și să completeze".

5. 4. *Generație și epocă*

O generație se naște numai cînd întîlnește situații social-culturale schimbate ? O asemenea idee o întîlnim în multele dintre exegezele consacrate problemei, așa cum am observat, de altfel, în analiza unora dintre ele. Ea limitează mult sfera generației. Apare un aspect interesant în acest context : este posibilă lipsa generației într-o grupă de vîrstă ? Chestiunea este deosebit de complexă și nu putem aici să dăm un răspuns detaliat la această întrebare. Oricum, credem că schimbarea socială nu trebuie redusă la evenimente puternice, la crize sociale sau culturale. Dacă prin schimbare înțelegem prefaceri atunci schimbări cunoaște orice grupă de vîrstă. Pentru că orice grup apărut pe scena istoriei aduce ceva nou, ceva ce nu a mai fost pînă la el. Omul, am mai spus, chiar de la naștere are, potențial, forța de a transforma lumea, deoarece el înmagazinează genetic ceea ce-i transmit generațiile precedente în plan creativ.

Fiecare generație pornește în evoluția ei de la o realitate dată pe care o modifică în conformitate cu idealurile și valorile proprii. Ea se adresează epocii sale cu anumite întrebări, cu anumite trebuințe. Însă epoca își pune puternic amprenta asupra generației. Avem aici dialectica dintre epocă și generație.

Se știe că semnul distinctiv al oricărei epoci este dat de natura problemelor pe care și le pune. Orice societate dă naștere la idei noi, la fenomene sau evenimente proprii cu efect asupra viziunii sale asupra lumii. Prin întrebările și răspunsurile oferite concretizate în norme și valori, o epocă se diferențiază de altele prin structurile economice, social-politice și culturale specifice dar și prin felul cum acestea sînt filtrate de grupurile ce aparțin aceleiași vîrste în evoluția lor, altfel spus de modul cum dau un sens contemporan și o finalitate practică acțiunii lor istorice și sociale.

Istoria cunoaște un ritm al ei determinat economic, politic și social. Sînt epoci de mare înflorire economică, altele dovedesc o extraordinară putere de creație spirituală sau reprezintă perioade de afirmare a unor mari și profunde aspirații și idealuri politice și sociale. Toate acestea se regăsesc și în acțiunea unor grupuri alcătuite din raporturi întemeiate pe un element care nu este nici economic, nici cultural, nici politic sau social. Acest element este conștiința generațională ce aparține unei generații, adică reunirea unor oameni într-un interval de timp, orientați spre realizarea unor direcții dominante în epoca lor datorită, în primul rînd, modului specific de trăire, gîndire, acțiune și reacție față de o problematică esențială a unei perioade istorice.

Diferențierea generației de alte tipuri de grupuri umane stă în capacitatea de a fi un element activ, dinamic, creativ în raport cu epoca sa. Ea se înscrie în succesiunea istorică, intrînd într-un „circuit al valorilor“ (Matei Vișniec) și aduce un tablou de valori specifice. Oamenii se grupează în generații în funcție de ideile, viziunea lor asupra lumii, atitudinea față de viață, toate acestea fiind comune. O generație nouă aduce un mod propriu „de a participa activ la elaborarea sensibilității epocii și la fixarea stilului ei“. (E. Lovinescu)

Conștiința apartenenței la generație este mai puternică în situații dramatice sau de maximă importanță

pentru un grup social sau pentru o națiune. Incontestabil, epocile brăzdate de mari mișcări sociale conduc la delimitări, opoziții, la afirmarea mai tranșantă a unor poziții. În asemenea momente opțiunea este esențială și este dificil pentru un om să fie numai în poziția de spectator, să manifeste indiferență față de evenimente. Dată fiind deosebirea de intensitate a evoluției sociale și istorice în perioadele cruciale în comparație cu acelea relativ calme, am putea delimita între generațiile istorice (specifice unei epoci tensionate) și generațiile culturale-caracteristice perioadelor de evoluție mai lentă a vieții sociale.

Ca orice tipologie și aceasta este, neîndoios, susceptibilă de simplificare forțată a evoluției istorice într-un cadru social dat. Se știe că o tipologie este o operație mentală de ordin metodologic ce-și propune elaborarea unui instrument pentru a-l folosi în investigarea mai complexă a realității. Ca atare, tipologia de mai sus pune în lumină particularitățile unei epoci și prin generație. Adjectivele „istoric“ și „cultural“ nu au puterea unei judecăți de valoare, ci ele descriu doar specificul fiecărei generații raportată la o anumită perioadă de timp.

Dacă aruncăm o privire în istoria noastră modernă caracterizată printr-un înalt ritm de accelerare al dezvoltării istorice, vom observa existența unor generații istorice ce se succed la intervale mici de timp în comparație cu istoria altor țări. Acestea alternează cu generații culturale puternic influențate și orientate de generațiile istorice. În România modernă avem generația Școlii Ardelene, generația revoluției de la 1848, generația Unirii de la 1859, generația războiului de independență de la 1877, generația primului război mondial și a făuririi statului național unitar român, generația interbelică, generația celui de-al doilea război mondial, generația revoluției de la 23 August 1944, generația edificării socialismului. Nu încape îndoială că fiecărei generații istorice sau culturale îi corespunde o structură deosebit de complexă în care se întrepătrund o sumedenie de alte tipuri de generații, dar acestea fiind orientate pe spații și intervale mai mici de timp.

Sînt puține istoriile altor țări unde epoca istorică să fi influențat atît de decisiv destinele unui mare număr de generații. Implicate nemijlocit în marile confruntări

mondiale și europene, înscrise în succesiunea rapidă a unor evenimente fundamentale din țară generațiile la noi și-au făcut simțită prezența în vîltoarea faptelor istorice. Enumerarea de mai sus (de bună seamă incompletă și nu lipsită de schematism) evidențiază numărul mai mic al generațiilor culturale în istoria noastră modernă de pînă acum.

Fiecare generație, spunea Ortega y Gasset, are o vocație pe care nu trebuie să și-o refuze, vocație, adăugăm noi, influențată decisiv de epocă. Cerințele timpului fac dintr-o generație un factor esențial în dezvoltarea istorică și-i pun în valoare, totodată, virtuțile, capacitatea de a transforma realitatea. Există un spirit al epocii ce direcționează și limitează în același timp acțiunea unei generații. Evident, acest spirit de epocă nu este o fatalitate. Scepticismul cronicarului moldovean — nu omul este peste vremuri ci omul este sub vremuri — nu se justifică în cazul generației. Dacă una din notele distincte ale generației este noutatea adusă de ea prin implicarea într-un mod specific în evenimentele sociale, atunci orice generație mergînd în sensul spiritului epocii îl realizează în conformitate cu opțiunile, aspirațiile și idealurile sale.

Istoria judecă foarte aspru și blamează ferm orice generație care abdică de la misiunea ei istorică, care refuză să se înscrie firesc în evoluția progresului istoric și social. Generațiile succesoare nu sînt preocupate de ceea ce afirmă și susține ea, ci, mai ales, de ceea ce a făcut și a transmis viitorului.

Între generațiile îndepărtate în timp există o comunicare bazată pe afinități comune. Dar această comunicare pornește, în primul rînd, de la nevoile generației prezente. Generația este o anumită *contemporaneitate* ce se manifestă prin participarea unui grup de vîrstă la aceleași năzuințí, idealuri, comunicarea și susținerea acelorași idei, raportarea la probleme comune dintr-o epocă istorică. George Călinescu spunea că nașterea fiziologică nu trage după sine și contemporaneitatea spirituală. Spiritul comun unei generații, cînd nu există o educație comună, este o simplă iluzie, conchidea marele critic.

Nu este posibilă lipsa oricărei comunicări între generații prezente într-o perioadă. Prin însăși existența lor în același interval de timp, comunicarea se produce, pentru

că altfel nu ar evolua viața socială. Dar, o generație actuală (prezentă) poate comunica mai mult și mai eficient cu o generație ce a trăit în alte perioade istorice, mai exact, cu moștenirea lăsată de aceasta.

5. 5. GENERAȚIE FAMILIALĂ, GENERAȚIE SOCIALĂ

O delimitare necesară se impune a fi făcută între generația familială și cea socială. Nu rareori se confundă cele două tipuri de generații, de obicei generația socială fiind descrisă prin elementele ce alcătuiesc generația familială.

Generația familială este o generație de filiație. Ea este constituită din persoane înrudite biologic. Rezultă că nucleul esențial al acestui tip de generații îl reprezintă familia. În această formă de comunitate umană indivizii există în cadrul unor grupuri succesive care se separă prin intervale de timp aproape identice. Părinții reprezintă o generație, copiii o alta, iar nepoții, a treia generație. Fiecare grup succesiv cuprinde un număr de ani. Diferența între generații este socotită a fi de 30 de ani. Dar este posibil ca unchiul să fie mai tînăr ca nepotul său sau în cadrul unei familii să fie o foarte mare diferență între tată și mamă.

Sugestiv a comparat Homer generațiile familiale cu frunzele arborelui ce se nasc primăvara și mor toamna. Aceeași neîntreruptă filiație o întîlnim și în familie.

Ritmul vîrstei merge de la naștere la moarte în viața unui om traversînd un ciclu de etape bine delimitate din care se detașează ca primordială viața familială. Sentimentul apartenenței la un grup se formează în familie. Aici se constituie pentru copil conștiința relațiilor cu ceilalți, aici își însușește prima oară norme de conviețuire socială, aici cunoaște limitele impuse de viața într-un grup. Transferul de roluri între generații are loc mai întîi în familie.

Omul este membru activ al societății în perioada cînd valorifică, în toată plenitudinea, capacitățile sale fizice și intelectuale. Această perioadă coincide cu cea a educării copiilor săi, cînd îi solicită exercitarea tuturor deprinderilor și înclinațiilor lor. În general, se consideră că durata activității sociale a individului este identică cu

intervalul de separare a două generații consecutive în familie. F. Mentré sublinia că istoria interioară a familiei este alcătuită din evenimente succesive care separă întotdeauna copiii de părinții lor. Opoziția spirituală pare să fie un element permanent al generației familiale. Toți copiii tind să-i depășească pe părinții lor, ei vor să acționeze altfel sau contrar față de ceea ce fac aceștia. Despre raporturile dintre generații vom vorbi mai departe. Reținem aici că în familie copiii capătă conștiința generației fie prin raporturile cu frații și surorile lor, fie prin legăturile ce le au cu colegii lor de vîrstă. În adolescență se constituie sentimentul apartenenței la generație datorită extinderii relațiilor sale dincolo de familie și al locului deosebit ocupat de grupul de vîrstă. Tînărul face în acest fel trecerea de la generația familială la generația socială.

Se observă deci că generația familială relevă fluiditatea conceptului de generație. Mai întîi, ne confruntăm cu accepția dată generației ca segment din genealogia biologică. În acest sens două persoane sînt din aceeași generație dacă genealogia lor este aceeași. O cercetătoare poloneză, M. Ossowska, arată că, deși, de regulă, diferența de vîrstă determină diferențele între generații, nu în mod necesar există coincidență între genealogie și cronologie.

Apoi, în familie generația capătă un caracter și mai clar față de cohortă. Am menționat că o cohortă este numărul de persoane născute în același timp. Or, sînt foarte rare cazurile cînd se nasc într-o familie, copii în același timp. Mai precis în familie putem vorbi de aceeași generație, deoarece copiii se află în aceeași fază a ciclului de viață și au aspirații comune. Există și excepții cu deosebire astăzi cînd între copiii aceleiași familii pot exista diferențe mari de vîrstă, după cum între părinți pot fi, de asemenea, decalaje de vîrstă.

Generația socială este un grup de oameni influențați de aceleași idealuri și animați de aceleași aspirații și speranțe. Doi indivizi fac parte din aceeași generație socială dacă ei trăiesc o anumită experiență istorică ce-i determină să aibă atitudini și să împărtășească convingeri comune cu privire la valorile sociale, la mijloacele de acțiune și la comportamentul social. Aceleași persoane pot aparține unei generații sociale fără ca în mod

obligatoriu ele să facă parte din aceeaşi cohortă de vîrstă.

Între generaţia familială şi cea socială există raporturi multiple. Membrii generaţiei sociale provin din generaţiile familiale. Influenţa generaţiei familiale asupra generaţiei sociale este esenţială în anumite contexte sociale. Dar impactul generaţiei sociale asupra generaţiei familiale este puternic şi decisiv. Legătura dintre ele nu este lineară şi simplă. Sentimentul de apartenenţă la generaţie este mai puternic în familie, şi datorită raporturilor interpersonale pe care se întemeiază întreaga viaţă familială. Aici se satisfac cerinţe imediate ale individului, aici se văd concret şi direct consecinţele acţiunii şi comportamentului său.

Raportul individului cu generaţia socială este mult mai difuz, labil şi abstract. Numai conştiinţa existenţei unei grupări sociale ce reuneşte indivizi pe baza unor aspiraţii şi idealuri comune creează sentimentul de apartenenţă la generaţia socială.

5. 6. *Generaţie şi clasă socială*

Pentru a surprinde întreaga complexitate a unei structuri sociale este necesar să se delimiteze generaţia de clasă socială.

Clasa socială este mai coerentă, stabilă şi omogenă decît generaţia. La temelia claselor sociale stau raporturile de proprietate, pe cînd la baza generaţiilor stau raporturi biologice, temporale, valorice, ideologice şi de creaţie. Într-o generaţie coexistă membri ce aparţin tuturor claselor sociale dintr-o societate, iar în cadrul unei clase există o succesiune de generaţii şi pot să coexiste mai multe generaţii. Generaţia este un grup mare de oameni şi reprezintă o categorie mai largă decît clasa socială, ea fiind, în acelaşi timp, şi un factor de diferenţiere în cadrul fiecărei clase sociale după cum clasa socială diferenţiază pe membrii unei generaţii.

Clasa socială şi generaţia se întrepătrund. Hotărîtoare în acest raport este acţiunea clasei sociale datorită poziţiei ei faţă de mijloacele de producţie. Cunoaşterea unei generaţii este incompletă fără analiza în contextul claselor sociale. Deşi sînt două realităţi sociale distincte

structura și evoluția unei generații sînt determinate fie direct, fie mediat de raporturile dintre clasele sociale. Tipul de formațiune socială are o importanță decisivă în configurarea claselor și a generațiilor. Raporturile între generații, raporturile lor de coexistență și succesiune sînt determinate și de structura de clasă a unei societăți.

Neluarea în seamă a diferențelor între clasele sociale și generație a condus pe unii cercetători să vadă generația tînără ca pe o nouă clasă socială, ca pe o forță decisivă în evoluția societății contemporane. Revoltele tinerilor din deceniul șapte al secolului nostru erau identificate *cu o nouă formă a luptei de clasă*. Așa procedează un sociolog de talia lui A. Touraine. La fel susține și Ortega y Gasset atunci cînd subliniază că schimbările în sensibilitatea vitală a vîrstei sînt decisive în istorie și ele apar sub forma generației, ca fiind pivotul evoluției istorice. În schema sa tineretul ar înlocui proletariatul ca subiect fundamental al istoriei iar succesiunea generațională înlocuiește lupta de clasă ca principal factor al schimbării sociale. De reținut că Gasset emite asertiuni neargumentate cu exemple concrete. Așa se explică de ce el nu arată cum grupurile de vîrstă dezvoltă o conștiință comună și, ceea ce este mai important, cum acționează ele ca o forță socială coerentă.

Diferențierea între categoriile sociale și agregatele sociale este absolut necesară pentru surprinderea particularităților generației. Categoria socială este un ansamblu de indivizi mai mult sau mai puțin dispersați ale căror caracteristici comune sînt recunoscute de societate. În mod curent se face confuzia între categorii sociale și grupuri sociale. Categoriile sociale sînt alcătuite din oameni cu una sau mai multe caracteristici dar care nu sînt în contact sau nu comunică direct. Agregatele sociale reunesc indivizi care se găsesc într-un spațiu social fără ca ei să comunice reciproc. Caracteristicile de bază ale agregatelor sînt anonimatul și lipsa de organizare. Un exemplu este mulțimea care asistă la o manifestare sportivă.

Un grup social este alcătuit din indivizi ce posedă interese și trebuințe comune care-i obligă la stabilirea unui mod de a comunica între ei. Acești indivizi se află într-o interacțiune, urmăresc aceleași scopuri, sînt ori-

entați de aceleași valori și norme, comunică printr-un limbaj anume, se reunesc într-un interval de timp.

Sentimentul și conștiința apartenenței la generație se manifestă concret în cîmpul de acțiune al grupurilor sociale. Dacă ne referim la tineri, vom remarca tendința lor de a se constitui în grupuri de vîrstă unde se formează sentimentul de apartenență la generație. De aceea, conștiința generațională, în comparație cu alte tipuri de conștiință (de clasă, națională), este contradictorie, labilă și difuză, mult mai schimbătoare și cu un grad mai mare de specificitate decît alte forme ale conștiinței sociale. În timp ce conștiința de clasă se formează și se educă în raporturile intergeneraționale, conștiința generațională apare în raporturile intrageneraționale.

5. 7. *PERSONALITATE ȘI GENERAȚIE*

Generația este un grup de care aparțin indivizi ce au aspirații, idealuri, comportamente și atitudini comune. Ea acționează asupra membrilor săi, îi influențează și îi orientează în gîndurile și concepțiile lor. Tudor Vianu spunea în acest sens : „Generația este un cadru care îngăduie omului să iasă din sine însuși și să se împărtășească de la viața mai largă a comunității omenești, dar, în același timp, ea este o limită care oprește energiile umane să realizeze toate posibilitățile lor. Puțini sînt aceia care reușesc să depășească granițele generației lor". Din aserțiunea esteticianului român se desprinde ideea limitării impusă de generație membrilor săi. Aceștia nu și-ar putea valorifica toate capacitățile din cauza impactului generației. Indiscutabil, implicarea într-un grup social înseamnă ordonare, ierarhizare a trebuințelor și aspirațiilor individuale. Pentru că însuși grupul impune o selectare a lor prin normele, regulile și valorile promovate. Generația obligă înscrierea într-o anumită direcție centrată pe unele valori și pe respingerea altora. Însă din cauza caracterului său difuz și labil generația nu reprezintă un cadru de coerciție a individului la fel de puternic ca al altor grupuri sociale (clasa socială, de pildă).

Raporturile dintre individ și generație sînt mult mai complexe. Ele sînt o înlănțuire a subiectivității indivi-

duale, a opțiunilor sale cu ceea ce oferă și exprimă cadrul generațional.

Sînt situații cînd generația este un factor limitativ pentru unii indivizi, dar deosebit de stimulativă pentru alții. Acestea sînt evenimentele decisive în viața unui grup sau în istoria unui popor. Dar evenimentele sînt făcute de oameni. Ei transformă realitatea pentru realizarea unui scop. Producerea evenimentelor sociale are repercusiuni asupra individului ca și asupra grupurilor sociale. Gradul lor de influență depinde în mare măsură de poziția individului în generația sa. Cînd ne referim la poziție ne gîndim la gradul său de participare la viața și cultura generației. Altfel spus, la măsura în care acel individ este o personalitate capabilă să exprime, în cadrul oferit de generație, individualitatea sa. În lipsa personalității ființează conformismul, acceptarea necritică a concepțiilor și atitudinilor generației. Depersonalizarea este unul din efectele acute ale apartenenței la o generație. După cum, mimetismul este o altă trăsătură a comportamentului unei părți din generație. Nu insistăm aici asupra acestor trăsături. Le-am enunțat doar pentru a sublinia că apartenența la o generație nu constituie afirmarea de la sine a propriilor cerințe. Ea cere o implicare creatoare, o activitate susținută și creatoare, în consecință, o personalitate.

Din același context se desprinde și raportul dintre generație și așa-zișii lideri de generație. În unele doctrine filosofice și politologice generația este concepută doar ca o masă amorfă, nediferențiată condusă și manipulată de un grup de oameni care, de fapt, ar fi reprezentanții autentici ai generației. Ei s-ar deosebi de ceilalți prin capacitatea de a conștientiza frămîntările, sensibilitatea și gîndurile unei generații ca și prin dorința puternică de a le pune în fața societății și de a le realiza.

Generația ca orice grup social cunoaște și ea o structură, o anumită ierarhizare a statusurilor și rolurilor sociale. Implicarea într-o generație nu înseamnă uniformizare, ștergerea oricăror particularități între cei ce o alcătuiesc. Am putea vorbi, dimpotrivă de omogenitatea generației întemeiată pe o mare diversitate. De aici și caracterul ei difuz, labil tocmai pentru că membrii ei se raportează la elemente comune greu de evaluat cantitativ.

Exercitarea autorității în cadrul unei generații este determinată de normele și valorile promovate de acea generație, de contextul în care ea acționează și de calitățile personale ale individului. Generația determină apariția și afirmarea unor lideri într-un moment al evoluției ei.

În cazul generației sociale, liderul nu este asemănător liderului din structurile organizaționale. El nu este văzut ca un organizator, ca un om căruia i se deleagă responsabilități și cerințe ale unui grup. La fel, el se deosebește de liderii grupurilor informale, grupuri centrate pe interacțiune. Pentru generație liderul se manifestă în plan spiritual. El nu este ales sau acceptat pentru satisfacerea unor scopuri ce țin de o anumită trebuință. El este recunoscut pentru că exprimă cu claritate gîndurile și aspirațiile unei generații. Un asemenea lider este lipsit de relații și de comunicare directă cu întreaga sa generație. Ceea ce contează, în primul rînd, sînt atitudinea lui, comportamentul său, într-un cuvînt influența sa asupra generației. El nu este „alesul“, „providențialul“ ci doar reprezentantul unei generații, cu calitățile ce-l impun în această poziție. Opțiunea pentru un lider recunoscut de o generație este spontană, neîngrădită de nici un factor exterior. El se apropie de caracteristicile liderului din grupurile informale însă, repetăm, nu se confundă cu acesta.

Liderul unei generații poate coincide cu liderul formal al unui grup social. În acest caz cerințele și trebuințele unei generații au o șansă mai mare de a fi înfăptuite. Chestiunea este însă mult mai complexă. Se întîmplă ca un lider al generației devenit și lider al unei structuri organizaționale să „trădeze“ generația, să se înstrăineze de ea. După cum, un om ales ca lider al unui grup social poate deveni prin exercitarea atributelor sale de conducător și organizator, lider și al generației sale și chiar al mai multor generații. Unii lideri de generație sînt impuși de generația anterioară pentru a se realiza succesiunea generațiilor. Însăși generația recunoaște un lider tocmai pentru a se impune. După cum, o generație tînără poate să-și aleagă ca lider un adult. Liderul de generație este expresia particularităților unei generații și are capacitatea de a sesiza aspirațiile unei generații și

de a le concretiza în acțiuni, atitudini și comportamente. Generația însăși este un factor de propulsare a liderului de care are nevoie, iar o personalitate poate să reunească în jurul ei un număr important de persoane din aceeași generație. Acest proces este într-un fel asemănător dinamicii grupului, dinamică ce urmează, așa cum subliniază Adrian Neculau, următoarea cale : 1. fiecare individ dorește să-și satisfacă anumite nevoi, să soluționeze unele tensiuni, să realizeze un echilibru psihic ; 2. o parte a trebuințelor sînt realizate numai în raporturile cu cei de aceeași generație ; 3. acțiunea activă prin care un individ, pentru satisfacerea nevoilor sale, întreține relații cu alții, determină influențarea reciprocă. Astfel sînt puși în evidență liderii.

Nu întotdeauna reprezentanții unei generații sînt cu adevărat liderii ei. Sînt și lideri fictivi ce se manifestă zgomotos și agresiv, dar fără ca ei să reprezinte ceva pentru generația lor. De altfel, un autentic lider de generație se remarcă prin spirit de transformare a realității. Generația este un cadru latent de potențare a capacităților individuale. Deci ea nu este un factor preexistent al afirmării și acțiunii individului. Generația este și un factor de selecție și de propulsare a liderilor, diferit de la un grup de vîrstă la altul. Un exemplu este edificator. Este știut că în adolescență se remarcă și sînt remarcați unii tineri ce promit foarte mult și se investește în ei foarte mult. O parte sînt considerați ca fiind reprezentativi pentru generația lor. Aceștia pot avea, în grad mai mare decît colegii lor, conștiința comunității de generație și se manifestă ca reprezentanți ai generației. Viața însă selectează valorile reale și le respinge pe cel artificiale, create conjunctural sau adecvate doar pentru un interval scurt. Speranța pusă într-un individ este confirmată sau infirmată de viață prin activitatea proprie sau colectivă ce se concretizează în creații spirituale și materiale.

S-a afirmat deja că abuzul de generație îl întîlnim la fostele mari speranțe incapabile să facă ceva durabil și de calitate, într-un cuvînt ratații care suferă de complexe de superioritate. „Vine o clipă, spune poeta Ana Blandiana, în care nimeni nu se mai miră de anul recent al nașterii tale și nimeni nu-ți mai citează flatantul vers de Corneille despre valoare și vîrstă. Vine o vreme în care nu se mai *întreabă nimeni dacă ai talent*, toți se întreabă

dacă ai o operă. Și singurul răspuns care mai contează este opera însăși."

Între generație și individ poate exista un conflict latent sau manifest. Sînt oameni care refuză ideea apartenenței la o generație, considerînd-o ca un act de îngrădire a personalității sale. Unii sînt orientați spre trecut, văd prezentul și viitorul prin dimensiunile trecutului, în timp ce alții se transpun numai în viitor, încercînd să se detașeze de influențele prezentului și de impactul trecutului.

Istoria a dovedit cu prisosință că nu poți dezerta de la exigențele timpului tău, exigențe ce aparțin și generației tale. Te manifești prin forța individualității tale, poți să acționezi solitar însă produsul tău exprimă cu voia sau fără voia ta cerințe ale generației tale. Pentru că această generație reprezintă materialul viu și concret ce-ți oferă elementele esențiale pentru acțiunea și creația proprie. Personalitățile puternice depășesc generațiile lor prin vizionarism, proiectarea concepțiilor lor dincolo de problemele conjuncturale ale epocii lor. Însă ele nu pot abdica de la misiunea generației lor pentru că orice generație are o misiune exprimată în idealul său. Dar, oricît de mari sînt țelurile unei generații dacă nu sînt materializate în acțiuni, în creații, ele sînt himere ce pot fi periculoase și dăunătoare unora dintre membrii unei generații datorită amînării răspunsului la marile probleme ale epocii și ale propriei sale existențe. Tudor Vianu sublinia că generația este și un strat izolator pentru membrii săi față de mediu. Ea oferă un cadru stimulativ pentru afirmarea propriei personalități, în concordanță cu cerințele sociale. Generația însă nu este un factor decisiv, ci un element al cadrului de formare și dezvoltare a individului consonant cu aspirațiile, trebuințele și idealurile grupului său de vîrstă.

Semnificativă este în acest context diferența dintre generație și vîrstă pe care societatea o face prin acordarea unui status vîrstei. Avem aici un paradox : cotidian generația este menționată în foarte multe împrejurări, dar nu i se acordă un status anume. Aceasta este o dovadă elocventă a faptului că generația este mai difuză, cu parametri mai greu de evaluat în măsuri legislative. Vîrsta este un indicator psihosocial căreia i se recunoaște prin acte legislative un status formal. Se

acordă tuturor celor ce fac parte dintr-un grup de vîrstă drepturi, li se stabilesc obligații. Apartenența la o vîrstă este un fapt inexorabil asupra căreia nu ai cum să intervii. De bună seamă, statuarea de norme legislative și sociale cu privire la unele grupe de vîrstă pun în lumină cerințe specifice fiecărei vîrste determinate, în primul rînd, de dezvoltarea fizică și psihică a copilului și tînărului.

Statusul social al vîrstei vizează, fără îndoială, și cerințe ale generației, dar fără a le acoperi în totalitatea lor. Pentru că, așa cum am mai subliniat, generația nu se reduce la o anumită grupă de vîrstă.

Dar dacă societatea nu a transpus în acte normative trebuințele generației, în schimb ea recunoaște prin diferite moduri și forme sociale, culturale, politice particularitățile, aspirațiile și interesele sale. În cadrul vîrstei individul este oarecum pasiv, schimbările fiziologice, psihologice, intelectuale și sociale se produc de la sine. În cadrul generației este mai intensă implicarea activă, dinamică a individului în o structură socială, în afirmarea propriilor sale idealuri și cerințe.

5. 8. GENERAȚIA — UN CONCEPT DESCHIS

În general definițiile contemporane asupra generației se concentrează pe cîteva variabile : transformarea și schimbarea socială, informația, continuitatea și discontinuitatea istorică, ritmul evoluției istorice. Generația este descrisă ca o *succesiune de contingente de naștere*, de grupe de vîrstă ce pot fi delimitate adecvat numai prin raportarea lor la anumite fenomene sociale relevante. Alteori, generația este definită ca o grupare de oameni situați într-un interval de timp, cu o sensibilitate nouă, diferită de cea a generației precedente. Ea este animată de aceleași speranțe și orientată de aceleași modele și idealuri.

Există multă reținere în a utiliza acest concept, cu toate că în comunicarea cotidiană ca și în limbajul ideologic, științific și cultural el este des folosit. Nu este mai puțin adevărat că uneori prin această noțiune se denumește eronat o anumită realitate. Folosirea sa abuzivă nu poate constitui un motiv serios de a nu lua în seamă

conceptul de generație. Este posibil ca printr-un cuvînt să nu se reflecte în mod riguros un segment delimitat al realității. Însă, cuvîntul respectiv cum este și cel de generație, ființează și circulă. Dacă ne referim la alte noțiuni, de pildă, ar trebui să renunțăm la studiul științific al religiei numai pentru simplul și de bun-simț motiv că ea reflectă denaturat realitatea sau mai corect spus, realitatea așa cum este reflectată de religie este minoră, vagă, foarte generală și, în consecință, nu ar merita o examinare serioasă și aprofundată.

În cazul generației avem un mod interesant de constituire a unei viziuni, a unei maniere de a gîndi istoria de către un grup social difuz și neorganizat constituit. Poate că o analiză empirică ar delimita între cercetarea riguroasă a fenomenelor sociale și modul cotidian de a vedea istoria, de a o pune în categorii populare, printre ele numărîndu-se și generația. Nașterea, moartea, durata vieții, ritmul ei sînt elemente proprii fiecăruia dintre noi, ne confruntăm cu ele, acestea ne aparțin și ne manifestăm ca ființe umane și prin apartenența la grupul de vîrstă. De aceea simțim nevoia să numim într-un fel curgerea vieții individuale plasată în contextul unui grup cu care simțim și trăim similar epoca.

Generația este o realitate pentru fiecare individ. Cînd un om vorbește de generația lui, el folosește o expresie foarte clară. El desemnează prin aceasta pe cei apropiați de vîrsta lui, camarazii sau semenii implicați într-o activitate comună și împărtășesc cu el aceeași sferă de activitate, cunoscînd aceeași influență socială și culturală. Toți oamenii se simt legați prin comunitatea de credințe și *aspirații, au fost martorii acelorași evenimente, au* primit aceeași educație formală. Intensitatea acțiunii lor este dată de un program colectiv ce exprimă convergența trebuințelor și aspirațiilor puternic conștientizate însă structurate în planuri concrete elaborate și adoptate. Generația are o conștiință latentă care justifică și influențează comportamentul unor oameni situați în același interval de vîrstă.

Există deci o problematică a generației, o realitate psihosocială concretă, vie, complexă dar mult mai greu de descifrat și măsurat decît alte fenomene sociale. O descriere a problematicii generaționale se impune înainte de a încerca să definim generația, folosindu-ne în acest

scop și de sugestiile studiului semnat de sociologii americani V. Bengtson, M. Furlong și R. Laufer (1974).

Tema referitoare la generație implică examinarea importanței straturilor de vîrstă ca elemente ale organizării sociale, esențială pentru existența generațiilor ca și pentru definirea lor. De aici decurge cerința evaluării gradului în care generațiile realizează funcția lor de repere ale unei structuri sociale. Cunoașterea generației se referă la : a. abordarea limitelor grupurilor de vîrstă, adică a duratei unei generații ; b delimitarea criteriilor de definire a unei generații ; c. descoperirea variațiilor importante de la o generație la alta ; d. clarificarea ideii dacă generațiile sînt elemente concrete ale structurii sociale sau sînt un gen de diferențiere socială determinată de grupele de vîrstă. În strînsă legătură cu această exigență este și problema dacă fenomenul generațional poate fi examinat mai bine la nivelul macrosocial (cohortele de vîrstă) sau la nivelul microsocial (genealogia familială).

Continuitatea și discontinuitatea între grupe de vîrstă este o altă direcție ce merită a fi cunoscută, deoarece ea vizează similaritatea sau conflictul între grupele de vîrstă. Chestiunea implică analiza socializării sau transmiterea experienței de la vîrstnici la tineri, precum și a modului cum tinerii socializează bătrînii. Nu mai puțin importantă este cunoașterea continuității și discontinuității între vîrste într-o anumită perioadă istorică precum și a măsurii în care între grupe de vîrstă există un conflict.

Raportul generațiilor cu alte dimensiuni ale structurii sociale, adică gradul de interacțiune a generațiilor cu alte grupuri sociale : clasa socială, etnia, sexul este esențial în descifrarea comportamentului specific unei generații. Interacțiunea vîrstei cu alte dimensiuni ale societății ridică o serie de probleme de clarificat : influența schimbării sociale asupra evoluției generației, impactul inovațiilor tehnologice asupra relațiilor dintre generații, înrîurirea mass media asupra dezvoltării unei generații, rolul structurii de vîrstă în structurile demografice și de clasă.

Persistența particularităților generaționale de-a lungul existenței unui om, adică în ce măsură comportamentele sau orientările valorice însușite în perioada tinereții vor fi menținute în cursul vieții de adult și cum ele influențează structurile mai largi ale culturii constituie un alt domeniu esențial al problematicii generațiilor. Durata

unei generații se exprimă în perpetuarea valorilor ei în perioada de maturitate deplină. Avem de a face aici cu chestiunea continuității generaționale. O întrebare se pune : diferențele între generații, evidente într-un anumit interval de timp, vor caracteriza o perioadă mai lungă a istoriei culturale sau țin doar atît cît durează imaturitatea socială și psihologică a generației tinere ? În acest context este esențial de a distinge între inovații produse de tineri ca rezultat al experienței lor întemeiată pe conștiința de generație și acele diferențe provocate de nivelurile diferite de maturizare ca urmare a situării pe o anumită treaptă din ciclul vieții. În cazul celei de a doua deosebiri, distincțiile aparente între straturile de vîrstă sînt bazate pe dorința tinerilor de a accentua delimitările de alte grupe de vîrstă, în timp ce adulții sînt mai preocupați de sublinierea similitudinilor generațiilor.

Așadar, o problemă fundamentală în studierea generațiilor este rolul jucat de conștiința de generație în marcarea diferențelor generaționale ca și în convergența lor, corelată cu măsurarea gradului de persistență a valorilor specifice adolescenței și tinereței în viața de adult.

Nu mai puțin esențială este și coeziunea în cadrul generației, ceea ce implică interdependența și comunitatea printre cei din o generație, ea reflectînd, cel puțin parțial, gradul de diferențiere al cohortei și omogenitatea experiențelor și concepția generală în cohortă. Ambele sînt influențate de configurațiile de vîrstă ale populației și gradul în care evenimente socio-politice dramatice influențează nașterea generațiilor.

O scrutare atentă a dezbaterilor postbelice pe tema generațiilor dovedește că, de fapt, ele s-au centrat nu atît pe clarificarea conceptului de generație cît pe raportul dintre generații, mai exact pe așa-zisul conflict între părinți și copii în societatea contemporană. Vom zăbovi mai departe asupra acestei chestiuni. Deocamdată încercăm să descriem conceptul de generație și să-l definim.

Care sînt elementele caracteristice necesare constituirii unui grup ca generație ?

Un prim element este cel cantitativ. Colectivitatea generațională are dimensiuni reale și concrete în timp : nașterea, durata vieții, moartea. Generația este alcătuită din oameni născuți aproximativ în același timp a căror evoluție decurge în o anumită perioadă din devenirea

societății. Diferențele de vîrstă în anumite contexte sociale conduc la diferențe între generații. O generație se definește și prin modul ei de raportare la generația anterioară. O grupă de vîrstă poate fi parte a generației altei grupe de vîrstă dar să nu se raporteze la ea. Două grupe de vîrstă se constituie ca generație nu numai atunci cînd una din grupele de vîrstă urmează pe cealaltă la un interval de timp egal cu diferența de vîrstă medie între părinți și copii.

Gradul de integrare în sistemul social, tendințele esențiale în orientarea și activitatea socială, conținutul experienței sociale sînt importante în descrierea generației.

Fiecare generație are trăsături proprii în funcție de necesitățile ei, gusturi, concepții, aprecieri, obiceiuri. Ca grup ea reflectă relațiile din interiorul său și gradul de manifestare a sentimentului de apartenență, de solidaritate interioară exprimat în conștiința de NOI.

În fine, un element notabil îl reprezintă gradul de includere a unui grup de vîrstă în timpul istoric. A face parte dintr-o generație înseamnă și intrarea în timpul istoric real. Există oameni care trăiesc în afara timpului istoric sau numai în cel cronologic. Sînt inși prezenți doar fizic în timpul lor, dar spiritual ei sînt în trecut sau în viitor.

Generația este determinată deci de totalitatea acestor elemente ce exprimă dinamica trăsăturilor sale calitative în diferite faze ale existenței ei. Generația există într-o perioadă concretă, moștenește o altă generație, are un grad stabil de integrare în relațiile sociale, cu tendințe și orientări comune în activitatea socială și cu o experiență socială comună. Întrepătrunderea grupurilor de vîrstă și structură socială este o dimensiune a continuității istorice. Prin conceptul de generație se exprimă gradul în care cohortele de vîrstă creează și susțin noi forme de cultură sau stiluri de viață, ca rezultat al contactului proaspăt (în terminologia lui Mannheim) al unui grup de vîrstă ascendent cu cultura societății.

Generația are mai mult un conținut subiectiv dar nu mai puțin important în structurarea vieții sociale. Cadrul generațional integrează diverse și contradictorii poziții, atitudini și comportamente, în el se intersectează dimensiuni ale socialului, psihicului, raționalului și

afectivului, întrepătrundere diferită de cea din alte cadre sociale. Orice individ, conștient sau nu, aparține unui cadru mai larg decît cel familial, profesional, de clasă, un cadru nu suficient de clar definit și de riguros trasat dar simțit și trăit ca atare.

Conceptul de generație exprimă determinarea poziției istorico-sociale a unui grup de vîrstă și explică modurile de comportare, acțiune și gîndire, normele și valorile comune ale acestuia.

Pornind de la aceste note esențiale ale generației, noi o definim ca *acel grup de oameni plasați într-un interval de timp ce se raportează acțional, teoretic și comportamental în același mod la realitatea socială prin experiențe, simboluri și valori specifice exprimate mediat de cultura dominantă dintr-o perioadă istorică, ele fiind trăite și avînd semnificație numai pentru un grup de vîrstă sau grupuri de vîrstă situate într-un context social, care urmăresc aceeași finalitate.* Un nou grup de vîrstă în momentul apariției și manifestării sale se află la o anumită distanță de societatea globală. Pe măsura evoluției și, mai ales, prin integrarea sa în viața socială, valorile sale sînt încorporate de societate. Generațiile nu sînt alcătuite din granițe temporale rigide impuse de existența lor biologică. Ele sînt grupuri spirituale vii ce-și au rădăcinile în profunzimea mișcării istorice. Ele se diferențiază prin stilul propriu de viață și o anumită viziune asupra realității.

Generația este un instrument necesar în ordonarea, pe spații istorice și sociale mai mici ce alcătuiesc o epocă istorică, a spiritualității unei comunități umane. În acest fel, se face trecerea de la generalitatea abordării unei epoci istorice la surprinderea particularităților ei. Noțiunea de generație poate fi utilizată pentru a desemna sensurile de opoziție, mutație, noutate și originalitate, pentru a pune în evidență relativitatea continuității organice, generațiile însele fiind parte a evoluției organice.

Prin succesiunea generațiilor, adică în cadrul unor relații temporare complexe, are loc mișcarea istorică. Oricare generație, o dată constituită, reprezintă o realitate reziduală în raport cu generațiile ce o urmează. Altfel spus, ea este mărturia unor perioade netrăite de noua generație și la un anumit decalaj de timp cunoaște procesul destrămării și micșorării cantitative. Cînd subliniem

caracterul rezidual al unei generații nu emitem o judecată de valoare, afirmăm o anumită trăsătură generată în mod obiectiv de evoluția temporală a unui grup de vîrstă. Generațiile ascendente se detașează de cea precedentă prin raționalitate și judecă realitatea creată de aceasta prin scheme culturale desprinse de toată încărcătura umană, afectivă și emoțională dispărută o dată cu generația respectivă.

Prin conceptul de generație se înțeleg mai bine și nuanțat conflictul și schimbarea socială. O istorie de orice gen alcătuită numai pe baza succesiunii generațiilor ar fi prea simplistă și deci nerelevantă pentru vastitatea și complexitatea actului istoric. Dar și o istorie lipsită de mișcarea generațiilor ar fi văduvită de concretețe și de semnificația faptelor istorice petrecute în alt spațiu decît socialul.

Capitolul II

RAPORTURILE ÎNTRE GENERAȚII

1. PARTICULARITĂȚI ALE RAPORTULUI DINTRE COPII, TINERI ȘI ADULȚI

Remarcam că în cercetările și dezbaterile postbelice accentul a fost nu atît pe generație cît pe raporturile dintre generații, văzute mai ales din perspectiva deosebirilor dintre ele. De bună seamă, evenimente cu largă rezonanță în societatea contemporană au impus relațiile dintre generații ca o problematică de mare și acut interes. Exagerată pînă la susținerea unor teze fanteziste, așa cum va reieși din succinta prezentare de mai jos, chestiunea conflictului între generații face parte din acel ansamblu de teme puse de-o parte a ideologiei contemporane în slujba justificării unor fenomene care, în fapt, își au rădăcina în cauze mult mai profunde. Chestiunea pare, la o primă vedere, să țină exclusiv de secolul nostru. Este inexact. Să ne amintim la noi de disputa dintre bonjuriști și purtătorii de ișlice, temă ce a făcut obiectul unei întregi literaturi. Această dispută era, în ultimă instanță, o divergență între generația tînără orientată către spiritul european, către valorile moderne și generația mai vîrstnică din perioada primei jumătăți a secolului trecut, rămasă, cea mai mare parte din ea, la obiceiurile patriarhale și gîndirea închistată de tip oriental.

Apoi este binecunoscută cearta dintre vechi și moderni care, în esență, viza tot o deosebire de concepții între două generații diferite. Atitudinea negativă a bătrî-

nilor față de tineri o întîlnim încă din antichitate. Sînt binecunoscute scrisorile lui Cicero în care se făcea un aspru rechizitoriu tinereții, considerată ca factor de regres.

Relațiilor dintre generații li se acordă o atenție specială pînă și în documente ale unor organizații internaționale cum este, de pildă, ONU. În Raportul Secretarului general al ONU pe anul 1982 intitulat „Situația tineretului în anii '80", se face o referire directă la diferența între generații în capitolul „Probleme sociale specifice ale tineretului" : „În ultimii 30 de ani, se spune în raportul amintit, prăpastia între generații se pare că s-a adîncit, tinerii se străduiesc tot mai mult să dobîndească autonomie, autenticitate, să creeze stiluri de viață, valori și norme sociale, ce sînt radical diferite de acelea ale majorității adulților. Această strădanie este exacerbată de nesiguranța și incapacitatea vîrstnicilor în ce privește viitorul economiei, starea mediului înconjurător și menținerea păcii.

Atitudinile negative din partea generației vîrstnice, mergînd de la prejudicii, critici și suspiciune pînă la măsuri deschise de represiune în unele țări împotriva oricăror exprimări a tinerilor în favoarea unei schimbări politice, economice, sociale sau culturale, contribuie la lărgirea prăpastiei dintre generații."

Raporturile dintre generații exprimă unul din aspectele complexe și contradictorii ale succesiunii generațiilor, cadrul static, unde se înfăptuiește concret schimbul intergenerațional în integralitatea și cu toată bogăția sa.

Exacerbarea divergențelor dintre generații este cauzată, credem noi, de înțelegerea dogmatică a raporturilor între tineri și adulți, de accentuarea unor diferențe psihologice ca și de considerarea grupelor de vîrstă ca fiind perfect omogene. Fără a ne opri aici la doctrinele semnificative pentru asemenea concepții, o vom face cînd vom discuta despre divergențele dintre generații, vrem să menționăm una dintre ele ce se înscrie în problematica particularităților legăturilor dintre vîrste. Philippe Ariès în cartea *Copilul și viața familială sub vechiul regim* a demonstrat cum s-a constituit în societatea modernă fenomenul numit copilărie. Societatea feudală, susține autorul, trata copilul ca pe un adult și se vorbea atunci în fața lui despre căsătorie, relații sexuale, cre-

dință și moarte. Nu existau domenii interzise copilului. Secolul al XX-lea marchează o cotitură importantă : copilăria este văzută ca o categorie ce delimitează un univers de interese, structuri psihice și o dimensiune afectivă care o îndepărtează de lumea adultă. Copilului i-ar fi rezervată o lume aparte, cu totul separată de realitățile considerate de adult ca inaccesibile lui : lumea afacerilor, sexualitatea, profesia.

Acest punct de vedere este discutabil. Este adevărat că societatea, cu deosebire cea capitalistă a creat bariere între copii și lumea adultă. Copilului i se interzicea accesul la anumite valori ale societății și prin aceasta el era marginalizat. Dar, nu se poate șterge orice diferență între vîrste, între etapele evoluției ființei umane. Cucerirea pas cu pas a realității este în firea dezvoltării omului. Copilăria rămîne copilărie cu legile și normele ei. Introducerea masivă a valorilor adulților în viața spirituală a copilului în detrimentul particularităților vîrstei poate avea consecințe grave asupra dezvoltării ulterioare a copilului.

Aceeași problemă se pune și în legătură cu adolescența considerată a fi invenția secolului nostru. Numai că adolescentul, spre deosebire de copil, poate lua contact cu lumea adulților prin alte mijloace și mult mai eficient. În cazul copilului, societatea contemporană acceptă recunoașterea specificității copilăriei ca grup de vîrstă, renunțîndu-se la mitul despre copilul considerat ca un adult în miniatură.

Adulții și copiii reprezintă două grupuri distincte cu obligații, drepturi și facilități proprii. Fiecare din ele ființează după norme și reguli ce le diferențiază ca poziție în structura socială și care determină dependența copiilor de lumea adulților. Copilul este dependent de adult. El reacționează diferit față de autoritatea părinților în comparație cu adolescentul. Dacă ne referim la grupul de vîrstă, copilul nu găsește în acesta un mijloc de sprijin, drept alternativă la lumea adulților. Tînărul însă, datorită implicării sale în grupuri de aceeași vîrstă, întîlnește aici un sprijin social al delimitării lui de adulți.

În copilărie individul își însușește norme create de societate pentru copii prin care le este interzis accesul în lumea celor mari.

Apariția la adolescent a reprezentărilor despre sine determină orientarea lui către unele norme și valori ale adulților ce vizează în special egalitatea tînărului cu cei maturi, dorind să semene cu aceștia. De altfel, una din aspirațiile cele mai frecvente ale adolescentului este cea de a fi adult. De aceea, adolescentul și apoi tînărul nu mai acceptă vechile norme și reguli ce stăteau la baza raporturilor sale, copil fiind, cu adultul.

La tînăr apare sentimentul acut al demnității personale, tendința către independență. Tipul de relații în copilărie se baza pe normele ce exprimă poziția neegală a copilului în raporturile cu adulții, ca și dependența sa de lumea celor mari. Tînărul cere să fie stimat ca persoană, vrea egalitatea cu adulții și este orientat spre recunoașterea de către adulți a noului statut de vîrstă. *Conștiința propriei maturizări* și *cerințelor de a-i fi acceptată* de cei din jur îl conduc pe tînăr să vadă altfel decît în copilărie egalitatea lui cu adultul în relațiile reciproce. În perioada tinereții se face trecerea de la tipul de relații dintre adult și copil la altul calitativ nou, specific pentru comunicarea dintre adulți. Dar, așa cum spunea B. Shaw : „Nu există nici o deosebire în principiu *între drepturile unui copil și cele ale unui adult* ; diferența în cazul lor este de circumstanță". Vechile mijloace tipice pentru perioada copilăriei sînt înlocuite cu cele noi, dar ele pot coexista, particularitate ce creează dificultăți și pentru adulți și pentru adolescenți atunci cînd nu sînt înțelese și nu se iau în seamă trebuințele vîrstei tinere.

Schimbările în sistemul de relații al copilului dau un conținut nou proceselor de dezvoltare a persoanei și maturizării sociale în adolescență. Iată de ce este important ca adultul să manifeste inițiativă și să țină seama de cerințele adolescentului, cu o condiție esențială, și anume, renunțarea la atitudinea de a socoti tînărul ca pe un copil. De aici rezultă și necesitatea luării în considerare a problemelor tineretului din interiorul lor și nu de pe poziția exigențelor existente în tinerețea adultului. Un proverb românesc a surprins un asemenea imperativ : „Nu judeca pe tînăr după mintea celui bătrîn, ci pune-te în locul lui și atunci să-l judeci".

Sînt o serie de condiții specifice favorizante pentru perpetuarea atitudinii paternaliste a adultului față de

tînăr: a. aceeași situație a adolescentului ca și în copilărie, el fiind în continuare elev și deci neimplicat în cîmpul muncii; b. dependența lui materială de părinți; c. obișnuința adultului de a îndruma și controla copilul, greu de schimbat chiar dacă părinții sînt conștienți de necesitatea schimbării atitudinii lor față de tînăr; d. păstrarea, mai ales în primii ani, la adolescent a trăsăturilor copilului în comportare și înfățișare.

Cînd adulții au o atitudine de cooperare față de adolescent, inițiatorul constituirii unui nou tip de relații cu adulții este adolescentul însuși. Dacă adultul refuză cooperarea cu adolescentul, atunci tînărul manifestă rezistență, sub diferite forme, față de tendința acestuia de a-i îngrădi personalitatea, de a-i orienta preocupările. Raporturile dintre ei pot deveni conflictuale, cu deosebire cînd atitudinea adultului rămîne neschimbată iar la adolescent apare negativismul. La unii adolescenți asemenea raporturi tensionate duc și la sentimentul înstrăinării de familie, la ruperea comunicării cu membrii ei și evitarea lor. De fapt, are loc emanciparea tînărului și neînțelegerea acestei particularități de către adult este un motiv de naștere a unor raporturi conflictuale. Adolescenții prin diferite forme renunță la vechile relații copilărești cu adulții și vor un nou tip de relații bazate pe recunoașterea personalității lor.

De bună seamă, nu este obligatorie manifestarea unor greutăți în stabilirea de legături între adult și tînăr. Relațiile dintre ei pot fi raporturi de prietenie și de colaborare bazate pe stimă reciprocă, încredere și ajutor. „Respectul față de cei bătrîni, spunea marele pedagog Komensky, copiii îl deprind ușor dacă vor simți atenția insistentă a acestora față de ei“, însă — adăugăm noi — nu în sensul unei tutelări ce înăbușă afirmarea propriilor aspirații, nevoi și idealuri ale copiilor.

În raporturile dintre adult și adolescent se stabilesc mijloace noi de acțiune socială reciprocă. Prin colaborare adolescentul vede în adult un tovarăș apropiat, el devenindu-i în acest fel exemplu și prieten. Asemenea relații îi sînt necesare adolescentului în procesul de educație, cu atît mai mult dacă luăm în considerare că el este la vîrsta cînd este atras de relațiile cu colegii săi ce au un rol esențial în evoluția sa, în formarea atitudinilor și comportamentului față de adulți, față de relațiile cu

aceştia. Tînărul se află în două situaţii : în raporturile cu adulţii el ocupă o poziţie neegală, fixată de norme, iar în grupurile de vîrstă el depinde de o egalitate identică celei adulte în relaţiile reciproce, ceea ce reprezintă o cale de dezvoltare a colaborării tinerilor în diferite activităţi.

2. UN CADRU DE REFERINŢĂ : GRUPUL DE ACEEAŞI VÎRSTĂ

Conştiinţa de sine, maturitatea socială îl orientează pe tînăr către dezvoltarea relaţiilor cu cei de vîrsta sa. Grupele de vîrstă reprezintă în această perioadă de tranziţie de la adolescenţă la vîrsta adultă un cadru esenţial pentru afirmarea identităţii şi personalităţii fiecărui adolescent. Intensitatea evenimentelor trăite împreună, interesul pentru aceleaşi valori sînt comune vîrstei tinere.

Renumitul psiholog J. Piaget afirma că încă în jocurile copilăriei se realizează cooperarea în cadrul căreia fiecare individ se consideră egal cu ceilalţi. „Cînd copilul se grupează cu cei de aceeaşi vîrstă el este deja adult", spune Piaget, dar, adăugăm noi, în moduri specifice vîrstei, pornind de la trebuinţele şi aspiraţiile proprii, chiar dacă unele norme folosite în relaţiile de grup sînt asemănătoare celor din relaţiile dintre adulţi. Apartenenţa tînărului la grup este competitivă şi „adesea tensională" (Ursula Şchiopu şi Emil Verzea, 1981), creîndu-i un sentiment de dependenţă concomitent cu o anumită independenţă mai ales faţă de părinţi. Grupele de vîrstă tinere sînt o legătură între socializarea primară şi socializarea secundară şi înlesnesc trecerea la adult. Cînd familia ca grupă primară eterogenă nu poate răspunde trebuinţelor celor în creştere sînt necesare grupele de vîrstă omogene. Ele iau naştere acolo unde rolurile sociale ocupate de adulţi sînt prea specializate, încît familia să fie capabilă să pregătească pe tînăr pentru a le prelua. Tineretul, aşa cum remarca şi sociologul vest german Tennbruck, devine el însuşi un grup de socializare, ajutîndu-l pe individ să obţină o stabilitate emoţională şi de comportare specifică vîrstei.

În adolescență relațiile în grup au un rol important. Acum se formează valorile definitorii acestei perioade cînd are loc întemeierea relațiilor dincolo de cadrul familial. Comunicarea cu cei de aceeași vîrstă iese tot mai mult din limitele activității școlare sau profesionale. Ea cuprinde toate sferele noi de interese și relații și se constituie în activitate independentă a adolescentului care poate să aibă valoare mai mare decît învățătura sau profesia. În același timp scade interesul pentru structura familială. Relațiile cu prietenii se integrează în domeniul relațiilor personale ale tînărului.

Adolescentul este preocupat de stabilirea unor căi de comunicație și activitate comună cu cei de aceeași vîrstă. Izolarea de generația sa nu este acceptată și el folosește toate modalitățile pentru a se apropia de colegii săi de vîrstă. Dificultăți în relațiile din cadrul structurilor formale de socializare (familie, școală, colectiv de muncă), lipsa prietenilor îl determină pe adolescent să-și caute prieteni în afara cadrului formal.

Relațiile adolescenților în cadrul grupurilor se formează și se dezvoltă independent de relațiile cu adulții și uneori diferit de valorile acestora. Ele au un conținut propriu și o logică proprie de dezvoltare. Este știut că în anii mai mici poziția copilului în colectiv este dată de performanțele sale școlare. La vîrsta adolescenței alte calități și alți parametri devin prioritari : orizontul de cultură, agerimea, curajul, inteligența socială. Recunoașterea acestor calități de către adolescenți atîrnă de apartenența sa la grupul de prieteni. La începutul perioadei adolescentine au loc schimbări în grupuri, în sensul că se propulsează alți lideri și se impun noi valori și modele de comportament. Există lideri apreciați de adulți ca fiind reprezentativi pentru un grup formal (clasă școlară, colectiv de muncă) dar lipsiți de calitățile cerute de adolescenți. Neconcordanța dintre liderii formali și cei reali poate constitui o cauză principală a greutăților în crearea unui grup care să se identifice cu colectivul de tineri. Nevoia de stimă și aprecierea reprezintă elementele centrale ale întemeierii grupului de adolescenți, ale cărui norme se formează în procesul activității comune a copiilor, dar unele sînt împrumutate de la adulți. Rolul important în descoperirea și realizarea acestor norme îl joacă filmele și cărțile, așa

cum vom vedea mai departe. Deocamdată să reținem că normele principale ale relațiilor intragrupale sînt stima, egalitatea, încrederea, întrajutorarea, sinceritatea. Toate acțiunile fiecăruia sînt apreciate în funcție de normele comune grupului.

Adolescenții caută relații de prietenie cu cei de aceeași vîrstă, apreciate în grup prin stimă și autoritate. La majoritatea adolescenților cadrul de comunicare este mai larg și se bazează pe interesele și gradul în care relațiile din grup le satisfac. Ei pun mare preț pe activitatea în comun, mai ales în unele domenii ale artei. Un rol de căpătîi în apropierea de celălalt îl au dialogul, confruntările, schimbul de idei și informații. Nevoia unei prietenii este mult stimulată de nevoia de clarificare a tuturor problemelor cunoscute de ei. Tendința principală este afirmarea unor adevăruri întemeiate pe convingeri ferme. Susținerea unui punct de vedere sau prezentarea unei convingeri personale capătă, uneori paradoxal, caracterul unei dogme.

Aspirațiile privind pregătirea pentru profesie, studiul individual, autoeducația dau un caracter superior relațiilor din cadrul grupelor de vîrstă. Acest tip de relații intragrupale este cel mai benefic pentru dezvoltarea personalității tînărului.

Mai puțin abordat a fost, după părerea noastră, în literatura despre adolescență, rolul grupului în formarea conștiinței de sine a adolescentului.

În copilărie reprezentarea despre sine și autoaprecierea se întemeiază, în principal, pe modul de apreciere al părinților și educatorilor. Nevoia de a cunoaște propriile particularități și conștiința de sine este caracteristică vîrstei adolescente.

Motivația principală la adolescent pentru cunoașterea de sine este aspirația lui de a ocupa un status cît mai înalt în grupul celor de aceeași vîrstă. El vede în ceilalți adolescenți un punct de comparație cu sine, și, în același timp, un model cu care se simte egal și pe care-l poate urma, cunoscîndu-l nemijlocit în relațiile directe cu acesta. Autoanaliza devine unul din instrumentele de bază în cunoașterea propriei personalități.

Se constată, cu deosebire în adolescență, un decalaj între aspirații și posibilitățile reale de a le înfăptui. Din această cauză apare sentimentul neîncrederii și o mare

sensibilitate față de orice apreciere. Autoeducația depinde în mare măsură de modul cum individul se autoapreciază. Cu vîrsta autoaprecierea devine mai adecvată, crește independența în afirmarea opiniilor, în valorificarea propriilor sale potențe creative.

Raporturile în cadrul grupurilor de aceeași vîrstă fac ca anumite valori și simboluri să capete autenticitate și să fie delimitate cu mai multă rigurozitate față de altele neconstituite independent față de mediul familial. Așa cum remarca sociologul austriac L. Rosenmayr, orice comparație între numărul de stimuli proveniți de la părinți și aceia care pleacă de la grupurile de aceeași vîrstă nu poate ocoli această dependență de natură temporală și cauzală. Și atunci cînd, de pildă, grupurile de aceeași vîrstă sînt alese de tineri — atît în domeniul culturii cît și în cel al valorilor și normelor —, alegerea acestora nu intră, în mod obligatoriu, în contradicție cu interesele altor grupuri. În același timp, unii adolescenți pot avea interese diferite în cultura simbolică decît părinții, incapabili să le satisfacă interesele și aspirațiile. Grupurile de vîrstă în care se integrează adolescenții pot deci diferi și, în anumite condiții, să se opună sistemului de valori ale adulților.

Tendința manifestată de adolescenți este însă de a alege grupuri ce rezultă în și din cadrul de socializare a părinților, grupuri ce continuă idealul educativ al mediului de origine identificat, de regulă, cu mediul familial. Părinții sprijină indirect participarea tinerilor la activitatea grupurilor în formare.

Comportamentul adolescenților și tinerilor față de educație, față de muncă, profesie și cultură sînt dependente și de grupurile de aceeași vîrstă. Evident rolul acestor grupuri nu trebuie exagerat, și nu poate fi evaluat independent de influențele socializării în cadrul familial, școlar sau colectivul de muncă.

3. DIALECTICA VÎRSTELOR ȘI A GENERAȚIILOR

Tinerii și adulții reprezintă două lumi spirituale. Dar ele nu sînt lipsite de comunicare reciprocă, de legături sociale și culturale. Este posibil, totuși ca în anumite condiții concrete cei vîrstnici să fie considerați de tineri

ca simboluri și modele ce nu pot fi urmate. Căutarea identității proprii întemeiată pe raporturi din afara familiei și, în general, în mediul nonadult, este relevantă pentru nașterea unei discrepanțe între tineri și adulți. Conștiința de sine alcătuită din conștiința identității de sine, conștiința propriului eu, conștiința calităților și capacităților personale, îi dă tînărului dimensiunea individualității. Fiind în plin proces de constituire, conștiința de sine a tineretului este contradictorie. Așa cum au demonstrat studiile de psihologie, propriul eu ia diferite înfățișări : *eul real* (imaginea despre mine într-un anume moment), *eul dinamic* (cum mă străduiesc să devin), *eul ideal* (cum trebuie să mă dezvolt) și *eul imaginar* (cum aș vrea să fiu). Lipsa experienței îndelungate de viață, contactul mai restrîns cu realitatea determină ca divergențele între aceste euri la adolescent să se manifeste și mai puternic, ele reflectîndu-se și în raporturile cu adulții. Despărțirea de copilărie este însoțită de nevoia acută de securitate, de sprijin din partea adulților. De aici năzuința sa către autonomie ce trebuie înțeleasă „ca una din manifestările maturității psihice și nu ca o expresie de opoziție față de adult" (T. Pruna, 1974). Această autonomie se exprimă în mai multe moduri : autonomie deschisă — dreptul tînărului de a decide singur asupra problemelor sale ; autonomie emoțională — dreptul de a avea opțiuni proprii ; autonomie morală — dreptul de a avea opinii personale.

Așa cum scrie V. Pavelcu „Adolescența este căutarea de sine a personalității și realizarea acesteia pe planul valorilor sociale ; este căutarea febrilă a unui loc în vastul arhipelag al rolurilor sociale ; este efort de fixare a poziției într-un statut social, cu profil prin excelență profesional. Conștiința de sine se consolidează de data aceasta prin voința de a se conforma unui «plan de viață» de a se apropia de un model liber ales și de a-l făuri în mod independent. Autosupunerea ia locul supunerii, norma de conduită se transformă în lege suverană votată de un eu autonom ; etapă a voinței libere a autocontrolului, a creației personale și a originalității, complexul proces al dezvoltării ni se înfățișează schematic ca o emancipare progresivă a individului de familie, de profesor și, în fine, de constrîngerea externă a societății. Această detașare și independență progresivă reprezintă în

același timp o etapă de obiectivare a eului, de integrare a acestuia în societate."

Schematic diferențele dintre copil și adult arată astfel :

copil	*adult*
— lipsit de responsabilitate	responsabil
— dependent	independent
— asexuat	dezvoltarea deplină a sexului
— se joacă	muncește
— imatur	matur
— imitație	originalitate
— visător-afectiv	realist-intelectualizat

Toate trăsăturile de mai sus sînt predominante la copil sau la adult. Elemente tipice adultului pot fi găsite și la copiii, mai ales dacă îi vedem în evoluția personalității către statusul de adult. În perioada adolescenței particularitățile specifice copilăriei și maturității se amestecă, ceea ce a determinat pe unii exegeți să afirme că tînărul nu este nici copil, nici adult. Mai mult, se constată o contradicție, și anume dintre supramaturizarea culturală a individului la vîrsta tinereții și insuficienta maturizare socială. Condiții în care trăiește și învață adolescentul : prelungirea școlarității pînă la o vîrstă mai mare și absorbirea preocupărilor sale numai în activitățile de învățătură, tendința multor părinți de a-i scuti de grijile cotidiene, tutelarea din partea adulților, duc la frînarea dezvoltării maturității. În același timp datorită impactului puternic al mass mediei asupra tinerilor, accesul larg la informație, accelerarea dezvoltării sexuale și fizice determină o maturizare mai timpurie în plan spiritual și cultural. În adolescență se pun bazele și se formează orientările morale și sociale ale viitorului adult și se conturează individualitatea sa. Această contradicție reprezintă unul din factorii ce diferențiază generațiile. Fără a stărui aici asupra altor factori, l-am semnalat pe acesta numai pentru a reliefa rolul avut de particularitățile adolescenței în delimitarea generațiilor.

Aflat la vîrsta conștientizării locului său în societate, tînărul își caută poziția sa în structura socială și

se pregătește pentru a *obține un statut socioprofesional.* Unele teorii au insistat pe o asemenea orientare. Psihologul american K. Levin (1936) a cercetat tipul de conflict caracteristic trecerii de la copilărie la adult și a susținut că în adolescență trecerea în grupul adulților se face pentru a se folosi de unele privilegii inexistente la copii, dar în noul mediu tînărul nu este încă acceptat cu un statut deplin și cu roluri bine definite. Din această cauză el se găsește în situația de a oscila între cele două grupuri. De aici decurge o particularitate a adolescentului. Greutățile și prezența conflictelor sînt dependente de delimitările făcute de societate între grupul de copii și grupul de adulți, de durata de timp în care adolescentul este situat în poziția incertă de a fi în ambele grupuri și de a nu aparține pe deplin nici unuia dintre ele. Ideea lui Levin despre plasarea adolescentului la intretăierea influenței grupurilor de vîrstă a stat la baza unora dintre teoriile contemporane referitoare la cultura tineretului, teza fundamentală fiind ideea existenței unei societăți a adolescenților în cadrul social larg, cu valori și atitudini specifice și cu influență asupra celorlalte grupuri sociale.

Societatea în evoluția ei produce transformări pentru a fi satisfăcute nevoi sociale. Dezvoltarea societății determină contradicții, tensiuni la nivel social și grupal, cu deosebire atunci cînd noile structuri sociale și culturale nu se impun pe deplin și nu sînt percepute de oameni în realele lor sensuri. La fel se întîmplă și în evoluția generațiilor.

Cultura tineretului este văzută și ca expresia discrepanței între copilărie și perioada adultă. Discontinuitățile generaționale sînt decalaje în timp între o generație matură și generația ascendentă. Tranziția de la copilărie la adult nu este continuă în nici o societate. În unele societăți, subliniază Keniston, discontinuitățile sînt radicale. Există, de asemenea, și discontinuități specifice fiecărei vîrste determinate de discrepanțele între diferitele grupuri de vîrstă în același timp.

Cultura tineretului nu este întotdeauna sau explicit antiadultă, ci este nonadultă, pentru că promovează și creează valori specifice și în acest fel se diferențiază de lumea adultă. Acest tip de cultură este consecința discontinuității grupurilor de vîrstă și servește ca funcție pen-

tru rezolvarea unora dintre problemele ridicate de noua generație. Nu insistăm asupra culturii tineretului, deoarece o vom face mai încolo. Vrem doar să subliniem că ea este un cadru de dezvoltare și afirmare a identității, a însușirii statusurilor și rolurilor de adult de către adolescent în concordanță cu trebuințele sale. Un rol important al identității este de a furniza un sens continuității dintre trecut, prezent și viitor într-un întreg coerent. Adolescentul este obligat să creeze o sinteză unică între modele, identități și idealuri adesea incompatibile între ele, oferite de mediul său de viață. Formarea identității este însoțită de apariția sensului perceperii legăturii dintre trecut, prezent și viitor. Cînd trecutul unei generații este mai îndepărtat în timp iar viitorul este mai dificil de prevăzut, o asemenea continuitate este afectată de schimbările sociale și influențează acea generație. Pentru generația nouă ca și pentru cea mai în vîrstă important este efortul creativ intens și exercițiul permanent al acțiunii sociale de stăpînire a schimbărilor cu un ritm ridicat în epoca actuală.

Însăși societatea este interesată ca tinerii să-și pună în valoare virtuțile și calitățile prin conștientizarea propriei identități. Recunoscînd adolescenței și tinereții statusuri și roluri proprii, societatea acreditează forța și potențialul lor și, drept urmare, facilitează trecerea de la copilărie la perioada adultă prin crearea condițiilor propice de dezvoltare a personalității tinere în acțiuni sociale concrete. Concomitent cu o cultură a tineretului există și o cultură pentru tineret, o cultură creată de societate pentru generația tînără.

Raporturile între adulți și tineri se manifestă deci pe două planuri : psihologic—opoziția față de părinți trăită ca reacție individuală produsă în relațiile interpersonale ; relația tînăr-adult este trăită prin grupul de apartenență cu tot ceea ce implică participarea la o situație colectivă structurată de norme recunoscute : difuzarea responsabilității, polarizarea opiniilor, radicalizarea atitudinilor.

O socializare anticipatoare determină copilul să-și însușească valorile tipice grupului de vîrstă. Dar, părinții înșiși pot fi prinși în ceea ce Riesman a numit socializare retroactivă.

Plasîndu-se pe poziția de a învăța, adulții preiau de la tineri unele elemente ale modului lor de existență. Obiecte și veșminte, spectacole, activități de vacanță, sporturi, reviste, ziare pentru tineri le regăsim și la o parte din adulți. Asistăm la o omogenizare a culturii, a limbajelor, fiind suprimate barierile dintre vîrste : adulții audiază muzică tînără, participă la distracțiile tineretului, iar adolescenții se familiarizează cu preocupările celor vîrstnici.

Dialectica subtilă a generației și vîrstei transpare și din aspirația fiecărei vîrste de a atinge pragul altei vîrste, de a se considera membru al unei generații diferită de cea căreia îi aparține. Se dovedește astfel că vîrstele nu sînt realități imuabile, că deși sînt un dat biologic și deci au un caracter obiectiv, ele pot fi percepute în fluxul continuu al vieții unui om. Semnul modern și de civilizație al unei societăți este exprimat de lipsa oricărei segregații de vîrstă, de viziunea ei egalitară asupra vîrstelor. Pentru că fiecărei vîrste i se acordă un conținut social și este modelată social, limitînd, fără a putea să le elimine complet, efectele trăsăturilor ei biologice.

Trecerea de la o vîrstă la alta reprezintă jaloane în scurgerea timpului biologic al evoluției omului. Însă timpul biologic nu este asemănător cu timpul fizic. Schimbările ca și ritmul de scurgere ale timpului trăit de om sînt diferite de alte tipuri de timp. Omul se înscrie pregnant în timpul psihologic și social. Aceste tipuri de timp determină diferențele și unitatea vîrstelor. Ele dau specificul fiecărei vîrste ca și ritmul de evoluție al individului într-o perioadă anume de vîrstă. Între grupele de vîrstă, între generații nu există un zid de nepătruns. Copilul, pentru că nu a cunoscut altă vîrstă, tinde să fie adult, de unde și graba de a se manifesta ca adult. Devenit matur, omul are nostalgia copilăriei și a tinereții. Nu rareori se întîmplă să descoperim, adulți fiind, cum ar fi trebuit să fim în adolescență. Există un mod de a învăța, de a ne însuși comportamentul unei vîrste ? Probabil că da. Mai sigur însă este faptul că în alte perioade de viață, aruncîndu-ne privirile înapoi, filtrul nostru spiritual și intelectual reține acele elemente ce prezintă semnificație și importanță pentru vîrsta prezentă. Judecăm o perioadă tre-

cută cu cerințele și prin modul nostru prezent de a judeca, interpreta și valoriza.

Esențială este capacitatea noastră de a ne transpune în alte vîrste decît cea în care sîntem. Incapacitatea de a nu simți problemele specifice fiecărei vîrste duce la tensiuni între generații. Înțelegerea unei generații și a unei vîrste, apropierea de ea nu înseamnă nicidecum renunțarea la prerogativele propriei vîrste. Dimpotrivă, acestea reprezintă efortul firesc de înscriere în cursul evoluției generaționale, de a raporta dezvoltarea individuală la cei care te premerg și la cei care te urmează.

Așadar diferențele între generații sînt și o consecință a modului diferit de percepere a timpului de către fiecare grup de vîrstă. Stagiritul a surprins această deosebire : „Cînd ești tînăr, viitorul este foarte lung iar trecutul este scurt, căci în primele zile ale vieții n-ai nimic a-ți aminti, ci totul este nădăjduit".

4. RAPORTURILE ÎNTRE GENERAȚII ÎN FAMILIE

Evoluția familiei de la o comunitate de producție a mai multor generații în același cadru spațial și temporal la un grup de consum, redusă în funcțiile ei, a condus la schimbări în comportamentul tinerilor. Ei pot să se emancipeze mai de timpuriu și să obțină o independență mai mare. Dispare baza tradițională a autorității părintești din cauză că experiența de viață și profesională a părinților nu se mai manifestă direct în familie. De multe ori copilului îi este inaccesibilă activitatea profesională a părinților lor. Pentru acest motiv, copilul în familia modernă nu are posibilitatea de a învăța o meserie de la părinții lui.

La copii este foarte activ adultrismul ! (U. Șchiopu și E. Verzea, 1981), acesta exprimîndu-se în dorința de a imita conduita adultă. În adolescență, cel puțin la începutul perioadei, această năzuință capătă un înalt grad de intensitate, concomitent cu aspirația de a fi cît mai originali. Ei vor să fie adulți dar altfel decît părinții lor sau alți adulți. De aici, tendința de a imita și prelua de la părinți fapte și atitudini, multe nesemnificative însă care le permit o prezență mai directă a comportamentului adult.

Copilul, și apoi tînărul au un statut de dependență în familie. Conștiința acestei dependențe dă sentimentul de neputință de a fi independent. În consecință, copilul se simte devalorizat și cunoaște o criză de devalorizare. D. Ausubel subliniază că atunci cînd copilul rezolvă pozitiv această criză se ajunge la fenomenul satelitizării. Copilul devine un satelit al structurii centrale reprezentată de familie, în special de părinți.

În această stare de dependență apar dificultăți și rezistență din partea copilului. Nesatelitizarea constituie un impediment în dezvoltarea personalității copilului, deoarece ea creează unele distorsiuni psihice ce se vor manifesta în perioada adultă. Satelitizarea are virtuți benefice pentru că, în raporturile cu părinții, copilul își însușește norme și valori necesare dezvoltării personalității sale. Cu condiția esențială, ca părinții să nu exagereze efectele acestei dependențe, să ia în seamă trebuințele specifice vîrstei ca și identificarea necritică a copilului cu părinții.

O dată cu intrarea în adolescență are loc, după Ausubel, procesul de desatelitizare în cursul căruia se manifestă atitudini și comportamente independente. Adolescența reprezintă și renunțarea de către individ la părerile părinților.

Diferențierea între generații este explicată și prin conceptul de ambivalență comportamentală a tînărului. Ambivalență înseamnă raportul negativ sau pozitiv al unei persoane față de un obiect, deci ceva contradictoriu și instabil. Sociologul american K. Merton a definit ambivalența sociologică drept așteptările normative care sînt reciproc contradictorii în privința atitudinilor, opiniilor și comportamentului într-un status social sau set de statusuri. Persoanele aflate într-un status sau set de statusuri definite în feluri foarte deosebite, înclină să dezvolte sentimente, opinii și comportări contradictorii. Diferențele între generații se reflectă în neconcordanța dintre normele interiorizate și învățate de adulți și nevoile tinerilor. Factorii primari de socializare, inclusiv familia, atenuează din intensitatea contradicțiilor specifice vieții sociale, iar tînărul inserat în structurile sociale trăiește această stare de ambivalență între ceea ce-i oferă familia și ceea ce este concret în raporturile sociale.

Pe de altă parte, tabloul tradițional al familiei s-a modificat profund, în primul rînd economic, deoarece există un alt mod de distribuire a sarcinilor familiale. Femeia nu mai are exclusiv rolul de gospodină și mamă. Ea este în aceeași măsură integrată ca și bărbatul în o activitate profesională, ceea ce-i dă o independență economică și culturală și un status și roluri sociale cu totul diferite de acelea referitoare la poziția ei în familie.

Egalitatea cu bărbatul, mai ales în socialism, îi permite femeii afirmarea în toate planurile vieții sociale și economice. În consecință, statusul de mamă a suferit schimbări radicale. Educația copiilor în familie nu cade numai în grija mamei. Tatăl devine tot mai mult o prezență activă, fie în educarea și formarea copiilor, el intervine direct în soluționarea unor probleme ale familiei. Sistemul alternării sarcinilor este un fapt obișnuit în familiile contemporane cu efecte esențiale asupra raporturilor generaționale din familie.

Orice generație este un nou venit și ea își construiește imagini proprii despre adulți așa cum și alte generații le-au elaborat pe ale lor pornind de la diversele experiențe trăite în contact cu adulții. Tinerii își făuresc propriile imagini avînd ca model modul cum adulții acționează și gîndesc. O anumită stereotipie, cel puțin în unele atitudini și comportamente se transmite de la o generație la alta. Fiecare om se simte îndemnat să-și joace rolul imitînd felul în care acest rol a fost jucat de părinți în familie. În această structură copilul cunoaște și trăiește o gamă amplă de relații interindividuale.

Pentru unii tineri divergențele cu adulții sînt, în fapt, conflicte cu mediul familial. Familia este, în viziunea lor, cadrul prea strîmt pentru dezvoltarea personalității lor. Există o discordanță între modul de a acționa al familiei asupra tînărului și exigențele tînărului datorită necunoașterii de către părinți a problemelor reale cu care se confruntă generația tînără, de unde și tendința de a le judeca și soluționa pe baza a ceea ce știu părinții din propria lor tinerețe sau în funcție de impresiile subiective despre unele fenomene din lumea tineretului. Duplicitatea morală a părinților distorsionează puternic psihicul copiilor și lasă urme adînci asupra tînărului și viitorului adult.

Există o anumită relație între tinerețea așa cum a cunoscut-o adultul și poziția față de copii. Cei care au suferit constrîngeri prea dure în tinerețe se pare că sînt înclinați la toleranță față de copiii lor. Cei care au dispus de o prea mare libertate în copilărie înclină să fie mai severi cu proprii lor copii.

Diferența de vîrstă dintre copii și părinți este una din sursele de schimbare a ideilor și obiceiurilor. De regulă, oamenii conservă primele impresii și pornesc în viață de la o experiență ce nu are valoare întotdeauna pentru succesori. Dacă ei sînt capabili să înțeleagă noutățile nu sînt la fel de supli pentru a le adopta și a le integra în viața lor, mărginindu-se să aprofundeze ceea ce au început în tinerețe, în timp ce copiii aspiră la o lume nouă. O asemenea aserțiune se justifică parțial deoarece fiecare vîrstă cunoaște transformări și dispune de capacitatea de a înțelege și asimila noul. Nu este mai puțin adevărat că sînt bătrîni cu o anumită dificultate în asimilarea formelor noi de viață socială, situație ce-i determină să idealizeze propria copilărie și tinerețe. Acest fenomen de opoziție a copiilor față de mentalitatea părinților nu se produce cu aceeași intensitate în toate familiile. În familiile puternic influențate de tradiții și obiceiuri opoziția tinerilor față de părinți poate fi mai acută.

Rolul familiei în transferul experienței și culturii de la vîrstnici la tineri este determinat de doi factori : a) discontinuitatea temporală prezentă în fiecare moment al vieții unui om ; b) instruirea profesională și educația intelectuală a adolescentului nu poate să se realizeze în familie din cauza diferențierii și specializării profesionale în societatea modernă, înfăptuite de instituțiile educative.

Am subliniat deja că într-o societate relativ stabilă, cu valori bazate pe continuitate temporală, transferul de cultură în sau dincolo de familie nu ridică probleme deosebite. Generația tînără succede generației vîrstnice fără tensiuni sau schimbări esențiale.

Societatea contemporană influențată de știință și tehnologie se caracterizează prin discontinuitate temporală și prin ruperea cu trecutul, inclusiv cu cel foarte apropiat. Tot ce este nou are o valoare foarte relativă. Cu atît mai mult cînd au loc schimbări rapide în modul

tradițional de cultură în cadrul familiei. Acestea afectează stabilitatea și conduce la dificultăți în transferul de cultură. Atunci cînd copiii țăranilor, de pildă, sînt influențați de modele de industrializare ori atunci cînd părinții nu sînt capabili să le dea o educație mai bună decît cea însușită de ei în școală, copiii pot avea greutăți în acceptarea consecințelor sociale ale noilor schimbări. În astfel de cazuri se creează mai des o înstrăinare între părinți și copii. Se constată și transferul invers de cultură, adică părinții adoptă ideile noi ale copiilor. Puternica tendință de a rămîne tînăr cît mai mult posibil în atitudine, comportare și înfățișare personală a determinat pe cei bătrîni să adopte îmbrăcămintea, înfățișarea și limbajul tinerilor.

Unul dintre cele mai importante motive de diferențiere a generațiilor este orientarea copiilor spre indivizi și grupuri de aceeași vîrstă ca și influența asupra lor din afara familiei. Ceea ce le oferă prilejul de a opune modele și comportamente cunoscute în alte familii celor promovate de părinții lor. Există deci un conflict de modele culturale ale diferitelor familii.

În încercarea de a explica fenomene tipice tineretului contemporan s-au emis teze referitoare la rolul părinților în apariția și ființarea așa-zisului conflict între generații. Edificatoare este în acest sens concepția lui G. Mendel. Pentru psihanalistul francez, familia, considerată ca prima structură socială în care se integrează copilul, mediază influențele tuturor celorlalte instituții socio-culturale. Impactul lor asupra copilului se face simțit încă din prima copilărie, bineînțeles inconștient dar dependent total de părinți.

Cronologic, copilul interiorizează imaginea mamei ca primă ființă umană cunoscută și simțită de el, care nu este atît oglindirea fidelă a imaginii materne reale cît relația copil-mamă în globalitatea ei. Această relație este obiectuală în esența ei deoarece mama ar fi percepută de copil ca ceva exterior la care el se raportează ca subiect.

Pe măsura evoluției copilului are loc și interiorizarea altei relații obiectuale : cea cu tatăl. Imaginea paternă interiorizată în inconștient este diametral opusă celei materne. Ea exprimă legătura copilului cu valori ca libertatea, dreptatea, raționalitatea. Relația maternă

este simțită ca un raport cu natura, iar cea paternă este trăită în conexiune cu raționalitatea vieții sociale și umane opusă naturii. Puterea socială dăinuie în inconștient ca un corespondent al imaginii paterne din trecutul individual, numai atunci cînd această putere promovează dreptatea, libertatea și influențează nemijlocit pe individ numai atunci cînd el deține o parte din ea. În consecință, omul ar dispune în acest fel de pîrghii pentru luarea deciziilor asupra propriului său destin. După G. Mendel, puterea socială, așa cum se manifestă în țările occidentale puternic industrializate, și-a pierdut din trăsăturile raționale. El vorbește de o opoziție față de tată într-o carte intitulată *Revolta contra tatălui*, idee reluată în *Criza generațiilor*. „În revolta contemporană împotriva tatălui, atît ca purtător al moștenirii trecutului cît și ca personaj uman cu care se identifică, există o mare parte de amărăciune, decepție și deziluzie față de tată. Într-o anumită măsură, această revoltă este expresia unei dragoste decepționate", scrie Mendel în *Criza generațiilor*. Aceasta ar explica, după autorul francez, de ce actuala generație tînără ar refuza moștenirea lăsată de părinții săi.

Observăm așadar, cum raporturile dintre părinți și copii sînt, în fapt, raporturi între generații și sînt utilizate pentru a explica unele dintre fenomenele cu care se confruntă o parte a societății contemporane, puternic dominată de tehnologie. Sînt puse în lumină o serie de resorturi psihologice ale raporturilor generațiilor intrafamiliale, deși secundare față de impactul structurilor sociale, și ale relațiilor dintre clasele și grupurile sociale, totuși cu influență cel puțin în anumite planuri, asupra dezvoltării societății.

S-a remarcat că toți psihanaliștii consideră reprezentările despre tată și mamă fiind determinate de modul cum copilul interiorizează rolurile de sex, prin acceptarea sau refuzul acestor roluri, prin conștientizarea și afirmarea eului. De aici, rezultă ideea genezei reprezentărilor rolurilor de tată și mamă plasate în geneza rolurilor masculine și feminine cu importanță fundamentală în formarea copilului ca ființă sexuată. Se reduce, în acest fel, influența părinților doar la dezvoltarea sexuală a copilului, scăpîndu-se din vedere că omul este o ființă orientată în esență către social deci către re-

lații sociale. Tatăl, ca și mama, îi educă pe copil și pe adolescent pentru însușirea normelor sociale tocmai pentru a le forma un comportament social căruia i se subordonează toate celelalte nevoi și trebuințe umane. Numai așa ne putem explica de ce raporturile adolescentului față de tată și mamă sînt dependente de condițiile concrete în care trăiește, de mediul său familial. Imaginea despre părinți nu are nimic misterios sau patologic. Ea reflectă o anumită concepție a tînărului în legătură cu rolul tatălui sau al mamei. Că psihanaliza exagerează cînd pune totul pe seama inconștientului este dovedit și de evoluția reprezentărilor despre tată și mamă de la o vîrstă la alta.

5. PĂRINȚII — MODELE DE GENERAȚIE

Atitudinea copilului față de alte persoane este esențial determinată de relația sa cu mama. Semnificația dată de el oamenilor, ca și raporturile cu lumea, depinde de modul cum își exercită mama rolul în educația copilului.

Mama este prototip și model în același timp, este, de fapt, primul model însușit de copil, — reper de orientare în acțiunile sale. Atitudinea mamei față de lucruri, de evenimente, de oameni, față de el însuși, determină și atitudinea copilului. El vede lumea după modul cum mama interpretează această lume. Contactul copilului cu universul se realizează mai întîi prin mamă.

Mama este prima autoritate cunoscută de copil. Sentimentul său de siguranță este condiția emancipării sale treptate, a devenirii sale adulte iar mama este prima care-i dă acest sentiment.

Mama îl inițiază pe copil în viață, îl încurajează să se descopere pe sine, să se dezvolte ca ființă umană. Copilul nu poate evolua deplin fără raportarea permanentă la altul care să confirme și să recunoască eul său. Mama este un element marcant al mediului de constrîngere în cadrul căruia limitele eului trebuie să fie definite. Ea este purtătoarea aspirațiilor, trebuințelor adulților ce acționează asupra nevoilor și intențiilor copilului. Diferența dintre ei este resimțită de copil cu o intensitate tot mai mare pe măsura evoluției sale către

adolescență. Individualitatea și personalitatea viitorului adult se cristalizează mai întîi în relațiile cu mama.

Tatăl își exercită funcția în mod diferit de cea a mamei. El determină pe copil să iasă din starea de nediferențiere cu mama, ceea ce-i conferă primele trăsături de individualizare.

Psihologul belgian P. Osterith sublinia că una dintre componentele rolului patern este caracterul intermitent al prezenței paterne și relativa ei raritate. Absența sa valorizează considerabil pe tată în fața copilului. Absența este o trăsătură legată de autoritatea paternă, pentru că ea contribuie la definirea tatălui ca personaj de referință căruia îi dai socoteală și îi ceri sfaturi. Ideea lui Osterith se impune a fi amendată, deoarece și mama salariată, datorită statusului ei ocupațional, este absentă, cel puțin o parte a zilei, din relația cu copilul.

Puterea paternă este seducătoare pentru copil și-l stimulează în dorința lui de a fi el însuși. Tatăl reprezintă în ochii copilului autoritatea supremă. El ocupă o poziție privilegiată în constituirea idealurilor și sistemelor de valori ale tînărului. Tatăl trezește în copil forțe de rezistență, de opoziție, de afirmare de sine mai mult sau mai puțin violente, cu dorința de a-l egala, de a-l depăși. Reprezentînd autoritatea, tatăl provoacă sentimentul de revoltă la tînăr. Voința copilului de a fi el însuși este însoțită de opoziția față de tatăl său. Prestigiul tatălui este necesar rolului de model jucat de el față de copil. Tatăl trebuie să reprezinte o umanitate exemplară, accesibilă copilului. El este, așa cum se exprima F. Kafka în celebra *Scrisoare către tata,* măsura tuturor lucrurilor.

Adolescentul disociază stilul și conținutul rolului patern, al imaginii propriului său tată și al modului cum acesta își exercită rolul său pe măsură ce el se maturizează social și intelectual. Această disociere este conștientizată și cînd adolescentul compară comportamentul mai multor persoane aflate în aceeași situație de tată. Perceperea tatălui real, a modelului concret deține un loc esential în formarea imaginii paterne datorită importanței lor în evoluția afectivității, în formarea conștiinței de sine.

Evident, imaginea paternă (ca și cea maternă) depinde de condițiile concrete ale mediului de viață al co-

pilului. Mai întîi, să remarcăm rolul avut de starea cuplului parental. Altfel se instituie această imagine la copiii ce nu și-au cunoscut niciodată părinții, la orfanii de tată sau mamă, la copiii ai căror părinți sînt despărțiți, la cei cu părinți care doar formal alcătuiesc o familie și în cu totul alt mod în familiile unde există relații firești întemeiate pe respectarea statusului fiecărui membru.

O influență importantă în constituirea imaginii despre părinți o are structura familiei. Această imagine evoluează diferit într-o familie alcătuită din cuplul parental și un copil față de o familie lărgită întemeiată pe contacte frecvente între copii, părinți, bunici, unchi, mătuși și veri. În a doua situație, copilului i se oferă mai multe imagini paterne și materne percepute în relații paralele (unchi-văr, mătușă-verișoară), încrucișate (între copil și unchi, între copil și mătușă) sau dintre tatăl său și vărul său, dintre mama sa și verișoara sa sau relații între doi veri și același bunic, între două verișoare și aceeași bunică. Aceste relații au un rol esențial în absența tatălui sau a mamei în măsura în care ele înlocuiesc relațiile și influențele paterne și materne. Dar, așa cum remarca și P. Tap, aceste substituiri nu sînt totale. Copilul fără tată are întotdeauna tendința să imagineze, să idealizeze sau să structureze (pozitiv sau negativ) imaginea propriului său tată sau a propriei mame pornind de la date furnizate de mediul său, în special de mamă în cazul tatălui. Prin amintirile, comentariile, laudele sau criticile sale ea orientează construirea acestei imagini. Această reprezentare este diferită însă după numărul, poziția, sexul celorlalți copii. Un fiu unic are o altă percepție față de un copil provenit dintr-o familie numeroasă. Un băiat care nu are decît surori, o fată care nu are decît frați, fiii cei mari sau mezinii percep calitățile, atitudinile și rolul tatălui sau mamei în funcție de aceste caracteristici.

Dar structura familiei nu este suficientă în analiza și explicarea influenței părinților asupra copilului. Tipul de raporturi între copil și părinți este esențial. În aceste relații, părinții nu sînt simpli mijlocitori între modelele culturale și copil. Fiecare dintre părinți își trăiește rolul în mod specific în funcție de poziția socială, biografia sa, caracterul, aspirațiile sale. Concordanța rolurilor ta-

tălui și ale mamei are un caracter specific pentru fiecare cuplu parental și variază în funcție de evenimentele succesive trăite de părinți împreună. Aceste variații influențează modul de asimilare de către copil a rolurilor parentale. Această asimilare este dependentă de evoluția copilului în care imitația și identificarea ocupă un loc important. Prin însușirea modelelor de roluri tipice familiei copilul se socializează, adică interiorizează strategia de a avea relații cu alții pentru a răspunde unor nevoi personale și a satisface cerințe sociale sau de grup. Interiorizarea imaginii părinților reprezintă, în același timp, autoinvestigarea personalității, cunoașterea altor persoane, însușirea modelelor, a normelor familiei și ale unor grupuri sociale sau ale societății globale. Conștientizarea ambivalenței rolurilor părinților, a multiplelor situații conflictuale cunoscute de părinți în asumarea diferitelor roluri, conflictele între diverse roluri asumate de același individ sau de indivizi diferiți, toate acestea determină adolescentul să pună la îndoială atitudinile și modelele reprezentate de părinți. Familia a constituit pentru el un mediu protector, însă adolescentul, din dorința de a fi independent, de a-și reliefa individualitatea, de a-și exprima liber opiniile și de a acționa autonom, se opune părinților și încearcă să se detașeze de familie.

Pe măsură ce capacitățile sale intelectuale evoluează, adolescentul privește critic experiența sa de viață. Întrucît el dispune de capacitatea să compare posibilitățile sale cu ale adultului, să confrunte o multitudine de opțiuni, să surprindă adevăratul raport între principii și modul concret de acțiune, între statusurile, rolurile și persoanele ce le exercită, el poate să discearnă între imaginea adultului care va fi el și cea a adultului real. Opoziția puternică față de părinți este motivată de tendința tînărului de a elabora și compara imaginile de tată, mamă, de adult în general și-i judecă pe aceștia în funcție de imagini ideale. Trăiește două sentimente contradictorii : el nu mai acceptă să acorde credit ab initio unei persoane adulte numai pentru că ea are un anumit status social. Atitudinea tînărului depinde de modul cum un adult își exercită rolurile sale în relațiile cu el și cu ceilalți. Însă, pentru a judeca adultul, adoles-

centul adoptă o atitudine mai exigentă, deoarece el o leagă de aspirațiile și idealurile sale, fără să admită vreo concesie.

Confruntarea imaginii ca și a idealurilor cu modelele concrete nu este în mod necesar negativă pentru părinți sau alți adulți. Dar descoperirea esențială și adesea drama adolescentului este conștientizarea ideii că părinții nu sînt ființe mitologice și omnisciente, așa cum și-i reprezenta cînd era copil, ci sînt un bărbat, o femeie cu defecte și calități ca oricare alți oameni. Modelele culturale însușite de adolescent îl stimulează să aprecieze calitățile și defectele, acestea fiind considerate ca etalon, ca tipuri ideale după care sînt judecați mama și tata. Comparația poartă și o puternică încărcătură afectivă și emoțională. Cît de dureroase sînt constatările unor copii cu privire la părinții care nu corespund modelului! „Tatăl meu nu se preocupă în nici un fel de mine“ sau „Tatăl meu este altfel decît ar trebui să fie un tată“, contrastează, de pildă, cu constatările pozitive ale altor adolescenți, încîntați de părinții lor: „Tatăl meu este cel mai curajos om“, „Tatăl meu este perfect“, „Tatăl meu este cel mai corect om din lume“, „Mama mea este cea mai bună și frumoasă femeie“. Tatăl este deci încununat cu toate meritele profesionale și morale, iar mama cu toate atributele perfecțiunii feminine.

Legătura între modelul cultural și modelul concret subliniază că formarea imaginii despre adulți și rolurile lor ține de cadrul de viață al tînărului unde modelul cultural este o modalitate de proiectare a dorințelor și aspirațiilor adolescentului referitoare la atitudinea părinților față de el.

Cercetări sociale efectuate în țara noastră au evidențiat concluzii semnificative cu privire la raporturile tinerilor cu părinții. Astfel, investigațiile asupra tineretului rural (O. Bădina, D. Dumitru, O. Neamțu, 1970) au reliefat că tinerii acordă o înaltă apreciere experienței de viață a părinților și o consideră ca un izvor de învățăminte pentru ei. Pe de altă parte, mama, în mod special, apare ca purtînd grija copiilor și deci cu un rol esențial în educarea lor.

O cercetare pe tema imaginii reciproce a părinților și copiilor (F. Mahler, C. Mamali, 1974) a arătat rolul avut de tată și mamă în diverse situații de viață ale copiilor.

Mama are un rol mai mare decît tatăl în îndrumarea și sfătuirea copiilor. Cît privește educarea băieților și fetelor, investigația demonstrează o mare diferențiere a rolurilor educative ale tatălui și mamei în raport cu sexul copiilor. Taților le este atribuită mai ales o funcție importantă în educarea băieților iar mamelor cu precădere sarcina de educare a fetelor. Observăm așadar distincția făcută atît de tineri cît și de părinți între tată și mamă prin relația tată-fiu, mamă-fiică. Imaginea despre părinți este dependentă de aceste relații, conținutul ei fiind diferit de la un sex la altul precum și de la un domeniu la altul. De pildă, părinții ca surse afective pentru copii ; în acest caz subiecții investigați în cadrul cercetării menționate, subliniază că mama oferă cea mai multă dragoste. Dar rolul mamei este considerat mai mare decît al tătălui și în integrarea socială a copiilor, atît în viziunea tinerilor cît și în cea a părinților.

Referindu-ne la rolul părinților în alegerea modelelor menționăm că o serie de cercetări (D. Bazac, 1983) evidențiază puținătatea familiilor capabile să conștientizeze menirea lor ca sursă de modele și, de asemenea, să manifeste preocupări clare, sistematice pentru oferirea unei game variate de modele de ales pentru copiii lor.

Rezultă din concluziile de mai sus diversitatea de condiții în care are loc procesul de constituire a modelului de tată sau mamă. Se observă că procesul de constituire a imaginii despre părinți cunoaște o anumită etapizare. Psihologul francez P. Tap diferenția următoarele etape ale procesului amintit :

1. Copilul începe să trăiască rolurile părinților grație multiplicării comportamentelor sale relaționale și transferului lor în jocuri.

2. Datorită progreselor în planul activității intelectuale și extinderii cîmpului de acțiune socială, copilul, apoi adolescentul, ajung să cunoască o serie de modele de conduite juxtapuse sau contradictorii : modelul de bărbat și femeie, de tată și de mamă, de profesor, de adult, copil, adolescent, șef, prieten sau camarad, subaltern etc.

3. Cu timpul aceste modele se opun sau se ierarhizează, se confundă (proiectarea imaginii paterne asupra profesorului, de pildă), se generalizează sau se diferen-

țiază (delimitarea între prieten și coleg, de exemplu) în funcție de relațiile interpersonale, lecturi, vizionări de filme, emisiuni de televiziune. Modelul patern se construiește în opoziție și complementaritate cu modelul matern dar și în legătură cu modelele de bărbat, șef, camarad.

Copilul și adolescentul percep decalajul între modelele constituite și gradul în care adulții corespund acestor modele. În această evaluare adolescentul este preocupat de sesizarea defectelor și a deviațiilor de la model. De pildă, profesorul este văzut mai ales prin ce nu trebuie să facă sau nu trebuie să fie în raport cu modelul de profesor. El adesea clasifică profesorii în buni sau răi.

Dacă adolescentul are posibilitatea de a alege printre profesorii săi modele pozitive sau negative, aceasta nu mai este posibil pentru părinții săi. Fiecare părinte este în același timp și model pozitiv și model negativ, cu excepția situației cînd există un dezechilibru familial care determină o alegere brutală, tatăl devenind vinovatul absolut sau invers. Această opțiune extremă duce adesea la comportamente și atitudini ce vădesc dereglări serioase în cuplul părintesc cu efecte esențiale în raporturile cu copiii. Așa se întîmplă de pildă cu fiica rămasă în grija mamei sale după despărțirea soților și crescută cu sentimentul de ură față de tată. Acestea sînt cazuri extreme pentru că ambivalența comportamentelor și atitudinilor este, de regulă, caracteristica raporturilor dintre copii și părinți.

Rezultă că între părinți și copii pot exista mai multe tipuri de relații : 1. raporturi întemeiate pe o autoritate rigidă a unuia sau a ambilor părinți care nu iau în seamă cerințele sau personalitatea copilului, totul fiind centrat pe interesele părinților sau orientat în funcție de modul cum părinții văd lucrurile chiar și în cazul cînd părinții cred că totul ar fi în beneficiul copilului ; 2. relații de toleranță caracteristice familiilor ce iau în considerare aspirațiile și trebuințele fiecărui membru al său, toți fiind centrați pe realizare, performanță și prestigiu ; 3. relații familiale lipsite de orice autoritate, de orice instanță de control și autocontrol unde aparent copiii au libertatea de a se dezvolta cum vor. Aceste

trei tipuri de relații determină atitudini și comportamente diferite față de raporturile între generații. Implicarea adolescentului și a tînărului într-o generație se bazează pe ceea ce se cunoaște și trăiește în familie. Cel puțin în raporturile cu adulții, ei sînt ghidați de imaginea tatălui sau a mamei, ca imagini diriguitoare a căror influență este determinată de contextul social, de structura socială în care ființează familia ca și de relațiile dintre tînăr și adult. Creșterea impactului factorilor din afara familiei contribuie la schimbări în raporturile între generații.

Familiile ce se opun acestor influențe sau nu se adaptează la schimbările sociale și tehnologice sînt un mediu mai propice manifestării unor diferențe între generații datorită, în primul rînd, substituirii aspirațiilor tinerilor cu cele ale părinților. „În orice familie tradițională, scrie Rosenmayr, există pericolul ca, în relațiile dintre părinți și copii, părinții să încerce realizarea visurilor lor proprii neîmplinite în copilărie sau adolescență prin efortul de a-l modela și pregăti pe copil pentru o anumită ocupație, cu un anumit scop pe care ei înșiși nu ar putea să-l realizeze. Părinții pot astfel să-și exploateze copiii în scopuri narcisiste". Chestiunea pusă de sociologul austriac are și altă implicație dețisebit de importantă, și anume, tendința unor părinți ca în raporturile cu tinerii să-și impună punctul de vedere, să proclame ca adevăr numai ceea ce gîndesc ei și, cu precădere, să susțină că dreptatea este numai de partea lor, inclusiv în ceea ce privește problemele tineretului. Pe tînăr nu-l irită nimic mai mult decît desconsiderarea lui ca om. Pentru că tînărul se socotește uman egal cu adultul. El îi cere acestuia să-i dovedească și să motiveze prin fapte atitudinile și comportamentele, superioritatea și experiența sa de viață. Poate că la nici o vîrstă nu se manifestă sentimentul atît de acut al necesității demonstrației, al verificării prin fapte a afirmațiilor adulților. Așa se explică și apetitul pentru competiție la adolescent, deoarece în acest fel se pun în relief calitățile proprii, puterea și capacitatea de a-și afirma individualitatea și a arăta celorlalți, inclusiv adulților, că poate evolua independent, că dispune de resurse fizice și intelectuale de care se folosește autonom.

6. FACTORI DE DIFERENȚIERE A GENERAȚIILOR

Afirmarea puternică a revoluției științifico-tehnice, creșterea demografică a tineretului în ansamblul populației, urbanizarea, industrializarea, cuprinderea unei generații de tineri în sistemul școlar, influența mass-mediei sînt cîțiva dintre factorii ce au impact asupra raporturilor între generații. Factori de natură obiectivă au acționat în sensul schimbării profunde a cadrului în care are loc relația dintre generații : transformarea radicală a modului de producție, a relațiilor de proprietate și, drept urmare, prefaceri în structura de clasă a societății noastre, reconstruirea tuturor valorilor și normelor sociale, de la cele economice, sociale la cele culturale și educative.

Un factor nou și esențial petrecut în țara noastră a fost și este migrarea unei părți însemnate a populației rurale în mediul urban. Potrivit recensămîntului din 1977, populația urbană reprezintă 47,5% din totalul populației țării. În mai puțin de două decenii s-au produs schimbări necunoscute în istoria noastră în acest domeniu încît numai două cincimi din populația orașelor s-a născut în localitatea de domiciliu. De reținut că tineretul este predominant în rîndul celor proveniți din mediul rural. Migrarea rural-urban are, în afara oricărei îndoieli, un aspect pozitiv, în special ca propulsor al dezvoltării României socialiste.

Ne oprim, în continuare, la cîțiva factori ce provoacă diferențele între generații la nivelul structurilor sociale. În prim-plan se înscrie urbanizarea. Este știut că integrarea în viața urbană este un proces social contradictoriu. Să amintim că, în comparație cu alte țări, urbanizarea a cunoscut la noi un ritm foarte mare și s-a produs într-un timp foarte scurt. Drept consecință, a crescut confortul, relațiile umane s-au schimbat, pregătirea profesională și culturală cunoaște mutații. O particularitate a procesului de urbanizare în țara noastră este realizarea lui concomitentă cu industrializarea rapidă a tuturor zonelor țării.

Urbanizarea influențează decisiv formarea și dezvoltarea personalității. De bună seamă, ea creează un cadru mult mai favorabil pentru educație, prin bogăția

vieții spirituale a orașelor, condiții culturale mai bune față de sat, posibilități de comunicare intelectuală, de diseminare a informației.

În mediul urban se schimbă substanțial caracterul multor factori intermediari de socializare cu efect asupra relațiilor dintre generații. Este cunoscut că între om și societate se interpun raporturi mediate realizate prin familie, grupuri informale, colectivele de muncă, mijloacele de comunicare în masă, mediul înconjurător. Mediul urban ca oricare alt mediu social se structurează în nivelul macrosocial și cel microsocial precum și în raporturi determinate de o anumită sferă îngustă de interese, cu influență întîmplătoare asupra personalității. Relațiile profunde și stabile exercită asupra individului un impact de lungă durată. În oraș asemenea relații sînt mai dificil de stabilit cu un număr prea mare de oameni. În mediul rural și în orașele mai mici cadrul social este relativ stabil calitativ și cantitativ. De obicei, oamenii cu o anumită profesie sînt în același timp și vecini, rude, prieteni și aceste roluri reprezintă elemente ale relațiilor sociale caracteristice acelui cadru dominat de un control social riguros. Viața într-un mare oraș se caracterizează prin intensitatea și anonimatul comunicării sociale, prin o delimitare a muncii de timpul liber, prin integrarea omului într-un anumit mediu concret de viață lipsit de bogate raporturi interumane directe. Mediul urban este mai complex și mai mobil. El este alcătuit din raporturi stabile (prieteni, rude, cunoștințe apropiate) și din relații trecătoare, întîmplătoare în calitatea avută de un om, cea de cumpărător, vizitator, spectator. În acest mediu lipsesc, de regulă, procesul de dublare a rolurilor și relațiile legate de acest proces, caracteristice ruralilor. În consecință, controlul social pierde continuitatea și impactul direct asupra individului, așa cum era el în mediul rural. În oraș controlul social se concentrează pe anumite zone și scade din intensitate și forță în alte zone (strada, cartier). Aceasta conduce la dezechilibrul moral la cei obișnuiți cu influența directă a comunității și al căror mod de comportare și al căror sistem de valori au fost constituite în sat. Pentru cei veniți din mediul sătesc este mai dificil de a stabili raporturi de vecinătate sau să facă față exigențelor urbane decît copiii lor care se integrează mai ușor în viața urbană.

Schimbarea caracterului controlului social în oraş influenţează nemijlocit asupra conştiinţei şi comportamentului oamenilor, întrucît ele sînt orientate spre îndeplinirea acelor obiective aşteptate de mediul social urban, fapt cu efecte esenţiale în planul raporturilor intergeneraţionale. Dezvoltarea conştiinţei de sine la tinerii urbani este însoţită de transformarea acesteia în autocontrol. Rezultă că înlocuirea sistemului tradiţional al controlului social cu un sistem nou adecvat vieţii urbane conduce la apariţia unor diferenţe, mai ales, cu privire la comportament şi la oportunităţi diferite faţă de acest mediu.

Procesul de urbanizare contribuie la ridicarea potenţialului educaţional al familiei, deoarece modul de viaţă urban se deosebeşte printr-un acces mult mai mare la valori culturale diverse, prin creşterea volumului de timp consacrat de familie activităţii cultural-educative. Se lărgeşte în acest fel sfera autoeducaţiei personalităţii. Dar, urbanizarea determină reducerea posibilităţilor familiei şi, în general, a rolului mediului de viaţă al tînărului în orientarea comportamentului. La această situaţie contribuie particularităţile vieţii urbane, modul de trai, efectuarea de către părinţi a muncii profesionale în intervale de timp zilnice cu orare fixe. Scade deci rolul familiei ca factor unic de socializare, aşa cum era ea în societatea tradiţională. Viaţa de bloc, integrarea în mari ansambluri urbane duc la apariţia de aglomerări de copii de toate vîrstele, la creşterea incidenţei străzii în socializarea tinerilor. Grupele omogene de vîrstă se întemeiază, de obicei, pe baza raporturilor spontane în activităţile de joacă de pe stradă.

Rolul *industrializării* în diferenţierea generaţiilor este dat cu deosebire de transformările produse în structura socioprofesională a fiecărei generaţii. Referindu-ne la ţara noastră, remarcăm că industrializarea rapidă a condus la mutaţii profunde în ocupaţii şi profesii. Dacă muncitorii primelor întreprinderi socialiste erau în marea lor majoritate foşti ţărani, calificaţi profesional într-un timp foarte scurt în meserii industriale, unii dintre ei fiind la vîrsta adultă, astăzi o parte a forţei de muncă din industrie este tînără (în unele unităţi ea depăşeşte procentul de 80%), calificată în cadrul unui proces continuu de durată, ce a permis însuşirea sistematică

a cunoştinţelor şi deprinderilor profesionale, pe baza acumulării intelectuale în faza optimă de asimilare.

Implantarea unor ramuri de vîrf ale industriei moderne (electronică, automatică, tehnică de calcul, microprocesoare) a condus la o pregătire complexă a tinerilor muncitori pentru că ei sînt cei ce au abilităţile de a mînui acest gen de tehnică. Dar nu numai industria a impus modificări esenţiale în ocupaţii şi profesii. Înseşi profesiile agricole au suferit schimbări regăsite în profilul tinerilor din mediul rural. În acelaşi timp, afluenţa tinerilor este atît de puternică încît zone industrializate şi urbanizate încă din perioada antebelică absorb o parte importantă din forţa de muncă tînără şi, astfel, are loc o întinerire a acestor locuri. Dacă majoritatea muncitorilor adulţi provin din ţărani, actuala generaţie tînără de muncitori se originează, în bună parte, în clasa muncitoare şi deci este lipsită de atitudinile şi deprinderile de muncă tipice ţărăneşti. Sursa principală de forţă de muncă şi de reproducere a clasei muncitoare este clasa muncitoare însăşi.

Industrializarea a deplasat locul de muncă al părinţilor, în majoritate ţărani, din cîmp în marile întreprinderi industriale sau pe marile şantiere de construcţii, copilul nemaiavînd posibilitatea să cunoască direct ocupaţia părinţilor şi să însuşească de la ei calificarea profesională. Instruirea profesională într-un cadru instituţionalizat este singura cale de a obţine recunoaşterea de către societate a statusului necesar în exercitarea unei profesii. S-au diminuat unele funcţii tradiţionale ale familiei, în special cea economică şi profesională.

Mai mult, în condiţiile societăţii noastre tînărul nu mai este dependent de statusul socioeconomic al părinţilor. Orice tînăr dispune de drepturi, oportunităţi şi posibilităţi independent de statusul familiei sale. El se afirmă în societate prin propriile sale calităţi şi deprinderi şi pe baza potenţialităţilor create de poziţia socială a familiei sale. Diminuarea forţei acestei pîrghii importante a familiei tradiţionale este decisivă în schimbarea raporturilor dintre generaţii. În context merită a fi consemnat un fenomen caracteristic perioadei de construcţie socialistă în ţara noastră. Este bine cunoscută aspiraţia seculară a ţăranului român de a avea pămînt considerat ca mijlocul fundamental de cîştigare şi menţinere a presti-

giului social, de depășire a statusurilor sociale inferioare. Una dintre măsurile fundamentale luate de primul guvern democratic din țara noastră instaurat în 1945 a fost împroprietărirea tuturor țăranilor, realizîndu-se visul atîtor generații de țărani de a avea pămînt. S-a creat în acest fel sentimentul unei siguranțe dată de statusul de proprietar de pămînt și de aici centrarea pe realizare, performanță și prestigiu social determinate de pămînt. În consecință, viitorul copiilor era legat de această situație nouă pentru mare parte dintre țărani. Transformările radicale în plan social au impus schimbări profunde și în agricultură, în primul rînd în raporturile de proprietate. Acestea s-au produs într-un timp atît de scurt încît speranțele și aspirațiile investite în pămînt s-au destrămat rapid. Vechile planuri de viață s-au năruit și au fost înlocuite cu altele concordante cu noile trebuințe sociale. Se punea problema unei opțiuni care nu era simplă. Dimpotrivă, această alegere era nu numai complicată dar și dureroasă pentru că ea afecta resorturi umane greu de descifrat și evaluat, pentru că ea îl obliga pe țăranul căruia i s-a transmis din generație în generație datoria de a lua în stăpînire pămîntul muncit de el, să renunțe la o întreagă structură culturală, psihologică și umană pentru a se încadra în noile cerințe. Și la toate acestea se adaugă cîteva întrebări : „Ce voi deveni eu, țăran ce nu cunosc decît agricultură ? Ce se va întîmpla cu copiii mei ? Cum să-i pregătesc pentru viață ?“ Evident că răspunsul la aceste întrebări a fost găsit în dezvoltarea fără precedent a țării noastre în anii socialismului. Copiii, prin facilitățile create de societate, au dobîndit statusuri sociale ce au depășit pe acelea ale părinților și s-au afirmat independent de poziția socială a familiei lor. Este un exemplu elocvent cum o structură socială intervine direct în configurarea unor raporturi între generații. Socialismul a reușit să depășească unele dintre contradicțiile proceselor deosebit de complexe și dificile de transformare a societății românești postbelice.

Caracterul socialist al proprietății, al relațiilor de producție, normele și valorile socialiste acționează și asupra statusului tineretului în societate și deci asupra raporturilor între generații. Dar, așa cum au subliniat F. Mahler și C. Mamali în concluziile cercetării *Imaginea reciprocă a părinților și copiilor în cadrul familiei* „pe fon-

dul acestei omogenități, se manifestă, totodată, însemnate decalaje și discordanțe iar, uneori, chiar conflicte". Să menționăm că relațiile familiale bazate pe autoritarism sau paternalism sînt în scădere în societatea noastră lăsînd loc unor raporturi de cooperare și înțelegere reciprocă, ceea ce este un reflex al mutațiilor petrecute în viața socială și economică în perioada postbelică la noi.

Distanța dintre generații ca nivel de pregătire școlară, culturală și profesională poate fi foarte mare. Dacă ne referim la primii 20 de ani din perioada postbelică în România, între părinții, majoritatea țărani, și deci cu un nivel cultural elementar, și copiii acestora, absolvenți de învățămînt liceal sau superior, decalajul este evident. Generalizarea învățămîntului de zece ani este un factor decisiv, cel puțin temporar, care conduce la diferențe între generații. Cercetările sociale autohtone au reliefat că aspirațiile ocupaționale ale unor categorii de tineri par să fie influențate de modele parentale, concluzie de bună seamă, valabilă mai ales pentru familiile cu un status ocupațional intelectual. (D. Bazac și F. Mahler, 1978 ; C. Mamali, 1979.)

Decalajul de pregătire școlară și culturală se înscrie în problematica mai largă a asimilării informației la diferite vîrste ale omului.

Un grup de cercetători vestgermani a analizat problematica generațiilor pornind de la rolul informației în dezvoltarea umană și socială. B. Buchofer, J. Friederichs și H. Lüdtke în studiul *Vîrsta, dinamica generațiilor și diferențierea socială* consideră că socializarea individului se realizează într-un context concret determinat, în principal, de raportul dintre vîrstă și receptarea informației, văzut în evoluția grupelor de vîrstă și prin prisma distanțelor culturale dintre generații.

Descrierea generală a generațiilor trebuie să țină seama, după cei trei autori, că : 1. generațiile dispun în ciclul lor de viață la început de puțină informație iar mai tîrziu de mai multă informație ; 2. fiecare generație nouă modifică sau înnoiește această informație ; 3. o informație însușită anterior cu timpul se învechește.

Am menționat că în conceptul clasic al generației, diferența de vîrstă între generații este constantă. Intervalul de cca 30 de ani între părinți și copii este conceput astfel că generația părinților încheie propriul său pro-

ces de socializare înainte ca ea însăși să fie agent de socializare pentru o nouă generație. Aceasta se datorează caracterului static al procesului de informare. O asemenea concepție nu rezistă examenului riguros al faptelor, cu deosebire în societatea actuală în care distanța între generații este variabilă, determinată, printre altele, de circulația mare a informației.

Fiecare generație nouă se constituie pornind de la un nivel mai înalt de informare în comparație cu generațiile anterioare. O serie de conținuturi însușite de generația vîrstnică în tinerețe sînt de mult depășite și deformate în momentul apariției noii generații deoarece ele ori s-au perimat ori generația în ascensiune nu le utilizează în formarea sa. Informațiile vechi acționează disfuncțional. Conflictul între generații, după cei trei autori citați, se naște atunci cînd se pune problema opțiunii pentru o informație necesară cultural. „Cu cît mai mare este diferența de vîrstă între generații cu atît mai mare este diferența cu privire la informația relevantă în fazele caracteristice de viață ale generației, se spune în studiul amintit. În faza copilăriei timpurii diferența de informație față de generația părinților este foarte mare, astfel încît ea se micșorează în fazele următoare, cantitativ, pînă atinge un nivel egal, apoi se mărește însă în favoarea generațiilor noi iar mai tîrziu rămîne constantă. În faza copilăriei și a primei tinereți informația este în deficit iar mai tîrziu în avans față de generațiile vîrstnice.“ Este, fără îndoială, o abordare temeinică a problematicii raportului între generații. Decalajul între generații este, în cele mai multe cazuri, unul de ordin informațional. Chestiunea ridicată de această perspectivă este următoarea : în ce măsură decalajul este același pentru raporturile între generații, independent de contextul concret unde ele ființează. Principial, între o generație tînără și una vîrstnică se manifestă o anumită discrepanță, tocmai prin noutatea adusă de generația mai tînără. Ar fi însă o simplificare prea mare a relațiilor reale dintre generații. Am subliniat că decalajul informațional poate fi mai mare și uneori decisiv în situația cînd tinerii depășesc condiția socială a familiei de origine. Exemplul unor familii țărănești este elocvent în acest sens. Aici se manifestă și o lipsă a mijloacelor de a comunica,

pentru că nivelul de informare culturală al tinerilor este atît de mare față de părinți și cu un conținut atît de diferit încît nu se pune numai problema unui decalaj informațional ci și cea a limbajului, a modalității de a transmite informația.

Este necesară luarea în seamă și a modului de înmagazinare a informației de către fiecare generație. Tinerii acumulează mult fără a urmări sistematic un scop anume, în timp ce adulții își însușesc selectiv informația mai exact spus discriminatoriu, *integrînd-o într-un sistem* cultural deja trăit și verificat prin propria lor experiență de viață.

Delimitarea categorică între generații pornind de la nivelul de informare se înscrie în viziunea mai largă care *accentuează rolul hotărîtor al copilăriei în evoluția* ulterioară a omului. Există o întreagă literatură pe această temă, fie ea psihologică, sociologică sau pedagogică. Argumentele folosite pentru susținerea acestei teze vizează în primul rînd capacitatea copilului de a percepe imagini și impresii, de a trăi puternic situații de viață reală la o intensitate mult mai mare decît adultul, aceasta datorîndu-se nesaturării conștiinței sale. Pentru copil totul este nou și asimilarea informațiilor, îndeosebi prelucrarea lor capătă finalități noi.

La vîrsta adolescenței și după aceea, omul simte nevoia integrării în alte medii culturale decît cel familial, printre ele fiind și generația unde nu face decît să dezvolte ceea ce a acumulat în copilărie, în principal prin intermediul familiei.

După cum se poate observa avem de a face cu o viziune *unilaterală asupra evoluției personalității individuale*, postulîndu-se de fapt fatalitatea ajungerii într-un punct așa cum s-a prefigurat el în primele faze ale vieții. Studiile lui Piaget, Kohlberg și Erikson au dovedit ca cea mai mare parte a învățării este specifică unor stadii evolutive tîrzii, iar capacitatea și motivarea gîndirii apar în adolescență. Rezultă că procesul de socializare este caracteristic pe întreaga durată a vieții : „Departe de a fi monopolizată de părinți, socializarea este un proces continuu, de-a lungul întregii vieți, efectuată de orice grup din care va face parte o persoană" (N. B. Ryder, *Cohorta un concept în studiul schimbării sociale*,

ed. cit.). Această viziune asupra socializării permite abordarea nuanțată a raporturilor dintre vîrste, dintre generații, pentru că pune în lumină transformările petrecute în fiecare perioadă de vîrstă și disponibilitățile omului în toate etapele evoluției sale. Este, astfel, depășită viziunea simplificatoare ce accentua socializarea infantilă și juvenilă ca unic factor de constituire și diferențiere a raporturilor între generații. Socializarea este un proces de învățare alcătuit din motivații și aspirații. Societatea prin structurile și instituțiile ei creează oportunități care răspund unora dintre aspirațiile individului. Atunci cînd între aspirații și oportunitățile sociale se manifestă discrepanțe se poate naște un conflict între individ și o anumită structură socială, influențat în mare măsură și de statusul de vîrstă sau de apartenența la o generație. Plasată în contextul schimbării sociale discrepanța dintre aspirații și oportunități nu este reductibilă la gradul de concordanță dintre comportamentul învățat în copilărie și tipul de schimbare socială. L. Rosenmayr susține că în condiții de stabilitate socială generațiile vor fi astfel socializate încît vor putea să dispună de toate oportunitățile sociale. În perioadele de schimbare socială bruscă utilitatea și forța modelului de comportare învățat vor fi reduse. În asemenea perioade de trecere, spune sociologul austriac, acțiunile individului sînt mai puțin determinate de sistemele de valori interiorizate, ele fiind mai degrabă motivate de situațiile oferite. În aceste tensiuni slăbește influența modelului de comportare învățat datorită, în special, contradicției dintre socializarea familială și dezvoltarea socială. Nu se poate nega ideea existenței contradicției menționate, dar a o pune numai pe seama neconcordanței dintre comportamentul învățat în copilărie și noile situații sociale, cu deosebire acelea cu un ritm mai mare de schimbare socială, înseamnă a reduce evoluția personalității doar la dezvoltarea a ceea ce s-a acumulat într-o fază a vieții unui om. Punctul nostru de vedere este că diferențele între generații sînt determinate de socializarea diferită la fiecare vîrstă, adică de moduri specifice de însușire și creare a normelor și valorilor de către o nouă generație în comparație cu altele. Generațiile se constituie ca efect al reunirii membrilor

aceleiași grupe de vîrstă în jurul unor valori sau pe baza semnificațiilor acordate de ei unor valori preluate de la generațiile precedente și, ca urmare a aspirației comune de a crea noi valori, de a acționa în alte sensuri și cu alte mijloace pentru a transforma realitatea socială. Fiecare generație are criterii proprii de apreciere și deci de revizuire a tradiției lăsată de înaintași. Raportul între generații este și un raport între tradiție și inovație însă nu în sensul că tradiția ar aparține în exclusivitate generației vîrstnice iar inovația celei tinere. Dacă luăm tradiția în sens de experiență atunci generația vîrstnică dispune de tradiție. Tradiția nu este sinonimă cu staticul, cu lipsa de creativitate. Dimpotrivă, o autentică tradiție este cea care încorporează în ea schimbarea și reprezintă punctul de pornire pentru schimbare, pentru inovare. În acest context se impune a se face deosebirea între inovator și nou. Generația tînără reprezintă elementul de noutate într-o perioadă istorică în comparație cu generațiile adulte, care au creat un mediu social propriu unde apare de fapt noua generație.

Diferențele între generații sînt văzute de cei mai mulți dintre exegeți prin prisma raporturilor dintre tineri și adulți. Or, aceste raporturi trebuie analizate în evoluția lor. Există diferențe între generații la toate grupurile de vîrstă. Sînt diferențe între generațiile adulte sau între adulți și vîrstnici, după cum nu mai puțin semnificativă este diferența între adolescenți și tineri.

Succesiunea generațiilor relevă caracterul de complementaritate a raporturilor între generații. Tinerii sînt mai mult orientați către viitor, ei au alte idealuri decît adulții. Ei continuă ceea ce fac adulții dar în condiții noi și cu o altă viziune despre mijloacele de transformare a realității, altfel spus ei intervin într-un mod propriu asupra moștenirii lăsate de adulți decît au făcut-o adulții cînd erau tineri și cum o fac acum ca adulți. „Nu putem forma tineri pentru viitor, spune istoricul C. Daicoviciu, noi rămînînd rigizi, nedezmințiți de trecut... Învățătura bună din trecut trebuie aplicată fericit la condițiile în care cresc și se dezvoltă generațiile noi. A merge în pas cu ei (tinerii — n.n.) înseamnă a-i înțelege și a-i ajuta în atingerea idealurilor proprii născute organic din frămîntările timpului."

În diferite grade diferențele se manifestă și în interiorul generațiilor determinate de măsura în care fiecare individ trăiește și se înscrie pe orbita timpului social și psihologic, de modul de simțire și gîndire a realității istorice și sociale dintr-o epocă dată.

Relațiile între generații trebuie analizate în toată amploarea, pornind de la unitatea generației întemeiată pe fondul unei mari diversități. Postularea unui status social global al tineretului nu contribuie la explicarea unor procese și fenomene atît de contradictorii petrecute în lumea contemporană în rîndul tineretului. Cu atît mai mult cu cît ponderea demografică a unei generații diferă de la o perioadă la alta. Cercetătorul bulgar P. E. Mitev a demonstrat că la sfîrșitul veacului nostru majoritatea o vor reprezenta generațiile vîrstnice. Numai 44,3% din populație va fi pînă la 30 de ani. La începutul secolului XX la fiecare cinci copii revenea un bunic sau bunică. În anul 2000 un bunic sau bunică vor reveni la fiecare copil, ponderea bătrînilor și copiilor se egalizează iar diferența între ponderea tinerilor și bătrînilor treptat se micșorează și devine neesențială. Problema părinți-copii se va transforma în viitor în problema tineri-părinți. De aceea, conchide Mitev, strategia socială de perspectivă trebuie să ia în considerare creșterea în continuare a duratei vieții și gerontizarea societății. La aceleași concluzii ajunge și cercetătorul român Al. I. Bejan cu privire la evoluția demografică pînă în anul 2000 în țara noastră.

O particularitate a generației tinere actuale este tendința de a prelungi tinerețea, de a o imprima vieții de adult. Chestiunea este deosebit de complexă pentru a argumenta sumar justețea acestei teze. O analiză de amploare și de mare adîncime ar oferi o cale de descifrare a mecanismelor ce acționează asupra unor tineri de a perpetua la vîrsta adultă simboluri și comportamente juvenile. Că există o socializare reciprocă a părinților și copiilor, a adulților și tinerilor este clar și nu mai stăruim. Cît privește discrepanța dintre generații, ea poate să fie și nepotrivirea între dorința adulților ca tinerii să se integreze imediat în viața socială după ce au obținut un status ocupațional și tendința unor tineri de a amîna preluarea rolurilor de adult.

7. CONVERGENȚA ȘI DIVERGENȚA GENERAȚIILOR

A reieșit, sperăm cu claritate, că raporturile între generații se manifestă în contextul convergențelor, adică al unei legături indestructibile dintre grupele de vîrstă, prezentă în acțiunile sociale și culturale fundamentale. Înainte de toate în muncă, în producția materială și spirituală, acolo unde mai presus de orice contează colaborarea dintre oameni, indiferent de vîrsta lor, pentru realizarea unui scop concret.

Convergența nu înseamnă nicidecum uniformizare, ștergerea oricăror deosebiri dintre generații, așa cum am arătat în paragraful precedent. Generațiile se înscriu în continuumul trecut, prezent, viitor și ele se diferențiază alcătuind o unitate întemeiată pe o mare diversitate de comportamente, atitudini și mentalități. Diferența nu reprezintă conflict. „Antagonismul dintre tineri și bătrîni, afirma P. P. Negulescu în 1941, este lipsit de orice justificare, fiindcă nesocotește cu totul raportul natural dintre sensibilitate și inteligență ca factori ai progresului. Din punct de vedere al acestui raport, necesară este dimpotrivă, între tineri și bătrîni, o strînsă colaborare. În adevăr, tinerii formează elementul motor iar bătrînii elementul conducător în viața societăților omenești." Iar D. Gusti remarca în același sens că „tinerețea nu înseamnă rupere, ci solidaritate între generații în continuitatea lor permanentă".

Am amintit tezele de mai sus aparținînd unor iluștri oameni de cultură din țara noastră, deoarece le apreciem de mare actualitate astăzi, cînd unele doctrine sociologice și filosofice continuă să acrediteze ideea unui conflict între generații. Diferențele între generații sînt caracterizate ca fiind conflictuale.

Așa-zisul conflict este văzut ca imposibilitate de a comunica între generații sau ca deosebiri imposibil de conciliat între adulți și tineri. Aceluiași fenomen i se dau diferite conotații : inegalitate, discrepanță, decalaj, criză ruptură, prăpastie, divergență. Observăm, așadar, o multitudine de sensuri pentru un fapt psihosocial puternic înrădăcinat în evoluția firească a grupurilor de vîrstă.

Pornindu-se de la particularitățile tinerilor în societatea contemporană, o bună parte a literaturii consacrată

tineretului se axează pe studiul raporturilor între generații, mai exact spus pe conflictul între tineri și vîrstnici, încercîndu-se, de fapt, să substituie adevăratele conflicte sociale cu conflictul între generații.

Schimbarea socială rapidă ar fi creat o prăpastie între tineri și adulți indiferent de cadrul social și cultural, tineretul fiind considerat ca o categorie socială omogenă, separată de societate, de unde caracterizarea lui ca o „clasă socială" (J. și M. Rowntree, 1968), și, de pe această poziție, s-ar opune societății adulte. Or, așa cum am mai spus, generația nu se identifică cu clasa socială. Ea se întemeiază pe evoluția unui interval de vîrstă într-un anumit context social, iar divergențele între generații exprimă decalajul dat de experiențele lor formative. Uneori conflictul este considerat ca simplă diferențiere între părinți și copii. Mai mult, deosebirea dintre generații nu este perenă. „Disidența generațională și revolta — scrie N. Birnbaum — nu sînt o problemă socială perpetuă, dar se manifestă sub forme acute numai în condiții de extremă disonanță între experiențele generaționale." Este vădită unilateralitatea acestui punct de vedere prin reducerea diferențelor între generații numai la deosebirile de experiență trăite în perioada de maximă tensiune socială. Că intensitatea evenimentelor sociale își pune amprenta pe raporturile între generații este un fapt îndeobște cunoscut, dar ele sînt mult mai complexe și ființează în evoluția firească a societății fiind momentul istoric al perpetuării și transformării sociale.

Conflictul între generații a căpătat și o altă interpretare în viziunea psihologului american K. Davis în studiul *The Sociology of parent-youth conflict (Sociologia conflictului părinți-tineri)*; — conform părerii sale, conflictul nu apare din cauză că tineretul este incapabil de adaptare la valorile și simbolurile dominante ale societății, ci pentru că tinerii sînt agenții naturali ai schimbării și modernizării. El consideră că este mai greu pentru părinți să-și modernizeze concepția și viziunea lor, deoarece ei sînt produsul experienței specifice trăite la un moment dat al dezvoltării istorice, în timp ce tinerii sînt deschiși la toate noile experiențe. K. Davis se referă la factori universali și factori tipici unei societăți ce stau la baza conflictului între generații. Factorii universali

sînt : a) diferența de vîrstă sau de naștere între părinți și copii ; b) descreșterea gradului de socializare pe măsura înaintării în vîrstă ; c) diferențele intrinseci dintre tineri și bătrîni pe plan psihologic, psihological și sociologic. Acești factori tind să producă diferențe între părinți și copii, independent de orice alte variabile.

Conflictul generațional ar fi deci inevitabil în orice societate, datorită modului diferit de dezvoltare a unor indivizi care se află în diferite stadii de socializare și sînt născuți în perioade istorice deosebite. Scăderea influenței socializării o dată cu creșterea vîrstei s-ar concretiza în diminuarea flexibilității percepțiilor și a puterii de adaptare socială, precum și în creșterea puterii de selecție a valorilor culturale acumulate.

Dezvoltarea generațiilor depinde și de o serie de variabile caracteristice numai unor societăți : gradul de transformare socială, gradul de complexitate a structurii sociale, gradul de integrare a individului într-o cultură și viteza de mișcare (de ex. mobilitatea verticală) în structura socială și relațiile sale cu valorile culturale.

K. Davis încearcă să explice raporturile între generații pe îmbinarea ciclului de nașteri cu schimbarea socială. Societatea modernă, fiind prin excelență o societate a transformărilor sociale, este și cadrul de manifestare a conflictului între generații. În contrast cu societatea rurală unde familia ar fi factorul fundamental de producție și socializare iar statusul social ar fi atribuit, în societatea modernă cele mai multe poziții sociale s-ar baza pe realizare mai mult decît pe atribuire, ocupația nefiind așa de strîns legată de necesitatea acceptării modelelor părinților.

Diferențele între părinți și copii se vor micșora o dată cu înaintarea în vîrstă a copiilor, deoarece : a) capacitatea de receptare a fiecărei generații are anumite limite ; b) diferența totală dintre două generații atinge punctul culminant în adolescența generației mai tinere, iar după adolescență asemănările sînt mai mari. Evident, se poate remarca încercarea de a delimita prea rigid cele două generații văzute numai omogen, fără a se lua în considerare diferențele care există în interiorul fiecăreia.

Acest punct de vedere este dezvoltat într-o anumită măsură de antropologul american Margaret Mead, care introduce în analiză alături de raportul dintre schimbarea socială și divergențele între generații importanța rolului în procesul de socializare. Transmiterea culturii actualilor părinți s-a făcut, susține Mead în *Culture and Commitment*, într-un sistem cultural unde schimbarea este lentă, ceea ce permitea copilului să ia ca model și să adapteze stilul său de viață la cel al părinților. Astăzi însă, datorită schimbării sociale foarte rapide, acest model nu mai este adecvat cînd copilul devine adult. Tînărul nu poate să mai aparțină aceleiași culturi reprezentată de tatăl său în propria lui tinerețe.

Cercetătoarea americană constată că inversarea de roluri în procesul de socializare produce tensiuni. În consecință, pentru a le înlătura este necesară analiza noilor situații ale raporturilor părinți-copii și de a le accepta ca atare : „Cînd tinerii și vîrstnicii vor înțelege cu adevărat că în lumea întreagă o prăpastie profundă, nouă și fără precedent, separă generațiile, comunicarea se va putea restabili." Este o încercare interesantă de abordare a culturii raportată la generație. Numai că ea, ca orice schemă, suferă de simplificare. Relațiile dintre părinți și copii sînt mediate de structura socială în care ei trăiesc și conținutul lor depinde de cadrul social și economic.

Conflictul dintre generații a căpătat și o interpretare psihanalistă. Forțele care dau naștere mișcărilor de tineret sînt obscure și subconștiente, ele ar veni tocmai din copilăria tînărului. Feuer, pentru că lui îi aparține o asemenea concepție, în *The conflict of Generation* susține că încă din perioada copilăriei se naște dorința de a omorî tatăl considerat a fi factorul ce frînează dezvoltarea copilului. De aici, conștientizarea la vîrsta adolescenței și apoi la tinerețe, a conflictului cu tatăl și drept urmare revolta împotriva acestuia.

A. Stephane în lucrarea *L'univers contestationnaire ou les nouveaux chrétiens,* apreciază că nu este vorba de o împotrivire față de tată, ci mai degrabă de refuzul de a recunoaște rolul tatălui prin mecanismul denumit evitarea lui Oedip. Cum se produce acest mecanism ? Adolescentul vede scăparea din conflictul cu tatăl său ca o evitare defensivă și cel care reușește acest lucru devine

protestatar. Personalitatea acestuia ar fi dominată de narcisism. Spiritul său revoluționar l-ar determina să ia locul tatălui mai degrabă decît să fugă de el.

Pornind de la aceeași analiză a conflictului Oedip, psihanalistul francez G. Mendel (în *Crise de générations*) introduce conceptul de criză generațională diferit de conflictul generațional clasic centrat pe complexul oedipian, din perioada pubertății : „Problema care exista înainte între adolescent și cei mai vîrstnici decît el era sub forma unui conflict între generații, în timp ce astăzi ea este sub forma crizei generațiilor". În noua interpretare, în conștiința sau subconștientul adolescentului ar exista dorința de a lua locul tatălui și de a-și asuma prerogativele sale. Criza generațională ar fi refuzul adolescentului de a se identifica el însuși cu modelul propus de tatăl său, adulți sau societate. Ar rezulta că adolescenții nu ar dori să semene cu cei numiți mai sus. El dorește să schimbe moștenirea trecutului sau ceea ce rămîne din ea tocmai pentru a se manifesta ca individualitate despovărată de dependența de adulți.

Explicația bazată pe complexul Oedip nu poate fi luată în seamă, pentru simplul motiv că, așa cum au demonstrat numeroase cercetări empirice, dintre care amintim pe cea condusă de psihologul american O. Klineberg, *Studenți, valori și politici*, care cuprinde și prezentări ale concepțiilor psihanaliste de mai sus, cea mai mare parte a protestatarilor din SUA sînt legați de părinții lor, valorile apărate de ei sînt cele învățate în familie și părinții lor tind să fie foarte cultivați și liberali. Cercetări psihologice au demonstrat că acești tineri protestatari nu sînt mai nevrozați decît cei nonradicali. Ei sînt mai bine integrați și arată o dezvoltare psihologică mai bună decît cei inactivi politic. După cum remarca sociologul francez J. Ellul, „criza părintească în sine nu are o importanță prea mare, altfel spus, părinții de astăzi nu sînt cu mult mai răi decît părinții de altădată. Dar ei înșiși nu pot face față la tot ceea ce le cere societatea noastră (occidentală — n.n.)." Rezultă că nemulțumirea tinerilor față de sistemul social capitalist nu-și are originea în diferențele generaționale ci în cauze politice și sociale.

Analiza unora dintre studiile occidentale despre raporturile între generații dezvăluie folosirea abuzivă a

conceptului de conflict, deși cercetări empirice nu au relevat existența unor fenomene intergeneraționale caracterizate prin stări tensionale. Nu este mai puțin adevărat însă că unele cercetări de opinie au evidențiat o anumită conștientizare la tineri a unui conflict intergenerațional, concluzie regăsită într-o amplă cercetare internațională asupra unui grup de studenți din 11 țări europene, asiatice și africane, ce constituie obiectul lucrării *Studenți, valori și politici.* Dar opiniile respective se referă la fenomene care în realitate nu sînt determinate de un conflict între generații.

După părerea noastră, adecvat pentru descrierea raportului dintre generații în anumite condiții social-istorice este termenul de divergență mai apt de a exprima contradicția dintre două realități psihosocioumane, contradicție ce ține de însăși evoluția vieții unui om, de relațiile sale cu ceilalți, cu epoca și, pe un plan mai general, cu istoria. Contradicția dintre generații este expresia luptei dintre vechi și nou doar în sensul priorității apariției pe scena istoriei a unei grupări de vîrstă. „Progresist" și „conservator" nu se justifică în caracterizarea generațiilor datorită eterogenității și caracterului oarecum difuz și rezidual al fiecărei generații în raport cu cele ascendente. Orice generație este o realitate contradictorie și reunește indivizi cu atitudini, comportamente și aspirații determinate de alte instanțe sociale. Dar divergențele între generații nu se reduc la lupta dintre vechi și nou. Formele contradicțiilor intergeneraționale depind de tipul de orînduire socială, de condițiile social-istorice concrete, de ideologia promovată de clasele sociale.

Întemeiată pe contradicție, divergența între generații este produsă de o serie de condiții și factori, unii dintre ei, după cum am demonstrat, contribuind și la diferențierea generațiilor. Rezultă, prin urmare, deosebirea dintre divergență și diferențe între generații, ambele procese fiind determinate de contradicția dintre generații. Divergențele între generații au o dialectică a lor, adică după perioada în care ele se manifestă acut, pe măsura evoluției fiecărei generații, a cunoașterii și recunoașterii reciproce, raporturile dintre ele devin mai mult complementare decît opuse. Fără a ne opri aici asupra tuturor implicațiilor avangardei literare, amintim doar că ele-

mente ale acesteia au fost însușite de generația care a respins inițial creațiile avangardiste.

Divergența între generații apare ca efect al neadaptării tinerilor la unele situații sociale concrete. Fenomenele de marginalitate, neparticipare, contestație se manifestă acolo unde structurile sociale nu reușesc să răspundă la problemele tinerilor sau le soluționează inadecvat cerințelor lor. Aceste fenomene conduc la tensiuni între generații, cu deosebire atunci cînd tinerii au un înalt grad de emancipare socială.

Relațiile contradictorii între generații apar și ca o consecință a neconcordanței de acțiune a factorilor ce alcătuiesc sistemul educativ în societate. Avem de a face cu divergențe derivate din discrepanța dintre instanțele de socializare, dintre conținuturile culturale transmise de diferite instanțe de socializare. O condiție pentru manifestarea divergențelor între generații o reprezintă decalajul dintre idealurile, aspirațiile și trebuințele stimulate de societate la tineri și mijloacele concrete de a le realiza.

Deosebirile între generații sînt determinate și de schimbările, unele profunde, intervenite în dezvoltarea psihosomatică a individului contemporan, cu deosebire la vîrsta tînără. Debutul mai timpuriu al adolescenței, apariția pubertății la o vîrstă mai mică, extinderea limitelor superioare ale tinereții sînt particularități ce influențează relațiile între generații. De asemenea, prelungirea școlarității accentuează decalajul dintre dezvoltarea personalității, maturizarea biopsihică și intelectuală și integrarea în societate. În acest fel nu poate fi satisfăcută integral aspirația adolescentului către un nou status și rol.

Criza de originalitate în adolescență se poate manifesta prin conduite, soluții, producții ostentative opuse la ceea ce este consacrat, acceptat din obișnuință, la modurile de viață tradiționale. Adolescentul nu mai ia în seamă normele și convențiile sociale nu atît din dorința de originalitate cît datorită faptului că el asimilează și percepe mai acut decît adulții schimbările din viața socială. Aflat el însuși într-un amplu și accelerat proces de dezvoltare, tînărul „simte“ transformările sociale și se înscrie în fluxul schimbării. Lipsit de experiența necesară stăpînirii realității, dar dornic de a se afirma ca un

factor de schimbare, tînărul intră în divergență cu modul unor adulți de a răspunde la această exigență.

Modificarea profundă a trebuințelor constituie o altă cauză a divergențelor între generații. La tînăr, spre deosebire de copil, se constituie nevoi ce tind spre statusul de adult, dar fără ca acestea să fie aceleași ca ale adultului.

Tinerețea se caracterizează printr-o acumulare continuă de trebuințe, aspirații și valori care, topite în creuzetul personalității și sub influența mediului social, devin elemente constituente ale comportamentului, atitudinilor, activității creatoare și de autorealizare a individului. Divergențele între generații sînt determinate de diferențele apărute în procesul continuu și accelerat de schimbare din tinerețe și relativa stabilitate a trebuințelor și aspirațiilor din perioada adultă. Cînd cerințele și năzuințele tinerilor în plină transformare și prefacere sînt minimalizate sau neglijate pot apărea divergențe între generații. Mai mult, caracterul provizoriu al unor trebuințe duce la ființarea unei personalități de tranziție în perioada tinereții, o personalitate contradictorie, ambivalentă prin comportamentul ei. Apoi, nu este mai puțin importantă intensitatea cu care se manifestă unele trebuințe, cum sînt, de exemplu, acelea de siguranță și apartenență în diferitele faze ale dezvoltării personalității umane.

Divergențele între generații se datorează și necunoașterii de către adult a personalității tinerilor, lipsei de interes pentru problemele reale ale tinerilor. Unii adulți au o imagine vagă, o cunoaștere empirică a problemelor generației tinere și acționează, pe această bază, în formarea și educarea tinerilor. Cercetări sociale au dovedit că tinerii sînt dispuși să abordeze toate aspectele vieții și societății cu adulții, de la pregătirea și integrarea profesională la raporturile dintre sexe și familie. Deci, practic nu există pentru tineri probleme tabu. Bineînțeles, modul de a le dezbate diferă pentru că într-un fel sînt ele discutate cu adulții și altfel în grupurile de aceeași vîrstă. Contradicția între generații poate apărea și ca expresie a modului diferit de a înțelege și realiza comunicarea între generații. Inapetența unor adulți pentru dialog, confruntare ideatică, clarificare, explicare este un factor ce determină diminuarea posibilității de a comunica între generații. Tînărul nu este un receptor pasiv,

un ascultător cuminte ale sfaturilor date de adulţi. El ridică probleme, îşi spune propria lui părere rezultată din observarea realităţii sau din cultura acumulată.

O contribuţie importantă la naşterea divergenţelor între generaţii o are şi integrarea adolescentului într-un grup, altul decît cel familial sau şcolar. Am mai vorbit de influenţa relaţiilor informale asupra tînărului stimulată, printre altele, de creşterea sferei de interese şi de cerinţe individuale, de autonomia sa faţă de familie, autoafirmarea, interesul pentru sexul opus. De multe ori se nasc conflicte între grupurile informale şi familie sau colectivele de muncă şi şcolare. În cadrul acestor grupuri se realizează nevoia de identificare de care am mai pomenit. Uneori grupul este idealizat mergîndu-se pînă acolo încît se consideră că acesta îi permite tînărului să se afirme în siguranţă, să se exprime liber fără teama de a nu fi înţeles corect.

Grupul de aceeaşi vîrstă îl incită pe tînăr la autodepăşire, la depăşirea acelor bariere din alte structuri grupale ce împiedică afirmarea plenară a trebuinţelor sale. Viaţa de grup este o formă de evitare a raporturilor de inegalitate cu adulţii, de opoziţie faţă de structurile tradiţionale ale societăţii. În acest grup predomină atitudini, comportamente, modele de viaţă proprii însuşite de membrii grupului. Dar în asemenea grupuri informale există o tendinţă vădită la uniformitatea valorilor şi atitudinilor. Cine nu respectă normele specifice grupului riscă să fie exclus. În fapt, tînărul se identifică cu valorile grupului şi găseşte în el un sprijin. După cum remarca R. Bell, creatorul conceptului de cultură parţială, probabil există puţine structuri grupale care cer o conformitate mai mare decît cea a tinerilor. Conformismul din mediul familial sau şcolar este substituit de conformismul de grup. Pe de altă parte, tinerii îşi creează ei singuri un sistem de referinţe după care se orientează şi prin care pot să-şi exprime independenţa în comportament şi gîndire faţă de adult. Nu mai stăruim asupra grupului de aceeaşi vîrstă, problematica sa a făcut obiectul unui paragraf special. Am vrut doar să subliniem că divergenţele între generaţii sînt generate şi de neconcordanţa comportamentului tînărului în grupul de aceeaşi vîrstă cu exigenţele adultului faţă de un asemenea comportament.

Divergențele sînt determinate de inegalitatea grupelor de vîrstă în o structură socială dată, concretizată în repartizarea disproporționată a rolurilor și statusurilor, în modul cum societatea le valorizează prin fiecare grupă de vîrstă.

Raporturile contradictorii între generații cunosc mai multe forme. S-a elaborat și o tipologie a lor pornind de la perspectiva informațională în raporturile între generații. O menționăm pe cea elaborată de B. Buchofer. Un prim tip de conflict apare atunci cînd cei mai în vîrstă interzic celor mai tineri accesul la unele informații căutate de aceștia. Autoritatea adulților față de tineri ar fi diminuată dacă tinerii ar cunoaște totul despre domenii încă interzise pentru ei. Divergențele între generații apar în faza copilăriei caracterizată prin statusuri și roluri ascriptive. Pe măsura evoluției către faza tinereții individul vrea să i se recunoască un nou status, care să-i permită accesul la toate informațiile. Socializarea este în acest caz adaptarea tinerilor la nivelul de informare al adulților. Divergențele apar atunci cînd tinerii sînt conștienți că sînt excluși de la anumite domenii : căsătorie, activitate sexuală, ocupație.

Un alt tip de conflict se manifestă în perioada 14—23 ani. Tinerii de aceeași vîrstă evaluează critic conținuturile culturale, își exprimă propriile lor poziții și intră în competiție cu generația adultă. Mai există și o altă formă de conflict : generația tînără dispune de informații modificate dar și de mai multe informații culturale relevante decît poseda generația vîrstnică în aceeași fază de dezvoltare. Există situații cînd deși cei tineri au avans în informare, funcționează principiul vechimii drept criteriu de bază în acordarea unor statusuri și roluri. După cum, sînt unii bătrîni care renunță la pozițiile lor sociale și profesionale din cauza deficitului de informație. Influența revoluției științifico-tehnice este decisivă în diferențierea generațiilor și, deci în apariția divergențelor dintre generații în anumite structuri sociale.

De bună seamă, tipologia de mai sus, ca oricare alta, simplifică realitatea și de aceea trebuie considerată doar ca un indicator pentru surprinderea unor particularități dominante la o anumită grupă de vîrstă. În același timp, se impune a remarca accentul pus pe divergență în de-

trimentul convergenței. Am mai subliniat ideea că vîrstele nu sînt rigide, statice, ci ele evoluează ca orice fenomen psihosocial și cunosc procese de dezvoltare și creativitate determinate tocmai de raporturile între generații.

Cercetări sociale din țara noastră, puține ce-i drept, pe tema generațiilor, dovedesc existența unor deosebiri între generații în contextul convergențelor între ele. Așa, de pildă, cercetarea asupra tinerilor din mediul rural (O. Bădina, D. Dumitru, O. Neamțu, 1970) reliefează că în satul contemporan din țara noastră nu se poate vorbi despre o situație tensională între tineri și vîrstnici. Investigația despre imaginea reciprocă a părinților și copiilor în cadrul familiei (F. Mahler, C. Mamali, 1974) efectuată pe 94 familii, evidențiază că atît părinții cît și copiii indică mai multe zone de acord decît zone de conflict în atitudinile lor față de problematica percepției reciproce a părinților și copiilor. Zonele de acord între cele două generații apar cu privire la activitatea profesională, reușita în viață, pregătirea școlară, viața în colectiv. Într-o măsură mai mică acordul între părinți și copii se manifestă în ceea ce privește timpul liber, alegerea prietenilor, moda, căsătoria. Cît privește zonele de conflict cei doi cercetători menționează că ele sînt prezente în probleme referitoare la religie, experiențele sexuale, consumul de alcool, ieșirile nocturne, conducerea automobilului. Se consemnează existența mai multor zone de conflict între fete și părinți, cu deosebire între fiice și tați, decît între băieți și părinți.

Investigația realizată pe un grup de elevi (I. Dumitrescu și N. Andrei, 1978) a ajuns la concluzia că nu există o confruntare între tineri și adulți ci diferențe cu privire la concepția despre viață, orizontul cultural, idealuri, modul de a gîndi și medita asupra prezentului.

Ajunși la capătul excursului nostru despre raporturile între generații, la convergența și divergențele dintre ele, reținem ca o concluzie generală că generațiile sînt fenomene reale ce ființează în structuri sociale concrete, se diferențiază între ele datorită, în primul rînd, schimbărilor sociale intervenite în fiecare epocă istorică. Diferențele între generații, convergența și divergențele lor sînt un factor al progresului uman și social și deci cu un rol specific în dezvoltarea societății, a subsistemelor ei. Ele se manifestă în funcție de caracterul orînduirii so-

ciale, de particularitățile fiecărei țări. În socialism, datorită caracterului neantagonic al contradicțiilor sociale, raporturile între generații nu au caracter de conflict. Atunci cînd sînt neglijate aspirațiile și trebuințele reale ale tinerilor sau cînd unii tineri reclamă mai mult decît poate oferi societatea, divergențele dintre generații sînt mai puternice. Iată de ce studierea atentă și permanentă a raporturilor între generații este o condiție esențială pentru abordarea concretă a problemelor reale ale fiecărui grup de vîrstă.

Capitolul III

TINEREȚEA — VÎRSTA CULTURII

1. UN RAPORT COMPLEX: TINERET ȘI CULTURĂ

Oricine stăruie asupra relației dintre cultură și tineret este obligat să răspundă la o serie de probleme referitoare la particularitățile fiecăruia dintre termenii implicați. Un răspuns tranșant oricît de argumentat și convingător ar fi (aparent se înțelege) nu este acceptabil. Nuanțele, și cu deosebire, specificul raportării culturii la tineret și a tineretului la cultură cer o abordare riguroasă și renunțarea la unele clișee. Avem în vedere, în primul rînd, identificarea culturii cu nivelul și orizontul de cunoștințe artistice. Apoi, dăunătoare este și respingerea de plano a oricărei activități a unui grup social care nu se încadrează în concepția consacrată despre cultură. Nu putem detalia însă ar merita o cunoaștere atentă și profundă despre efectele în teorie și practică ale perpetuării unor concepte și teze culturologice rigide și, în cele din urmă, producătoare de atitudini și concepții dogmatice.

Examinarea unui subiect cum este cel referitor la generație și cultură implică în mod necesar luarea în considerare a culturii în întregul ei, cu atît mai mult dacă vizăm generația tînără, studiată, cum am văzut și cum o să se observe mai departe, de unele curente contemporane prin conceptul de cultură a tineretului. După o perioadă cînd teoria și practica educativă subliniau unilateral doar aspectul continuității culturale în succesiunea generațiilor a urmat o alta caracterizată prin afirmarea ideii discontinuității culturale între generații, ajungîndu-se la susținerea tezei conflictului sau pră-

pastiei între generații. Prezentarea unora dintre tentativele teoretice din cultura actuală cu privire la culturalitatea grupurilor sociale este imperios utilă, deoarece acestea au pus în discuție variate și importante elemente ale modalităților de constituire a unor forme culturale noi.

Cultura contemporană se deosebește de cultura altor etape istorice prin diversitate de stiluri, de mijloace și concepții datorită manifestării creației umane în multitudinea de procese sociale. Perspectivele de abordare a fenomenului cultural sînt multiple, ele fiind și o dovadă a lărgirii ariei de cunoaștere și investigare a omului.

Implicarea culturii în dezvoltarea socială are loc în acțiunea relativ independentă a conștiinței sociale față de existența socială. Schimbarea și evoluția fenomenelor sociale, participarea sau nonparticiparea sînt influențate și de nivelul de cultură al individului, al grupului sau societății în ansamblul ei. Pasivitatea, nereceptarea sau respingerea noului, incapacitatea de a gîndi și discerne singur, după criterii ferme, valorile de nonvalori sînt efecte și ale modului cum este valorificată cultura în practica socială.

Societatea noastră are ca țel fundamental formarea unei personalități multilaterale, cu un larg orizont de cunoaștere și de cultură, avîndu-se în vedere că unul din principiile sistemului educativ este acela după care personalitățile dezvoltate armonios și multilateral asimilează elementele esențiale ale tuturor domeniilor vieții spirituale, absolut necesare în afirmarea individului ca om „total".

Conținutul culturii nu se reduce la cunoștințe, un adevăr cunoscut dar în activitatea culturală apare doar parțial reflectat. Atît în imaginea marii părți a indivizilor cît și la unii factori educativi cultura este identificată cu nivelul de cunoaștere, cu bogăția de cunoștințe ale individului. Cultura este mai mult, ea este alcătuită din valori, norme, reguli, modele, comportamente. Cultura este deci și proces de interiorizare a valorilor.

Dovada concretă a însușirii culturii o reprezintă autodeterminarea activității fiecărui individ, grup sau societate, fundamentată pe recunoașterea de către practica socială a aspirațiilor și nevoilor de autoafirmare.

Societatea noastră, care are ca dimensiune principală creația conștientă, implică participarea activă a tuturor membrilor săi la edificarea noului sistem social. Interiorizarea valorilor culturii, cu deosebire ale celei socialiste, se înfăptuiește atunci cînd personalitatea fiecăruia aderă la idealurile generale ale societății, cînd ele generează motivații ale comportamentului. Acțiunea educativă și formativă nu se reduce la însușirea schematică de teze și formule abstracte, rupte de studiul temeinic al realității concrete, de cunoașterea problemelor fundamentale ale epocii contemporane. A rămîne la asimilarea unor idei și concepții din istoria culturii, reprezintă astăzi un anacronism cu efecte grave asupra personalității umane și, în ultimă instanță, asupra societății. Construirea conștientă a societății impune cu necesitate înțelegerea actualității, descifrarea sensurilor acțiunii umane în contemporaneitate și de aici scrutarea viitorului.

Asistăm astăzi la mari prefaceri în modul tradițional de a gîndi și a acționa al omului. Cultura, cu deosebire cea generală, se transformă tot mai mult într-o modalitate de manifestare a gîndirii creatoare. Inițiativa, imaginația, inventivitatea, inovația, îndrăzneala apar atunci cînd prin cultură generală se stimulează afirmarea personalității umane. Definită ca una din notele caracteristice ale existenței umane, cultura este concepută în societatea noastră și ca un mod de integrare, mai ales pentru tineri, în viața socială. O precizare se impune a fi făcută : cultura nu trebuie și nici nu poate fi concepută în mod pragmatic, utilitarist. Ea este un factor de socializare dar și de educare pentru sine a individului, pentru satisfacerea unor trebuințe spirituale proprii. Dovada concretă a însușirii culturii o reprezintă autodeterminarea activității, așa cum am arătat mai sus, ceea ce face ca prin cultură individul să capete un instrument de înțelegere a faptelor într-un sistem explicativ bine articulat și pe baza căruia el poate acționa pentru schimbare socială. Măsura autenticei culturalități este dată de posibilitățile în realizarea de noi strategii sociale.

Creativitatea în sfera culturii este încununarea supremă a acțiunii. Valoarea creativității este exprimată

în gradul în care ea este integrată acțiunii sociale, răspunde problemelor reale ale omului. Valorificarea amplă a potențialului de creativitate a tineretului, asigurarea condițiilor optime de participare creatoare a tuturor categoriilor de tineri la optimizarea activității sociale sînt cerințe esențiale ale progresului social și ale afirmării lor în viața socială. Este evident că astăzi creativitatea nu poate fi realizată în afara culturii. Simpla specializare într-un domeniu îngust conduce la reprezentări false despre capacitatea omului de a soluționa probleme fundamentale și deci la ignorarea eventualelor consecințe ale rezultatelor dintr-un sector asupra întregului. Mai mult, tendința de sintetizare din știință și cunoaștere refuză specializarea îngustă și acreditează necesitatea personalității multilaterale. Fără îndoială, nu avem în vedere acel tip de om care știe tot despre cît mai puțin, ci pe specialistul cu disponibilități pentru cultură, pentru un larg orizont de cunoaștere.

Raportul tinerilor cu cultura se integrează în cadrul mai larg al relației vîrstei cu cultura. Fiecare vîrstă acordă culturii anumite funcții specifice după cum cultura însăși investește fiecare perioadă de vîrstă cu anumite trăsături. Oricărei vîrste îi este propriu un anumit mod de asimilare culturală și de combinare a elementelor însușite într-un comportament adecvat.

Vîrsta se definește din punct de vedere cultural prin capacitățile, limitele și obligațiile sale. Calitățile umane precum vigoarea fizică și intelectuală, suplețea de adaptare nu sînt în mod simplu juxtapuse sau succesive. Dialectica între afirmarea unei calități și declinul altora la aceeași persoană nu este limitată la o dată biologică sau psihologică ; de-a lungul unei vieți sînt momente cînd o vîrstă intră în relații cu altele, un factor fundamental fiind cultura.

Într-un mediu social, moral și tehnologic în rapidă schimbare, cultura, care asigură socializarea copiilor prin experiența și modul de viață ale părinților, nu reprezintă pentru tineri decît unul din modelele ce pot fi urmate de ei. S-a afirmat cu peste două decenii în urmă de către sociologul vest-german, F. Tennbruck, că pentru cunoașterea tineretului importante sînt acele pro-

cese de transmisie a culturii de la o generație la alta. Înseși raporturile între generații sînt concepute ca raporturi între culturi. Așa-zisul conflict între generații s-ar datora discrepanțelor în planul culturii și nicidecum deosebirilor în plan social și politic.

Observăm, așadar, tendința de a pune pe seama culturii o serie dintre fenomenele prezente în comportamentul unor grupuri sociale. Mai mult, s-a întreprins o clasificare a culturii în funcție de vîrstă. Cunoscutul antropolog american, Margaret Mead, susține că în procesul de socializare am asista la schimbări esențiale în cultură. Astfel, cultura părinților s-ar fi constituit în ambianța unui sistem cultural ce evolua lent, permițîndu-i copilului să ia ca model și să se adapteze la stilul de viață al părinților. Astăzi însă, schimbarea socială foarte rapidă a determinat ca părinții să nu mai poată transmite informațiile necesare copilului pentru perioada cînd va fi adult. Funcția de socializare este preluată de la familie de către grupurile de vîrstă. În consecință, am avea trei tipuri de cultură. Preluarea de către tineri a tradiției culturale a părinților ar distinge cultura postfigurativă în care adulții au rolul de a-i învăța pe tineri. Există și o cultură cofigurativă unde părinții și copiii asimilează valorile proprii fiecărui grup de vîrstă căreia îi aparține o generație. Cultura actuală ar fi prefigurativă deoarece tinerii îi învață pe adulți. Pentru prima dată în istorie ar exista situația cînd copiii ar cunoaște mai mult decît părinții lor. De aici, manifestarea unui decalaj informațional. „Altădată, scrie M. Mead, existau cîțiva bătrîni care știau mai mult decît tinerii din cauza experienței acumulate într-un sistem cultural dat. Astăzi nu mai este așa. Nu mai există măcar un bătrîn care să cunoască ceea ce știu tinerii sub 20 de ani despre lume [...]. Nici o generație nu a cunoscut vreodată, trăit și asimilat schimbări așa de rapide ce se produc sub ochii ei.“ O asemenea concepție ca și altele din spațiul sociologiei occidentale încearcă explicații la procese specifice tinerei generații. Schema propusă de Mead este de luat în seamă într-o analiză a generațiilor. Dar, ca orice schemă, ea simplifică foarte mult realitatea socială, cu deosebire prin accentul pus

pe vîrstă ca element fundamental al structurii sociale, neglijîndu-se raporturile sociale prin care, de fapt, vîrsta se manifestă ca o variabilă psihosocială importantă. *Interesele culturale* ale tineretului și posibilitățile de satisfacere a lor țin de caracterul sistemului social. În societatea bazată pe spiritul comercial al organizării culturii, comportamentul cultural este manipulat de industriile de divertisment, urmărindu-se, de cele mai multe ori, obținerea de profituri în acțiunea de culturalizare precum și afirmarea unor scopuri, idealuri și a unei politici de menținere și conservare a unei ideologii bazată pe diferențele de clasă.

Dacă ar exista generații veșnice, exemplul l-am întîlnit la Mannheim, cultura nu ar fi posibilă. Ea apare și se dezvoltă în succesiunea generațiilor, evident într-un cadru social concret. O dată cu dispariția unei generații dispar și unele dintre simbolurile și obiectele create de ea. Rămîn drept mărturie a ființării ei sociale și biologice creațiile culturale. Noua generație se raportează la ceea ce-i transmit generațiile precedente selectînd și, în același timp, creînd noi valori. Noua generație, prin faptul de a se fi născut la o altă dată decît predecesorii abordează, inevitabil, într-un mod nou realitatea, exprimă cu mijloace specifice situația ei care nu este altceva decît traiectoria propriei vieți.

Această dialectică a generațiilor nu a fost sesizată de teoreticienii subculturii și culturii tineretului. Aceștia au exagerat și abuzat de un fenomen concret cum a fost cel al mișcărilor de tineret din anii '60. Pornind de la un fapt insolit o serie de exegeți, despre care vom vorbi mai jos, au relevat existența culturii tineretului opusă valorilor create de adulți pentru motivul că generația adultă ar fi conservatoare. Se pierde din vedere că, în succesiunea generațiilor, orice generație vine cu un mod propriu de gîndire, creație și acțiune. În acest sens putem vorbi de cultura generației și, astfel, este posibilă o valorificare a unora dintre tezele cu privire la cultura tineretului. Tinerii au propria lor cultură, ca orice alt grup social, tocmai prin noutatea, prospețimea și unitatea ce le este caracteristică în poziția de noi sosiți pe scena largă și generoasă dar capricioasă și contradictorie a istoriei.

2. AMBIVALENȚA UNUI CONCEPT: CULTURA TINERETULUI

Pentru a diferenția tineretul de alte categorii de populație și a-l studia ca pe o realitate psihosocială autonomă, încă de la începutul anilor '50 a existat preocuparea pentru elaborarea conceptului de cultură a tineretului. Se apreciază în studiul *Subculturi, culturi și clase sociale: o privire teoretică* de J. Clarke, S. Hall, T. Jefferson și B. Roberts că termenul de cultură a tineretului este un produs al schimbărilor din perioada postbelică. El era un simbol sau cum spun sociologii englezi „semnul rău al schimbărilor viitoare". Această cultură s-ar fi născut ca urmare a posibilităților create de societatea occidentală postbelică în domeniul educației și al condițiilor de viață pentru toți tinerii, indiferent de apartenența lor de clasă. Abundența materială, creșterea industriilor de loisir pentru tineret, distracțiile, cultura de masă, mass-media au contribuit la generarea proceselor culturale uniforme în rîndul tineretului. Însă, așa cum remarcau autorii studiului, unele schimbări semnificative în modul de viață nu au putut înlătura sărăcia unor pături sociale din Occident și inegalitatea socială. Sărăcia nu este o dimensiune accidentală a societății capitaliste, ci structurală. Bunăstarea de după război a fost doar simbolic redistribuită în cadrul clasei mijlocii. Necesitatea abordării în termenii de clasă socială se impune cu acuitate, deoarece faptele sociale dovedesc existența unor diferențe esențiale în lumea tineretului determinate, în principal, de apartenența sa la o clasă socială. De aici, imperativul de a desemna prin alt concept realitatea specifică vîrstei tinere, întrucît cel de cultură a tineretului ar fi inadecvat pentru că accentuează omogenitatea tineretului luat în întregul său.

O dată cu afirmarea puternică a mișcărilor de tineret conceptul de cultură a tineretului a trecut din cadrul cercetării în cel al ideologiei. Majoritatea analizelor asupra mișcărilor de tineret au insistat pe cultura tineretului ca factor explicativ al reacțiilor tinerilor față de societate, deturnînd atenția de la cauzele reale ale revoltelor tinerilor.

Acest concept originează într-un studiu : *Vîrsta și sexul în structura socială a Statelor Unite* al unuia dintre promotorii funcționalismului, T. Parsons. Tineretul este definit de către sociologul american ca lipsit de responsabilitate pentru a face față cerințelor statutului de adult. „În contrast cu accentul pe responsabilitate al adultului, scrie Parsons, orientarea culturii tineretului este mai mult sau mai puțin iresponsabilă."

Asupra conținutului noțiunii de cultură a tineretului există poziții diferite exprimate în faptul că aceeași realitate este redată în denumiri diverse aparent disparate. În acest sens se vorbește de conceptul unei subculturi a tineretului, cultură a tineretului sau parte culturală a tineretului.

Primul care a susținut teza existenței unei subculturi a tineretului a fost antropologul american R. Bell. El înțelege prin acest concept „un sistem cultural relativ coerent care în interiorul sistemului global al culturii noastre naționale reprezintă o lume aparte. Asemenea subculturi dezvoltă particularități structurale și funcționale care îi fac pe membrii acesteia să se deosebească într-un anumit grad de restul societății." Această definiție, devenită clasică după unii comentatori, mai mult pune probleme decît oferă o rezolvare teoretică. Astfel, nu este suficient de clar cît de „relativ coerent" este tineretul și cît de mare este gradul de deosebire. Pentru R. Bell, „sistemul general" al culturii globale este presupus ab initio, el fiind identificat numai cu cultura națională.

Se vorbește de o cultură teenager (adolescentă) care s-ar opune cu mijloace proprii lumii adulților, idee centrală în toate teoriile ce vizează subcultura tineretului. Subcultura ar lua naștere datorită : diminuării funcției de socializare a grupurilor primare (familie, școală), a raporturilor mai autoritare specifice factorilor primari de socializare, schimbării modalităților de inițiere a tinerilor în viața adultă.

Toți tinerii sînt văzuți în același mod, deoarece ei ar fi, mai ales în perioada adolescentă, cu un status incert și sînt expuși acțiunii discontinue a diferiților factori de socializare. În consecință, ei și-ar crea un univers propriu de simboluri — mergînd de la muzică, limbaj pînă la îmbrăcăminte — care îi deosebesc de adulți.

O altă definiție cunoscută a subculturii tineretului a dat-o F. Tenbruck. Sociologul vest-german introduce noțiunea de cultură parțială pentru a desemna aceeași realitate : „atunci cînd într-o societate o grupă se deosebește suficient și conștient de altele, sociologia poate vorbi de o cultură parțială. Pentru aceasta este necesară independența fundamentată economic, politic sau altfel [...]. O astfel de grupă nu este izolată de întreaga societate, dar păstrează față de ea un înalt grad de independență și autocontrol. Tinerii se identifică cu societatea în întregul ei numai prin intermediul grupei proprii". Și această definiție ridică o serie de chestiuni. De pildă, cît de mare poate fi independența economică, politică a tineretului. Sau ce conținut concret are gradul înalt de independență ? Asupra acestor întrebări vor stărui alte studii. Deocamdată, să reținem că tezele lui Tenbruck reușesc să argumenteze că diferențierea culturii tineretului de alte grupuri trebuie să fie conștientă, cu alte cuvinte cei ce alcătuiesc această cultură să aibă conștiința că sînt deosebiți de celelalte grupări sociale. Constituirea culturii tineretului se întemeiază pe trebuința tinerilor de a dispune de un cadru de referință comun, unde să se ofere posibilitatea identificării. Controlul social în grup este exercitat de tinerii înșiși. Aceste asertiuni sînt esențiale în cunoașterea raportului grup-subcultură.

Care este însă conținutul culturii tineretului ? El ar fi, după unii comentatori, mai mult un stil de comportament al tineretului apreciat doar ca un fenomen secundar, comportament ce se referă la preferințele pentru muzică și film, îmbrăcăminte excentrică, creații proprii, mai ales în muzică. Observăm deci că această realitate juvenilă este redusă la un stil de comportament, uneori la aspecte minore ale atitudinilor tinerilor. Cultura tineretului nu ar exprima altceva decît fenomene marginale lipsite de un conținut original. Altfel spus, tinerii nu fac decît să dea o altă formă unei realități ce aparține adulților, punct de vedere întîlnit la J. S. Coleman în lucrarea *Adolescent Society*. El a cercetat fenomene marginale din universitățile americane (întreceri sportive, sociabilitatea, distracțiile în grup) și a susținut că influența lor este importantă în educația tineretului. Consecințele pedagogice desprinse de aici sînt apreciabile, crede socio-

logul american. Educatorii trebuie să ia în considerare faptul că adolescenții în licee constituie o comunitate unde găsesc răspuns la unele din problemele lor. El sugerează să se utilizeze, în scopuri educative, grupurile care orientează pe tineri spre anumite scopuri și norme, ele exercitînd presiune asupra adolescenților pentru a se adapta acestor prescripții și țeluri. Eficiența educativă în acest caz se manifestă, este de părere Coleman, numai atunci cînd ea devine „obiect al unei filozofii generale a educației". De aici cerința ca procesul educativ să fie centrat pe subcultura adolescentă, deoarece ea este o modalitate de însușire a unor stiluri de comportament și concepții juvenile. Valorile educației ar căpăta o mai mare concretețe dacă s-ar folosi structurile culturii tineretului în procesul formativ și educațional din școală.

3. ALT CONCEPT, ACEEAȘI REALITATE

Clarke și colaboratorii au considerat inoperant conceptul de cultură a tineretului identificată cu aspecte apreciate ca secundare : muzică, stiluri comportamentale, consum. Ei au recunoscut însă că tineretul occidental postbelic s-a angajat în ocupații culturale distincte stimulat și de industriile pentru adolescenți. Termenul de cultură a tineretului se referă la situația tineretului supus manipulării publicitare și comerciale și la orientările acestuia către consum.

Conceptul de cultură a tineretului fiind inadecvat pentru cunoașterea realității tineretului, se propune înlocuirea lui cu termenul de subcultură a tineretului, mai apt în analiza problematicii tinerei generații în relație cu clasa socială de apartenență. De aici, dorința de a aborda subculturile în raport cu cultura originară și cultura dominantă. Astfel, subculturile tineretului sînt legate de relațiile de clasă, diviziunea muncii și relațiile de producție ale societății. O asemenea perspectivă este opusă altor concepții pentru care tineretul ar fi doar o metaforă a schimbării sociale. Cercetătorii englezi se referă direct la lucrările lui M. Brake și G. Murdock. Primul susține că : „subculturile se nasc ca o încercare de a soluționa anumite probleme în structurile sociale, create de contradicțiile din societate. Tineretul nu este el însuși

o problemă, ci doar o problemă creată". După Murdock, „subculturile oferă o soluție colectivă la problemele puse de contradicțiile existente în situații de muncă și furnizează un context social și simbolic pentru dezvoltarea și întărirea identității colective și autoaprecierea individuală". Rezultă că în viziunea grupului de la Birmingham subculturile tineretului înglobează nu numai tineri ce se diferențiază de alți tineri dar în același timp și raporturile strînse cu clasa socială de origine.

Se poate observa încercarea de a descrie mai riguros impactul conștiinței de clasă asupra subculturilor juvenile, aceasta fiind și o replică la tendințele de a considera tineretul ca o clasă socială, în ciuda deosebirilor clare determinate de apartenența fiecăruia la o clasă socială. Subcultura, în viziunea lui Clarke și colaboratorii săi, nu se referă la tineret luat ca întreg, deci nu la o generație, ci la un anumit grup de tineri ce fac parte dintr-o clasă. De aici teza că „tînărul moștenește o orientare culturală de la părinții săi cu privire la problematica comună clasei ca întreg, care probabil va da greutate, formă și sens semnificațiilor atașate diferitelor domenii ale vieții lor sociale". Socializarea de clasă a tinerilor este un element esențial în constituirea subculturilor tinerilor. Această idee o continuă într-un fel pe cea a unui alt analist al fenomenului, sociologul englez Phil Cohen, care studiază relațiile dintre subculturi și dinamica intraclase, între tineri și părinți. „Funcția latentă a subculturii este aceasta : să exprime și să rezolve, deși într-un mod magic, contradicțiile nerezolvate în cultura originară (părintească)... Subcultura, spune Cohen, este... o soluție de compromis între două nevoi contradictorii : nevoia de a crea și exprima autonomie și deosebire față de părinți... și nevoia de a menține identificarea cu valorile părinților care-i sprijină".

Indiscutabil, tezele din studiul analizat sînt de luat în seamă în investigarea problematicii diversității culturale văzută prin prisma raporturilor de clasă. Este o încercare de a depăși viziunea unilaterală despre cultură, despre tineret. Dar, în dorința de a argumenta punctul lor de vedere, autorii simplifică, uneori, procesele deosebit de complexe ale relației tineret-cultură-clasă socială. Este de remarcat, cu deosebire, influența funcționalismului în abordarea fenomenelor subculturii tineretului.

Apartenența la o clasă socială este concepută în termenii predestinării, ai unui fapt imuabil. Ridicăm o asemenea obiecție, deoarece autorii nu aduc în discuție problema mobilității sociale, a depășirii statusului moștenit în cadrul clasei sociale. Nu este de negat rolul ce-l poate avea moștenirea transmisă de familie, de clasa socială, dar acest rol este diferit de la un sistem social la altul, de la o țară la alta.

Ei afirmă că subcultura nu este înlocuită de clasa socială, deci nu se reduce la aceasta. Mai mult, ea nu este luată în sensul sociologic de proveniență socială. Relația dintre clase, experiență și răspunsul la schimbare în diferite grupuri de clasă, este considerată ca determinantă în analiza culturii. Totuși, subcultura este văzută ca un mod specific de răspuns, care are o structură proprie, o relativă autonomie. Formațiunea socială a unei societăți este concepută de autori nu ca o simplă unitate, ci ca un întreg complex, diferențiat, antagonist.

Investigația subculturii trebuie să ia în mod necesar în dezbatere relațiile de clasă, impactul lor asupra comunităților particulare, grupurile distincte ale claselor. Se pune întrebarea : de ce ei nu studiază manifestările subculturale la toate clasele sociale și de ce numai la tinerii ce aparțin clasei muncitoare ? Este aici o contradicție : pe de-o parte, se urmărește constituirea unei teorii generale despre subcultură în contextul analizei de clasă, pe de altă parte, în investigația empirică această teorie se restrînge la clasa muncitoare. Apoi, este fals să consideri că simpla apartenență la o clasă socială duce automat la manifestarea aceluiași comportament cultural. Originea de clasă se interferează cu alți indicatori psihosociali care pot atenua sau mări efectele apartenenței la o clasă socială. Nu poate exista o singură subcultură a tineretului ce provine sau aparține clasei muncitoare.

Preocupați de aspectele ideologice ale fenomenului, autorii au neglijat aspecte esențiale ale conceptului de subcultură, cu deosebire în ceea ce privește modul cum se întemeiază raporturile între indivizii de aceeași vîrstă sau factorii ce determină ca unii tineri să adopte o cultură proprie unui grup iar alții să refuze integrarea în cultura proprie a generației lor. În studiul citat se consideră că școala și educația au devenit principalele mecanisme de promovare socială. În aceasta constă una

dintre diferențele între părinți care rămîn acolo unde sînt prin statusul lor profesional și social și copiii care se mișcă și urcă. Se recunoaște că experiența și autodezvoltarea tînărului sînt întemeiate pe mobilitatea specifică vîrstei tinere. Tînărul s-ar adresa în mai mare măsură culturii dominante (globale) renunțînd la cultura originară (părintească). Nu se arată însă prin ce mecanism are loc această promovare socială, în ce condiții concrete un tînăr ce aparține unei clase sociale poate să depășească condiția socială și culturală a clasei din care provine. Dacă se admite posibilitatea desprinderii pentru tinerii din clasele defavorizate și trecerea în alt status social, atunci cum se produce integrarea acestor tineri în realitatea subculturală ? În studiul citat se afirmă că subculturile tineretului se nasc la intersecția dintre cultura originară (părintească) și instituțiile mediatoare ale culturii dominante, unde multe dintre formele de adaptare, rezistență, negociere din cultura originară sînt preluate de tineri în raporturile lor cu aceste instituții. Se împrumută elemente ale culturii originare (părintești) chiar cînd aceste elemente sînt diferite de aspirațiile și trebuințele tinerilor. Este posibil, considerăm noi, ca subcultura tinerilor să preia din valorile adulților. Dar iarăși se pune problema în ce condiții, prin ce mecanism și datorită căror motive se produce acest proces ? De asemenea, așa cum justificat remarca D. Smith, există subculturi distincte ale tineretului paralel, în competiție sau conflict una cu cealaltă. Toate aceste subculturi sînt explicate în termenii aceleiași relații cu cultura originară (părintească).

În cadrul aceleiași clase sociale se pot manifesta subculturi diferite care nu trebuie să fie în mod obligatoriu legate direct de conștiința de clasă. Tinerii au aspirații, interese și trebuințe proprii ce diferă uneori radical de cele ale părinților, nu neapărat în stare conflictuală, fapt ce poate conduce la manifestarea subculturii specifice unui grup de tineri care să nu derive din cultura originară. Subcultura tineretului, consideră autorii, trebuie să fie înțeleasă în raport cu experiența generațională care „se datorează faptului că tinerii regăsesc problematica culturii clasei lor în seturi de instituții și experiențe diferite de acelea ale părinților ; și cînd tinerii

întîlnesc aceleaşi structuri, le cunosc în puncte crucial diferite din cariera lor biografică."

Specificitatea generaţională poate fi identificată, după autorii menţionaţi, în trei domenii principale ale vieţii : muncă, loisir, educaţie. Dintre toate aceste domenii, cel al muncii ar fi mai puţin evident pentru diferenţele generaţionale, deoarece tinerii şi vîrstnicii sînt în situaţii ocupaţionale asemănătoare. Dar în timp ce tînărul se confruntă cu problema alegerii profesiei, cu tranziţia de la şcoală la muncă, vîrstnicii sînt integraţi în munci rutiniere, fiind deja familiarizaţi cu secretele profesiei.

Clarke şi colaboratorii vorbesc de o conştiinţă generaţională specifică vîrstei, mediată de clasa socială însă s-ar manifesta mai ales printre acele grupuri de tineri care cunosc o mobilitate socială ascendentă.

Dar aceste grupuri reprezintă un cadru pentru însuşirea şi dezvoltarea culturii originare, fapt ce a determinat pe unii comentatori să remarce că, de fapt, grupul de la Birmingham nu abordează problemele generaţionale ci problemele specifice vîrstei. Statusul de vîrstă, afirmă D. Smith, este hotărît în diferenţierea tinerilor conform concepţiei autorilor de mai sus. „Există întotdeauna tinereţe, scrie Smith, dar pentru fiecare tînăr, statusul este tranzitoriu." Neluarea în seamă a acestei distincţii ar explica ignorarea semnificaţiei diferenţelor generaţionale.

Autorii studiului abordează problema raportului dintre cultură şi clasă socială la un mod general, fără a investiga raporturile dintre clase. Deşi ei aduc în dezbatere conceptul de putere, acesta este prezentat abstract, evitîndu-se descrierea conţinutului său care ţine, credem noi, în principal, de raporturile între clasele sociale, între grupurile sociale. Apoi, însăşi relaţia dominant-dominat este, în esenţă, o relaţie între clase, relaţie ce se întemeiază, în primul rînd, pe dispunerea de putere economică. Orice abordare a legăturii dintre cultura dominantă şi cultura dominată în afara cadrului concret al modului cum sînt însuşite valorile create într-o societate este superfluă. Ocolirea unei asemenea investigaţii a condus la caracterizarea diferită de către autori a tipului de reacţie al tinerilor din clasa muncitoare şi al tinerilor din clasa mijlocie faţă de realitatea socială. Tinerii muncitori şi-ar fi creat o realitate culturală pro-

prie, păstrînd însă din valorile culturii originare (părintești), în timp ce tinerii din clasa mijlocie s-ar fi opus valorilor și normelor clasei lor, generînd o cultură opusă celei originare. Or, evenimentele din deceniul șapte și după aceea au demonstrat că, în diverse grade, poate exista o opoziție comună tinerilor ce aparțin diferitelor clase sociale față de cultura dominantă din societatea capitalistă, precum și aspirația de autodepășire, de schimbare a statusului inițial, fără a ajunge la constituirea tineretului într-o clasă socială, așa cum încearcă să demonstreze alți exegeți menționați deja la analiza raporturilor între generații.

Rezultă că pentru J. Clarke și colaboratorii săi, tineretul nu reprezintă un grup social principal în organizarea societății, el fiind apreciat ca o categorie de vîrstă și nu atît ca un agent al schimbării sociale. Tineretului i se acordă importanță mai ales în poziția sa din procesul de socializare și culturalizare în cadrul clasei sociale.

Opusă acestei concepții este teoria care neagă orice valoare conceptului de subcultură a tineretului. Astfel, cercetătorii americani F. Elkin și W. Westley (cf. L. Rosenmayr) au subliniat că, cel puțin pentru grupurile mari de tineri din anumite pături sociale (de exemplu, cea mijlocie), cultura tineretului nu este operațională și din această cauză ea nu ar avea nici o utilitate. Vom vedea mai departe că pentru tinerii proveniți din clasele de mijloc este folosit, în deceniul șapte, conceptul de contracultură. Teza culturii tineretului, susțin cei doi autori, nu ar putea explica legătura dintre apartenența tînărului la o clasă socială și opțiunea lui pentru un anumit tip de școală sau pentru o profesie. Totodată, nu se explică de ce tinerii acceptă influența adulților chiar în cadrul grupurilor lor de vîrstă. Cei doi cercetători americani au insistat pe ideea omogenității comportamentului juvenil în funcție de clasa socială căreia îi aparține un grup de tineri. Această concepție se înscrie în curentul mai larg care susține că adolescenții sînt mai mult integrați în grupurile adulte cu normele, obiceiurile și valorile acestora. Modelele vieții sociale ale adolescenților nu ar fi semnificativ diferite de acelea ale generației adulte.

O reacție asemănătoare întîlnim și la un alt autor, Franco Rositi, într-o lucrare a sa intitulată sugestiv

Studiu asupra ambivalenței culturale : cazul culturii juvenile.

După autorul citat, nu se poate vorbi de o subcultură juvenilă în cazul în care în faza adolescenței se găsește o structură social-culturală substanțial orientată spre medierea între valorile familiale și societale și pregătirea graduală a tinerilor pentru însușirea acestora din urmă. Tinerii nu relevă o coacțiune a independenței și o respingere a valorilor adulte. Termenul de subcultură nu ar indica în sine o situație explicită de conflict.

Profunda mixtare între lumea tinerilor și cea a adulților este confirmată de faptul că acțiunile tinerilor transferă întotdeauna, modă, gusturi și stil în cultura adulților.

Culturii tineretului îi este recunoscută doar virtutea de a fi pus în discuție mecanismele tradiționale de integrare. Astfel, ea nu reprezintă o realitate de sine stătătoare, ci un efect secundar al dezvoltării postindustriale a societății capitaliste dezvoltate.

Limitele conceptului de subcultură a tineretului au fost semnalate și de sociologul austriac L. Rosenmayr. El este de părere că nu este oportun să accentuăm puterea de explicare a unor teorii cum este și cea despre subcultură, ci să o supunem verificării continue în procesele de socializare.

Neajunsul principal al noțiunii de subcultură a tineretului constă în folosirea ei într-un dublu sens : pe de o parte, ea desemnează valorile produse în textura de relații dintre membrii grupului de aceeași vîrstă, normele și simbolurile (vedete de cinema și televiziune, eroi de roman, cîntăreți, actori, sportivi), iar, pe de altă parte, indică însăși această țesătură de relații ca spațiu de realizare a valorilor. Ce rezultă de aici ? Conceptul de subcultură a tineretului nu este operațional în explicarea întregii problematici a tinerei generații pentru că este imposibil să descrii toate manifestările comportamentale ale tinerilor numai printr-un anumit tip cultural sau model. Fără îndoială, așa cum just remarca sociologul austriac, societatea este mult mai diversă și nu poate fi studiată numai prin o configurație culturală unică. De aceea, referindu-ne la subcultura tineretului, este necesar să facem diferența între influențele grupurilor de

aceeaşi vîrstă asupra tinerilor şi consecinţele ce nu pornesc de la aceste grupuri dar înrîuresc pe tineri.

4. NECESITATEA UNEI RECONSIDERĂRI

Din expunerea unora dintre concepţiile despre subcultura tineretului a reieşit ideea că vîrsta are un rol esenţial în structurarea comportamentului, atitudinilor şi aspiraţiilor individuale. Însă trebuie subliniat că dacă vîrsta tînără a constituit şi constituie un aspect tipic perioadei postbelice, aceasta s-a datorat determinărilor ei sociale. Subcultura tineretului apare atunci cînd vîrsta şi diferenţele între vîrste capătă o semnificaţie particulară în funcţie de contextul social.

Raportul dintre cultură şi generaţie este analizat şi din altă perspectivă. Este binecunoscută teoria eseistului englez C. P. Snow despre existenţa celor două culturi : umanistă şi ştiinţifică, acestea fiind considerate a fi într-un conflict irezolvabil. Cercetători ai problemelor tineretului adaugă şi o a treia cultură, cea a tineretului, care ar fi apărut tocmai datorită contradicţiei dintre cultura ştiinţifică şi cea umanistă. Cultura tineretului ar fi o încercare de depăşire a culturii umaniste considerată a fi perimată şi a culturii ştiinţifice bazată prea mult pe raţionalitatea caracteristică industrialismului, ambele orientări socotite a fi promotoare ale unor valori lipsite de autenticitate, spontaneitate.

Există şi o altă interpretare dată culturii tineretului. Astfel, se consideră că tradiţional pot fi delimitate trei tipuri de culturi : folclor, cultura autonomă şi cultura de masă. Acestea diferă între ele în structură şi conţinut, cît şi în modul de acceptare socială a fiecăreia. Perioada contemporană a afirmat un nou tip de cultură : mişcarea culturală a tineretului care ar introduce elemente noi în viaţa socială.

Este pus în discuţie un concept mult vehiculat în cercetarea occidentală şi anume cel de subcultură a tineretului. Acest concept respins de unii dintre cercetătorii marxişti (L. Bisky, 1975, Liliana Mihuţ, 1982) considerăm că poate fi valorificat în investigaţia din perspectiva materialist-dialectică a problematicii tineretului. Nerecunoaşterea nici unei virtuţi subculturii tineretului este

dată, probabil, și de lipsa unor ample și complexe cercetări empirice referitoare la raporturile intergeneraționale. Fără îndoială, el nu poate fi preluat tale-quale din sociologia occidentală, ci este necesară delimitarea cu rigoare a conținutului lui în condițiile societății socialiste.

Subculturile se manifestă ca forme specifice de expresie culturală în cadrul culturii globale a unei societăți. Această cultură are mai multe nivele : cel al tradiției, al valorilor, al înțelegerii și al efectelor sale asupra simbolurilor existente într-o societate. Există un element dinamic, personal al acțiunii umane și al modului în care este realizat de către membrii societății. Subculturile apar acolo unde cultura globală recunoaște valori, comportamente și acțiuni diferite de normele generale. Subcultura este un concept ce oferă posibilitatea înțelegerii sociologice a interacțiunii umane în raport cu mediul cultural și simbolic. Ea are rolul și acționează ca un element activ în relația dialectică dintre structura socială și individ, indicîndu-ne cum cultura este mediată și generată de o colectivitate socială, cum sînt folosite semnificațiile culturii societății pentru a proiecta o imagine și o identitate proprie unui grup social. Subcultura mediază între lumea interpersonală a individului și elementele mai largi ale interacțiunii sociale. (M. Brake, 1979)

Relația dintre general și particular, ca să luăm un exemplu, ne obligă la folosirea unui concept operațional care să permită surprinderea a ceea ce este tipic pentru realitatea particulară studiată. În esență, cultura tineretului este un mod specific al tinerilor de a fi în relație cu celelalte subsisteme culturale. Orice generație vine cu ceva nou, dorește să schimbe realitatea și are o anumită viziune despre lume. Existența unor deosebiri între generații în societatea socialistă nu înseamnă neapărat conflict, ci reflectă faptul că generația tînără aduce în prim-plan alte probleme, alte modalități de rezolvare a unora dintre problemele ei și ale vieții sociale. Altfel, nu ar fi posibil progresul. Cultura tineretului nu este ceva static, încremenit, ea este o realitate dinamică, așa cum este purtătoarea ei, tînăra generație. Elemente ale acestui tip de cultură pot fi preluate de societate sau pot să dispară.

Vîrsta nu este suficientă pentru existența realității subculturii juvenile. Intervine ca un factor decisiv conștiința de generație.

Subcultura este un important agent de socializare. Pentru realizarea procesului de socializare orice societate folosește un sistem propriu de stimulente și sancțiuni ori măsuri de coerciție. Tinerii dobîndesc cultura necesară integrării sociale și se adaptează la exigențele sociale, proces denumit socializarea primară prin care trece orice tînăr pentru că numai astfel el poate obține o anumită poziție (profesională, socială, culturală etc), în societate. Așa cum remarcau sociologii americani P. Berger și Th. Luckman (1967) „în socializarea primară nu există o problemă de identificare. Nu există opțiunea pentru celălalt semnificativ. Societatea îi prezintă individului un set prestabilit de ceilalți semnificanți din care el trebuie să accepte fără nici o posibilitate de opțiune pentru alt aranjament. Copilul nu internalizează lumea sa de ceilalți semnificanți ca una dintre multele lumi posibile. El internalizează lumea așa cum este". Rezultă că pentru copii interiorizarea atitudinilor și valorilor se realizează în interacțiunea socială cu părinții lor sau cu alți adulți. Instituțiile sociale sînt văzute ca parte a totalității simbolice definite de Berger și Luckman ca „univers simbolic", adică realitatea socială ale cărei dimensiuni subiective s-au transformat în realitate obiectivă. El constituie un mijloc folosit în înfăptuirea unei anumite ordini în realitate. Din grija firească a ființei umane de a evita contradicțiile și situațiile anormale specifice universului lipsit de organizare și ordine sîntem preocupați de a găsi acel cadru ce ne permite real sau imaginar să ne orientăm viața într-o anume direcție și să-i dăm un anume sens. Iată de ce în înțelegerea comportamentului esențiale sînt gama și varietatea de simboluri și sensuri împărtășite, *comunicate* și *manipulate* de indivizi ce coexistă pe baza unor statusuri egale. Membrii grupurilor culturale de referință (de aceeași vîrstă) selectează acei parametri din structura socială care permit constituirea unei autoimagini atractive, convenabile și o soluție clară la problemele fundamentale. Sînt introduse în grupurile amintite valori din afara lor, dîndu-li-se interpretări și sensuri proprii.

Această idee este importantă pentru analiza subculturii tineretului. Lipsiţi de experienţa vieţii şi muncii într-un cadru instituţional, orientaţi către cadrele informale de organizare a vieţii sociale, adolescenţii îşi caută propria lor identitate. La această vîrstă apare şi se dezvoltă conştiinţa de sine şi sentimentul apartenenţei la o generaţie. Comportamentul cultural al tineretului este determinat în mare măsură de instabilitatea rolurilor, tinereţea fiind perioada cînd individul poate să joace mai multe roluri fără a se opri definitiv la nici unul din ele. Subculturile reflectă această instabilitate de roluri şi oferă soluţii individuale la problemele existenţiale ale tinerilor. Ele implică un mod personal de exprimare a identităţii dincolo de şcoală sau locul de muncă.

Tinerii creează alternative culturale proprii şi alternative de stil de viaţă la cultura transmisă de diferite instanţe de socializare. Deosebirea între tineri şi adulţi nu se caracterizează în mod obligatoriu prin conflicte. Cultura societăţii influenţează şi orientează subcultura tineretului. Diferenţele între generaţii apar pentru că există aspiraţii culturale specifice vîrstei tinere îndeobşte deosebite de aspiraţiile tot atît de specifice ale adulţilor.

Descrierea subculturii se face, de obicei, prin funcţiile sale. Scopul general al subculturii este considerat a fi compensarea pentru insuccesul faţă de cultura familiei, incapabilă să furnizeze un status definit, un sentiment de siguranţă. Pentru a realiza această funcţie se cer îndeplinite un număr de condiţii : stabilirea unor valori comune şi norme ; un jargon specific inexistent în societatea globală ; un stil comun de comportament ; grade specifice de apartenenţă la un anumit stil de îmbrăcăminte, la un anumit mod de creaţie ; sentimentul apartenenţei la grup ; o înţelegere a relaţiilor de status ; satisfacerea nevoilor specifice pe care cultura globală nu le poate satisface. Adolescenţii au un set propriu de valori diferit de cel din copilărie şi de cel al adulţilor ; ei vorbesc în argo, parţial înţeles de adulţi. Într-un anume sens grupurile de adolescenţi „ajută" pe tineri în efortul lor de a evita controlul părintesc. Ei obţin relaţii de status ce le permit să se angajeze în interacţiune clară şi consistentă cu colegii lor şi să înlăture dezorientarea şi lipsa stabilităţii sociale în timpul trecerii de la copilărie la adult. S-a susţinut de către unii exegeţi (Richard

Schmuck cf. L. Rosenmayr) să tinerii care nu dezvoltă relații directe cu grupurile de generație, deci nu se expun interacțiunii, competiției și disputei, persistînd într-o anume izolare, vor fi ulterior, în viața adultă, în mică măsură capabili să se adapteze unor situații noi. Aceasta s-ar concretiza la vîrsta adultă prin rigiditate, îngustime, capacitate insuficientă de acceptare, a altor tipuri de comportamente.

Care sînt condițiile necesare pentru nașterea unei subculturi? În primul rînd existența unui număr de persoane care caută o soluție la problemele comune. Se poate adăuga că fiecare colectiv al societății are trăsături proprii. Anumite categorii determinate de sex, vîrstă, rasă, etnicitate, ocupație se diferențiază printr-un comportament și set de valori specifice. De altfel, condiția suficientă pentru existența subculturii este acceptarea normelor și valorilor comune unui grup. El devine o sursă de valori cu influență formativă asupra autodezvoltării individuale. Pentru tînăr el nu este un simplu grup de membri, ci un grup de referință.

O colectivitate de tineri are o cultură proprie numai atunci cînd sistemul său de valori și norme este semnificativ diferit de cultura originară. Soluțiile și simbolurile membrilor unui grup de subcultură [1] pot, din punctul de

---

[1] Uzual termenul de subcultură în limba noastră are un sens peiorativ. Cu toate acestea sîntem pentru utilizarea sa în sensul indicat în literatura de specialitate. În lucrarea *Omogenizarea socială în Republica Socialistă România*, București, Ed. Academiei, 1977, se preciza în legătură cu acest concept, că el „nu implică o judecată de valoare, o ierarhizare de tip superior-inferior, ci este produsul diviziunii logice de tip specie-subspecie".

Pentru înțelegerea sensului concret al termenului de subcultură prezentăm cîteva dintre definițiile mai semnificative date de exegeți ai problemei (după D. Arnold, 1970). Astfel, Milton M. Gordon consideră subcultura „o subdiviziune a culturii naționale alcătuită din combinarea situațiilor sociale cum sînt clasele, mediul etnic, mediul rural și urban, cultele religioase, care formează o unitate funcțională cu impact integrat asupra participării individuale", Claude Fischer o definește ca „un set de credințe, valori, norme și obiceiuri asociate cu un subsistem social relativ distinct conceput ca un ansamblu de relații interpersonale și instituționale care există într-un sistem social și cultural mai larg", în timp ce David Pitt subliniază că „subculturile pot fi definite în termenii interacțiunii uneia sau mai multor caracteristici sociale comune sau distincte cum ar fi etnicul, înrudirea, limba,

vedere al celor din afara lor, să fie percepute ca relativ nestructurate, întîmplătoare și nedefinite

Care sînt elemente specifice acestui tip de cultură ? Ea se remarcă prin stiluri proprii în muzică, dans, îmbrăcăminte, jargou și modul de îngrijire, relațiile interumane validînd astfel ideea că subcultura se naște din nevoia de protecție ce apare datorită discontinuității dintre statusul de copil și cel de adult. Să stăruim puțin asupra unora dintre caracteristicile subculturii tineretului.

Îmbrăcămintea este o cale vizuală de comunicare. Adolescenții sînt capabili să categorisească oamenii după îmbrăcăminte și sînt capabili să identifice membrii unui grup după aparențele lor vestimentare. Îndată ce îmbrăcămintea a dat unui adolescent o idee despre identitatea socială a unei alte persoane el este capabil să-și modeleze comportamentul său în raport cu acea persoană. Îmbrăcămintea este un mod subtil de a comunica altora tipul de rol dorit de o persoană să-l joace în viață. Dacă un adolescent se privește ca un adolescent el pretinde să fie tratat ca un adolescent, după cum un profesor care vrea să pară ca un profesor, cere să fie tratat ca un profesor. Îmbrăcămintea influențează interacțiunea socială a persoanei, pune în evidență personalitatea. Hans Sebald (1968) scria că îmbrăcămintea are trei funcții : mediu sau reacție față de lumea adultă, oferirea unui confort util și mijloc de exprimare estetică.

Adorația idolilor. Adolescenții sînt puternic orientați către personalități, ce devin pentru ei adevărate modele. Nevoia de modele este caracteristică omului în general. Dar la adolescenți are o semnificație deosebită. Dependent de mediul cultural și etos, eroul provine din figurile cunoscute direct sau indirect de către tînăr. Adorația pentru acești eroi populari se manifestă în diferite moduri. La concerte, de pildă, mulțimea își manifestă loialitatea față de un cîntăreț vedetă ; în camerele lor adolescenții au portretele persoanelor adorate ; ei imită îmbrăcămintea, coafura și chiar comportamentul idolilor.

---

ocupația, mediul rezidențial, religia etc. Aproape întotdeauna subcultura este asociată cu pozițiile stratificatoare comune, cu privire la putere, status și în mod deosebit la bunurile materiale". Pentru cunoașterea altor definiții precum și punctul nostru de vedere în legătură cu termenul de subcultură vezi C. Schifirneț, 1981.

Nevoia de eroi se întemeiază pe cîteva caracteristici ale relației dintre tînăr și erou. Adoratorii sînt mai puțin impresionați de ceea ce idolii lor spun sau cîntă ci mai mult de prezența lor fizică (cf. H. Sebald, 1968). Adolescenții sînt înclinați să exprime fizic exuberanța, dorințele lor și sînt ușor tentați să țipe, să atingă, să se miște ritmic în prezența eroilor lor. Este un fel de fetișism al idolilor, ei fiind un substitut palpabil pentru tînăr, capabil să-i ofere o anumită satisfacție.

Identificarea. Un erou este luat de tînăr ca model pentru a se identifica cu el și pentru a fi imitat. Sentimentul de identitate este unul din cele mai profunde sentimente umane. El se realizează și se afirmă în relații cu persoanele apropiate și în grupurile din care el face parte. În geneza identității un rol primordial îl au primele relații interpersonale, identificarea apărînd ca un proces complex.

Identitatea este un ansamblu de acte și moduri de viață, centrate pe căutarea răspunsului la întrebarea „Cine sînt eu ? ; „Cum sînt eu ? ; „Ce pot să devin eu ?" Identificarea este procesul prin care se înfăptuiește identitatea și realitatea exterioară persoanei. Prin identificare se satisfac trebuințe proprii (P. Datculescu, 1971, Dinu Grama, 1974). Impactul culturii asupra acestui proces este decisiv pentru depășirea nivelului biologic al nevoii de identificare și identitate. Pentru tineri, cu deosebire la vîrsta adolescenței, identificarea este definitorie în evoluția personalității. Eroii, vedetele reprezintă cel mai important reper pentru identificarea individului la această vîrstă. Subcultura tineretului ființează și prin identificarea cu eroi, vedete sau personaje total diferite de cele ale adulților, aserțiune dovedită de cercetările sociale din țara noastră. Astfel, investigațiile cu privire la modelele de personaje literare (D. Bazac, 1983) au ajuns la concluzia că între eroul literar preferat și cititorul adolescent este o similitudine dată de vîrstă. O cercetare proprie asupra opțiunilor culturale (Schifirneț, 1981) a relevat orientarea majorității tinerilor investigați către opere ce dau expresie trebuințelor spirituale. Printre eroii preferați cîntăreții și dansatorii se bucură de o largă audiență la tineri. Deși după criteriile convenționale de judecată artistică mulți dintre scriitorii populari, cîntăreții și actorii venerați de adolescenți nu pot să scrie, să

cînte și nici să joace la nivelul unor înalte performanțe estetice, aceștia au un mare succes la tineri.

O altă condiție cerută de procesul de identificare cu mulți dintre eroii puberilor este bazată pe raporturile dintre băieți și fete, și anume „rivalitatea" introdusă de fete între idoli și prietenii lor. Direct sau indirect, băieții sînt siliți uneori să se comporte și să acționeze ca eroii preferați de adolescente și, astfel, ei sînt răsplătiți dacă imită cu succes idolul fetei. De aici un anumit tip de admirație al fetei față de băiat, care este rezervată obișnuit pentru idolii populari.

Eroii au o mare influență potențială asupra gîndirii și orientărilor valorice ale adolescenților. Nevoia tinerilor de a se exprima, eliberarea de stările emoționale și utilizarea eroului ca un catalizator emoțional se substituie trebuinței de formulare mai rațională a aspirațiilor lor.

Muzica și dansul reprezintă două elemente dintre cele mai semnificative în descrierea și afirmarea subculturii tineretului. Preferințele, opțiunile, trebuințele și aspirațiile sale față de muzică și dans diferă, uneori radical, de acelea ale adulților. Mijloacele tehnice și simbolice folosite de tineri sînt deosebite și ele de cele ale adulților.

Am înfățișat cîteva dintre componentele subculturii tineretului. Evident, ea nu este o realitate perfect omogenă și nu ființează la fel la toate categoriile de tineri deoarece, așa cum am mai afirmat, fiecare tînăr aparține unei structuri sociale, profesionale, instituționale etc. Noi nu considerăm tineretul doar ca un grup de vîrstă, nediferențiat social, iar subcultura tineretului ca un factor integrator al tuturor tinerilor indiferent de poziția lor socială și profesională. Există mai multe subculturi ale tineretului dar, totodată, sînt și trăsături comune, menționate deja, determinate de particularitățile vîrstei, de influența grupurilor de aceeași vîrstă, de condițiile specifice de formare și educare a tinerilor.

Tentativa noastră de a da un conținut concret subculturii tineretului are și scopul de a o delimita de acele viziuni teoretice care o identifică cu devianța sau cu delincvența juvenilă. Valența principală a subculturii este reliefarea cu pregnanță a aspirațiilor, trebuințelor și orientărilor valorice specifice tineretului. Pentru că acest tip de cultură ființează, cu deosebire, în cadrul grupurilor de tineri, are și un puternic caracter formativ, contribuind

prin valorile și simbolurile vehiculate și create la educarea lor. De unde și tendința, mai ales în adolescență, de preluare mecanică a unora dintre valorile grupului și o tendință de conformism la cultura grupului concomitent cu o atitudine critică mai pronunțată față de valorile transmise de familie sau de alte instanțe de socializare. Însă, așa cum am arătat la analiza grupurilor de aceeași vîrstă, evoluția în timp a tînărului îl orientează către acea poziție de evaluare obiectivă a impactului grupului asupra sa.

5. CONTRACULTURA — UMBRA SOCIETĂȚII

Unele dintre manifestările tinerilor din societatea occidentală contemporană au fost desemnate prin conceptul de contracultură, concept ce ar reflecta, după unii exegeți, mai adecvat atitudinile, reacțiile și concepțiile tinerilor. Facem cîteva referiri la această noțiune pentru a oferi cititorului posibilitatea cunoașterii unora dintre teoriile cu privire la abordarea specificității problematicii tinerei generații.

Contracultura a fost pentru prima dată prezentată sistematic în cartea americanului Th. Roszak, *Către o teorie a contraculturii* (1969) și apoi în *America întinerită* de Ch. Reich.

Termenul este preluat de la sociologul american J. Milton Yinger care, pentru a delimita cu mai multă rigoare conceptul de subcultură, a elaborat conceptul de contracultură văzută ca o realitate opusă valorilor dominante ale unui grup. În viziunea teoreticienilor contraculturii nu am asista la nașterea unei culturi specifice vîrstei tinere, ci la manifestarea atitudinii de negare a sistemului social. Contracultura ar fi o trăsătură a societăților industriale. Prin contracultură tinerii din societățile occidentale ar respinge valorile și normele modului de viață burghez și, totodată, ar reprezenta un mijloc de autoexprimare și de realizare a libertății individuale.

Contracultura este o reacție puternică la tendințele de distrugere a mediului înconjurător prin industrializarea anarhică și creșterea haotică a orașelor. Numeroase grupuri adepte ale contraculturii iau naștere pornind de la preocuparea pentru ecologie îmbinată cu misticismul.

Dacă societatea industrială occidentală consideră natura ca o resursă pentru a fi exploatată sau ca pe un obstacol pentru a fi stăpînită, contracultura se preocupă de locul omului în natură și de poluarea apărută ca urmare a dezvoltării rapide a industriei. Însă afirmarea omului este văzută doar ca expresie a dezvoltării individuale și nu în termenii raportului său cu societatea. „Dintre toate schimbările suferite de om, scrie Reich, cea mai profundă și cea mai puțin înțeleasă este pierderea contactului său cu pămîntul, timpul, plantele și necunoașterea propriului său corp. Noi nu știm mare lucru despre nevoile ecologice ale omului..."

Nici Roszak, nici alți teoreticieni n-au oferit o definiție clară termenului de contracultură. La nivel ideologic, contracultura este un set de credințe și valori care în mod radical resping cultura dominantă și prescriu alternative exclusiviste. La nivel comportamental, contracultura este modul de viață al unor grupuri de indivizi purtători ai unor asemenea credințe și valori, adoptînd atitudini nonconformiste.

Roszak o descrie ca pe o cultură în mod radical dezafectată de responsabilitățile față de societatea capitalistă. „Dacă contracultura, afirmă eseistul american, este acest instinct salubru ce refuză la nivel personal și politic de a se deda cu sînge rece la violarea sentimentelor noastre umane, atunci se poate înțelege pentru ce conflictul actual între tînăr și adult este așa de particular și așa de profund dureros. În starea de urgență istorică de proporții fără precedent noi sîntem o specie animală străină «civilizată» al cărui instinct biologic de a supraviețui se exprimă prin o generație. Aceștia sînt tinerii, ai căror ochi știu să vadă că trebuie să refacă cultura muritoare a celor mai în vîrstă și să o refacă dezasperant de repede". (op. cit.)

Apolitică și prezenteistă, contracultura manifestă un puternic cult pentru evenimentul prezent, ea fiind denumită și „cultura imediatului". Spre deosebire de teoriile orientate către viitor, contracultura aspiră să trăiască intens experiența prezentului. Sloganul ei de bază este următorul : „Calitatea rezidă în prezent".

Contracultura este definită și ca negare a criteriilor raționalității și eficacității care ar oprima existența și conștiința umană. Nucleul noii culturi este, după Roszak,

respingerea viziunii științifice asupra realității, adică a conștiinței obiective cu modul său egocentric și cerebral. Se consideră că o nouă conștiință se naște la tinerii „la care capacitatea nonintelectivă a personalității, acea capacitate provenită din splendoarea vizionară și experiența de viață în comunitate devine criteriul binelui, adevărului și frumuseții", scrie Roszak.

Contracultura își are sorgintea și în gîndirea lui H. Marcuse. Capitalismul, susține Marcuse, a reușit să mascheze caracterul puternic violent al opresiunii exercitată asupra omului, opresiune difuzată prin cultură și reprodusă de acei indivizi care suferă din cauza ei. Lipsa bunurilor și a bogățiilor a produs în trecut o civilizație represivă. Astăzi însă, această lipsă n-ar mai exista. Alienarea este dată în societatea capitalistă mai ales de cultură. Este necesară, crede Marcuse, reîntoarcerea la calitățile umane intrinseci nepervertite de mediul civilizației industriale. Libertatea instinctuală a impulsului primitiv, disoluția instituțiilor sociale și familiale ar da naștere la un nou om apt să încarneze valorile fundamentale ale umanismului : libertate, justiție, adevăr, rațiune, legi. Marcuse, la fel ca și ideologii contraculturii, vede drept mijloc pentru eliberarea instinctuală crearea unui alt tip de practică opus structurilor sociale stabilite. Vom observa mai departe preluarea unora dintre ideile marcusiene în teoriile despre contracultură.

Mișcările contraculturale caută noi forme de organizare. Scopul lor principal este accentuarea libertății individuale și refuzul autorității statului capitalist. Societății tehnocratice monolite și autoritare i se opune un individ dezalienat și creator.

Este de reținut că mișcările contraculturii se manifestă în cadrul establishmentului, deși ele îl neagă vehement. Particularități remarcate de chiar unul dintre susținătorii ideologici, în plan teoretic, ai acestei mișcări, Paul Goodman : „Hippy atacă tehnologia și manifestă dispreț față de raționalitate, dar ei cumpără echipament electronic și motociclete și cu ele întreaga infrastructură. Conducătorii lor știu că libertățile civile sînt burgheze și le resping. Dar ei protestează în tribunal pentru libertățile lor civile".

Un analist al fenomenului discutat, sociologul american Kenneth Westhues, într-o lucrare intitulată semnifi-

cativ *Umbra societății*, sublinia că realitatea contraculturii apare acolo unde experiența cotidiană contrazice în mod fundamental sau confirmă insuficient ideologia societății. Contracultura apare deci atunci cînd discrepanțele dintre ideologia societală și experiența trăită de fiecare individ nu pot fi soluționate prin schimbarea politică sau socială a ordinii existente. Drept urmare, contracultura este mai mult respingerea radicală a societății decît o mișcare politică. Avem aici un paradox : o mișcare originată în protestul tinerilor față de rînduielile sociale burgheze este etichetată și ea însăși se autoapreciază, ca apolitică.

Cunoscută sub diverse denumiri (cultura capricioasă, hippy, underground, revoluția culturală, cultura alternativă sau o nouă cultură), contracultura are la bază sistemul de valori și concepții ale clasei de mijloc din unele țări occidentale, cu deosebire din SUA. De fapt, ea este reacția tinerilor față de valorile clasei lor. Teoriile contraculturii fac un rechizitoriu factorilor primari de socializare : școala — care prin conținutul transmis și mijloacele folosite s-ar opune dezvoltării libere a personalității — și familia — pentru că ea produce opresiunea sexuală și reproduce structurile autoritare ale puterii.

Cercetătorii americani D. L. Wieder și D. M. Zimmerman subliniază în *Experiența generațională și dezvoltarea culturii capricioase* că generația postbelică a fost prima care a cunoscut un consum semnificativ înainte de a intra în cîmpul muncii. Experiența consumului eliberat de muncă era mai extinsă la cei din generația postbelică care au mers la licee. Implicați în alegerea propriilor apartamente, cumpărarea și pregătirea propriilor lor mese, decorarea apartamentelor, acești tineri au avut și au experiențe adulte majore în consum, fără ca ei să aibă o experiență corespunzătoare în muncă, de unde să-și cîștige veniturile pentru cumpărarea celor necesare consumului.

Consumul eliberat pe deplin sau parțial de muncă poate ilustra modificarea sensului muncii și consumului și, totodată, să dea o nouă semnificație modelelor de consum și muncă apreciate ca dimensiuni ale identității personale. Modelele de consum ale clasei de mijloc au jucat un rol important în stabilirea valorii morale la alte categorii sociale, dar nu la tineretul postbelic al

acestei clase. Capacitatea tinerilor de a consuma și cumpăra bunuri nu a fost consecința eforturilor depuse de ei într-o activitate concretă de muncă. Experiența lor generațională distinctă ca atitudine consumistă numai de dragul de a consuma este legitimă, iar cum consumă și cît consumă este în afara moralei convenționale.

Identitatea lor este astfel eliberată de constrîngerile înțelesului convențional al consumului, precum și de dependența directă de producție, de controlul părinților.

Experiența de consum, spun exegeții contraculturii, îi învață cum cu un mic venit se poate trăi fără a munci. Plăcerea, loisirul și stilul lor de viață se întemeiază pe faptul că ei nu și-au asumat roluri de adult care determină obligații mai mari nu numai în a produce ci și în a consuma. Aceste particularități ale tinerilor sînt explicate prin factori de care am mai vorbit : caracterul de masă al învățămîntului superior, schimbările în structura universității, izolarea tineretului de societate. Dar cei din clasa de mijloc care lucrează și obțin slujbe imediat după absolvire, devin rar membri ai grupurilor influențate de contracultură. Prin încadrarea în muncă ei devin activi în grupuri eterogene de vîrstă. Rezultă că adepții contraculturii refuză munca, permițîndu-și un consum ridicat și sofisticat, fără a produce nimic, datorită posibilităților financiare mari ca urmare a provenienței lor din clasa de mijloc. Pe această bază, ei caută alternative la modul de viață burghez prin trăirea de experiențe insolite opuse radical manierelor și regulilor din familie și societate, urmărind impunerea unor valori și norme noi lipsite de orice constrîngere.

De altfel, contracultura este și o reacție la gîndirea și atitudinea tradițională, care concep copilăria și tinerețea numai ca opuse perioadei adulte. În consecință, vîrsta tînără este definită ca imatură, inactivă, neformată. Ea este situată în afara acțiunii istorice fiind doar momentul uceniciei pentru viața activă.

În gîndirea filosofică întîlnim chiar ideea oportunității izolării noilor generații de influența obiceiurilor actuale, în principal de cele ale părinților. Platon, de pildă, considera că cea mai bună educație este protejarea copiilor de influența mediului social și de a-i forma prin a-i izola de adulți. Idee dusă la extrem de filozoful german Fichte în cunoscutele sale *Discursuri adresate*

națiunii germane. Tinerii ar trebui feriți de contactul direct cu adulții pînă ce se va dezvolta propria conștiință, capabilă să reziste și să se opună lumii adulte. Tinerii lipsiți de o asemenea conștiință sînt fragili și cad ușor sub influența adulților care i-ar orienta către o viață bazată pe interese materiale. Omul adult acumulează consecințele negative ale practicii sociale și experienței și, astfel, devine cauză și model al degradării umane. „Omul devine în general mai rău, mai egoist, mai opac la tot ceea ce este mișcare de progres, și este mai puțin capabil de a face un act de justiție." Pentru Fichte educarea tinerelor generații aptă să creeze o nouă realitate umană, nu este posibilă decît prin separarea totală a tinerilor de adulți. În compania educatorilor oamenii tineri se pervertesc și cedează prin a fi corupți. Idealul fichteian de societate îl reprezintă societatea construită din temelii de către generațiile tinere inocente, pure, lipsite de orice contact cu adulții. Este exprimată cu toată claritatea ideea discontinuității generaționale, teză fundamentală în teoriile contraculturii care au exagerat concepția despre o așa-zisă „societate adolescentină", realitate socială ce ființează în sine și prin sine fără nici o legătură cu societatea în ansamblul ei.

Schimbarea în societatea capitalistă este posibilă numai prin formarea conștiinței noi care aparține doar tineretului deoarece datorită respingerii oricărei forme de constrîngere, din cauza spontaneității și sincerității sale trebuie să devină acea forță socială capabilă să revoluționeze conștiința celorlalți membri ai societății.

Caracterizarea etapelor de evoluție a conștiinței de către Reich este semnificativă. „Conștiința I" ar coincide epocii formării societății capitaliste. „Conștiința II" ar fi caracteristică fazei corporatiste din dezvoltarea capitalistă. „Conștiința III" sau „Noua conștiință" este atribuită tineretului deoarece ar avea un simț de responsabilitate dezvoltat, este activ, sincer în manifestările sale în raporturile interumane și sociale. Tineretul luptă împotriva statului, dar nu pe calea violenței, ci pe calea transformării și reevaluării conștiinței, conchide Reich. „Conștiința este capabilă de schimbare și distrugere a statului corporatist fără violență, fără accesul la puterea politică, fără nimicirea unui grup social existent." Cum se realizează această nouă conștiință ? Prin respingerea

a tot ce este rațional, prin cultul naturii și al omului ca ființă biologică. Contracultura este de fapt o variantă anticulturală a existenței în interiorul culturii. A aduce contraargumente atitudinilor contraculturale este imposibil deoarece omului îi sînt străine premisele spirituale.

Fără a putea insista asupra acestei teorii [1], vrem să subliniem funcția contraculturii în calitatea ei de ideologie a unor grupuri de tineri [1]. (La începutul deceniului opt 11% dintre studenții americani s-au declarat adepți ai contraculturii.) Recrutîndu-se din rîndurile clasei de mijloc, acești tineri încearcă să se elibereze de orice constrîngere socială prin orientarea către valorile subterane. Sociologul american D. Matza susține că tinerețea este *perioada rebeliunii* și trei forme de răzvrătire sînt atractive pentru tineri : delincvența, radicalismul și boema, moduri de rebeliune ce accentuează valorile subterane (hedonismul, agresiunea, masculinitatea evidentă, distragerea de la muncă) pe care tinerii le-ar opune valorilor eticii protestante, în fapt, valori specifice capitalismului : ambiția, responsabilitatea individuală, ascetismul, controlul agresivității, raționalitatea, respectul proprietății.

Teoriile contraculturale pornesc de la fenomene reale din lumea tineretului occidental. Dar, ele vizează societatea occidentală în globalitatea ei, uneori totul este pus pe seama reacțiilor tinerilor. Respingerea oricărei ordini, a oricărui tip de organizare și planificare, a raționalului și a raționalității înseamnă nerecunoașterea legitimității vieții sociale drept cadru esențial de manifestare a personalității. Contracultura nu face decît să înlocuiască unele mituri cu altele la fel de ineficiente. Teama de adevăr și refugiul în utopie par a fi coloana de susținere a întregului edificiu ideologic și social al contraculturii.

---

[1] Pentru tratarea mai amplă a contraculturii, vezi Constantin Schifirneț, *Orientări în cercetarea occidentală cu privire la tineret*, în „Curente de idei și confruntări de opinii în lumea contemporană“, București, f.e., 1984.

Capitolul IV

DE LA ORIZONTUL DE CULTURĂ LA ACȚIUNEA CREATOARE

1. DINAMICA OPȚIUNILOR CULTURALE

Am subliniat de mai multe ori că vîrsta tinereții este vîrsta culturii, adică perioada cînd se acumulează cel mai mult în planul valorilor estetice, științifice, tehnice. Afirmarea tinerei generații în viața socială a determinat, printre altele, îmbogățirea sensurilor culturii prin originalitatea acțiunii sale culturale.

Cînd subliniem noutatea ca dimensiune specifică tinereții, luăm în considerare și receptarea, nu numai producerea de bunuri materiale și spirituale. Generația tînără se particularizează și prin receptarea într-un mod nou a culturii, punînd în lumină laturi inedite ale trebuințelor ei specifice, ale aspirațiilor și idealurilor ei. Relația tineretului cu cultura este, uneori, simplificată fără temei prin accentul pus pe creație în sens de producere. Receptarea creatoare este lăsată în umbră, pe un loc secund și, în consecință, neglijabil. În educație perspectiva receptării creatoare are efecte de maximă importanță. Numai prin luarea în considerare a acestui tip de receptare găsim explicații la fenomene culturale caracteristice tinerilor.

Analiza unilaterală a opțiunilor culturale ale tinerilor conduce la teza că aceștia dispun de un comportament cultural precar, dacă preferințele lor pentru unele genuri artistice, prin raportarea la ceea ce este „clasic", stabil, verificabil, sînt apreciate de slabă calitate. Însă cultura este expresia mediului concret de viață al fiecărui om. Acordarea aceleiași importanțe potențialului educativ al culturii grupului de care aparține tînărul, ca

și altor experiențe culturale, reprezintă o bază pentru dezvoltarea și educarea culturală a tinerilor. Formarea lor culturală trebuie să țină seama și de opțiunile culturale și nu numai de ceea ce înțeleg educatorii să transmită prin actul educațional. Astfel, se formează o motivație complexă pentru cultură. Esențială nu este asimilarea pasivă cît capacitatea de autoeducație și autoinstrucție întemeiată pe solide cunoștințe.

Raportul dintre tineret și cultură cuprinde o multitudine de elemente din care reținem : opțiunile și interesele lor specifice pentru unele valori culturale, transmiterea unui conținut specific tinerei generații prin mesaje culturale ale unor creații adresate special tineretului dar și ale unor opere ce abordează o problematică general umană, modalități particulare de comunicare a culturii cu tineretul în plan estetic, social, ideologic, politic, social și educativ, tendința generației tinere de a crea un spațiu cultural propriu în care se exprimă modul său de a reacționa și emite judecăți de valoare asupra realității. La toate acestea se adaugă impactul mass-mediei asupra tinerilor. Față de generațiile precedente tinerii se formează, se educă și în mediul cultural creat de mass-media. Actuala generație tînără citește altfel o carte, audiază în alt mod un concert, vizionează într-un anume fel un spectacol de teatru. Tînărul ia contact cu creația culturală, de cele mai multe ori, prin mass-media, ceea ce produce o influență deosebită asupra receptării culturii tradiționale cît și în ceea ce privește atitudinea lui față de cultură.

Cunoașterea intereselor și disponibilităților culturale ale tinerilor contribuie la înlăturarea tendințelor exclusiviste, discriminatorii sau avangardiste, adică ea nu urmărește să acrediteze ideea că preferințele tinerilor trebuie luate ca unica măsură a opțiunilor culturale dintr-o societate, după cum ea respinge și paternalismul, altfel spus, atitudinea de desconsiderare a aspirațiilor tinerilor ca și încercarea de nivelare a gusturilor estetice fără a se ține seama de particularitățile fiecărei generații. Obiective educative și instructive impun, în cadrul procesului instructiv educativ, difuzarea unor valori mai puțin atractive, mai greu accesibile unor tineri, fapt ce reprezintă un factor de diferențiere între ceea ce vrea tînărul, ce preferă el și exigențele actului educativ și

formativ. Activitatea culturală își încorporează firesc un asemenea principiu. A răspunde unor nevoi reale ale tinerilor nu înseamnă acceptarea de compromisuri estetice și educative, dimpotrivă, impunerea unei înalte exigențe care să le dea sentimentul valorii, al complexității culturii, al necesității ridicării continue a nivelului de cultură, al trebuinței pregătirii și din perspectiva dezvoltării viitoare a personalității lor cu roluri și statusuri concrete.

În legătură cu cele spuse apare problema formării tinerilor pentru însușirea semnificațiilor reale ale culturii. După cum vom vedea în continuare, la unii tineri se constată o înțelegere primară a culturii, însușirea straturilor ei superficiale, în genere a acelora legate direct de evenimente și fapte ale vieții cotidiene. Pentru aceștia cultura este doar reflectarea brută a vieții așa cum o percep ei fără a accepta că cel care creează opera are ceva de spus în legătură cu acea realitate, că vrea să propună o imagine nouă, să dea o altă viziune asupra lumii. Desprinderea sensurilor, interpretarea lor este o operație intelectuală ce se cîștigă în timp într-un cadru sistematic, organizat, de durată. Cultura se însușește și devine utilă cînd tînărul are o motivație anume, dispune de interese care să-l stimuleze în a o recepta în toată polisemia ideatică, estetică și informațională. De altfel, opțiunile culturale ale tinerilor sînt o mărturie a complexității comportamentului lor. Pe de o parte, se observă preferința pentru activități culturale acceptate cu precădere de către generația tînără (de pildă muzică pop, rock, anumite forme de dans) pe de altă parte, orientarea spre activități „deschise“ tuturor generațiilor, altfel spus, vîrsta nu intervine ca un factor de diferențiere a opțiunilor culturale, tinerii și adulții avînd aceleași interese spirituale. Am adăuga pentru actuala generație tînără preocuparea pentru viața cotidiană, pentru evenimente și fapte sociale prezente, pentru cunoașterea adevărului istoric, pentru implicațiile sociale imediate ale unor acțiuni din perioade recente ale istoriei naționale.

Dacă luăm în discuție o anumită perioadă a vîrstei tinere, de exemplu adolescența, vom observa o evoluție a opțiunilor culturale tipice doar acestei grupe de vîrstă. Procesul de constituire și ființare a comportamentului cultural în adolescență cunoaște o oarecare etapi-

zare, în sensul că la început interesele pentru un domeniu sau gen cultural sînt difuze, cu alte cuvinte, manifestarea lor este în fază incipientă. De obicei, mai ales în cazul adolescenților, asemenea interese sînt stimulate de liderii de opinie ai grupurilor cărora ei le aparțin. Apoi, urmează o altă fază, cea a maturizării opțiunilor, așa încît publicul potențial coincide cu publicul real, acesta cuprinzînd cea mai mare parte a tineretului. Modele, simboluri și anumite obiecte capătă o importanță deosebită pentru tineri, au virtuți pe care alte generații nu le sesizează sau nu le acordă nici un credit.

Rezultă că analiza structurii opțiunilor culturale ale tinerilor include în mod necesar cunoașterea particularităților raportării tinerilor la sistemul lor de valori fără de care nu putem avea o imagine reală și completă asupra atitudinilor adolescenților despre cultură.

Cum gusturile și preferințele tinerilor sînt fluctuante, schimbătoare, structura opțiunilor cunoaște deci și momentul destrămării, exprimată în actul substituirii vechilor preferințe cu altele noi, proces datorat în mare măsură statusului intelectual al tînărului cu un larg orizont de cunoaștere și cu experiență de viață mai bogată. Tînărul poate avea noi roluri, să fie motivat de noi rațiuni de existență, să-și reformuleze idealurile și scopurile, să înțeleagă și să surprindă sensurile mai profunde ale realității pe măsură ce el se maturizează social și biologic. Individul trece din faza asimilării instinctive la cea a însușirii autonome și conștiente a realității. O asemenea particularitate influențează direct structura opțiunilor culturale. Este aici una dintre problemele esențiale ale actului educativ, și anume, aceea de a sesiza mutațiile intervenite în profilul cultural al unei vîrste, cum este cea discutată aici, adolescența. Nu rareori se judecă global, nediferențiat o anumită categorie de vîrstă, fapt care, mai ales în cazul tinerilor, poate duce la concluzii inadecvate realității și la consecințe negative în plan educativ. Tînărul își cristalizează o viziune asupra lumii, el este interesat nu atît de un sens anume cît de semnificația faptelor sociale și a actelor de cultură.

Acestea sînt premisele ce ne îndrituiesc să analizăm mai departe unele dintre trăsăturile comportamentului cultural al tinerei generații actuale. Încercăm să creionăm o imagine cît mai aproape de profilul real al unei

generații. Regretăm că analiza este oarecum statică sau, mai exact, din perspectiva raporturilor între generații, ea este numai orizontală (se referă la compararea opțiunilor și preferințelor aceluiași tip de generații) și nu și verticală (între diferitele generații). Oricum, imaginea propusă de noi este o mărturie despre ceea ce gîndește, simte și trăiește generația tînără a anilor '80, generație ce parcurge, ca toți membrii societății noastre, o etapă deosebit de complexă din drumul spre o lume dreaptă, echitabilă, prosperă pentru toți, capabilă să răspundă adecvat și în egală măsură opțiunilor, aspirațiilor, necesităților spirituale ale tuturor oamenilor.

2. ORIZONTUL CULTURAL AL TINERILOR

Preocuparea pentru lărgirea continuă a orizontului de cultură, formarea gustului estetic, cunoașterea valorilor fundamentale ale culturii naționale și universale, participarea la cultură sînt elemente constitutive ale comportamentului tinerilor.

Evident, tineretul nu este omogen, în sensul uniformității de interese, opțiuni și aspirații culturale, cercetările sociale relevînd o serie de particularități determinate de mediul de viață și de muncă, de indicatorii psihosociali, de condițiile concrete ale activității tinerilor.

Cercetările efectuate de noi evidențiază faptul că tinerii au ca opțiune principală filmul sau teatrul secundate, fiecare dintre ele, de alte genuri culturale, cu deosebire cele muzicale. Se desprinde imaginea unui tip cultural întemeiat pe îmbinarea între opțiunile culturale tradiționale (teatrul) și opțiuni culturale moderne (filmul). Genuri complexe, cu disponibilitate de a transmite în modalități multiple, aspecte variate ale vieții, teatrul și filmul se constituie ca arte ce integrează și alte genuri (muzica, de exemplu). Ele răspund unei varietăți mai mari de necesități ale tinerilor într-o manieră mai directă. Teatrul și filmul utilizează o gamă largă de mijloace artistice (cuvînt, imagine, muzică, dans), prezintă conținuturi diverse (distractive, de cunoaștere), creează o atmosferă deosebită de cea cotidiană.

Cercetarea unui lot de 2 000 de tineri (muncitori, elevi, studenți) din zone importante ale țării pune în evi-

dență concluzia că 40% dintre cei investigați au declarat că teatrul are o influență importantă asupra modului lor de viață.

Opiniile tinerilor sînt elocvente pentru impactul artei teatrale asupra lor. Astfel, pentru o parte dintre subiecți frecventarea teatrului contribuie la *îmbogățirea orizontului cultural* : „Cînd merg la teatru mă simt om cult", „Îmi îmbogățesc vocabularul", „Mă cultiv mai bine decît în oricare altă parte". Alt grup subliniază efectele asupra *stării psihice* a spectatorului tînăr : „După vizionare reflectez mai profund la unele probleme de viață" ; „Mă simt alt om după ce ies de la teatru" ; „Teatrul îmi dă încredere în capacitatea mea de înțelegere", „Mă simt mai bine decît în alte zile" ; „Vizionarea unui teatru mă face să ies din lumea cărților și a lecțiilor, mă face să mă simt mai bine" ; „După vizionare sînt mai bună, mai înțelegătoare și tratez cu maturitate problemele vieții" ; „Atunci cînd mergi la teatru capeți o dispoziție sufletească deosebită față de cea normală" ; „Cînd merg la teatru ies din obișnuitul ritm al ocupațiilor cotidiene, evadez în lumea de lumini și umbre, unde regăsesc nostalgii din copilărie" ; „Devin mai puternic și îmi schimb părerile despre lucrurile pe care le cunosc insuficient".

Influențe asupra comportamentului moral reprezintă tema altui grup de răspunsuri. „După vizionare îmi corectez anumite defecte" ; „Încerc să devin ca personajul pozitiv al spectacolului" ; „Deosebesc mai ușor binele de rău, îmi formez concepții sănătoase de viață" ; „Îmi aleg un model de viață" ; „După fiecare spectacol mă gîndesc că trebuie să fie o mare fericire să poți face în mod direct ceva pentru oameni așa cum pot face actorii" ; „După spectacol îmi analizez exigent comportamentul" ; „Încerc să mă îndrept cînd greșelile mele sînt identice cu cele ale personajului din piesă" ; „Îmi dau seama că am unele idei sau concepții de viață greșită și caut să mi le schimb" ; „De multe ori teatrul îți dă exemple din viață pe care în viața de zi cu zi poate le neglijezi. Teatrul te face mai obiectiv, cu ajutorul lui vezi anumite greșeli, el te ajută să reflectezi mai mult asupra rolului tău în societate" ; „La teatru mergînd îți dai seama că mai ai mult de muncit cu tine sau te bucuri că ai găsit personaje ce-ți seamănă". În fine, alte răspunsuri se referă la *aspecte ce țin de viața cotidiană* a individului : „Cînd

merg la teatru sîntem cu familia și ne simțim foarte bine“ ; „Dacă merg la teatru, nu am timp de lecții, așa că trăiesc în tensiune de frica ascultării a doua zi“ ; „Uneori unele spectacole mă fac să plîng“ ; „Mersul la teatru mă determină să intru într-un colectiv de oameni civilizați“ ; „Mersul la teatru mă obligă la o ținută corectă, la politețe“.

Aceste cîteva răspunsuri ale tinerilor investigați dezvăluie o anumită imagine despre teatru, ca și o atitudine față de creația teatrală. Se poate observa că mulți tineri au depășit, prin opiniile lor, cadrul strict al întrebării referindu-se de fapt la motivații ale frecventării teatrului, la aspecte ce vizează conținutul artei teatrale așa cum sînt ele văzute de tineri. Demn de reținut este că pentru o parte dintre ei teatrul reprezintă un factor efectiv de instrucție și educație cu impact puternic asupra comportamentului cultural. De asemenea, un grup de subiecți văd în teatru un mijloc ce le oferă posibilitatea identificării (cu personaje, actori, evenimente), identificarea fiind, după cum bine se știe, un proces cu multiple valențe formative la vîrsta tinereții, cu deosebire în adolescență. Nevoia de modele este o dominantă a psihologiei tînărului, nevoie pe care el și-o realizează prin diverse modalități teatrul fiind una *fundamentală*, datorită mijloacelor de transfigurare artistică, de transmitere a mesajului artistic, ideatic, etic și social. Desfășurarea directă a acțiunii în fața spectatorului tînăr, stimularea în tot mai mare măsură a participării spectatorului la ceea ce se întîmplă pe scenă determină o implicare nemijlocită a teatrului în spiritualitatea tînărului, *o înrîurire pe o perioadă de timp a personalității* tinere în curs de formare.

Teatrul, așa cum reiese din cele relatate de subiecți are și o puternică influență morală, pentru unii tineri el constituind un factor important al educației morale. Evident, unele dintre aceste răspunsuri sînt puerile, simpliste deoarece reduc teatrul la transmiterea unor valori morale, fără a se surprinde particularitățile artei teatrale care nu este doar o anexă a unor factori de educație. Teatrul transmite valori, idei și sentimente morale prin imagini artistice dincolo de trebuințele educative și pedagogice. Respingînd estetismul pur în aceeași măsură

se impune și respingerea tendinței de vulgarizare a teatrului, după cum nu pot fi ocolite opiniile și aspirațiile tinerilor stimulate de către teatru și instituțiile educative. Problema esențială este ca teatrul să cunoască cerințele tinerei generații pentru a putea influența profilul moral și spiritual al tînărului, fără a renunța la specificul său ca artă.

Abordarea problematicii specifice a teatrului obligă să privim funcția educativă în relație cu funcția sa de comunicare. Arta teatrală transmite un mesaj într-un limbaj bazat pe un anumit cod. Comunicarea teatrală se diferențiază de alte tipuri de comunicare, mai ales prin limbajul particular, prin modul cum transmite un mesaj estetic și ideatic. Teatrul nu se substituie altor mijloace de comunicare, aceasta însemnînd că el nu transmite cunoștințe și informații cotidiene sau cunoștințe teoretice, științifice și filosofice. Originalitatea operei teatrale stă în modalitatea inedită de transmitere a unor mesaje estetice ca expresie a trebuințelor spirituale ale publicului, precum și a cerințelor educative și ideologice ale societății. Însușirea limbajului teatral este o condiție sine qua non pentru o receptare adecvată a unui spectacol de teatru, cerință necesară știind că o parte din publicul tînăr caută în teatru informații extraestetice, extraculturale, este interesat de surprinderea anecdoticii, a acțiunii, și mai puțin sau deloc este preocupat de decelarea dimensiunilor proprii teatrului.

Spectacolul de teatru are o înrîurire asupra spectatorului și din altă perspectivă și anume, cea a gradului de perenitate a unei reprezentații de teatru. Dacă celelalte arte provenite de la generațiile trecute sînt tezaurizate în forma inițială, teatrul este reconstruit de fiecare generație, de fiecare epocă în funcție de idealurile și aspirațiile proprii grupurilor sociale sau indivizilor. Înnoirea mijloacelor de expresie a teatrului este dependentă și de public, cu deosebire, cel tînăr, deoarece acesta poate impune artei scenice formule de limbaj în consonanță cu noile trebuințe spirituale ale momentului istoric.

În ceea ce privește preferințele pentru teatru vom remarca o pondere însemnată de tineri interesată de teatrul muzical în dauna teatrului în proză (teatrul propriu-zis), mai ales la tinerii din industrie, la elevii de la licee-ele industriale, la studenții de la facultățile tehnice. Așa-

dar, unii tineri asimilează teatrul cu teatrul de divertisment, o dovadă elocventă a înțelegerii simpliste a acestui gen de cultură, concluzie întărită și de asocierea opțiunilor culturale cu motivele frecventării teatrului. Astfel, cei ce motivează prin instrucție manifestă interes pentru muzica simfonică, literatura de analiză psihologică, în timp ce tinerii care merg la teatru pentru a se distra sînt orientați în mai mare măsură către muzica ușoară, literatura de aventuri. Rezultă că opțiunea pentru teatru se înscrie într-o constelație de motive și interese culturale cu influență directă asupra conținutului ei. Asupra acestui aspect esențial în configurarea opțiunilor culturale vom reveni mai jos. Reținem aici că teatrul reprezintă nucleul ce orientează pe tînăr și către alte domenii ale culturii.

Cercetări efectuate la noi și în alte țări au dovedit că există, mai ales la vîrsta adolescenței, un puternic interes pentru arta cinematografică. Pe ansamblul opțiunilor, se evidențiază preferințele pentru filmele de dragoste, polițiste și de aventuri urmate de cele pentru filmele psihologice acestea din urmă deținînd o mare pondere la studenții de la facultățile umaniste. Există un număr de tineri, 36% din lotul amintit, care preferă în relația teatru-film pe cel din urmă, numai 8% preferă teatrul, iar 53% le preferă pe amîndouă. Cei care preferă numai filmul au menționat motivele opțiunii lor.

Multe dintre opinii converg către *capacitatea filmului de a aborda mai complex realitatea.* „Filmul este mai dinamic, mai bogat în acțiune și redă realitatea mai autentic" ; „Filmul este mai verosimil, are un plus de viață" ; „Filmul este mai fascinant" ; „Filmul are mai multe posibilități de a-ți arăta lucruri pe care nu le poți vedea pe scenă" ; „Acțiunea se exprimă mai ușor datorită actorilor și pentru că se desfășoară în cadru natural, ai ocazia să admiri priveliști reale pe care nu le poți vedea altfel" ; „La film ai posibilitatea să vezi aspecte din diferite orașe, țări".

Un grup de tineri motivează preferințele lor pentru film prin *gradul mai mare de accesibilitate și de orginalitate :* „Filmul este mai accesibil" ; „Este mai accesibil și mai comod" ; „Este mai direct și mult mai accesibil și nu trebuie să mergi la costum și la cravată" ; „Pentru că îl înțeleg mai bine decît teatrul".

Alţi tineri accentuează diferenţele determinate de *jocul actorilor*: „În film acţiunea nu este influenţată de starea de moment a actorului", „În film sînt mai multe posibilităţi de interpretare pentru actori"; „Actorii din film sînt mai cunoscuţi"; „În film actorii au o mai mare libertate de interpretare"; „În filme poţi revedea actori care nu mai sînt în viaţă"; „Filmul dă posibilitatea cunoaşterii actorilor străini".

Forma de transfigurare artistică a realităţii constituie tema unui alt grup de opţiuni: „Filmul oferă o diversitate mai mare de subiecte, unele realizabile numai prin mijloacele tehnicii moderne, aşa cum sînt filmele de anticipaţie"; „Filmul are multă culoare, odihneşte ochii cu un colorit mai frumos"; „Teatrul prin decorul său artificial mă face să prefer filmul"; „În film intervine şi muzica, care ne introduce în atmosfera acţiunii"; „Filmele sînt mai atrăgătoare ca formă şi cer mai puţină etichetă"; „Filmul poate pătrunde mai uşor în orice literatură: fantastică, de aventuri"; „Filmul e mai real. Teatrul are nevoie de simboluri, filmul nu"; „Filmul dă o cantitate mai mare de informaţii, are planuri multiple de acţiune şi de desfăşurare a acesteia".

Alte motivaţii vizează aspecte legate de *timpul de vizionare, de organizarea activităţii teatrale sau cinematografice*: „La film pot merge mai des decît la teatru"; „Prefer filmul pentru că vara teatrul este închis"; „Teatrul mă plictiseşte, dacă eşti în spate în sala de spectacol, nu distingi aproape deloc actorii"; „La film se respectă orele de începere", „Filmul se termină mai repede şi am mai mult timp liber", „Am cinematograful aproape"; „Prefer filmul din cauza lipsei biletelor de teatru".

Tinerii constituie unul dintre publicurile constante ale unora dintre instituţiile culturale (teatre, cinematografe, săli de concert, săli de expoziţii), dovedind un grad înalt de frecventare a unor activităţi culturale, cu deosebire a acelora care îi plasează în statutul de receptor (vizionarea emisiunilor de televiziune, audierea emisiunilor radiofonice, teatru).

Un loc foarte important îl ocupă *lectura* în ansamblul activităţilor tinerilor. Cea mai mare parte dintre ei acordă lecturii o atenţie deosebită, situaţie firească pentru actuala generaţie de tineri în întregime şcolarizată

și deci cu anumite deprinderi pentru această activitate. Se remarcă două mari tendințe : una care vede în lectură un mijloc de selectare culturală în sensul alegerii acelor cărți ce pot contribui la ridicarea nivelului cultural, la transformarea valorilor culturale în comportament cotidian ; cealaltă tendință folosește lectura ca modalitate de divertisment sau de petrecere a timpului liber în lipsa altei activități, ceea ce duce la lecturarea unor volume de slabă calitate artistică, la alegerea întîmplătoare a cărților.

Cercetarea a confirmat ipoteza că opțiunile și interesele culturale ale tinerilor sînt dependente de condiții concrete de muncă și viață. Se manifestă deosebiri mai ales în funcție de ocupație, domeniul de activitate, mediul de proveniență (sat, oraș) originea socială. Sexul și vîrsta nu constituie factori de diferențiere în toate cazurile analizate. Aceasta dovedește că mediul de viață al individului își pune amprenta pe comportamentul cultural al tinerilor. Opțiunile culturale nu sînt omogene, particularitățile psihosociale ale fiecărui grup au o influență puternică asupra intereselor spirituale. Diferențieri apar și în cadrul grupurilor, evidențiindu-se caracterul contradictoriu al aspirațiilor și intereselor culturale concretizat în faptul că unii tineri aparținînd unui grup sînt preocupați de unele activități culturale, iar alți tineri din același grup acordă atenție scăzută acelorași activități. Așa de pildă, unii studenți citesc, mai puțin, ziare și reviste, vizionează rar emisiunile de televiziune, audiază în număr mai mic radioul, iar ceilalți studenți dovedesc o frecvență mare a contactului cu aceste mijloace.

Apar deosebiri fundamentale între tineri în ceea ce privește interesul manifestat pentru genurile culturale. În timp ce numărul de opțiuni este același la cea mai mare parte dintre subiecți față de film teatru și muzica ușoară, interesul pentru alte genuri este diferențiat, în raport de specificul grupurilor ceea ce face ca muzica populară să fie preferată în pondere mare de o anumită categorie de tineri (muncitori, tineri din industrie sau elevi la liceele industriale, tineri născuți în sat, fii de țărani și muncitori), iar muzica simfonică să fie preferată de o altă categorie de tineri (mai ales studenții, cu deosebire tinerii din învățămîntul umanistic, tinerii născuți în oraș, fii de intelectuali). Aceeași situație o întîlnim și în

cazul opțiunilor pentru operă, arte plastice, literatură etc. Este de reținut din aserțiunile de mai sus ideea relației strînse dintre aspirațiile generale ale individului și interesele sale culturale. Există necesități comune pentru toți tinerii ce capătă expresie în afirmarea acelorași opțiuni culturale și, totodată, exprimarea unor nevoi specifice fiecărui grup reprezentate de interesul pentru un anumit gen cultural sau o activitate spirituală.

Atitudinea tinerilor față de unele dimensiuni ale culturii este semnificativă pentru conturarea profilului cultural. Acordul lor în legătură cu o serie de aserțiuni este elocvent așa cum se poate ușor remarca mai jos.

Aserțiuni	Intensitatea * medie a acordului
1. Cultura are o valoare mai mare decît o simplă distracție	6,3
2. Radioul ar putea acorda mai mult spațiu muzicii ușoare	5,8
3. Dintre toate artele, muzica este cea mai universală	5,5
4. Contactul cu muzica simfonică ar putea începe la o vîrstă foarte tînără	5,0
5. Activitățile culturale în grupuri mari sînt mai eficiente decît cele în grupuri mici	4,9
6. Urbanizarea folclorului nu este de dorit	4,5
7. Te poți exprima pe sine mai bine prin muzică	4,4
8. Radioul ar putea acorda mai mult spațiu muzicii populare	4,0
9. Muzica simfonică ar putea ocupa un spațiu mai mare la radio	3,6
10. Influența altor culturi asupra culturii naționale nu este de dorit	4,0

Rezultă că tinerii manifestă cel mai puternic acord cu afirmația : Cultura nu este o simplă distracție și cel mai scăzut acord cu aserțiunea : Radioul ar putea mări

*. Intensitatea medie a acordului a fost obținută prin însumarea valorilor conferite fiecărui tip de răspuns : total acord -4, în cea mai mare parte de acord -3, în cea mai mare parte dezacord -2, total dezacord -1.

spațiul de difuzare a muzicii simfonice. De asemenea, o mare parte din tineri consimte ca radioul să extindă emisiunile de muzică ușoară, exprimînd interesul lor pentru acest gen de artă. Să reținem atitudinea favorabilă pentru asertiunile : muzica este cea mai universală artă, educația muzicală să înceapă la o vîrstă foarte tînără, această ultimă atitudine, aparent, ar fi în contradicție cu poziția nefavorabilă față de mărirea numărului de transmisii radiofonice pentru muzica simfonică. Tinerii văd necesitatea educației muzicale la o vîrstă timpurie dar ei nefiind inițiați în muzica simfonică își exprimă dezacordul cu difuzarea ei mai largă la radio, dezacord exprimat în mai mică măsură de studenți la care, în schimb, se manifestă cea mai scăzută pondere a acordului cu privire la mărirea spațiului de difuzare a muzicii populare.

Pentru a contura profilul cultural al tinerilor investigați, am urmărit și cunoașterea preocupărilor pentru o anumită activitate culturală în perioada copilăriei.

Cercetarea evidențiază că 30% au învățat în copilărie un joc sportiv, 12% au făcut înot, 11% au învățat limbi străine, 8% au cîntat la un instrument muzical, 7% au avut preocupări tehnice, 6% au făcut patinaj, 4% au făcut balet, iar 21% nu au avut asemenea preocupări.

Se constată că mare parte dintre subiecți au fost atrași de jocurile și exercițiile sportive. Numai 23% dintre tineri au avut o activitate culturală în copilărie.

Fără îndoială, orientarea copilului către un gen de activitate este determinată de un complex de factori, dintre care familia are un rol esențial, însă acțiunea asupra copilului se realizează într-un context cultural și social concret. La acestea se adaugă o serie de motivații ce exprimă situații particulare, cum ar fi de exemplu, în cazul activităților sportive, nevoia de a înlătura deficiențe fizice și de altă natură prin sport. În același timp este de reținut că sportul oferă mai multe posibilități pentru înfăptuirea trebuinței de joc a copilului, una din dimensiunile fundamentale ale acestei vîrste. Este știut că și arta răspunde nevoilor ludice ale omului. Bănuim că pentru copii sportul este mai simplu, mai accesibil lor. Regulile unui joc sportiv nu sînt atît de rigide ca în cazul unei activități artistice. Apoi, un joc sportiv se poate învăța și de la colegii de vîrstă și în grupuri orga-

nizate ad-hoc. Arta cere îndrumare competentă, studiu serios, periodicitate în pregătire, însuşirea limbajului artistic, a regulilor unei activităţi etc.

Fără a putea în aceste pagini să dezbatem pe larg modul în care sînt cristalizate deprinderi şi atitudini culturale în copilărie şi efectul lor asupra evoluţiei ulterioare a individului [1], reţinem pentru tema noastră că activităţile culturale ocupă un loc modest în comparaţie cu alte tipuri de activitate şi, în consecinţă, pentru un număr mic de tineri structurarea opţiunilor culturale este influenţată de continuitatea preocupărilor culturale.

În acelaşi context menţionăm *distracţia preferată* de tineri, cu scopul de a cunoaşte locul ocupat de activităţile culturale ca preocupări de divertisment. Preferinţele de divertisment ale subiecţilor sînt următoarele : practicarea sportului—15%, practicarea turismului—12%, lectura—13%, vizionarea filmului—9%, vizionarea televizorului—9%, dans—8%, petreceri—8%, discuţii cu prieteni—5%, frecventarea teatrului—4%, audierea radioului—2%, lectura presei—2%, activitatea într-o formaţie artistică—2%, audierea muzicii simfonice—1%.

Se constată că jumătate dintre cei investigaţi au ca distracţie preferată o activitate culturală [2]. În actuala fază de cercetare a fenomenelor culturale este dificil de a da o explicaţie riguroasă în legătură cu motivele care-i determină pe tineri să conceapă cultura ca o modalitate de divertisment.

Corelînd datele de mai sus cu cele referitoare la acordul privind aserţiunea : „Cultura are o valoare mai mare decît o simplă distracţie“ vom observa neconcordanţa, în sensul că cea mai mare parte dintre tineri resping ideea identificării culturii cu divertismentul dar, aşa cum am văzut, ei au ca distracţii activităţi culturale. Este posibil ca cei care au indicat drept distracţie o acti-

---

[1] Vezi în acest sens. U. Şchiopu, E. Verzea, *Psihologia vîrstelor*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1981.

[2] O cercetare poloneză pe aceeaşi temă a ajuns la următoarea concluzie ; distracţii preferate de lotul de studenţi investigat sînt în ordine ierarhică : filmul—36%, teatrul—19,4%, literatura—16,9%, sport—12%, turism—11,4%, muzică (exclusiv simfonică)—9,4%, petreceri—7,7%, cf. Krystyna Gonet-Jasinska, *Participarea studenţilor la viaţa culturală*, în „Studia socijologiczne“, 1971, nr. 4, p. 104.

vitate culturală să fi avut în vedere doar una dintre dimensiunile ei : cea delectivă, dar, de fapt, apreciind cultura în toată complexitatea ei. Vrem să spunem că, de exemplu, prin indicarea frecventării teatrului ca distracție, tinerii nu consideră teatrul doar ca modalitate de divertisment ci și o posibilitate de influențare a comportamentului lor. Aceasta înseamnă că divertismentul nu se identifică cu gratuitul.

Rezultă că preferințele pentru cultură nu sînt suficiente pentru cunoașterea gradului de receptare. Dincolo de căutarea unor valori similare se pot ascunde aspirații și motivații diferite. Pentru că, de pildă, același spectacol de teatru poate fi pentru unii tineri un mijloc de distracții, pentru alții mijloc de cunoaștere.

Rezultă așadar că opțiunile și preferințele tinerilor nu apar izolat, ci sînt interdependente constituind de fapt opțiuni complexe determinate însă de orientarea axiologică a tînărului.[1] Am subliniat corelațiile ce există între interesul pentru un gen de teatru și preferințele pentru alte genuri de artă. La fel se constată o dependență a literaturii ca interes de celelalte activități culturale. Cei preocupați de literatura istorică vor căuta, probabil, să vizioneze filme cu tematică istorică, să frecventeze spectacole cu aceeași problematică.

Nu este mai puțin important un alt aspect al comportamentului cultural al tinerilor care se referă la ceea ce așteaptă ei de la un anumit gen de artă. De la muzica ușoară sau de la teatrul de revistă și filmele de aventuri tinerii vor distracție, relaxare, iar de la muzica simfonică satisfacții estetice. Așa se explică de ce între muzica ușoară și interesul pentru muzica simfonică este un raport de excludere reciprocă. La fel între muzica simfonică și muzica populară. Dar de reținut că nu aceeași discriminare există între interesul pentru muzica beat și muzica simfonică. Evident această concluzie se

---

[1] După cum vom vedea mai departe, tinerii nu se orientează doar spre un anumit mijloc. Ei au trebuințe, aspirații pe care le vor împlinite în contactul cu modalitățile ce le stau la dispoziție. Contează deci, în ultimă instanță, interesele concrete ale tînărului, inclusiv cu privire la mass-media, element intrinsec investigării comportamentului cultural.

referă la grupuri specifice de tineri cu preocupări pentru muzica simfonică sau pentru muzica populară.

Pentru majoritatea tinerilor orientarea unilaterală a intereselor, îndreptată doar spre o anumită activitate nu este o caracteristică. Se întîmplă ca interesele și opțiunile lor să fie mult diversificate și să depășească posibilitățile de realizare a lor, mai ales în localitățile mici care nu dispun de toate instituțiile culturale (teatru, filarmonică).

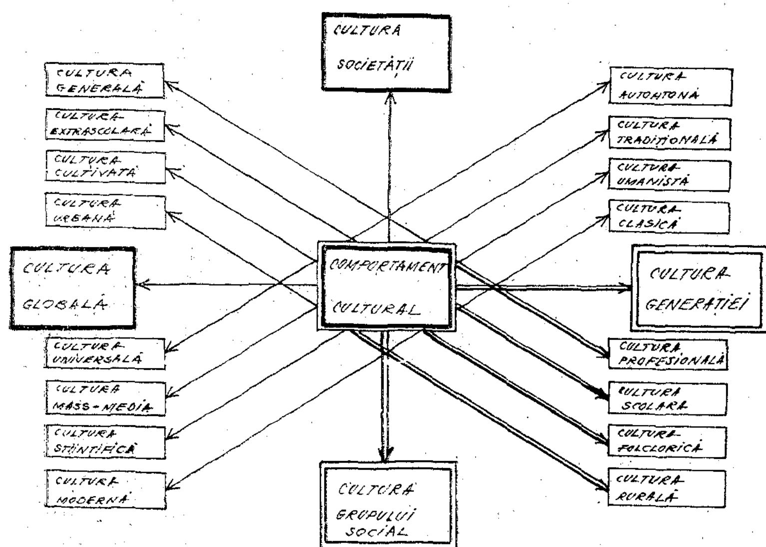
Există tineri cu interese culturale foarte ridicate caracterizate prin atitudine activă față de mai multe genuri de artă. Cei mai frecvenți spectatori de teatru merg des la cinematograf, concerte, expoziții și muzee de artă. Cei care vizionează rar filme merg mai rar la alte instituții culturale [1].

3. UNITATEA ȘI DIVERSITATEA COMPORTAMENTULUI CULTURAL AL TINERILOR

Prezentarea succintă a opțiunilor și preferințelor culturale ale tinerilor s-a derulat în maniera consacrată, adică descrierea unora dintre dominantele intereselor culturale ale generației tinere. A ne opri la acest nivel înseamnă a simplifica o realitate mult mai complexă decît cea creionată mai sus. În tinerețe opțiunile nu sînt definitiv constituite, cunosc procese firești de schimbare, de restructurare. La această vîrstă tînărul poate opta între mai multe roluri fără ca el să se stabilească la unul anume, el fiind degajat și de o anumită responsabilitate socială, dar și datorită capacității lui de a asimila rapid, de a surprinde cu mai multă ușurință decît adultul mutații petrecute în fenomenul cultural și artistic. Însuși procesul de formare îl determină să se confrunte și să adere la mai multe roluri. Această particularitate se regăsește și în comportamentul cultural. El se adresează culturii fără a avea criterii clare și gusturi bine definite. De aici și caracterul contradictoriu al opțiunilor și preferințelor culturale.

---

[1] Concluzie la care a ajuns și o cercetare poloneză, vezi Krystina Gonet-Jasinska, *Participarea studenților la viața culturală, ed. cit.*

Legenda:

⟶ influență foarte puternică ·
⟶ influență slabă ;
⟷ influență reciprocă de aceeași intensitate.

INTERFERENȚE CULTURALE ÎN COMPORTAMENTUL CULTURAL AL TINERILOR

Pornind de la această trăsătură a tinerilor precum și de la o serie de fenomene tipice culturii contemporane, considerăm că analiza opțiunilor, preferințelor și orizontului cultural cîștigă în nuanță și profunzime și prin studierea lor în contextul unor categorii polare ale culturii, dintre care enumerăm : cultură clasică—cultură modernă, cultură tradițională—cultură mass-media, cultură școlară—cultură extrașcolară, cultură autohtonă—cultură universală, cultură artistică—cultură tehnologică, cultură umanistă—cultură științifică, cultură generațională—cultură globală, cultura societății—cultura grupului, cultura profesională—cultura generală, cultura folclorică—cultura cultivată, cultura rurală—cultura urbană. S-ar mai putea adăuga și alte tipuri de culturi polare (cultura stocată—cultura trăită, cultura sistematic însușită—cultura spontan alcătuită). Fără îndoială, tipologia de mai sus este perfectibilă. Ca orice schemă ea simplifică mult realitatea, dar în același timp ne permite să surprindem mai bine interferențele dintre diferitele categorii polare ale culturii, așa cum apar ele în analiza teoretică și empirică. Schema pune în lumină raporturile multiple cu cultura tineretului și celelalte realități culturale precum și complexitatea procesului de formare a comportamentului cultural. Se poate desprinde de aici, pe de o parte, impactul puternic al unor tipuri de cultură asupra tinerilor, pe de altă parte, o ierarhizare a influențelor culturale. Așa, de exemplu, cultura societății și cultura globală acționează mai intens datorită ariei de cuprindere (ele înglobînd practic toate celelalte categorii polare) decît altele. Ele se află într-un raport de determinare directă a culturii grupului și culturii generației, polaritatea lor fiind mult mai evidentă. La fel se manifestă raporturile dintre cultura școlară—cultura extrașcolară, cultura generală—cultura profesională, cultura cultivată—cultura populară, cultura urbană—cultura rurală. În schimb, relațiile dintre celelalte tipuri au mai mult un caracter echilibrat.

De bună seamă, benefice pentru studiul culturii tineretului sînt și raporturile între elementele ce alcătuiesc categoriile polare. De pildă, structura verticală a comportamentului cultural al tineretului este alcătuită din cultura profesională, cultură școlară, cultura tehnologică, cultura generației, cultura grupului de referință

(de aceeași vîrstă). Nu putem detalia toate interferențele culturale existente în comportamentul cultural. Acestea ar merita un studiu special. Am dorit doar să punem în evidență că opțiunile culturale ale generației tinere sînt deosebit de complexe și aprecierea ei nu mai poate fi făcută doar prin cunoașterea preferințelor pentru un gen de artă sau prin raportare la generațiile adulte. Plasat în realitatea contradictorie a culturii, tînărul se manifestă ca ființă culturală cu roluri și statusuri temporare, ce răspunde la impactul acestei realități într-un mod specific de receptare. Analiza cîtorva categorii polare ale culturii este revelatoare pentru complexitatea comportamentului cultural al tinerilor.

Dacă acceptăm cultura ca interacțiune simbolică și comunicare în sensul dat de A. Kloskowska (1976) atunci analiza comportamentului cultural se centrează din această perspectivă pe doi factori : tipul fundamental de interacțiune și mijloacele de comunicare. Pentru cunoașterea opțiunilor culturale distingem trei cadre sociale ale culturii :

1) cadrul primar caracterizat prin contacte informale ;

2) cadrul instituțional secundar reprezentat de contacte directe dar formale, aici încadrîndu-se transmiterea culturală prin mijloacele educației școlare, teatre, săli de concert.

3) cadrul contactelor indirecte care sînt stabilite prin mass-media și sînt caracterizate prin surse de comunicare puternic formalizate ca și prin situații puternic informale de receptare.

Fiecare dintre aceste trei cadre sociale ale culturii are forme specifice de comunicare. Acelea folosite de cadrul primar sînt temporare și directe (de pildă, spectacolul teatral sau recitalurile de poezie sau muzică), cele ale cadrului secundar sînt mai ales căi indirecte și temporare de comunicare (radio și televiziune), iar al treilea cadru este exclusiv indirect (cărți, ziare, reviste, filme, discuri de muzică).

Fiecare din aceste cadre sociale creează condiții diferite de dependență sau autonomie a tînărului în procesul de comunicare și asimilare culturală. De pildă, datorită caracterului omogen al conținutului lor, mass-me-

dia dau o libertate relativ mai mare de alegere decît instituțiile care impun o participare directă și formală.

După cum vom vedea mai departe, categoriile polare ale culturii se manifestă în impactul lor asupra tineretului și prin aceste cadre sociale, ele intervenind uneori cu putere în afirmarea comportamentului cultural al tinerilor.

Însă cultura, de orice tip ar fi ea, nu ființează în afara cadrului fundamental : munca. Afirmarea concretă a culturii unui grup social are loc în primul rînd în activitățile de producere a bunurilor materiale și spirituale.

3.1. *Munca, temeiul culturii*

Noi ne naștem în cultură și nu în natură ca primii oameni. Cultura face parte din existența noastră ca ființă umană. Ne formăm și evoluăm prin transformarea din potențialitate culturală în o personalitate culturală. Punem în acțiune fondul genetic de care dispunem prin asimilarea culturii pentru a ne manifesta originalitatea, modul de a fi dincolo de ceea ce sîntem ca entitate naturală. Cum reușim să ne desprindem de starea naturală ? Prin muncă. Într-o formulare devenită celebră, Engels sublinia că munca este „prima condiție de bază a întregii vieți omenești și anume într-un asemenea grad, încît, într-un anumit sens, trebuie să spunem că munca l-a creat pe om însuși". Numai în muncă omul își obiectivează forțele sale creatoare.

Munca l-a învățat pe om să gîndească în termenii idealului. Reflectînd idealul, munca este prin excelență culturală, deoarece orice cultură se constituie ca o proiecție a idealului. Munca generează deprinderi culturale de înțelegere a necesității efortului individual și comun pentru progresul continuu în activitatea productivă, în viața socială și spirituală. Rolul muncii în afirmarea comunității umane a fost exprimat cu mare profunzime și de Eminescu : „Munca este legea lumii moderne, ce nu are loc pentru leneși... Temeiul unui stat este munca ; bogăția unui popor nu stă nici în bani ci iarăși în muncă... Fiecare, și mare și mic, datorește un echivalent de muncă societății în care trăiește". Munca este o tră-

sătură fundamentală a omului de pretutindeni, însă realizarea ei concretă are loc în condiții sociale istoricește determinate.

Munca este fundamentul întregii activități desfășurate de om. Nu trăim pentru a munci, ci muncim ca să trăim și în această înțelegere ea devine dimensiunea esențială a omului. Numai prin muncă eficientă, producătoare de satisfacții devenim personalități autentice. Modificarea caracterului, formarea trăsăturilor omului de acțiune, educarea sentimentului de datorie, a respectului pentru munca celorlalți se înfăptuiesc în muncă. Punctualitatea, perseverența în urmărirea scopului, simțul de ordine, gîndirea coerentă, gîndirea practică, probitatea, spiritul colectiv, randamentul, disciplina, generozitatea, altruismul, calități indispensabile, am spune elementare pentru omul contemporan, se formează în și prin muncă. Se poate ușor observa că toate însușirile enumerate țin de personalitatea culturală.

Există o contradicție între muncă și cultură ? Pusă astfel întrebarea trădează de la început o înțelegere anume a muncii și a culturii. În mentalitatea cotidiană dar și în unele scrieri, mai mult sau mai puțin direct, cultura ar fi expresia muncii intelectuale și, în consecință, contradicția dintre cultură și muncă nu este altceva decît conflictul dintre munca fizică și munca intelectuală. Societatea în evoluția ei, a produs această discriminare, la început întemeiată obiectiv, datorită capacităților limitate de producție. Perpetuarea ei este resimțită astăzi cînd munca fizică este indubitabil identificată în unele mentalități și teorii cu incultura, lipsa de orizont intelectual, iar munca intelectuală ar fi prin definiție cultură. Avem de a face cu o simplificare, cu o atitudine elitaristă ce dovedește, în ultimă instanță, o înțelegere unilaterală a culturii. Așa cum s-a remarcat (Al. Tănase, 1968) contradicția dintre munca fizică și munca intelectuală a determinat o dezvoltare inegală și contradictorie a laturilor materiale și ideale ale culturii. „Această ruptură nu este niciodată totală. Ar fi o eroare să asimilăm pur și simplu ruptura dintre munca fizică și cea intelectuală cu scindarea produsă în corpul unitar al culturii“, scrie Al. Tănase.

Este dificil, dacă nu imposibil, de etichetat o muncă după principii și criterii prestabilite. Prejudecățile despre munca fizică și munca intelectuală, puternic înrădăcinate și greu de înlăturat din mentalitatea comună, au consecințe importante și asupra tineretului, mai ales în modul de a concepe cele două tipuri de muncă : cea fizică apreciată ca foarte grea, lipsită de orice satisfacție spirituală și cea intelectuală considerată ca ușoară.

Cred că noi înșine — cei din cercetarea socială — simplificăm nepermis raportul dintre munca fizică și munca intelectuală, fără a observa că în realitate problema nu este contradicția dintre cele două genuri de muncă, ci dintre acestea două împreună și activitatea rutinieră, administrativă, adică munca, fie ea fizică sau intelectuală, lipsită de răspundere, de asumarea unei responsabilități, de ideal și scop, detașată de tumultul vieții active, de trepidația clocotitoare a travaliului concret, viu, pasionat consacrat înfăptuirii obiectivelor de importanță vitală pentru progresul țării, al nostru, al tuturora.

Sîntem o societate în plin proces de construcție, de transformare radicală a raporturilor de producție, a relațiilor dintre oameni. Proces complex și, fără îndoială, străbătut și de contradicții tocmai pentru că el pune probleme noi ridicate de însăși dezvoltarea socială, de experimentarea a noi forme și modalități de construcție socialistă pentru care istoria evoluției societății pînă acum nu oferă modele apte de a fi preluate și urmate. În consecință, apar situații dificile, complexe ce necesită soluții inedite. Societatea noastră face eforturi necunoscute în alte perioade istorice din România de a ridica nivelul calitativ intelectual al tuturor activităților. Munca întemeiată pe știință, pe cultură trece în măsură tot mai mare pe prim-plan, aceasta în condițiile în care, prin generalizarea învățămîntului elementar și mediu, are loc ridicarea nivelului de cunoaștere și educare, fapt ce determină ca munca simplă să aibă un nivel mult mai ridicat ca înainte (cf. N. N. Constantinescu, 1984). Centrul de greutate în munca umană se deplasează tot mai mult spre inovare, previziune și prognoză, planificare și control. „Ceea ce decide acum producția nu este atît omul individ, care produce fiind prezent nemijlocit fizic la locul unde se operează

asupra obiectului muncii, cît omul ca un «organism social» complex" (N. N. Constantinescu, 1984).

În perspectiva evoluției societății comuniste nu renunțarea la activitățile fizice va fi esențială (evident, însuși conținutul muncii fizice va fi radical schimbat) ci ștergerea diferențelor fundamentale între tipurile de muncă, încît fiecare om să se realizeze ca personalitate totală. Iată de ce viziunea idilică și triumfalistă este inacceptabilă cu privire la muncă, pentru că este imposibil să fie înlăturată munca fizică din toate sectoarele de activitate. Importantă rămîne străduința permanentă de creare a condițiilor propice afirmării multilaterale a tuturor membrilor societății. Exclusivismul sau discriminarea între cele două tipuri de muncă în favoarea muncii fizice sau a muncii intelectuale sînt deosebit de păgubitoare în educație dar și în activitatea economică și socială.

Atitudinea unor tineri de a cere totul de la societate, stimulați fiind chiar de cei ce îi educă, mă refer la părinți, exprimată și în afirmarea unor exigențe irealizabile în exercitarea unor munci este dacă nu utopică, în orice caz lipsită de o motivație reală profundă. Cu atît mai mult cînd unii dintre acești tineri au o poziție pasivă, nu se implică în viața socială, chiar refuză de a munci și deci de a contribui la dezvoltarea țării. Este un mod precar de a înțelege de către unii tineri misiunea generației lor care nu poate fi decît una constructivă. O generație nu se afirmă prin teze și concepții sterile despre rolul ei într-o perioadă istorică. Terenul dialogului fertil cu alte generații, al înfăptuirii idealurilor și aspirațiilor este munca, activitatea concretă de construcție materială și culturală.

Participarea tinerilor la edificarea societății noastre socialiste este grăitoare pentru contribuția lor nemijlocită la transformarea ascendentă, într-un ritm accelerat, a țării. Nu mai este cazul să insistăm asupra entuziasmului tinerilor brigadieri de pe primele șantiere de muncă voluntară, de faptele lor extraordinare despre care s-a scris frumos și bine, căpătînd deja aura de legendă pentru generațiile tinere. După cum este inutil să mai demonstrăm dăruirea, pasiunea, elanul și, nu în ultimul rînd, competența profesională a tinerilor constructori de obiective istorice la loc de frunte situîndu-se

Canalul Dunăre-Marea Neagră. Aici, ca și în toate locurile de muncă, tinerii au dovedit nu numai o însușire temeinică a cunoștințelor și deprinderilor căpătate în școală, dar și calități ce reflectă un compartiment cultural. Firește, faptele sînt mult mai complexe, dar cînd vorbim de o cultură specifică a tineretului pornind de la atitudinea față de muncă, vrem să subliniem înaltul său potențial creativ și de acțiune pus în mișcare în activități de largă rezonanță socială și patriotică.

Munca este deci una din valorile fundamentale ale societății noastre pentru că ea este un factor hotărîtor al progresului, sursa întregii avuții naționale. Ea are un rol esențial în geneza valorilor sociale și individuale, este condiția de producere și afirmare a valorilor.

În procesul contradictoriu al genezei valorilor specifice societății socialiste munca se caracterizează ea însăși prin schimbări calitative (C. Mamali, 1979). În cadrul acestor transformări ea devine un important mijloc de restructurare a valorilor sociale. Poziția muncii în sistemul activităților și valorilor tinerilor, este, așa cum arată cercetările sociale, un indicator al modului real și potențial în care tînărul își structurează comportamentul.

Plasarea muncii între valorile fundamentale este dependentă de nivelul de școlarizare și deci, implicit, de nivelul de cultură. În aceeași cercetare menționată mai sus s-a remarcat că o dată cu creșterea statusului socio-ocupațional crește și ponderea tinerilor care acordă întîietate muncii în tabloul activităților și valorilor producătoare de satisfacții, diferența cea mai mare fiind sesizabilă între muncitorii calificați și cei necalificați, altfel spus între cultura însușită sistematic într-un proces de instruire și educație continuu centrat pe valorificarea aptitudinilor, deprinderilor și aspirațiilor, și un orizont de cultură mai puțin consistent cel puțin din perspectiva pregătirii profesionale.

Pe de altă parte, la tinerii ce plasează munca pe locul întîi în ansamblul valorilor, se observă o pondere ridicată de subiecți cu pasiuni personale culturale. Rezultă de aici o concluzie demnă de a fi reținută atît de tineri cît și de factorii educativi : atitudinea față de muncă este determinată de schimbările intervenite în însuși conținutul muncii efectuate. „Micșorarea distanței dintre munca fizică și munca intelectuală, trebuie

să fie însoțită de o sinteză superioară a muncii de execuție cu aceea de concepție“, scrie C. Mamali (1979). Reducerea efortului fizic nu conduce automat la îmbogățirea conținutului muncii. Intervine decisiv condiția culturală a muncii. Ea contribuie direct la generarea și afirmarea aspirațiilor și trebuințelor culturale.

Ce semnificație acordă tinerii muncii ? Din multitudinea de studii referitoare la sensul muncii rezultă tendința de a considera munca „mijloc de a fi util societății“ (C. Mamali, 1979), ca o valoare fundamentală (Doina Buruiană, 1979). Munca este apreciată, de asemenea, de către tineri și ca mijloc de valorificare a posibilităților proprii sau ca mijloc de satisfacere a intereselor specifice pentru un anumit domeniu. Există și un număr de tineri, este adevărat mic, pentru care munca este o simplă obligație legală sau un efort necesar sau o simplă sursă de cîștig. Rezultă că cea mai mare parte dintre tineri acordă muncii un profund sens social. Ea este activitatea umană dăruită binelui uman și afirmării individuale. Numai prin muncă te poți realiza pe deplin, îți poți pune în valoare înclinațiile. Fapt recunoscut de tineri și confirmat de concluziile unor cercetări. Ei se orientează, în atitudinea lor față de munca desfășurată, după criterii care așază pe prim-plan pasiunea pentru profesie și nu cîștigul material sau alte avantaje sociale (Doina Buruiană, 1979, C. Schifirneț, 1982). Tinerii așteaptă de la munca lor realizarea unei activități creatoare, de dezvoltare a aptitudinilor și deprinderilor, de perfecționare profesională. Tinerii concep munca drept factor de înfăptuire a unității armonioase dintre afirmarea multilaterală a personalității și contribuția efectivă a fiecăruia la dezvoltarea societății. Concluzie cu atît mai interesantă dacă luăm în considerare lipsa unor diferențe semnificative între categoriile de tineri. Reiese că actuala generație de tineri indiferent de locul de muncă, de specificul activității, manifestă omogenitate în aspirațiile și așteptările față de muncă. Explicația principală stă în profundele transformări și modernizări cunoscute de întregul proces de instrucție și educație anume formarea unor generații temeinic pregătite pentru activitatea productivă, pentru schimbare socială.

Capacitatea de înțelegere a complexității rolului muncii este și consecința însușirii culturii. Ea permite tînă-

rului sesizarea legăturilor organice între elementele constituiente ale procesului de muncă și îl ajută să depășească viziunea strict utilitaristă a muncii. Educația multilaterală, coeziunea actelor de gîndire, voință, comportament și afective îi dau tînărului imaginea reală a muncii, cu deosebire prin punerea în valoare a consecințelor ei culturale.

O dovadă elocventă cu privire la influența muncii asupra culturii o constituie modul cum tinerii o percep. În cadrul unei cercetări (Schifirneț, 1984) pe tineri din mediul rural și mediul urban a reieșit că pentru majoritatea munca contribuie în mare măsură la ridicarea nivelului de cultură, menționînd că între săteni și cei din oraș nu există diferențe semnificative cu privire la rolul muncii în dezvoltarea culturală. Tinerii conștientizează relația intimă între *orizontul de cultură* și activitatea profesională. Ei au imaginea clară a legăturii între muncă și îmbogățirea culturii personale, munca reprezentînd factorul de generare și de valorificare a culturii. Firește, concluzia de mai sus nu trebuie exagerată. În lipsa cunoașterii motivelor reale ale opiniilor tinerilor nu ne putem permite însușirea ei integrală, mai ales dacă ținem cont și de pozițiile negative exprimate în aceeași cercetare ca și în altele de altfel, despre influența ocupației asupra creșterii gradului de cultură. O reținem pentru valoarea ei *de exemplu* în ceea ce privește conștientizarea de către tineri a rolului esențial al activității proprii asupra orizontului cultural și intuirea dependenței dintre locul de muncă și întinderea cunoștințelor culturale.

În muncă nu contează numai gradul de cunoaștere a unor procese sau fenomene, ci și comportamentul cultural, anume capacitatea de a acționa în împrejurări concrete, însă nu oricum, nu la voia întîmplării, impresionist și improvizat ci pe baza unei pregătiri continue, sistematice, a autoperfecționării. Cultura oferă muncii modele, atitudini, moduri de a gîndi și interpreta realitatea. Dar și munca la rîndul ei propune exemple vii de lucrători cu o personalitate bine definită.

La orice loc de muncă este necesară o pregătire culturală, pentru că orice profesie necesită cunoașterea interdependențelor ocupației cu alte sectoare de activitate. Munca fiecăruia dintre noi are o semnificație socială. Insuccesul individual se răsfrînge asupra tuturor. Exem-

ple sînt de găsit în viața noastră profesională și cotidiană. Lipsa orizontului profesional larg, și implicit a orizontului de cultură, contribuie la deficiențe și erori, chiar grave, în munca unor tineri. Ei înșiși sesizează importanța pregătirii culturale în muncă.

Într-un studiu asupra nivelului de cultură-decentrare interpersonală s-a urmărit, printre altele, reprezentarea tinerilor despre legătura dintre muncă și cultură. Trei concluzii interesante pentru tema noastră se desprind din studiul amintit (V. Mihăilescu, 1975). a) Există o relație biunivocă între muncă și cultură ; „dacă ești om cult te descurci mai repede în meserie" și „nu poți să spui că ești om cult dacă nu ai o meserie", sînt doar două dintre răspunsurile elocvente pentru modul cum tinerii concep raportul dintre muncă și cultură. b) Legătura menționată este mai evidentă la tinerii intelectuali. c) În fine, foarte puțini tineri au declarat că nu există nici o legătură între cultură și muncă.

Concret, tinerii resping superficialitatea în profesie, traiul fără muncă, pregătirea culturală precară, atitudinile negative față de muncă. Iată cîteva dintre opiniile exprimate de studenți (Schifirneț, 1982) : „Nu-mi plac tinerii prea puțin dispuși la sacrificii, dornici să aibă totul la dispoziție fără prea multă muncă", este de părere un student ieșean. „Există o mică, parte din tineretul nostru cu tendință de parazitism de neacceptat", scrie un student timișorean. „Din păcate mai există și tineri ce șovăie, nu-și găsesc un drum propriu, se complac într-o atmosferă pasivă fără preocupare pentru o pregătire serioasă", afirmă un student din Craiova. „Se manifestă la unii tineri tendința de sustragere de la muncă, de a obține uneori cele necesare traiului cu o oarecare ușurință", consideră un student brașovean. „Nu pot să mă împac cu cei plafonați, atinși de spiritul de automulțumire", opinează un student din Tîrgu-Mureș. Și exemplele ar putea continua. Aceeași poziție o întîlnim și la sate. Unele aspecte negative reprobate de cei din mediul rural se referă la modul de raportare la muncă a unor tineri (Elena Cobianu, 1979) sau cum înțeleg ei munca, cum se integrează în viața rurală.

Eliberată de servituțile exploatării omului în condițiile proprietății private, în socialism munca nu este scutită, cel puțin în unele sectoare de activitate, de di-

ficultăți. Fiecare muncă indiferent de locul de exercitare, prezintă și aspecte mai puțin încurajatoare. Sînt însă munci care cer personalități puternice, oameni dispuși să înfrunte vitregiile naturii, condițiile grele, să aibă o pasiune deosebită. Munca de miner, petrolist sau agricultor se înscrie în acest gen de activitate. Eronat se crede că asemenea munci cer doar un efort fizic deosebit. Mai ales astăzi cu dotarea tehnică de înalt nivel nu este suficient efortul. Importantă este deprinderea de a mînui utilajele deosebit de complexe, deci pregătirea profesională foarte serioasă și conștiința necesității muncii în aceste ocupații ce se bucură de un înalt prestigiu la tineri, concluzie confirmată de o cercetare recentă (Schifirneț, 1984). Investigația unui lot de 2225 de tineri (1710 din mediul rural și 515 din mediul urban) a relevat că majoritatea tinerilor recunosc un înalt prestigiu profesiilor de miner, asistent medical, țăran, metalurgist, mecanizator agricol, intelectual iar ocupațiile de vînzător, recepționer hotel, pescar, frizer și ospătar sînt considerate de un număr mic de tineri ca avînd o reputație socială. Nu ne propunem să discutăm pe larg concluzia sus-amintită și, de aceea, nu insistăm asupra explicațiilor ce s-ar putea da. Vrem să subliniem înțelegerea de către tineri a prețuirii sociale acordată de societate unor profesii de importanță hotărîtoare pentru progresul țării.

Culturalul a pătruns la locurile de muncă, el devenind o componentă intrinsecă a activității productive, mai ales industriale. Mediul de muncă este un puternic factor de cultură, un exemplu edificator de depășire a viziunii tradiționale despre cultură redusă la activitatea artistică sau la instituțiile specializate. Mediul de muncă constituie „factor de cultură pentru toți cei care-și desfășoară activitatea în cadrul lui sau pentru crearea lui“ (C. Mamali, 1979). Cultura mediului de muncă cuprinde toate componentele sale de la unelte pînă la condițiile sociale. Printre dimensiunile potențialului cultural sesizate în studiul amintit, reținem specificul activității productive, calitatea ambianței fizice, interacțiunea comportamentelor favorizate de mediul de muncă, activitatea culturală a membrilor colectivului, valoarea culturală a climatului psihosocial.

Impactul artei asupra locului de muncă este pus în relief de concluziile unui experiment extrem de intere-

sant și sugestiv realizat la Fabrica de rulmenți din Bîrlad de pictorii Corneliu Vasilescu și Lucian Grigorescu (C. Mamali, 1979). În cadrul unei secții au fost expuse 20 de panouri plastice create special pentru condițiile din acel loc, în așa fel încît să se creeze un microclimat. Ideea fundamentală desprinsă din studiul experimentului este că efectul panourilor plastice s-a concretizat în stimularea inventivității, în producerea unor schimbări cantitative și calitative în comportamentul tinerilor. De aici, necesitatea integrării unor elemente estetice în structura locului de muncă. La acestea am adăuga oportunitatea fructificării unor inițiative din instituții și întreprinderi prin punerea în valoare a unor lucrări create de membrii colectivelor. Chiar dacă asemenea lucrări nu ating nivelul unor înalte performanțe de creativitate, pentru individ ele constituie posibilități reale de autoafirmare, de participare la cultură tocmai datorită împlinirii aspirațiilor de creație. De fapt, s-ar realiza acea îngemănare directă între cultură și muncă atît de necesară tînărului contemporan. Există o relație nemijlocită între performanța în muncă și orizontul cultural ? În ce măsură structura opțiunilor și intereselor culturale influențează rezultatele profesionale ? Sînt întrebări firești deoarece așa cum am mai afirmat cultura nu este un simplu divertisment sau o preocupare detașată complet de activitatea fundamentală a omului : munca. Pentru a răspunde la întrebările de mai sus apelăm din nou la datele cercetării științifice. O investigație asupra dimensiunilor calitative ale forței de muncă tinere din industrie (construcții de mașini și electrotehnică) a stăruit și pe raportul dintre gradul de îndeplinire a normei și orizontul cultural (Schifirneț, 1982). Neîndoios, îndeplinirea normei de producție este dependentă de un complex de factori, între care și nivelul și orizontul de cultură.

Ce relevă cercetarea ? Mare parte dintre tinerii muncitori manifestă o dorință puternică de perfecționare și autodepășire profesională prin lărgirea orizontului cultural, aspirație stimulată și de condițiile de dezvoltare a industriei, de schimbările produse în tehnologie, în tehnica de producție. Este de semnalat lipsa unei relații directe între orizontul cultural și gradul de îndeplinire a normei. Rezultă că o anumită structură a preferințelor culturale nu duce de la sine la un anumit nivel al per-

formanței în muncă. Gradul de cultură influențează norma de producție, dar mediat de o serie de factori și condiții ce țin de alte variabile calitative ale forței de muncă din industrie. Concluzie ce trebuie înțeleasă diferențiat în funcție de opțiunea culturală. Așa, de pildă, dacă luăm în considerare genul de spectacole, vom observa că tinerii cu norma îndeplinită merg în proporție mai mare la teatru decît ceilalți și vizionează, în număr mai mic, filme sau frecventează în pondere mai scăzută concerte de muzică ușoară și populară decît cei cu norma neîndeplinită, reținînd că diferențele dintre cele două categorii de tineri sînt mici.

Importante diferențe se remarcă în ceea ce privește lectura presei. Astfel, tinerii cu foarte bune rezultate profesionale urmăresc în mai mare măsură rubricile de știință și tehnică, de politică internă și externă, iar cei cu norma nedepășită au interes marcant pentru rubricile de mica publicitate și rubricile de sport. De bună seamă, nu putem trage de aici concluzia fermă că urmărirea cu regularitate a unei rubrici de ziar are o influență directă asupra gradului de îndeplinire a normei. Este de presupus însă că lectura consecventă a problemelor de politică, știință și tehnică este concordantă cu un anumit nivel de cultură și, în acest fel, tînărul are o reprezentare mai clară a scopului producției, a necesității perfecționării profesionale. Mai mult, de aici decurge, probabil trebuința resimțită de tînăr de a pune la baza pregătirii și perfecționării profesionale un larg orizont de cultură. Presupunem că pentru acești tineri activitatea culturală *nu trebuie concepută ca un mijloc de recompensare a* efortului depus în activitățile de muncă, ci ca o modalitate esențială de educare și formare a conștiinței. Am putea spune că la tinerii menționați se manifestă în mai mare măsură autoeducația, spiritul autonom în căutarea informației și în asimilarea culturii. Dacă adăugăm că trăsăturile comportamentului cultural raportat la performanța în muncă se regăsesc și la studenți avem mai clară ideea a ceea ce reprezintă impactul culturii asupra muncii. Se adeverește, astfel, că cultura nu este un scop în sine și nici doar satisfacerea dorinței individuale de cunoaștere. Ea este fundamentul culturii profesionale și, în același timp, generatoarea unor proiecte profesionale stabile. Acționînd prin multitudinea de factori ce influ-

ențează munca, producția în general, cultura rămîne piatra unghiulară a lucrătorului contemporan. Pentru că, așa cum remarca Marx, „Este evident că societății îi aduc mai mult folos membrii culți decît membrii ignoranți, necivilizați". Asertiune verificabilă de către fiecare dintre noi în viața cotidiană și profesională. Argumentarea ei teoretică este de prisos.

3. 2. *Cultura tradițională-cultura mass-media*

Este știut că la începutul anilor '70 s-a discutat mult despre concurența pe care ar face-o mass-media, cu deosebire televizorul, mijloacelor tradiționale de cultură, în special cărții. Se întrevedea chiar sfîrșitul cărții, ea fiind considerată de unii exegeți ca vetustă, în timp ce alți teoreticieni deplîngeau scăderea interesului pentru carte. Se omitea o eroare metodologică esențială, și anume, substituirea unui domeniu al culturii prin altul, fără a se observa că mass-media și îndeosebi televizorul lărgeau viziunea asupra culturii, fapt care a produs firesc modificări în conținutul și mijloacele de expresie ale cărții. Lectura nu a putut rezista televizorului, ea s-a transformat profund. Televiziunea a reușit să răspundă unor nevoi ale oamenilor la care lectura a renunțat. Cartea este un instrument de cultură personală. Astăzi se citește altfel decît înainte de apariția televizorului. Generația Marconi solicitată de televiziune și radio, mult mai instruită decît alte generații, citește, cantitativ vorbind, ca și generația Gutenberg. Dar, adesea telespectatorul decide asupra cititorului, el dirijează lectura. Contactul cu televiziunea influențează decisiv asupra conținutului și formei lecturii.

Cartea este definită, din această perspectivă, ca alegerea nelimitată, cîmpul tuturor îndrăznelilor, căutărilor, ideilor. Ea este expresia culturii personale, timpul liber folosit individual care completează, prelungește spectacolul de masă specific televiziunii, adîncește informația transmisă de mass-media oferindu-i trăsături personale. Spre deosebire de televiziune, care impune o anumită restricție în ceea ce privește orarul de vizionare, cartea poate fi citită în orice condiții de timp și spațiu.

Uneori, pot apare decalaje între ceea ce propune mass media tînărului și ceea ce comunică teatrul, cartea sau muzica clasică, în sensul că mijloacele de comunicare în masă fiind mult mai implicate în realitatea imediată nu stăruie asupra unor semnificații mai profunde ale unui fenomen prezentat, nu dezvăluie toate sensurile degajate din transfigurarea artistică a unui personaj sau fapt social și uman. Aceasta este încă o dovadă că mass-media și căile tradiționale de cultură nu se exclud, dimpotrivă ele sînt complementare, fiecare din ele realizînd dintr-o anumită perspectivă și cu modalități de expresie proprii, aceleași obiective educative și culturale. Rezultă multiple raporturi între mass-media, cultura tradițională și tineret ceea ce impune, pe de o parte, studierea faptelor de cultură ca realități în sine cu o funcționalitate specifică după legi și norme proprii, pe de altă parte, cunoașterea efectelor numeroase ale acestor fapte culturale asupra tînărului, judecat ca spectator (receptor de cultură) și, totodată, ca personalitate în devenire, supusă influențelor unei multitudini de factori.

Cercetările sociale efectuate în țara noastră dovedesc cu prisosință rolul important acordat cărții de tineri, infirmîndu-se acele profeții sumbre referitoare la destinul viitor al cărții. Astfel, dintre toate mijloacele culturale de cele mai multe aprecieri pozitive se bucură cartea. În investigația *Tineretul și mass-media,* realizată de C. C. P. T, solicitîndu-se tinerilor să acorde o notă unui ansamblu de mijloace culturale, s-a desprins concluzia că tinerii acordă cel mai mare credit cărții urmată de televiziune. Mai mult, cercetarea evidențiază că mijlocul cu influență foarte mare asupra modului de a gîndi al majorității tinerilor este cartea (60%), secondată de televiziune (37%), cinematograf (25%) și radio (19%). Analizînd gradul de satisfacție al tinerilor pentru modul de reflectare a problemelor lor de către mass-media și carte, a reieșit că și în acest caz cartea deține întîietatea urmată în ordine de televiziune, radio, cinematograf și presă. Rezultă că și în condițiile impactului puternic al mass-media cartea reprezintă mijlocul fundamental de înfățișare a trăsăturilor, aspirațiilor și necesităților tinerilor. Se ridică totuși o întrebare : De ce tinerii apreciază mai mult cartea care prin modalitățile sale de reflectare a realității este mult predispusă la transfigurare

artistică sau la relatarea prin cuvinte a realității spre deosebire de televiziune sau radio mult mai implicate în cotidian, ele dispunînd de un limbaj mai „natural", reproduc realitatea cu mai multă fidelitate ? Este greu de dat un răspuns amplu mai ales că cercetările lipsesc în acest domeniu. Totuși considerăm că mass-media, tocmai datorită capacității lor de a transmite în direct informații sînt supuse în mai mare măsură nemulțumirii din partea tinerilor. Publicul mass-media dorește, probabil, să vadă la televizor, ceea ce vede și știe el despre un fenomen. Dar se poate da și o altă explicație, și anume, rolul modelului tradițional de cultură centrat pe carte în comportamentul cultural. Cartea este considerată de tineri ca un mijloc cu variate posibilități de reflectare a realității în timp ce mass-media ar fi doar vehicule de transmisie a unor mesaje ce se referă doar la o latură a realității. Analiza, descrierea, sondarea sentimentelor, a gîndurilor, introspecția psihologică nu sînt încă modalități folosite de mass-media.

În fine se poate remarca și o anumită inerție a percepției sociale cu privire la cele două tipuri de mijloace culturale. Pornindu-se de la decalajul calitativ dintre carte și televiziune, de pildă, tinerii sînt tentați de a fi foarte severi cu televiziunea și, de aici, judecarea prin prisma acelorași exigențe a ambelor mijloace culturale și, deci, nediferențierea particularităților fiecăreia dintre ele în abordarea realității. Educarea tinerilor fiind realizată prin cuvînt în mare măsură, mulți dintre ei concep televiziunea, bazată în principal pe imagine, prin prisma obișnuințelor întemeiate pe cuvînt și de aici insatisfacțiile lor.

Cartea este mai disponibilă pentru satisfacerea nevoilor spirituale personale, ea contribuie mai mult la cunoașterea de sine, răspunde prin modalități adecvate trebuinței de evaziune sau depășirii sentimentului de izolare.

Dar adeziunea la cuvîntul scris se înscrie în tradiția îndelungată a culturii, tradiție ce a accentuat rolul cărții în comportamentul cultural. „Noi sîntem condamnați la cultură, ceea ce înseamnă că tradiția transmisă oral, care a servit drept bază pentru civilizațiile trecute a dispărut, la fel ca și tradițiile oculte, astfel încît procesul de ini-

ţiere nu poate avea loc astăzi decît prin intermediul cuvîntului scris", spunea Mircea Eliade.

Importanţa cărţii în opţiunile culturale ale tinerilor este reliefată şi de mărimea bibliotecii personale. Înainte de a prezenta cîteva concluzii, vrem să menţionăm că deţinerea de alte bunuri culturale sau materiale nu are o influenţă directă asupra comportamentului cultural al tinerilor. Aceasta dovedeşte că decisivă în orientarea tinerilor către un domeniu sau altul al culturii nu este dispunerea de un bun cultural sau material ci mai important este complexul de interese culturale şi condiţiile concrete de viaţă.

Revenind la rolul bibliotecii personale, remarcăm că existenţa acesteia acţionează ca o condiţie esenţială în structurarea opţiunilor culturale. Tinerii cu o bibliotecă personală mai mare se orientează mai intens decît ceilalţi către laturile instructive şi estetice ale actului cultural.

Corelînd mărimea bibliotecii cu activităţile culturale frecventate, se constată că teatrul şi filmul sînt preferate în mai mare măsură de tinerii ce au peste 200 de volume, iar muzica populară şi muzica uşoară sînt preferate mai ales de tinerii care au un număr mic de cărţi. Apoi, cei care dispun de biblioteci cu un număr mai mare de volume, în proporţie mai mare decît ceilalţi afirmă că au cunoştinţe de cultură generală. O altă asociere, cea dintre opţiunile pentru fiecare gen de artă şi bibliotecă dezvăluie faptul că tinerii cu un număr mai mare de cărţi preferă proza, pictura, teatrul în proză, literatura folclorică, muzica uşoară modernă. Tinerii cu biblioteci mai mici preferă poezia, muzica uşoară tradiţională, teatrul muzical, muzica populară. S-ar părea că biblioteca personală reprezintă un factor de diferenţiere a opţiunilor şi atitudinilor culturale.

Un alt exemplu edificator asupra rolului cărţii în structurarea opţiunilor tinerilor îl reprezintă atitudinea tinerilor faţă de raportul dintre ştiinţă şi artă. Tinerii cu un număr redus de cărţi în proporţie mai mică acordă aceeaşi importanţă ştiinţei şi artei în dezvoltarea umanităţii în timp ce 78% dintre tinerii cu biblioteci mai mari indică aceeaşi atitudine. Aceasta este o dovadă în plus că însuşirea culturii prin carte contribuie la perceperea culturii ca întreg, fiind apreciată ca atare şi în ceea ce priveşte implicarea ei în dezvoltarea socială. La aceeaşi

concluzie conduce și asocierea dintre mărimea bibliotecii și profilul omului cult așa cum este el văzut de tineri. Astfel, tinerii cu un număr mic de cărți accentuează drept calitate fundamentală a omului cult comportarea și conduita civilizată, iar tineri care dispun de biblioteci mari subliniază orizontul larg de preocupări culturale ca dimensiune esențială a omului cult.

Tinerii cu un număr mic de cărți, în proporție mai mare decît ceilalți, văd în cultură o modalitate de a satisface trebuințele de divertisment.

O relație puternică pare a fi între bibliotecă și opțiunea tinerilor pentru modalitatea de a avea contact cu un gen de artă. De pildă, în cazul teatrului tinerii cu un număr mic de volume vizionează teatrul mai ales la televiziune sau vizionează filmele elaborate după piesele de teatru, iar cei cu biblioteci mai mari în proporție foarte ridicată preferă să vadă teatru în sala de spectacole (63% dintre ei preferă o asemenea modalitate față de 33% ceilalți). Se confirmă ipoteza că mass-media acționează mai ales acolo unde cartea lipsește sau este citită în mai mică măsură. Nu este vorba de o contrapunere a cărții mass-mediei, ci vrem să accentuăm faptul că atunci cînd sînt puși să facă opțiunea între mass-media și modalitatea de frecventare a unei arte acționează ca un factor de diferențiere mărimea bibliotecii personale. Altfel spus, despre cei care dispun de un volum mai mare de cărți se presupune că au o lectură intensă, organizată și mai sistematică și pe această bază tînărul își poate consolida cultura personală ordonînd-o, dîndu-i un anumit fundament, o rigoare. Parcurgerea unei opere literare accentuează analiza, raționamentul, îi oferă posibilitatea obișnuirii cu argumentarea amplă, ceea ce determină pe individ să aibă capacitatea de a discerne între diferitele moduri de gîndire, între diferitele tipuri de transfigurare artistică. Acolo unde este clădit un orizont de cultură prin însușirea temeinică a culturii mass-media este complementară, iar la tinerii care nu dispun de căile clasice, mass-media intervine ca factor hotărîtor în procesul de educare.

Dar, în același timp, tineretul reprezintă partea cea mai dinamică și numeroasă a publicului mass-media. Vîrsta tînără se caracterizează prin o mare capacitate de percepere a informațiilor și a cunoștințelor. Tinerii sînt

foarte sensibil la posibilitățile oferite de mass-media de a cunoaște lumea fără a fi necesar sprijinul altor factori educativi : familia, școala, profesorul. Mass-media îmbogățește simbolurile comune ale tinerilor, le reinterpretează, dîndu-le sensuri noi. Ele produc mutații profunde în procesele de cunoaștere și fac trecerea de la cunoașterea de tip tradițional la cunoașterea bazată pe cunoștințe eterogene.

Tinerii percep că informația transmisă prin mass-media are mai mult scopul de a-i influența în atitudinile și comportamentele lor. La aceasta se adaugă standardizarea intelectuală realizată de mass-media și resimțită puternic uneori de tineri.

Însă oricît de eficiente sînt modalitățile de transmitere a informației de către mass-media este necesar să întregim orizontul de cunoaștere, să structurăm informația într-o viziune personală. Am cunoscut tineri cu un bogat limbaj informațional alcătuit în mare parte din cunoștințe jurnaliere sau din dicționar, fără a dispune de capacitatea de a insera informația într-un sistem de analiză, de interpretare. Asimilarea informației înseamnă studiu profund, tenace și de durată. Altfel, sîntem pîndiți de ceea ce Edgar Papu numea pericolul informării pe orizontală.

Așadar, informarea prin mass-media trebuie să fie în mod obligatoriu secundată de lectură. „Cultura se face prin lectură", scria G. Călinescu. Ea are un rol hotărîtor în educarea multilaterală a tînărului, pentru că nu duce numai la acumularea de cunoștințe ci și la activitatea intelectuală și afectiv emoțională de reconstruire a unei opere noi de către cititor. Iată de ce se impune educarea pentru lectură a tinerilor. Cercetări și studii efectuate pe populații de tineri și adulți evidențiază carențe importante, unele grave, în orizontul de lectură, lacune care au cauze mai îndepărtate ce țin de etape premergătoare intrării în școală. Psihologic, s-a dovedit că atitudinea față de carte se cristalizează nu atît în școală cît înainte de debutul școlar. Copilul obișnuit cu cititul o dată cu începutul vieții sale școlare are tendința de a asocia practica lecturii cu perioada de frecventare a școlii mai ales dacă el nu găsește în familia sa preocuparea pentru citit. Dificultăți de învățare și insatisfacțiile produse de activitatea școlară pot să creeze la copii și la

tineri atitudinea de respingere a lecturii. De modul cum este implicată cartea în viața copilului, în jocuri, în activitatea sa cotidiană, depinde în mare măsură atașamentul său față de lectură. După cum nu mai puțin important este și primul contact cu cartea. O carte rău adaptată vîrstei, aspirațiilor tînărului constituie un motiv pentru a-l determina să renunțe la acest gen de activitate intelectuală. Dar școala rămîne factorul fundamental în a-i învăța pe tineri cum să citească, cum să utilizeze eficient și rapid informația. Este însă necesară depășirea de către școală a unei anumite viziuni estetizante despre lectură, formînd la elevi deprinderea de receptare corectă a mesajului. Lectura nu cade în sarcina exclusivă a profesorilor de literatură și nu se realizează numai în orele de literatură, ci în întregul proces de învățămînt. Orice lectură este mijloc de însușire a informației și implică neapărat un nivel de instrucție. Ea oferă cititorului tînăr modele cu care el se identifică sau le respinge. De aici, cerința cultivării imaginației, a reprezentărilor celor mai diferite, a unor autentice reacții afective ca și dezvoltarea capacității de a exprima personal ceea ce citește. „Citind mereu, scria Eminescu, creierul tău va deveni un laborator de idei și imagini din care vei trage întocmai înțelesul și filosofia vieții."

De la un an la altul tînărul are alte nevoi, alte aspirații și deci și noi exigențe de lectură. Cartea de aventuri sau de povestiri științifico-fantastice întrunește opțiuni mai puține pe măsură ce adolescentul atinge vîrsta maturității (D. Bazac, 1981) concomitent cu creșterea interesului pentru romanul de dragoste.

Întîlnim, cu deosebire în adolescență, tendința de a citi fără a selecta, orice carte și nu ca urmare a unor necesități autentice, reale ci din dorința de a fi adult, de a trăi prin ficțiune realitatea. Trebuie să ne ferim de acea lectură lipsită de un țel, de spirit critic. Marele nostru sculptor, C. Brâncuși, scria : „Lectura viciu și conversația-sporovăiala împiedică meditația și visarea. Lectura ca un viciu, fără studiu, n-ar trebui să rămînă nepedepsită de lege." Pasiunea pentru lectură este constructivă numai dacă se împletește organic cu însușirea elementelor de bază ale culturii.

Există mai multe tipuri de lectură : pentru a învăța, din obligație profesională, din curiozitate științifică, lec-

tură de plăcere. În orientarea lecturii un rol fundamental îl are valoarea operei citite. Ea trebuie concepută în integralitatea funcţiilor ei. Lectura este dependentă de gradul de pregătire, experienţa socială şi de viaţă, genul de carte, scopul urmărit dar şi de mediul cultural al individului. Ca orice activitate intelectuală, lectura se face pe baza unei strategii, îl educă eficient numai pe acela ce o face cu regularitate. Ea este un mijloc hotărîtor de instrucţie şi educaţie culturală. Dar, lectura nu reprezintă întreaga cultură. Instruirea numai din cărţi înseamnă educare livrescă, ruptă de viaţa reală. Influenţa mass-media asupra tineretului este redusă nu o dată la înrîurirea în planul transmiterii informaţiei şi creaţiei, scăpîndu-se din vedere că înseşi mass-media dispun de un mare potenţial de creativitate.

Neacceptarea caracterului cultural al acţiunii de transmitere a valorilor reprezintă cauza esenţială care determină precauţiile unor analişti cu privire la impactul cultural al mass-media. Difuzarea valorilor culturale nu este opusă creativităţii, dimpotrivă creativitatea este prezentă atît în actul receptării, al genezei culturii cît şi al răspîndirii ei. Prin difuzarea culturală valorile nu sînt pur şi simplu „consumate", ci se îmbogăţesc şi pot căpăta un conţinut nou. De altfel, trebuie subliniat că difuzarea valorilor culturale reprezintă unul din momentele constitutive ale culturii, cu efecte formative şi integrative asupra personalităţii umane. Difuzarea „este acea verigă a procesului cultural, scrie Al. Tănase, în care, mai mult decît în altele, omul apare nu ca un ins nediferenţiat al masei, ci deopotrivă şi simultan, obiect şi subiect al operei de cultură, ca o personalitate în curs de formare, care recepţionează cultura şi participă la crearea şi îmbogăţirea sa în spirit critic, diferenţiat, după criterii de selecţie şi exigenţă tot mai ferme".

Prin mass-media, şi în special prin radioteleviziune, publicul ia contact cu cultura în mod spontan, fără o pregătire prealabilă, fără a avea un interes concret pentru un anumit domeniu. Receptivitatea este acum anterioară necesităţii şi instruirii. Mai mult, în acest mod mass-media pot să dea naştere la alte nevoi spirituale. În cazul tinerilor o asemenea particularitate a receptării prin mass-media are o importanţă covîrşitoare datorită posibilităţilor oferite de ele pentru stimularea unor tre-

buințe în perioada de acumulare și formare intelectuală și culturală. Publicul tînăr este atras, stimulat pentru artă prin mass-media, factorul hotărîtor în acest proces nemaifiind gradul de inițiere și de cunoaștere al receptorului. I se satisface în acest fel direct o necesitate spirituală. Drept urmare, mass-media au lărgit considerabil publicul artelor. Niciodată un număr atît de mare de ascultători nu au ascultat atîta muzică de toate genurile ca la radio. Niciodată un număr atît de mare de oameni nu au cunoscut teatru cît le-au oferit radioul și televiziunea.

Mass media creează, dacă ne referim la literatură, noi specii literare. Alături de încorporarea în diferite opere culturale a realităților generate de implementarea radioului în viața cotidiană a individului se manifestă implicarea acestui modern mijloc de comunicare în modalitățile de transfigurare artistică a vieții. Apoi, să amintim rolul hotărîtor avut de mass-media în geneza unor creații culturale contemporane. Multe dintre ele s-au născut ca urmare a solicitării și stimulării de către mijloacele comunicațiilor de masă.

Mass-media au lărgit într-o proporție nemaiîntîlnită audiența artelor tradiționale. Să remarcăm că ele acționează atît ca factor de difuzare a acestor arte cît și ca agent creator. În general, ele exercită o influență directă și indirectă, uneori determinantă asupra artei. Referindu-ne la un exemplu concret, vom observa că descoperirea înregistrării sonore a condus la posibilitatea combinării sunetelor și cuvintelor într-un mod nou. Succesiunea temporală a sunetelor care formează un poem sau o operă muzicală a putut fi fixată, conservată apoi modificată, încetinită sau accelerată, suprapusă ca și cum ar fi vorba de a asambla elemente spațiale, de a amesteca lucruri vizibile pentru a crea o compoziție plastică. Muzica concretă este un exemplu elocvent, combinație de sunete și zgomote, ce integrează uneori chiar fragmente înregistrate pe bandă magnetică.

Există deci creații tipice pentru mass-media, adică opere elaborate în consens cu regulile și exigențele unuia sau altuia dintre mijloacele de comunicare în masă. Așa, de exemplu, putem vorbi de o dramaturgie scrisă special pentru radio sau televiziune. Dar originalitatea mass-media provine și din faptul că pentru a transmite o

creație artistică, impune adaptarea ei la cerințele comunicării de masă.

Să vedem care sînt interesele concrete ale tinerilor pentru mass-media. Mai întîi, să reținem că majoritatea tinerilor folosesc pentru informarea lor presa. Opțiunile sînt, în ordine, pentru ziarul „Scînteia", ziarele locale, „Sportul", „Scînteia tineretului" și „România liberă". Se remarcă un oarecare echilibru între ponderile preferințelor pentru ziarele menționate. Revistele „Magazin" și „Flacăra" se bucură de cea mai largă audiență la tineri, situație explicabilă, în afară de conținutul lor mai variat, și prin difuzarea lor într-un tiraj mult mai mare decît al altor reviste. În momentul efectuării cercetării (1980, 1982) dintre emisiunile televiziunii, cele culturale dețin întîietatea în ansamblul preferințelor telespectatorilor tineri, cu deosebire emisiunea „La sfîrșit de săptămînă", filmele, serialele, muzica ușoară, deci acele emisiuni cu virtuți imagistice deosebite, cu conținuturi variate sau care transmit modele preferate de tineri. Același tip de emisiuni este preferat și în cazul radioului. Se adaugă atît la radio ca și la televiziune interesul pentru emisiunile sportive. Această identitate de opțiuni reflectă manifestarea acelorași interese și nevoi culturale pe care tinerii caută să le satisfacă prin modalitățile oferite de cadrul sociocultural.

O anumită tipologie culturală se poate constitui din analiza asocierilor dintre diferitele tipuri de emisiuni, un argument că opțiunile culturale ale tinerilor nu sînt dependente atît de mijloacele folosite sau frecventate cît mai ales de interesele și aspirațiile lor concrete. Tinerii sînt orientați spre acele emisiuni apte să răspundă unei problematici proprii.

Cercetările efectuate de noi (Schifirneț, 1981, 1982) au demonstrat existența unei legături între emisiunile de televiziune. Astfel, cei care vizionează emisiuni de muzică simfonică, în proporție mai mare decît alții urmăresc emisiuni de dezbateri ideologice, emisiunile de știință dar, în proporție mult mai mică, urmăresc emisiunile de muzică populară. De reținut că tinerii preocupați de emisiunile de muzică populară au preferințe, în pondere mai mare decît ceilalți pentru emisiunile de anchete sociale,

o dovadă că unii tineri interesați de muzica populară caută în anchetele sociale satisfacerea nevoii lor de anecdotică, de cunoașterea faptului divers.

Se pare că între cei care vizionează emisiuni de muzică populară și cei care audiază emisiuni de muzică folk există o relație directă, mare parte dintre tinerii preocupați de primul gen de muzică vizionează emisiunile de muzică folk. O anumită simplitate melodică, precum și versificația mai facilă a unora dintre cîntecele de muzică folk, contribuie, probabil, la creșterea audienței acesteia în rîndul celor ce preferă muzica populară. În același context este de semnalat că o mare parte dintre tinerii cu interes pentru muzică simfonică vizionează emisiunile de muzică folk, iar dintre tinerii care nu agreează muzica simfonică, în pondere mai mare nu vizionează emisiunile de muzică folk. O asemenea asociere evidențiază imperativul analizei cu toată rigoarea a comportamentelor culturale ale tinerilor, renunțîndu-se la aprecieri globale asupra atitudinilor lor despre un aspect al culturii. În cazul concret discutat, interesele tinerilor pentru muzica populară și cea simfonică sînt opuse, dar ele se întîlnesc în preferințele sau respingerea muzicii folk.

Corelînd opțiunea pentru emisiunile teatrale cu alte emisiuni observăm în rîndul tinerilor interesați de teatrul la televiziune ponderea cea mai mare de subiecți din lot preocupați de urmărirea celorlalte emisiuni. Se degajă o anumită stabilitate a grupului de tineri care vizionează teatrul, aceasta fiind expresia interesului pentru teatru, cu alte cuvinte tinerii cu preferințe pentru teatru acordă atenție tuturor elementelor ce alcătuiesc orizontul cultural. Mai mult, am putea spune că gradul de interes pentru teatru reprezintă un indicator fundamental al comportamentului cultural al tinerilor. Menționăm că asocierile prezentate mai sus le întîlnim atît la emisiunile de televiziune cît și la emisiunile radiofonice.

Ce concluzie se poate degaja din datele prezentate pînă acum ? Contactul cu mass-media, în special cu radioteleviziunea nu este întîmplător, dimpotrivă, el este expresia unor necesități caracteristice fiecărui grup de tineri și în funcție de acestea se realizează o selecție, cu toate că mass-media poate să stimuleze o serie de nevoi.

3. 3. *Cultura urbană — cultura rurală*

Desprinsă din folclor dar și ca o negare a acestuia, cultura urbană identificată de obicei cu cultura cultivată, a acționat puternic asupra culturii populare. Legat îndeosebi de comunitatea sătească folclorul a exprimat și exprimă modele culturale țărănești. Satul menține acest tip de cultură în mare măsură pe baza transmiterii orale. Elementele spirituale ce provin din mediul urban sînt filtrate de modelele și schemele culturii folclorice. Dar, mai ales astăzi, în condițiile impactului puternic al mass-mediei, al circulației informației între sat și oraș, folclorul coexistă cu alte tipuri de cultură. Mai mult, folclorul integrează uneori forțat și inadecvat, elemente de cultură urbană. Important este că transferul de cultură urbană în folclor se produce prin întîrziere, adică după ce mediul urban a depășit un anumit stadiu al receptării unui gen cultural sau a renunțat la acesta. Așa se face că ceea ce este vechi în oraș se reînnoiește la sat, ceea ce este modă la oraș devine nou la sat. Dar pe măsura apropierii satului de oraș se evidențiază receptarea sincronică a operelor culturii urbane, mai ales în regiunile unde există o comunicare mai intensă, o puternică influență a centrelor industriale.

Tinerii recepteză aceste diferențe între cultura urbană și cea populară, remarcînd însă că atitudinile lor sînt dependente de condițiile concrete ale mediului. Astfel, tinerii din mediul urban sînt favorabili păstrării valorilor autentice ale folclorului și resping modernizarea excesivă a folclorului. În schimb, tinerii din mediul rural consideră că urbanizarea folclorului este de dorit. Tinerii proveniți din familii intelectuale, studenții au o concepție mai clară cu privire la păstrarea sensurilor originale ale creațiilor folclorice. Tinerii din familii muncitorești și tinerii muncitori consideră ca necesară urbanizarea folclorului. Explicația probabilă a acestei situații este dorința ultimei categorii de tineri de a transforma valorile folclorice în valori ale culturii urbane, ceea ce ar permite o integrare mai rapidă a lor în viața spirituală urbană. Este de presupus că tinerii respectivi s-ar implica în modul urban de viață prin afirmarea lor pe baza valorilor tradiționale dar adaptate specificului orașului și nu pe baza culturii urbane cu norme și valori tipice,

probabil mai greu de asimilat și de transformat în conduită cotidiană.

Opțiunile pentru artele folclorice sînt și ele elocvente în conturarea poziției tinerilor față de cultura populară. 32% dintre ei preferă muzica populară, 16% — literatura folclorică, 13% arte plastice, 5% — teatrul folcloric. De reținut că 17% nu sînt preocupați de arta folclorică. Interesul mai mare pentru muzica și literatura folclorică este explicabil prin locul ocupat de acestea în difuzarea, mai ales de către mijloacele de comunicare în masă ca și prin răspîndirea lor în toate zonele țării, ceea ce nu se întîmplă cu artele plastice. Muzica folclorică este preferată de mare parte dintre tinerii muncitori, iar literatura folclorică de către studenți și elevi. Jumătate din tinerii născuți în mediul rural preferă muzica populară.

Un număr foarte mic de tineri ce provin din familii țărănești declară că nu agreează arta folclorică spre deosebire de copiii de intelectuali și cei din mediul urban care, în proporție mult mai ridicată (27%), nu sînt preocupați de arta folclorică. Există la aceștia din urmă o anumită mentalitate ce identifică folclorul cu subproduse de kitsch și din această cauză îl resping.

3. 4. *Cultura artistică — cultura științifică*

Este cunoscut că disputa dintre literați și oamenii de știință (excelent analizată de C. P. Snow) se originează în perspectiva diferită a fiecărui grup asupra condiției umane. Între cele două domenii culturale ar exista o contradicție de nerezolvat.

Fără a intra în analiza teoretică a fenomenului, vrem să subliniem că tot mai mult se face auzită vocea distinctă care proclamă cultura umană ca un întreg, ca un tot. Pentru că nu numai arta aparține culturii ci și știința, tehnica sînt culturale în aceeași măsură, în primul rînd datorită referirii lor la om. Benefică pentru omul contemporan este îngemănarea cunoștințelor artistice cu cele științifice și tehnice, regăsită în acțiunea concretă de transformare a realității, de organizare a propriei vieți.

Într-o anumită tradiție omul cultivat este cel care dispune de multe lecturi, de o mare erudiție, știe tot fără

a aprofunda nimic. Pentru el cultura este un scop în sine, lipsită de o finalitate practică.

Cum percep tinerii relația dintre cultura umanistă și cultura științifică? Dispunem de puține date referitoare direct la acest raport. Există însă o serie de concluzii privind orizontul de cultură, nivelul de cultură generală, nivelul de cunoștințe artistice.

Un prim indiciu despre tema discutată îl reprezintă modul cum văd tinerii arta și știința. Cea mai mare parte consideră că literatura și arta precum și tehnica și știința au aceeași importanță în dezvoltarea umanității. Pentru tineri nu există o deosebire între cele două mari domenii ale culturii, concluzie care infirmă aprecierea că tinerii, fiind influențați și direct implicați în efectele revoluției tehnico-științifice s-ar îndepărta de artă, de dimensiunea umanistă a culturii. 21% din tinerii cercetați acordă importanță fie numai artei, fie numai științei, dovedind o concepție unilaterală despre cultură.

Arta și știința nu se exclud, dimpotrivă, ele sînt complementare. Arta ca și știința exprimă nevoi umane, însă în modalități specifice. Arta vizează în primul rînd bogăția noastră sufletească, sentimentele și trăirile, capacitatea de a visa, de a aspira către bine și frumos. Prin artă omul dobîndește calități pe care celelalte domenii ale spiritului nu le poate oferi.

După o perioadă îndelungată de izolare de viața maselor, știința s-a transformat într-o necesitate vitală a societății moderne. Astăzi știința nu mai poate fi redusă la nivelul de cunoștințe, ea este un modus vivendi, adică dimensiune a dezvoltării sociale și individuale. Activitatea profesională cere din ce în ce mai mult competență, disciplină autoimpusă, o cultură științifică, preocupare permanentă de perfecționare, planificarea lucrului de făcut. Fără îndoială, generalizarea culturii științifice în întreaga viață a individului are consecințe esențiale, unele chiar negative dacă impactul științei este neglijat sau tratat superficial. Educația științifică este imperios necesară pentru a face din știință un instrument eficace în evoluția personalității tînărului.

Cultura nu este științifică, tehnică sau artistică. Cultura este una : cultura umanistă, adică este cultură îndreptată spre om. Adevăr cunoscut de mult. Fiecare epocă, fiecare generație simte nevoia de a-l reafirma și

de a-l înfăptui concret. De ce? Pentru că oamenii sînt alții. Ei vorbesc în numele aceleiași culturi umaniste, dar raportată la spiritualitatea lor, aptă să-i exprime. Adevăratul umanism este acela orientat către cerința fundamentală de integrare, în ansamblul valorilor, și pe acelea ale tuturor epocilor și generațiilor.

Omul cult este expresia plenară a culturii umaniste, a unității organice dintre cultura științifică, artistică, tehnică, dintre orizontul cultural, cultura muncii și acțiunea concretă într-o activitate de valorificare a cunoștințelor. Cultura nu se reduce la asimilarea valorilor, ea presupune atitudine activă, dinamică, într-un cuvînt o anume conduită distinctă de comportamentul omului natural, a insului călăuzit numai de instincte și nevoi primare.

Care este imaginea tinerilor despre omul cult? Din cercetarea deja menționată (Schifirneț, 1981) rezultă că 42% dintre subiecți consideră că a fi cult înseamnă a avea un orizont larg de preocupări culturale (științifice, tehnice, artistice, ideologice), 30% apreciază comportarea și conduita civilizată drept calități ale omului cult, 19% văd în omul cult persoana interesată de ridicarea nivelului de cultură iar 5% subliniază, ca dimensiune esențială a omului cult, preocuparea pentru perfecționarea profesională. Așadar, nu există un sens unanim acceptat în legătură cu calitatea fundamentală a omului cult. Un număr relativ mare de tineri, cu deosebire din rîndul muncitorilor, al celor născuți în sat, al celor de la liceele industriale și facultățile tehnice înțeleg comportamentul cultural întemeiat pe valori etice și acordă culturii o finalitate practică, ea fiind pentru ei un mijloc de emancipare socială. Că este așa o demonstrează și parametrii de stabilire a raporturilor interpersonale. În alegerea partenerilor pe primul loc se situează comportamentul moral și nu cel cultural. Ceea ce contează pentru majoritatea tinerilor sînt trăsăturile cu o înaltă încărcătură morală.

O parte însemnată dintre tinerii investigați văd o legătură directă între formarea orizontului cultural și existența unei aptitudini speciale pentru cultură. Două observații se pot face în legătură cu această concluzie: 1. este posibil ca la unii tineri să se manifeste o anumită concepție unilaterală, simplificatoare despre capacitatea

individului de a-şi constitui un nivel de cultură; 2. o parte din tineri, probabil, văd în cultură numai o dimensiune creativă, ceea ce în mod necesar impune talent. De remarcat că mai ales tinerii al căror mediu cultural iniţial sau cel în care s-au integrat este mai redus ca arie de cuprindere, sînt de părere că anumite calităţi native ale individului sînt hotărîtoare în constituirea orizontului cultural. Evident, între oameni există deosebiri genetice, fiecare individ dispune de aptitudini pentru un domeniu. O societate uniformă este o absurditate şi încercările unor grupuri sociale în diferite momente ale istoriei nu au făcut decît să confirme lipsa de sens şi caracterul dăunător al unor concepţii ce propagă şi impune mecanic egalitatea între oameni. Din această perspectivă, am putea evidenţia o anumită luciditate la tineri. Dar, apreciem că este vorba şi de perpetuarea unei anumite atitudini faţă de cultură, considerată încă de unele medii sociale, cu deosebire acelea ţărăneşti şi muncitoreşti, ca un domeniu accesibil numai pentru oameni cu calităţi deosebite. Dificultăţi în asimilarea unora dintre elementele culturii (îndeosebi muzica simfonică, artele plastice, opera, romanul şi poezia modernă), influenţa încă puternică a modului de viaţă tradiţional bazat în mare parte pe comportament cultural de sorginte folclorică, delimitarea rigidă a culturii artistice de cea ştiinţifică, nu numai în mediile amintite dar şi în cadrul mai general al societăţii, sînt, probabil, cauze ce determină pe unii tineri să sublinieze importanţa aptitudinii în afirmarea orizontului de cultură al omului contemporan. Gradul de interes pentru autoinstruire culturală este cu atît mai mare cu cît nivelul de cultură este mai ridicat şi cu cît oamenii văd în cultură ceva firesc, o însuşire a fiecărui om fără a fi necesară o înclinaţie specială.

Referindu-ne concret la nivelul de cunoştinţe culturale, reţinem mai întîi aprecierea tinerilor că dispun de cunoştinţe literare şi artistice precum şi cunoştinţe morale. Un număr mai mic de tineri declară că au un nivel acceptabil de cunoştinţe tehnice şi ştiinţifice şi foarte puţini au convingerea că dispun de cunoştinţe juridice. Problema este dacă într-adevăr tinerii au cunoştinţe în domeniile amintite sau pur şi simplu este o autoevaluare neîntemeiată, pornind de la ideea că aceste cunoştinţe sînt mai uşor de asimilat.

Confruntarea cu datele unor teste de cunoştinţe este revelatoare. Astfel, în studiul *Cultura generală a tinerilor muncitori absolvenţi de liceu,* Doina Buruiană, investigînd un set de cunoştinţe de cultură generală predate în şcoală, ajunge la concluzia că tinerii au serioase lacune în însuşirea literaturii, iar cele mai bune rezultate se constată în domeniul ştiinţific. Menţionăm că mare parte dintre tineri erau absolvenţi ai liceelor industriale.

Investigarea testului de cunoştinţe artistice (Schifirneţ, 1982) ne-a permis să conturăm următoarea structură a gradului de cunoaştere a unor aspecte ale artei de către cei 820 de tineri (elevi, muncitori, studenţi, intelectuali) cercetaţi : nivel de cunoaştere foarte bun : 15%, bun : 48%, mediu 24%, slab : 8%, foarte slab : 5%. Pe ansamblu un mare număr de tineri au un nivel satisfăcător. Doar 13% nu au reuşit să dea un răspuns corect la cel puţin jumătate din întrebări. Dat fiind însă caracterul elementar al întrebărilor, cu deosebire al celor referitoare la literatură, nivelul de cunoaştere nu poate fi apreciat ca acceptabil, dacă luăm în seamă că toţi subiecţii sînt absolvenţi a cel puţin 8 clase.

Pe genuri artistice proporţia cea mai mare de răspunsuri exacte o deţin titlurile din literatura clasică română (Mihai Eminescu *Luceafărul,* I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută,* Ion Slavici, *Moara cu noroc)* la care se adaugă două titluri ale doi autori contemporani : Marin Preda, *Moromeţii,* Nicolae Labiş, *Moartea căprioarei.* Alte două titluri : Ştefan Augustin Doinaş, *Mistreţul cu colţii de argint,* Horia Lovinescu, *Moartea unui artist* obţin răspunsuri corecte de la un număr mic de tineri. Cît priveşte artele plastice, două nume : Constantin Brâncuşi, *Poarta sărutului* şi Nicolae Grigorescu, *Carul cu boi* sînt cunoscute de cea mai mare parte a tinerilor. În schimb doi artişti contemporani Corneliu Baba, *Odihnă pe cîmp* şi Dumitru Paciurea, *Gigantul* sînt cunoscuţi doar de 17% şi, respectiv, 9% dintre tineri.

Filmul a fost testat prin trei întrebări referitoare la regizorul peliculei „Cu mîinile curate“ şi interpreţii unor personaje din filmele „Mihai Viteazul“ şi „Proba de microfon“. Sergiu Nicolaescu şi Amza Pellea sînt cunoscuţi de cei mai mulţi dintre tinerii investigaţi, în schimb Mircea Daneliuc ca interpret al personajului Nelu din

„Probă de microfon“ este cunoscut de un grup mic de tineri.

Alte întrebări au avut în vedere recunoașterea unor personaje, versuri, replici, a titlurilor operelor și autorilor. În consecință, ne-am oprit la Vitoria Lipan din *Baltagul* de Mihail Sadoveanu, versuri din *Testamentul* arghezian, o replică celebră a lui Ștefan din *Apus de soare* de Delavrancea, Darie din *Desculț* de Zaharia Stancu, un fragment din *Împărat și proletar*, versuri din *Decembre* de Bacovia și din *Repetabila povară* a lui Adrian Păunescu, faimoasa replică existențială a lui Hamlet din piesa omonimă de Shakespeare. Dacă personajul Vitoria Lipan și replica lui Hamlet precum și versuri din *Repetabila povară* sînt cunoscute de tineri, în schimb un număr considerabil, inclusiv studenți și intelectuali, nu au recunoscut fragmentul din *Împărat și proletar*. Cu prilejul testării nivelului de cunoștințe artistice s-a desprins concluzia că, în afară de o slabă cunoaștere, o parte dintre tineri nu au capacitatea să deosebească între diferitele genuri artistice sau între autori. Așa se face că autorii reali sînt substituiți cu alții. Astfel, ca autor al poeziei *Mistrețul cu colții de argint* sînt indicați Gh. Pituț, Ioan Alexandru. Poemul *Luceafărul* ar aparține, conform părerii unor tineri, lui Coșbuc. Autor al atît de cunoscute *Scrisori pierdute* este menționat Dan Tărchilă. *Moartea căprioarei* ar fi fost scrisă de Blaga sau Fănuș Neagu. Vestitul *Car cu boi* ar fi fost pictat de Tonitza, Andreescu sau... Sadoveanu. Piesa *Moartea unui artist* ar fi scrisă de Horia Tecuceanu sau de Camil Petrescu. Pentru tabloul *Odihnă pe cîmp* cei mai mulți tineri l-au indicat pe Theodor Aman. Ca autor al *Porții sărutului* a fost amintit și Michelangelo. Paternitatea sculpturii *Gigantul* este atribuită lui Ion Jalea sau Miliței Pătrașcu. Ca regizor al filmului „Cu mîinile curate“ mai sînt menționați Dem. Rădulescu, Dan Pița, Lucian Bratu. Personajul Darie a fost încadrat în nuvela sadoveniană *Ochi de urs*. Versurile bacoviene ar aparține *Elegiilor politice* de Ion Gheorghe sau poeziei *Noi vrem pămînt* de George Coșbuc. Testamentul arghezian a fost confundat cu *Cîntec* de Zaharia Stancu sau *Noapte de mai* a lui Macedonski. Fragmentul din *Împărat și proletar* ar fi din *Mirabila sămînță* a lui Blaga sau din

romanul *Întunecare* de Cezar Petrescu. Replica lui Ștefan din *Apus de soare* ar fi din *Răzvan și Vidra* a lui Hasdeu sau *Cartea lui Ioviță* de Paul Everac, în timp ce faimoasa replică a lui Hamlet ar proveni din *Somnoroasa aventură* a lui T. Mazilu sau din *Patima roșie* de M. Sorbul.

Ce putem desprinde din concluziile de mai sus ? O primă constatare : o parte din tineri nu pot face diferența între genurile și speciile literare. Așa se întîmplă că versurile dintr-o poezie sînt considerate ca aparținînd unui romancier, iar un personaj de roman este indicat a fi dintr-o nuvelă. Neputința unor tineri de a face deosebirea dintre stilurile unor scriitori este o altă concluzie ce merită a fi reținută. Chiar dacă nu ar fi știut cu exactitate titlul unei opere, era necesar ca tinerii să-și dea seama de specificul creației unui autor. Confundarea versurilor bacoviene cu versuri coșbuciene reflectă carențe serioase în pregătirea culturală a unor tineri. Mai mult, a menționa ca autor al unui tablou un romancier sau ca autor al unei poezii pe un fotbalist este dovada totalei lipse de interes cultural. S-a ajuns pînă la nerecunoașterea sensului exact al unei noțiuni și, drept urmare, printre preferințele de romancieri sînt Ioana Radu, Gică Petrescu ș.a. Aceste situații hilare demonstrează în fond nu numai nivelul precar de pregătire al unor tineri, ci și un sistem de valori incongruent, lipsa unei baze minime de cunoștințe și deprinderi culturale. Reamintim cititorului că este vorba de un număr mic de tineri cu un grad atît de scăzut de educație culturală, ei provenind din rîndul celor cu slabe interese culturale, cu o insuficientă pregătire școlară. Tinerii născuți în sat au un nivel scăzut de cunoștințe artistice, de unde rezultă că mediul urban oferă, cel puțin în cazul lotului cercetat, condiții propice pentru o instrucție culturală adecvată.

Corelarea dintre nivelul de cunoștințe și opțiunile culturale reliefează că tinerii cu un nivel scăzut de cunoștințe preferă, în mai mare măsură decît ceilalți, poezia *, muzica ușoară tradițională, teatrul muzical, filme de

* Opțiunea pentru poezie la tinerii cu un nivel scăzut de cunoștințe vizează creația lirică accesibilă, lipsită de un conținut polivalent și de un limbaj poetic real.

divertisment, muzica populară. De altfel schema de mai jos este semnificativă.

Nivel ridicat de cunoaștere	*Nivel scăzut de cunoaștere*
— proză	— poezie
— teatrul în proză	— teatrul de revistă
— pictura	— fotografia
— muzica rock, pop, simfonică	— muzica ușoară tradițională
— filme psihologice	— filme de divertisment
— literatura populară	— muzică populară

Menționăm că în grupul tinerilor cu un nivel scăzut de cunoștințe artistice există un număr mare de tineri neinteresați de artă, de cultură în general.

Rezultă că între gradul de cunoaștere a artei și opțiunile culturale este o corelație puternică, de altfel cea mai puternică dintre toate corelările nivelului de cultură artistică, inclusiv cea cu indicatorii psihosociali (sex, vîrstă, ocupație). Deci, interesele și opțiunile culturale influențează nivelul de cunoaștere, structura orizontului cultural constituind în anumite condiții psihosociale un factor determinant.

Corelarea nivelului de cunoștințe culturale cu factorii educativi evidențiază unele elemente ale comportamentului cultural. Și în acest caz avem o polarizare a opțiunilor. Subiecții cu un nivel scăzut de cunoștințe artistice apreciază că în formarea orizontului lor cultural un rol important l-au avut familia, radioul, cinematograful, casele de cultură. La tinerii cu un înalt nivel de cunoștințe teatrul, cartea și muzeele au contribuit decisiv la educarea lor culturală. După cum se poate observa, școala și televiziunea lipsesc dintre factorii menționați, ele ocupînd același loc la ambele grupuri. Ele sînt considerate de toți tinerii, indiferent de gradul de informare culturală, factori importanți în formarea personalității. În imaginea tinerilor, școala creează edificiul pentru un larg orizont cultural, dar desăvîrșirea lui ține și de alți factori, de cei din afara școlii. Se desprinde concluzia că tinerii slab pregătiți invocă mijloacele de educație care prin modalitățile lor specifice transmit mesaje culturale

într-un limbaj accesibil. Chestiunea pusă în acest context este următoarea : factorii menționați condiționează nivelul de cultură sau tinerii cu un anumit nivel de cunoștințe consideră că doar prin acei factori ei ar putea depăși momentul atins în afirmarea lor spirituală ? Este dificil de dat un răspuns categoric. Putem însă considera cu titlul de ipoteză că ambele situații sînt plauzibile. De pildă, radioul, datorită orientării unor tineri numai spre acest mijloc de comunicare, poate determina un orizont cultural limitat, lipsit de deschidere către straturile profunde ale culturii. În același timp, tinerii cu un asemenea orizont ar putea fi tentați să vadă în radio modalitatea principală de îmbogățire spirituală, concluzie întărită și de o altă corelație. Tinerii cu un nivel scăzut de cunoaștere, în proporție mai mare decît cei cu un nivel înalt, declară că se orientează în frecventarea spectacolelor de teatru, muzicale și a cinematografului după cronicile muzicale, de teatru, de film din presă. Aceasta înseamnă că ei resimt nevoia îndrumării competente, a opiniei autorizate în alegerea unei activități de receptare artistică. Evident, atitudinile acestor tineri sînt contradictorii. Mare parte din ei nu sînt preocupați de artă, dar declară că frecventează instituțiile de artă în funcție de aprecierile presei cotidiene și culturale. Dacă adăugăm și faptul că această categorie de tineri exprimă în mai mică măsură decît ceilalți nemulțumiri față de unele domenii culturale avem o imagine mai completă a profilului lor cultural.

Expunerea cîtorva elemente ale orizontului cultural al tinerilor conceput ca o cultură integrală ar fi incompletă dacă nu ne referim și la comportamentul cultural. Gradul de cultură implică o atitudine, intervenția activă în cetate, participare la viața socială. Participarea la cultură nu înseamnă doar prezența la activitățile instituțiilor de cultură, mai ales ca spectator. Ea constituie prilej de verificare a adevărurilor acumulate, de punere a lor în acțiune. Foarte sugestiv a exprimat D. Gusti necesitatea trecerii dincolo de cultura acumulată : „Am ieșit din bibliotecă după ce am trăit și eu ceea ce Taine numea «beția delirantă» a bibliotecii și a cărților din bibliotecă. Am trăit și eu această beție, dar am ieșit în larg să verific adevărul, și aceasta m-a dus la o concepție realist constructivă.“ Cultura ne ajută să sesizăm

adevărul, sensul realului, ne dă o altă viziune asupra cunoaşterii.

Cultura generală nu este un lux, un capriciu sau o modalitate de „omorîre a timpului", de alungare a plictisului. Ea este o necesitate vitală. Orice cultură autentică, bine structurată conduce la descoperirea a ceva nou. Lipsa culturii explică unele dintre comportamentele şi atitudinile antisociale, unele neîmpliniri din profilul spiritual al oamenilor. Datele prezentate cu privire la nivelul precar de cultură al unor tineri, la înţelegerea eronată a unor fenomene şi procese sociale şi culturale sînt, nu mai încape îndoială, consecinţa însuşirii sau mai exact a neînsuşirii culturii. De aici decurge ideia că aşa cum spunea Călinescu, cultura este „un proces de perfecţionare interioară". Ea este marca personalităţii fiecăruia.

Cultura cere efort continuu de autodepăşire, cunoaşterea permanentă şi, mai presus de toate, organizarea întregii vieţi personale pe cunoaştere, adevăr şi morală. Pentru că nu există ceva mai trist şi dezolant decît divorţul dintre cultură şi comportament, ceea ce se întîmplă cu oamenii „cultivaţi", cu un bagaj enorm de cunoştinţe dar cu foarte puţine deprinderi culturale.

Evident, cultura înseamnă mai mult decît îndemînarea de a aplica informaţii şi cunoştinţe. Ea este cunoaşterea a ceea ce a creat şi creează umanitatea. Nu ne putem permite să ignorăm ce au făcut alţii, după cum nu acceptăm ca alţii să nu ştie exact ce am făcut şi ce facem noi, care este contribuţia noastră la dezvoltarea culturii şi civilizaţiei universale. A cunoaşte marile realizări ale geniului uman este o datorie. Argumentul nu o dată invocat că în ţări puternic dezvoltate şi cu tradiţii culturale cercetări serioase au dovedit un înalt grad de ignoranţă culturală, inclusiv la oameni cu un nivel ridicat de instrucţie, nu constituie o mîngîiere pentru cel ce doreşte să trăiască omeneşte, adică să fie o personalitate multilaterală. Nu este nimic mai păgubitor ca snobismul ignoranţei, întîlnit la unii dintre tineri epatînd prin ceea ce nu ştiu decît prin cunoştinţe bine asimilate. Poleirea, lustrul de cunoştinţe, semidoctismul, semicultura atît de vehement criticată de C. Rădulescu-Motru, suficienţa, logoreea, demagogia sînt efecte cu impact puternic asupra comportamentului cotidian şi

profesional. După cum rutina, platitudinea, nonvaloarea, conformismul, oportunismul sînt efecte directe și indirecte ale lipsei de orizont cultural. Asimilarea culturii reprezintă plenitudine, siguranță de sine, armonie, realism, spirit critic. Participarea, acțiunea concretă, dinamismul, curiozitatea vie, permanentă, antidogmatismul, deprinderea de a munci însoțesc spiritul autentic de cultură.

Există și o ignoranță a „cultivaților", a celor ce repudiază gîndirea științifică. Ei fac mare caz atunci cînd cineva nu are cunoștințe în domeniul artei, însă acceptă ca firească necunoașterea unor chestiuni elementare din știință și tehnică. Este mai comod și mai interesant să discuți banal, în fraze frumoase dar care nu spun nimic, decît să faci efortul de a însuși limbajul științific atît de necesar astăzi cînd știința este prezentă în toate ungherele vieții noastre. Literaturalizarea gratuită este un semn al neputinței, al incapacității de a trăi cultural.

Toate disciplinele sînt utile pentru tînăr. Studierea istoriei contribuie la cunoașterea efortului oamenilor de a impune spiritul de dreptate și fericire în viața socială, însușirea poeziei îl ajută să descifreze viața adîncă a oamenilor, teatrul și filmul îi dezvăluie caractere, oameni cu bucuriile și tristețile lor, muzica îl introduce în universul uman, așa cum apare din sentimentele și trăirile transfigurate de lumea sunetelor. Dar știința? Ea prilejuiește explicarea fenomenelor și proceselor naturale, a cauzalității. „Nu poți practica nici o profesiune, scrie M. Malița, dacă nu ai conceptul de cauzalitate, dacă nu ai ideea de simetrie, de măsură, de număr, de geometrie, de plan, de spațiu, dacă nu ai idee de timp și interval de timp și precizie. Dacă cultura generală nu le dă, cultura profesională nu va avea din ce să se formeze."

Cultura generală este baza înțelegerii artei și științei. Nu numai opera de artă impune un nivel de cultură. Știința în aceeași măsură ca și arta cere un orizont de cultură. Nu e cu putință să înțelegi poezia cea mai simplă fără să știi ceva despre poezie, după cum nu poate fi înțeles un concept științific fără să ai informațiile necesare.

Firește, avem preferințe, opțiuni personale în domeniul artei și al științei. Ele sînt expresia unei motivații,

unei trebuințe. Gustul este dat de cultură. Lipsa de cultură determină precaritatea gustului. A dispune de gust înseamnă a avea un mod propriu, original de a judeca opera culturală, înseamnă, de fapt, a avea o cultură proprie. Toate judecățile asupra lumii, asupra celor din jur, în legătură cu noi înșine sînt expresia culturii noastre personale. Fiecare ins are o cultură a sa concretizată în modul de a vedea realitatea și a acționa. Iată de ce igiena spiritului este tot atît de indispensabilă ca și igiena corporală cotidiană.

3.5. *Cultură școlară — cultură extrașcolară*

Instituția școlară îi creează tînărului un complex motivațional, și, pe această bază, cerințe noi care nu întotdeauna sînt resimțite ca necesare, ele constituind în conștiința unora mai mult un impediment în realizarea intereselor. Factori din afara școlii acționează, uneori decisiv, asupra comportamentului cultural, deoarece în mediul extrașcolar căile de comunicare folosite sînt capabile să răspundă în mai mare măsură unor nevoi necunoscute sau minimalizate de către școală.

Cultura școlară oferă imaginea despre viitor întemeiată mai ales pe cunoștințe și mai puțin pe experiența de viață. Prin cultură individul cunoaște o serie de modele de viață încercînd să le confrunte cu realitatea. Spre deosebire de adult, pentru tînăr, în lipsa unor responsabilități sociale concrete, această confruntare poate fi șocantă, derutantă. Incapacitatea de a depăși decalajul dintre informațiile, fatal limitate de însușirea numai a unor părți ale culturii, și cerințele vieții provoacă sentimente de frustrație sau determină pe unii tineri la atitudini de evaziune. Adevărul este pentru tînăr numai cel reflectat în limbajul scris, semnele grafice sau imagini, așa cum este transmis de manuale. Dacă acest adevăr este prezentat sub forma înșiruirii de informații și nu cu scopul de a face pe tînăr să înțeleagă raționamentele caracteristice fiecărei științe și arte, în consecință, de a-l înfățișa în conexiunile lui cu realitatea, atunci el reprezintă ceva inert, lipsit de credibilitate și finalitate.

Ruptă de viață, de problemele stringente ale practicii social-istorice, școala constituie în acest caz un factor

lipsit de eficiență educativă și culturală. De altfel, unele dintre criticile aspre adresate școlii în ultimii douăzeci de ani vizează incapacitatea de a se plia mersului vieții sociale și dezvoltării personalității. „Noi trăim în catedralele seculare ale învățăturii înalte lipsite de convingerile care au clădit aceste catedrale", scria D. Riesman referindu-se la caracterul abstract al cunoștințelor școlare, cu referire directă la învățămîntul american.

Tînărul trăiește o anumită ambivalență determinată de plasarea lui în sistemul școlar și contactul său direct cu o altă cultură decît cea școlară. Cunoașterea și implicarea sa în realități culturale diferite conduce la manifestarea unui comportament cultural contradictoriu, cu deosebire atunci cînd tînărul conștientizează că pregătirea școlară este baza alcătuirii orizontului cultural, dar ea nu reprezintă elementul esențial al culturii sale, deși școala este, în viziunea majorității, unul din factorii fundamentali de formare culturală.

Relația dintre cultura școlară și cultura extrașcolară capătă și expresia legăturii dintre *cultura stocată și cultura trăită*. Prin cultura stocată se înțelege suma valorilor spirituale înmagazinate de o instituție (muzeu, teatru, săli de concerte) sau tezaurizate în cărți. Din perspectiva acestei delimitări credem că școala îl formează pe elev cu precădere în spiritul culturii stocate și mai puțin în cel al culturii trăite. Inevitabil, școala se axează pe transmiterea de cunoștințe și pe verificarea modului cum au fost însușite și în mai mică măsură urmărește gradul de aplicare a acestora în acțiuni practice.

Este necesar să facem diferența între nivelul de instrucție și nivelul real de cultură. A rămîne la ceea ce oferă școala înseamnă a fi lipsit de capacitatea înțelegerii noilor schimbări intervenite în procesul de cunoaștere. Așa se explică de ce tineri absolvenți a minimum opt clase nu pot să aibă un nivel satisfăcător de cunoștințe.

Legarea școlii de viață reprezintă un principiu fundamental al organizării educației și instrucției în societatea noastră. Tinerii sînt inițiați în meserie, în specialitate nu în mod abstract ci prin realizarea directă a unor produse, prin aplicarea cunoștințelor în practică. Bineînțeles, școala păstrează trăsăturile proprii de instituție de învățămînt, adică de comunicare a cunoștințelor

și de formare a deprinderilor pentru o profesie, integrîndu-se mai puternic cu cercetarea și producția.

3.6. *Cultură profesională — cultură generală*

Cultura generală creează cadrul indispensabil oricărei profesii pentru însușirea tehnicilor și procedeelor de muncă într-un domeniu, îl pregătește pe tînăr pentru a intra în viață cu încrederea în propriile sale posibilități, de a învinge dificultățile inerente procesului de integrare și de afirmare a personalității.

Formarea profesională nu poate avea loc decît pe baza unei culturi generale bine constituită și însușită. Pregătirea profesională începe cu acumularea de cunoștințe de cultură generală care permite asimilarea de cunoștințe și formarea de deprinderi din diverse domenii profesionale. În acest proces de edificare a orizontului cultural se manifestă primele interese profesionale. Cultura profesională apare ca element intrinsec al culturii generale. Un foarte bun specialist este cel ce încorporează ca pe ceva firesc cultura generală, o valorifică în profesiunea sa și devine normă principală a comportamentului său cultural.

Pentru orice tînăr pregătirea într-o profesie nu se reduce la stăpînirea datelor tehnice, ci cunoașterea aspectelor înrudite, precum și capacitatea de a promova și elabora noi strategii de organizare a muncii și producției, la care se adaugă necesitatea însușirii aspectelor economice și social-umane ale domeniului profesional. Aceasta nu este o cerință facultativă. Stăpînirea cît mai temeinică a zonelor limitrofe, însușirea temeinică a unor cunoștințe de cultură generală sporește considerabil posibilitățile ca tînărul să se implice în procesul de perfecționare a sectorului de activitate.

Se știe că, de pildă, multe situații creative, propice unor idei și interpretări noi se situează la întîlnirea unor domenii care nu au mai fost gîndite conex. Prin urmare, pregătirea doar în stricta specialitate, fără orizontul impus de însăși exercitarea profesiei, poate risca să nu valorifice întreg potențialul de creație al tînărului, să neglijeze nenumărate posibilități de creștere a eficienței activității profesionale implicate în însușirea cunoștin-

ţelor de cultură generală. Ea pune în valoare facultăţile, aptitudinile şi calităţile unui individ şi, în acest fel, facilitează adaptarea sa la exigenţele revoluţiei tehnico-ştiinţifice.

Cum văd tinerii raportul dintre cultura profesională şi cultura generală ? În cadrul unei cercetări asupra tineretului universitar s-a evidenţiat acordul multor studenţi cu ideea că pentru a fi un bun specialist este necesar să dispui de un orizont teoretic amplu, de priceperea de a aplica în practică cunoştinţele însuşite, de capacitatea de a sesiza noul şi de a crea condiţii pentru aplicarea lui în practică. Se observă însă că în viziunea unora dintre viitorii specialişti predomină o concepţie unilaterală privind pregătirea lor, aceasta fiind înscrisă doar în domeniul strict al specialităţii. Desigur, este firesc ca tinerii să stabilească o anumită ierarhizare specifică domeniilor de cunoaştere, care să reflecte valorile şi centrele de interes ale profesiunii lor ; este firesc şi necesar să existe o relaţie precisă, directă, între ponderea ocupată de un gen de cunoştinţe şi profesie. Dar, unii tineri nu reuşesc şi nici nu-şi propun să depăşească graniţele propriei profesii, limitîndu-se la acumularea unui volum cît mai mare de informaţii de specialitate, celelalte date din domeniile conexe profesiei fiind neglijate. Intervin aici, desigur, şi anumiţi factori ce ţin de modul concret în care unele colective şcolare acţionează pentru pregătirea multilaterală a tinerei generaţii. Dăinuie însă şi o mentalitate întîlnită la tineri, dar mai ales la părinţi. Este o viziune practicistă, îngustă, potrivit căreia ar fi suficientă asimilarea cunoştinţelor stricte presupuse de exercitarea profesiei, orice alte noţiuni din domeniile apropiate precum şi cele din sfera largă a culturii fiind considerate dacă nu inutile oricum de mică importanţă. Se eludează faptul că, avînd un orizont limitat la perimetrul îngust al profesiei, respectivul specialist nu poate să-şi exercite înseşi obligaţiile profesionale. Este aici o înţelegere unilaterală, am putea-o numi chiar vetustă, care nu ia în seamă mutaţiile puternice intervenie în profilul tuturor profesiilor, cu deosebire al acelora de tip tradiţional. În acelaşi context este de menţionat că unii tineri nu acordă atenţie autoinstruirii şi autoinformării, mulţumindu-se numai cu ceea ce acumulează în procesul de învăţămînt.

Există o serie de cunoştinţe lipsite de o legătură directă cu profilul specialităţii, dar cu rol esenţial în realizarea în mod optim a parametrilor activităţii profesionale. De pildă, cunoştinţele psihopedagogice, sociologice, la prima vedere nu ar avea tangenţă cu profesia de inginer. Este semnificativ, de altfel, faptul că un număr considerabil de studenţi, mai ales de la profilele tehnice, consideră că noţiunile amintite nu le-ar fi utile, concepţie profund eronată ce trădează serioase carenţe în pregătire. Întreprinderea nu este numai o unitate de producţie ; ea prezintă foarte importante şi complexe dimensiuni umane, sociale, culturale, educative. Cercetări vaste pe plan mondial au arătat că una din principalele rezerve de creştere a producţiei şi eficienţei stă în folosirea maximă a capacităţilor oamenilor. În activitatea lor practică inginerii se confruntă cu numeroase probleme socio-umane a căror rezolvare solicită pregătirea lor psihopedagogică. Într-un cuvînt, evoluţia vieţii sociale, complexitatea actului de conducere fac ca în profilul de pregătire a tuturor specialiştilor să intre cunoştinţe psihopedagogice şi sociologice.

Astăzi temeinica pregătire a unui specialist presupune, pe lîngă asimilarea unor cunoştinţe, şi formarea capacităţii de a mînui instrumentele investigaţiei ştiinţifice, a unor deprinderi de muncă intelectuală. Mai ales în condiţiile în care cunoştinţele se perimează la intervale mici de timp, iar volumul lor creşte necontenit, singurul răspuns viabil îl constituie formarea unor configuraţii proprii de gîndire, asimilarea unor tehnici de muncă în măsură să te ajute să regăseşti informaţia utilă şi s-o integrezi rapid în structurile anterioare. Orice absolvent se va integra plenar în viaţa socială în măsura în care el dispune de metode de însuşire a cunoştinţelor. Instituţia şcolară, celelalte mijloace de informare şi educare nu pot să dea tînărului şi, apoi, adultului decît elemente esenţiale ale culturii. Rămîne ca fiecare individ, prin modalităţi proprii, să adauge la acest fond principal de cultură tot ceea ce asimilează pe parcurs. Formularea aspiraţiilor, alegerea modelului de viaţă, definirea idealului profesional, manifestarea iniţiativei, implicarea conştientă în efortul general de dezvoltare a societăţii sînt efecte, mai ales, ale orizontului cultural. Procesul amplu de dezvoltare social-economică din ţara

noastră precum și caracterul permanent al mobilității profesionale impun lărgirea orizontului cultural centrat pe pregătirea profesională.

Formarea profesională se întemeiază pe anumite premise, în esență de natură culturală (vezi Ion Holban, 1973). Acordarea ponderii necesare pregătirii tehnice în scopul asigurării unui fond de cunoștințe utile în înțelegerea sensurilor și organizării producției, a muncii în general, este o condiție principală a formării profesionale astăzi. Un număr tot mai mare de activități sînt mecanizate și electrificate ceea ce impune o însușire sistematică a cunoștințelor și deprinderilor specifice, exigență valabilă nu doar pentru cei specializați în munci corespunzătoare. O educație profesională modernă obligă la asimilarea de cunoștințe de mecanică și electricitate.

Este necesar ca educația intelectuală și culturală să fie preponderentă în formarea tinerilor tocmai pentru că industria modernă solicită un lucrător cu un nivel ridicat de cultură generală. S-a dovedit atît în experiența practică dar și în investigarea socială că activitatea industrială nu conduce, așa cum eronat se mai crede încă, la specializare îngustă și deci la neglijarea culturii. Dimpotrivă, ea cere o personalitate centrată pe interese diverse însă articulate într-un sistem de cunoștințe orientat către un scop precis.

Dezvoltarea maximă a fondului aptitudinal al individului, adică însușirea temeinică a anumitor tehnici de lucru, formarea deprinderilor, asimilarea informației impune cunoașterea riguroasă a capacităților și posibilităților reale ale fiecărui individ pentru pregătirea în meseriile și profesiile adecvate înclinațiilor și intereselor sale.

Fără o conștiință profesională bine formată, dublată de un larg orizont cultural și de un înalt simț al răspunderii sociale nu este posibilă o activitate profesională plenară mai ales în condițiile integrării lucrătorului într-un proces de muncă bazat pe relații de cooperare, iar rezultatul final al muncii este dependent de modul cum fiecare își realizează competențele profesionale.

Procesul de producție cunoaște datorită influenței revoluției științifico-tehnice schimbării periodice cu repercusiuni asupra lucrătorului. Adaptarea continuă la modificările locului de muncă este o condiție esențială

a reușitei profesionale. Pregătirea și perfecționarea în ocupație este un factor de progres tehnic, economic, științific și cultural. Un foarte bun profesionist este orientat către introducerea progresului tehnic și economic și, totodată, preocupat de producerea unor transformări. Între pregătirea profesională și progresul științific și tehnic poate să apară un decalaj în defavoarea competenței ocupaționale, de unde și imperativul pregătirii continue și al însușirii cunoștințelor profesionale noi în cadrul educației multilaterale a personalității.

Așadar, profesiunea se întemeiază pe un orizont de cultură generală iar acesta din urmă nu mai poate fi conceput în lipsa unei activități profesionale, situație sesizată de tineri. Cerîndu-le să-și spună opinia în legătură cu două foarte cunoscute proverbe românești : „Ai carte, ai parte“ și „Meseria este brățară de aur“ (Schifirneț, 1981), mai mult de trei sferturi dintre tinerii investigați acordă credit ambelor proverbe cu precizarea că studenții în proporție mai mare decît ceilalți tineri nu atribuie valabilitatea totală expresiei „Ai carte ai parte“. Probabil avem de a face cu o anumită înțelegere și atitudine mai exigentă din partea viitorilor specialiști în ceea ce privește integrarea în viața socială, aceasta nefiind posibilă numai pe baza nivelului de cunoștințe. Este de semnalat și o oarecare contradicție între opiniile favorabile îngemănării dintre profesional și cultura generală reieșită din atitudinea față de proverbele menționate și tendința unor tineri din toate categoriile socioprofesionale de a neglija pregătirea culturală generală, fiind preocupați numai de perfecționarea profesională îngustă.

3. 7. *Cultura națională — cultura universală*

Receptivi deopotrivă la valorile naționale și la acelea ale culturii universale tinerii sînt preocupați de însușirea și înțelegerea problematicii general-umane așa cum apare ea în diverse contexte spirituale naționale. Opțiunile lor sînt elocvente pentru orientarea către o anumită cultură. Evident, un tînăr poate să aibă, pentru anumite genuri culturale, preferințe de autori sau lucrări autohtone iar pentru altele să se orienteze către creatori și opere străine.

La nivelul grupurilor de tineri se desprind unele tendințe dominante cu privire la importanța acordată unor creații și personalități dintr-o anumită cultură. Dincolo însă de aceste direcții se distinge unitatea valorilor și nicidecum exclusivismul sau discriminarea axiologică, adică profilarea acelui echilibru necesar între național și universal în comportamentul și atitudinile tinerilor. De bună seamă, există o serie de deosebiri determinate de particularitățile fiecărui grup. De pildă, tinerii muncitori preferă cîntăreții români de muzică ușoară iar elevii și studenții mai ales pe cei străini. Tinerii din industrie, elevii și studenții de la școlile și institutele tehnice manifestă interes mai mare pentru romancierii români față de ceilalți tineri care preferă autori străini. Studenții de la facultățile umaniste optează cu precădere pentru pictori din alte culturi în timp ce la toate celelalte categorii preferințele sînt pentru pictorii români.

Pe ansamblu, alegerile de actori de teatru, poeți, pictori, cîntăreți de muzică (folk și populară) sînt din cultura română, iar opțiunile de compozitori de muzică simfonică, titluri de filme și cărți aparțin culturii universale. În unele cazuri (film, romancieri, piese de teatru) o parte însemnată de tineri nu au preferințe speciale pentru un tip sau altul de cultură.

Să vedem care sînt preferințele concrete pentru fiecare domeniu. Dintre *compozitorii de muzică simfonică* Beethoven și Enescu ocupă locul cel mai important în ansamblul opțiunilor tinerilor. Mai sînt preferați Mozart, Porumbescu, Bach, I. Strauss.

Pentru *soliștii de muzică ușoară predilecție* manifestă tinerii față de Angela Similea, urmată de J. Iglesias, Mihai Constantinescu. Patru *cîntăreți de muzică* folk dețin un loc apreciabil în preferințele tinerilor : Mircea Baniciu, Tudor Gheorghe, Mircea Vintilă și Nicu Alifantis. Dintre *cîntăreții de muzică populară* Irina Loghin, Ion Dolănescu, Sofia Vicoveanca. Cît privește *actorii de film* Sergiu Nicolaescu, Florin Piersic și Robert Redford se înscriu în preferințele majoritare. În ceea ce privește *romancierii* mai multe preferințe au fost exprimate pentru Marin Preda, Al. Dumas, Mihail Sadoveanu și Liviu Rebreanu. Aproape jumătate dintre tineri au ca *poet* preferat pe Mihai Eminescu. Alte preferințe converg către Adrian Păunescu, Bacovia, Labiș, Minulescu, Blaga și

Coşbuc. Preferinţele pentru Nicolae Grigorescu se detaşează dintre opţiunile pentru *pictori*. În număr mai mic sînt preferaţi Th. Aman, Leonardo da Vinci, Picasso, Rembrandt şi Michelangelo. Referitor la preferinţele pentru *piesele de teatru* remarcăm interesul mai mare pentru *Hamlet*, *O scrisoare pierdută*, *Apus de soare*. Romanele lui Marin Preda *Cel mai iubit dintre pămînteni* şi *Moromeţii* sînt preferate printre *cărţile* citite de tineri. Dintre *actorii de teatru* : Florin Piersic, Radu Beligan şi Dem. Rădulescu se bucură de cea mai mare popularitate. Ierarhizarea preferinţelor pentru fiecare din domeniile amintite evidenţiază o convergenţă mare a opţiunilor pentru Eminescu şi N. Grigorescu. De aici rezultă modul de receptare diferit a valorilor culturii. Acolo unde există personalităţi puternice cu o profundă rezonanţă în conştiinţa publicului acestea sînt preferate de majoritatea tinerilor spre deosebire de alte domenii în care există o mare fluctuaţie a gusturilor şi preferinţelor (cel mai elocvent fiind cel al muzicii uşoare şi populare despre care am putea spune că este expresia cea mai clară a legăturii dintre generaţie şi cultură, în sensul că fiecare generaţie are preferinţele ei în aceste genuri muzicale).

3. 8. *Cultură clasică — cultură modernă*

Interesele şi opţiunile culturale ale tinerilor se diferenţiază şi în funcţie de raportul dintre cultura clasică-cultura modernă. Ei percep deosebirea dintre clasic şi modern diferit de la un gen cultural al altul. Astfel, în ceea ce priveşte preferinţele pentru muzică se constată orientarea masivă către muzica modernă, iar pentru pictură se observă preferinţe dominante pentru pictura clasică. În domeniul literaturii este de reţinut că cea mai mare parte din tineri optează pentru literatura clasică şi modernă. Aceste diferenţe exprimă cel mai clar rolul şi consecinţele educaţiei culturale a tinerilor în cadrul formal. Dintre cele trei genuri culturale doar literatura ocupă un loc important în şcoală, dată fiind atenţia acordată literaturii naţionale în formarea tinerei generaţii. De aici şi interesul puternic la tineri pentru literatură indiferent de caracterul ei clasic sau modern. În schimb, muzica ocupă un loc mult mai modest în programa şco-

lară, la unele tipuri de școli ea este complet eliminată, lacună suplinită de mijloacele moderne de comunicare, mai ales de către radio. Educația muzicală se realizează mai ales în afara cadrului școlar.

La o analiză mai atentă, observăm că modernismul este acceptat de tineri, în cazul muzicii, nu atît pentru elementele intrinseci cît pentru motive extraestetice (dinamism, implicații puternice ale tehnologiei, cadrul de audiere, problematică mai simplă). Muzica modernă este identificată de tineri cu muzica pop, iar muzica clasică este confundată cu muzica simfonică.

Tehnologia modernă a făcut din muzică o parte esențială a mediului uman. Sociologul austriac K. Blaukopf (1974) sublinia că mass-media au un rol esențial în inițierea unor pături largi de tineri în muzică, în crearea unor noi trebuințe muzicale, în promovarea noilor tipuri de activitate muzicală. Se constituie tot mai multe grupuri ce au drept scop să transmită prin mijloace cît mai simple muzică rock și pop la categorii cît mai diverse de public. Caracteristicile principale ale acestor grupuri sînt, așa cum le prezintă Blaukopf, următoarele : nu au o instrucție muzicală formată într-un cadru sistematic, n-au primit o pregătire specială pentru instrumentele la care cîntă ; tendința către profesionalizare ; grupurile se dizolvă cînd membrii săi ating o anumită vîrstă ; în general grupurile sînt formate din băieți — rar și din fete —, dar se constată în ultimii ani o creștere a numărului de fete ; constituirea lor se face după modelul celor profesionale ; repertoriul este alcătuit din piese difuzate de mass-media ; o preocupare susținută pentru un foarte înalt nivel al sonorizării, o distorsiune a sunetului vocii, o importanță minoră acordată textului.

Muzica pop și rock este receptată de tineri pentru tendința ei către naturalețe, spontaneitate și multitudinea combinațiilor vocale. Această muzică exprimă universul de reprezentări, modul de viață și este folosită în elaborarea normelor trăite imediat de tineri. Mai mult, se vorbește de o strînsă legătură între mișcările sociale și formele muzicale create de tineri.

Pentru a înțelege mai exact comportamentul cultural al tinerilor este necesar să facem distincția dintre muzica „funcțională" și muzica „artistică". Muzica funcțională are drept scop satisfacerea unor cerințe — expri-

marea iubirii, eliberarea de tensiuni, furnizarea unei atmosfere propice comuniunii în muncă sau sporirii impactului filmului (Ch. Hoffer). Muzica „artistică" există în primul rînd pentru satisfacerea psihologică sau fascinația furnizată de sunetele muzicale pentru auditor. Distincția dintre muzica funcțională și muzica „artistică" poate fi contestată, dar ea ne oferă posibilitatea explicării unor fenomene din lumea culturală a tineretului. Cînd muzica este folosită pentru alte activități sau ca mijloc de identificare și expresie, interesul ascultătorului este în mai mică măsură orientat către urmărirea structurii melodiei, manipularea sunetelor, elemente importante în considerarea creației artistice. Aceasta nu înseamnă că muzica „artistică" este numai valoroasă, iar muzica beat sau pop este numai de slabă calitate. Ambele au locul lor în orizontul cultural al tînărului, fiecare din ele poate să placă și să fie izbutită dar din rațiuni diferite.

În ceea ce privește pictura ca și toate celelalte arte plastice, este firesc ca tinerii să aibă preferințe pentru creații clasice, deoarece, printre altele, inițierea și educația lor se centrează în foarte mică măsură pe pictura modernă. La aceasta se adaugă și condițiile speciale în care are loc actul receptării picturii, contactul cu ea impunînd un cadru mai complex și mai puțin accesibil tuturor tinerilor (deplasarea în muzee, orarul de vizitare a acestora, plasarea muzeelor în locuri fixe etc.). Reproducerea tablourilor ca și expozițiile itinerante pot să elimine unele din aceste dificultăți, dar în lipsa unei inițieri, a unei educații de durată și complexă nu este posibil un interes stabil pentru orice gen de pictură.

Fără îndoială, raportul dintre cultura clasică și cea modernă este mult mai complex și vizează probleme de conținut, de modalități de transfigurare artistică și, mai presus de toate, legătura cu tradiția, încorporarea a ceea ce este modern în tradiția artistică. Sînt prea bine cunoscute exemplele de respingere a unor creații moderne de către spirite foarte cultivate, cu o sensibilitate artistică și culturală sistematic formată. Criteriile de apreciere a modernității unei creații diferă de la epocă la epocă, de la o grupare artistică la alta și, mai ales, de la o persoană la alta. Oricum, în numele bunului-simț și al ideii de apărare a tradiției, nu se poate respinge o creație

socotită modernă. Numai receptarea în timp a unei opere sancționează autenticitatea și perenitatea ei artistică.

Am prezentat succint opiniile tinerilor despre clasic și modern numai cu intenția de a exemplifica cum se plasează ei ca receptori în acest raport dintre cultura clasică și cea modernă, ca un indiciu al comportamentului și intereselor lor culturale. De fapt, cînd vorbim de cultură clasică și cultură modernă, se are în vedere opoziția a două tipuri de educație, deci a două tipuri de comportament. O educație multilaterală impune prin înlăturarea acestei dihotomii și formarea tinerilor în spiritul culturii ca întreg. Cu alte cuvinte, formarea tinerilor pentru însușirea celor mai valoroase tradiții și pentru o gîndire modernă.

De bună seamă, problematica tradiției și a modernității nu este simplă. Ea continuă să facă obiectul a numeroase dezbateri și dispute. Modernitatea și tradiția sînt noțiuni dinamice, înglobînd aspecte caduce și elemente mereu vii, actuale. Modernitatea este înțeleasă ca opusă învechirii, obtuzității, prejudecăților, superstițiilor și exprimă dorința de cunoaștere mai adîncă a realității, de schimbare a lumii. Modernitatea nu ființează izolat de tradiție. Ea se naște din tradiție și este continuatoarea acesteia prin aprofundarea sensurilor mai adînci ale tradiției, ale permanențelor vieții și culturii.

Tradiția nu constă obligatoriu din anchilozare, ea nu este numai o problemă a trecutului sau mai corect spus ea nu reprezintă în totalitate trecutul. Adevărata tradiție încorporează și idealul, proiecția către viitor. Nu puține sînt tradițiile mult mai orientate către viitor decît unele dintre acțiunile prezentului. Prin ele facem legătura atît de necesară cu trecutul, dar nu cu orice parte a acelui trecut, ci numai cu ceea ce este în consonanță cu aspirațiile noastre, cu trebuințele spirituale actuale. Tradiția adevărată nu are nimic cu idealizarea trecutului, cu falsificarea lui. Ea reprezintă, înainte de toate, atitudine lucidă dar generoasă față de trecut. Tradiția reprezintă experiența acumulată de predecesori din care noi preluăm valorile stabile generatoare de siguranță, calm și vigoare axiologică. „Din adîncimea anilor și a secolelor ne revine propria noastră imagine, elaborînd aceleași teme ca și noi, găsind soluții care nouă ne rămîn încă obscure", scria T. Vianu în *Filosofia culturii.*

Nici o generație nu se poate desprinde total de trecut, de experiența și tradițiile sale. Judecarea trecutului este un indicator esențial al conștiinței răspunderii față de moștenirea lăsată de generațiile precedente. Aceasta înseamnă să înțelegi corect idealurile și intențiile reale existente atunci ca și posibilitățile avute pentru a soluționa problemele puse de o epocă istorică. O atitudine criticistă, denigratoare și demolatoare nu conduce decît la confuzii, la denaturarea adevărului istoric și la manifestarea neputinței de a continua ceea ce au lăsat înaintașii și de a aduce o contribuție proprie la dezvoltarea socială și culturală. „Se reproșează trecutului că nu a îndeplinit sarcinile prezentului, scria A. Gramsci. Ce comod ar fi, dacă părinții ar fi executat și munca fiilor. În dezaprobarea trecutului este implicată o justificare a nulității prezentului. Cine știe ce am fi făcut noi dacă părinții noștri ar fi făcut cutare și cutare lucru... dar ei nu l-au făcut și, în consecință, nici noi nu am mai făcut nimic în plus". Este exprimată o anumită stare întîlnită la unii tineri ce vor să legitimeze inactivitatea lor, lipsa de scopuri clare prin așa-zisa „sărăcie" spirituală a moștenirii lăsată de înaintașii lor. Este binecunoscută enormitatea comisă de un scriitor cînd a declarat ritos că talentul lui nu se poate desfășura în toată plenitudinea din cauza limbii române. Dincolo de reacționarismul poziției se detașează incapacitatea de creație. Care este misiunea cea mai nobilă a unui om de litere dacă nu îmbogățirea limbii în care scrii ? Nu acesta este rostul de căpătîi al unui adevărat și patriot scriitor ? Este numai un exemplu extrem, să recunoaștem, de neînțelegere a dialecticii tradiției și modernității, a legăturii organice dintre trecut și prezent.

Refuzul oricărei tradiții, cultul inovației, goana după orice noutate alcătuiesc modernismul. El este, în fapt, exagerarea modernității. „Modern este mai ales ceea ce se perimează foarte repede și devine ridicul după puțină vreme" era de părere poetul francez Paul Valery. Este descris modernismul mai mult ca o modă. Dar ce este moda ? Cuvîntul este des folosit și nu o dată are în limbajul cotidian sensul de modern, modernism. Moda este o trăsătură esențială a conștiinței comune și preocupă majoritatea oamenilor de vîrste diferite. Ea influențează

asupra tuturor domeniilor de activitate. Este cîmpul de întretăiere a opiniilor și atitudinilor cotidiene.

Moda se identifică cu frumosul, modernul și este asociată cu noțiunile de original, bun-gust. Faptele, acțiunile, comportamentul oamenilor pot fi moderne sau învechite și nicidecum obiectele sau lucrurile concrete. Ultimele devin moderne sau nemoderne în măsura în care caracterizează activitățile umane. Deci, nu costumele, coafurile, fardul, cuvintele, gesturile în sine etc. sînt moderne ci este modern să purtăm un anumit fel de îmbrăcăminte, să utilizăm anumite cuvinte, să ne comportăm într-un anume fel. În același sens, poate fi apreciată preocuparea unor oameni de a-și mobila casa cu obiecte foarte moderne sau, dimpotrivă, cu produse ale artei populare. Popularitatea unui film, a unei cărți, a unui spectacol independent de calitățile reale exprimă aceeași atitudine caracteristică modei.

Moda este o formă temporară a vieții sociale în continuă schimbare (V. Tolstyh, 1972). Ea este o formă specifică și dinamică a comportamentului standardizat de masă, expresie a influenței diversității de gusturi și preferințe aflate în permanentă schimbare.

Datorită asemănării sale cu normele frumuseții naturale moda oglindește nivelul și particularitățile gustului estetic de masă. Ea conferă reprezentărilor estetice ale grupurilor sociale o oarecare stabilitate exprimînd într-o anumită perioadă un stil, un mod de a fi. Ca fenomen de cultură, moda reprezintă o schimbare parțială a formelor exterioare de cultură supuse fluctuațiilor de gust și chiar de interese, deoarece prin modă sînt puse în discuție aspecte economice, sociale și ideologice.

Nu ne-am propus să analizăm pe larg toate implicațiile modei ca fenomen social mult mai complex. Ne-am oprit la modă ca un exemplu concret al raportului dintre tradiție și modernitate, dintre clasic și modern.

Moda are efecte negative asupra individului atunci cînd este supralicitată funcția ei mai ales în ceea ce privește imitarea, copierea unor modele, preluarea lor fără discernămînt. Fuga după noutate în dauna calității axiologice este deosebit de păgubitoare în cultură.

Trăim, să recunoaștem, uneori teama de a nu rămîne în urmă, de unde și dorința de a fi în pas cu vremea. Nu ne place să fim etichetați ca învechiți. Ne preocupă

cunoașterea noutăților. Ne interesează într-un cuvînt, moda, fie că o acceptăm sau o respingem. Nu trecem indiferenți pe lîngă manifestările ei. Este în firea omului să reacționeze la fenomene sociale cotidiene. Și moda este un fapt cotidian.

Există și o modă în artă, în cultură în general. Se știe ce reprezintă epigonismul care în parte se aliniază modei literare. Preluarea necritică a unor mode cu privire la îmbrăcăminte, comportare, însușirea unui vocabular inadecvat, caracterizarea drept modern a unui gen de artă, cel mai semnificativ fiind exemplul muzicii ușoare nu o dată contrapusă, de către unii tineri, ca modernă, muzicii simfonice considerată clasică și chiar tradițională, toate acestea sînt atitudini întîlnite cotidian la o serie de oameni tineri sau mai puțin tineri. Iată de ce, atitudinea față de modă trebuie întemeiată pe capacitatea de a gîndi și de a acționa independent. Pentru că numai astfel te poți descătușa de „teroarea modei", să renunți la acele maniere, stiluri și idei „moderne" incompatibile cu convingerile personale. În fapt, a urma orbește moda înseamnă a fi lipsit de sentimentul demnității personale, înseamnă pierderea a ceea ce este caracteristic fiecăruia, într-un cuvînt a nu avea personalitate. Or, spiritul modern autentic presupune personalitate, independență în convingeri și în comportament.

3.9. *Cultura generațională — cultură globală*

Cultura generației se înscrie în cultura globală. Tinerii percep diferența dintre ele fără ca în mod necesar să le contrapună, deși fenomenul este posibil. Prin cultura proprie generației lor tinerii aduc o notă de prospețime, de noutate, pun în valoare mijloace inedite de creație și receptare culturală.

Este dificil însă de a trasa caracteristici generale în mesajele artistice preferate de tineri. Poate că cea mai comună este, așa cum am mai arătat, natura divergentă a aspirațiilor și opțiunilor culturale. Cît privește valorile artistice create de tineri se desprind două atitudini contradictorii : manifestările culturale specifice tineretului (muzica pop, beat, formații artistice) diferă numai în formă dar nu și în conținut de arta tradițională, ele expri-

mînd aceeași problematică dar în condiții schimbate și la un nivel ce se vrea cît mai înalt profesional; pe de altă parte, aceste preferințe ale tinerilor tind să se îndepărteze de creația artistică dominată de teme tradiționale. Dacă luăm ca exemplu muzica beat (îl luăm de la I. Vitanyi, 1976) observăm că ea a renunțat la lumea siropoasă a șlagărelor tradiționale, la platitudinea lor dar sentimentalitatea caracteristică muzicii tradiționale o regăsim și în noua muzică.

Același lucru este prezent și în cazul teatrului, filmului și al altor arte, care reliefează și alte contradicții în activitățile culturale ale tinerilor. Așa, de exemplu, interesul foarte puternic pentru tehnologia modernă, mai cu seamă electronică, folosită intens de tineri în muzică mai ales (audiție, transmitere, creație) este însoțit de disprețul față de tehnologie. Preocuparea pentru noutate concomitent cu descoperirea unor valori ale trecutului este o altă trăsătură a comportamentului cultural al tinerilor.

Peremptoriu pentru manifestarea culturii tineretului este modul de satisfacere a trebuințelor specifice tinerei generații în țara noastră. Ca dovadă a încrederii societății în capacitatea tinerilor de a se autoorganiza și autoconduce s-au construit case și cluburi ale tineretului, ele răspunzînd multitudinii de cerințe ale tuturor categoriilor de tineri, îmbinînd dimensiunea instructivă, informațională cu cea delectiv-recreativă. Larga lor participare la dezvoltarea mișcării artistice de masă, la cercurile și cenaclurile proprii sau din instituțiile de cultură constituie prilejul afirmării opțiunilor și intereselor lor culturale. Ca urmare a principiului ce guvernează societatea noastră privind educarea tineretului pe baza nevoilor, aspirațiilor și intereselor proprii ale tinerilor, s-au adoptat și se adoptă decizii ce exprimă cerințe definitorii ale generației tinere. Crearea unor instituții speciale pentru tineret se înscrie printre semnele distinctive ale înțelegerii la nivel social a atributelor tinerilor în contextul culturii globale. Transformările economico-sociale acționează puternic asupra statutului tineretului și, implicit, asupra culturii sale. Evident, aceasta nu este perfect omogenă, pentru că întrunește trăsăturile proprii mai multor grupuri de tineri ce se originează în structuri de clasă și socioprofesionale. Indiscutabil, în socialism dife-

rențele dintre clase nu au acuitatea din societățile bazate pe proprietatea privată asupra principalelor mijloace de producție. Ele influențează mai mult mediat unele dintre atitudinile și concepțiile tinerilor, exprimate în orientarea către valori ce țin de conștiința de clasă.

Semnificativă pentru studiul raportului dintre cultura generațională și cultura globală este dinamica opțiunilor culturale ale unor grupuri de tineri despărțite de un interval de timp. În cercetările efectuate (Schifirneț, 1981) am urmărit cunoașterea comparativă a intereselor pentru teatru corelate cu alte preferințe culturale ale adolescenților liceeni investigați în 1970 și ale celor studiați în 1980. Este de presupus că între cele două generații ar trebui să existe diferențe în plan cultural determinate de condițiile concrete de formare și educare a fiecăreia dintre cele două generații. Menționăm că au fost cercetați elevi de la aceleași școli, știut fiind însă că multe dintre aceste școli și-au schimbat profilul din licee teoretice în licee industriale și, în consecință, structura lotului din 1980 a fost cu mult diferită de cea din 1970.

Compararea celor două loturi evidențiază similitudini sau mici diferențe între cele două generații de elevi. Așa de pildă există aceeași proporție de adolescenți care au vizionat teatrul la televiziune sau au audiat emisiuni teatrale la radio (61% în 1970 și 60% în 1980). De reținut că perioadele cercetate erau diferite (luna mai în 1970, luna octombrie în 1980). Dar adolescenții din 1980 au declarat în proporție mai mare decît cei din 1970 că au mers la teatru, scăzînd, în același timp, ponderea celor ce nu au văzut nici un spectacol de teatru în luna cînd a avut loc cercetarea.

Aceeași preocupare constantă sesizată la adolescenții din 1970 pentru teatrul transmis de mass-media o întîlnim și la adolescenții din 1980.

Cît privește genul de teatru preferat se observă o creștere a preferințelor la adolescenții din 1980 pentru teatrul de divertisment și o scădere a interesului pentru teatrul istoric. Constantă rămîne opțiunea pentru teatrul modern. Dacă în 1970 există un număr important de tineri interesați numai de teatru sau numai de film, cei din 1980 în mare parte le prefera în aceeași măsură pe amîndouă.

Analiza corelațiilor dintre genul de teatru preferat, genul de carte și opțiunea pentru film sau teatru pare a fi mult mai complexă decît cea din 1970. Astfel, se constată o ușoară scădere a interesului pentru divertisment la elevii cu preferințe pentru teatrul istoric și film sau pentru teatrul de divertisment și film. În schimb, la elevii care optează pentru teatrul modern există o oarecare creștere a preferințelor pentru divertisment în comparație cu grupul de adolescenți din 1970.

Referitor la motivațiile frecventării teatrului reținem existența aceleiași proporții a opțiunilor pentru instrucție la ambele generații, dar și o creștere a interesului pentru divertisment și o preocupare din partea unui număr mai mic de adolescenți din anul 1980 pentru elementele intrinseci teatrului (regie, scenografie).

Nu putem prezenta toate corelațiile dintre motivarea frecventării teatrului și opțiunile culturale ale elevilor din cele două loturi. Reliefăm doar că interesul mai mare pentru divertisment la generația din 1980 își pune amprenta asupra modului de structurare a orizontului cultural, asupra comportamentului, dar aceasta numai atunci cînd distracția este motiv fundamental de frecventare a teatrului.

O altă concluzie care se degajă din aceste date este cea referitoare la importanța intereselor culturale specifice fiecărui grup de tineri. Adolescenții orientați numai spre satisfacerea cerințelor de divertisment urmăresc acest lucru în toate activitățile lor culturale. Spre deosebire de aceștia, elevii interesați de formarea unui larg orizont cultural frecventează instituțiile culturale pentru a se instrui, pentru a-și îmbogăți bagajul de cunoștințe concomitent cu dorința de a găsi răspuns și la nevoia lor de divertisment. Deci nevoi spirituale și culturale contribuie la cristalizarea unei anumite motivații de frecventare a unei instituții culturale, în cazul de față teatrul.

Firește, asertiunile de mai sus se referă la grupurile de adolescenți investigate; ele au un anumit grad de relativitate. Însă, se poate ușor remarca asemănarea dintre loturile cercetate, uneori chiar identitatea de opțiuni culturale, neverificîndu-se ipoteza existenței unor diferențe semnificative. Așadar, cel puțin pentru tinerii studiați, nevoi și aspirații asemănătoare sînt sesizabile în orizontul lor cultural. Coincid cele două generații în mod

absolut ? Evident, nu. Oarecari deosebiri sînt vizibile, expresie a particularităților fiecărui grup de tineri. Cît privește similitudinea unora dintre dimensiunile comportamentului cultural, explicația stă în condițiile sociale, culturale și educative de formare apropiate cu deosebire în ceea ce privește pregătirea școlară.

3. 10. *Cultura grupului — cultura societății*

Între cultura grupului și cultura societății există relații de complementaritate sau de conflict. Cultura grupului poate să se exprime și sub forma subculturii, ca un subsistem cultural ce face parte din structura culturii globale. Cu cît grupul social este mai mic cu atît influența culturii sale este mai puternică. În grupul mic cultura este centrată mai mult pe subiectivitate, pe relații interpersonale în comparație cu grupurile mari unde culturalul reflectă mai ales raporturile bazate pe norme formale.

Raportul dintre cultura grupului și cultura societății capătă și expresia relației dintre cultura neinstituțională și cultura instituțională. Ultima este diriguită de norme generale, referindu-se la valorile unei structuri instituționale. Ea reproduce interese, aspirații și trebuințe generale. Cultura neinstituțională vizează în mai mare măsură valori ale individului cu accent pe afectivitate, raporturi interumane. Ea se naște spontan și, în genere, cuprinde valori *in statu nascendi,* idei și comportamente puternic particularizate.

Cultura tineretului este un exemplu de cultură a grupului și într-o anumită măsură ea înglobează și elemente ale culturii neinstituționalizate. Asupra culturii tineretului nu mai insistăm, deoarece am acordat un spațiu cuvenit în analiza referitoare la cultură.

Vrem doar să prezentăm succint cîteva dintre opțiunile tinerilor pentru cadrul de dezbatere, informare și frecventare a unor activități culturale, opțiuni ce exprimă într-un fel orientările culturale ale individului. Tipul de contact cu activitatea culturală este, de fapt, o opțiune culturală, expresia unei trebuințe culturale, a unei viziuni despre cultură. Referindu-ne concret la ca-

drul de dezbatere a problemelor specifice fiecărui domeniu al culturii reținem că mare parte din tineri preferă să discute despre literatură, știință și artă în grupul de prieteni și cu colegii. Profesorul sau maistrul (în cazul colectivelor de muncă) sînt preferați pentru dezbaterea aspectelor referitoare la tehnică, iar pentru discutarea problemelor economice și politice familia este opțiunea esențială a unui mare număr de tineri. Corelate cu ocupația tinerilor, aceste date ne oferă cel puțin două concluzii : 1. tendința studenților de a prefera dialogul în grupuri mici, deschiderea mai largă a tinerilor muncitori față de colegi și maiștri, nevoia de securitate la elevi dovedită de orientarea lor masivă către familie drept cadru de clarificare a unor aspecte referitoare la cultură ; 2. studenții nu manifestă interes pentru discutarea problemelor de artă și literatură cu profesorii lor, situație explicabilă, probabil, prin : a. incapacitatea unor cadre universitare de a înțelege mutațiile intervenite în evoluția fenomenelor artistice și în comportamentul cultural al tinerilor ; b. convingerea studenților că asemenea probleme pot fi discutate fără a apela la sprijinul profesorilor ; c. tendința de privatizare fiind mai puternică la studenți, influențează alegerea cadrului de dialog care să permită alte raporturi interpersonale decît cele stabilite cu cadrele didactice.

Menționăm că tinerii de vîrstă sub 16 ani, în ponderea cea mai ridicată față de toți ceilalți tineri indică familia drept cadru de dialog. Se confirmă deci concluzia că adolescenții elevi simt nevoia unei protecții, a unei siguranțe oferită de familie în clarificarea problemelor de cultură.

Am înfățișat mai sus un aspect al conexiunii dintre cultura grupului și cultura societății și anume cadrul concret de manifestare a comportamentului cultural. Reiese din concluziile de mai sus particularitatea fiecărui subsistem al culturii ; raportarea tinerilor la cultura globală se face prin mijlocirea mediului de viață și muncă al individului. Diferențele dintre categoriile de tineri sînt o mărturie a problemelor specifice unui grup, exprimînd apartenența la clase și categorii sociale, niveluri de instrucție și de pregătire variate, caracterul și complexitatea muncii profesionale.

4. COMPORTAMENT CULTURAL ŞI ACŢIUNEA SOCIALĂ A GENERAŢIILOR

Am stăruit în paginile precedente asupra orizontului cultural in contextul unora dintre elementele comportamentului cultural. Asupra acestuia din urmă ne oprim dorind să evidenţiem trăsăturile lui în raporturile între generaţii.

Cultura oricărei societăţi moderne se caracterizează prin o mare diversitate de orientări, expresie a creşterii nivelului de profesionalizare şi de cultură, a diversificării activităţilor de muncă. Varietatea unei culturi este dependentă de varietatea tendinţelor izvorîte din multitudinea opiniilor şi a unicităţii personalităţilor creatoare (I. Biberi, 1971).

Convergenţa şi divergenţa generaţiilor constituie un factor esenţial, în societatea noastră, al pluralităţii comportamentelor culturale. Cultura uneşte generaţiile în efortul nobil şi necesar de făurire a spiritualităţii naţionale. În pofida deosebirilor de mijloace, nivel de cunoaştere şi asimilare, condiţiile de formare şi afirmare, tinerii şi adulţii se regăsesc în opera comună de edificare a societăţii socialiste, adică în realizarea aceloraşi idealuri sociale.

Evident, deosebirile între generaţii se manifestă şi în societatea noastră, aşa cum am menţionat, ca urmare a persistenţei unor modele şi mentalităţi tradiţionale de viaţă şi cu privire la raporturile interumane, a intereselor tinerilor şi a soluţionării lor specifice, a integrării tinerilor in cadrul diferitelor clase şi grupuri sociale şi a cerinţelor particulare vîrstei tinere.

Studierea raporturilor între generaţii arată că pentru înlăturarea deosebirilor dintre ele se impune o stăruitoare muncă de educaţie a tuturor membrilor societăţii pentru a preveni fiinţarea unor stereotipuri, prejudecăţi, reprezentări în perceperea reciprocă a oamenilor de vîrste diferite. De bună seamă, diferenţele determinate de cauze ce ţin de plasarea fiecărei generaţii în structurile sociale şi organizaţionale pot fi clarificate prin luarea unor măsuri de eliminare a condiţiilor ce stimulează discrepanţele dintre ele.

S-a desprins din examinarea problematicii generaţiilor teza influenţei reciproce în procesul de educaţie, de

transmitere a modelelor culturale, fenomen care nu se realizează doar în virtutea inerției. Intervin interese, aspirații, trebuințe, mentalități, clișee de gîndire cu rol esențial în configurarea profilului unei generații, în constituirea culturii unui grup de vîrstă.

Iată de ce este necesară punerea în valoare a capacităților fiecărei generații în conformitate cu aptitudinile, năzuințele și nevoile ei. Neîndoios, educarea și formarea unei generații cuprinde obligatoriu raportarea la mediul social, la cultura națională, la societate în întregul ei.

Un autentic schimb între generații, continuitatea generațională cer întemeierea raporturilor dintre generații pe valori reale, fundamentale. Într-un cuvînt, ele cer competență și performanță la toți membrii unei societăți cum este sistemul nostru social. Lipsa lor duce la stagnare, sclerozare a vieții sociale. Competența se preia prin învățare și din experiența înaintașilor, dar performanța presupune creație individuală, punerea în lumină a capacităților proprii. Generația nouă preia de la generația precedentă calitățile adecvate pentru realizarea unui scop, a unei acțiuni de transformare a realității sociale iar rezultatele obținute, nivelul lor, de regulă mai înalt decît al generațiilor anterioare, se concretizează în performanțe. Cultura săvîrșește acea îngemănare dintre competență și performanță. În cultură, în sensul cel mai larg, se întîlnesc generațiile prezente, cele din trecut și cele viitoare. Prin creația spirituală și materială se asigură comunicarea între generații și nu prin revendicări nejustificate de o activitate concretă sau prin simplul fapt al nașterii într-un interval de timp diferit de al altor grupuri în vîrstă. Dialogul între generații nu se poate desfășura în discuții sterile, în autoelogieri sau detașarea olimpiană de problemele reale ale epocii. Fără competență și performanță nu se asigură o comunicare reală și eficientă între generații. Continuitatea cu cei care vin este de esență culturală. Altfel, nu e decît o succesiune biologică.

Între tînăr și adult există o deosebire de structură însă aceasta nu înseamnă o opoziție totală. Diferențele ființează ca urmare a legăturilor dintre generații. Poziția tineretului în viața socială este dată de integrarea în coordonatele permanențelor sociale și culturale ale socie-

tății noastre și prin referire la spiritul epocii contemporane. Tinerii se manifestă în cadrul social larg prin noutatea viziunii proprii, ineditul reacțiilor și comportamentelor, originalitatea modalităților de gîndire, interpretare și acțiune asupra realității.

Nu este simplu la vîrsta tinereții să accepți cu luciditate dependența de ceilalți. La 18 ani trăiești cu senzația că nu ai nevoie decît de încrederea în forțele tale. Important este că ai propriul eu, ai resurse, unele nebănuite de a schimba lumea. Experiența celor de dinaintea noastră? Cam demodată, învechită și nu folosește la nimic atunci cînd este vorba să fii tu însuți. Superficialitatea, judecata pripită stimulată adesea de fapte înșelătoare caracterizate prin neobișnuit ne determină în adolescență și chiar în tinerețea mai tîrzie să trecem peste semnificația adîncă a realității și să acordăm credit deplin unor fenomene efemere, minore. „De fapt tinerețea însăși este o epocă-școală, un vast teren de antrenament, de exersare a tuturor virtualităților în zona marilor curenți. Totul este să nu folosim forța explozivă a tinereții în slujba unor treburi minore, așa cum mult timp praful de pușcă a fost folosit doar la focul de artificii", caracterizează cu justețe Mircea Sântimbreanu, această perioadă capricioasă din viața noastră.

Ne construim singuri, definindu-ne prin voință, perseverență, propria noastră identitate ca și un stil personal prin studierea celor din jur, cunoașterea realității prezente și a modelelor din artă, literatură, știință. Ceea ce caracterizează comportamentul tînărului este pasiunea fie că este iubirea sau prietenia, fie cunoașterea și autoperfecționarea.

Cultivarea pasiunilor fundamentale la această vîrstă nu este doar o cerință facultativă ci esențială pentru formarea personalității tînărului. Una dintre ele este negreșit pasiunea pentru cultură, pentru îmbogățirea permanentă a orizontului cultural.

Tinerețea este vîrsta marilor acumulări în toate planurile vieții. Un ins care a trăit în anii tinereții pasiv, în mod șters, conformist nu va putea niciodată să trăiască bine cu sine și cu semenii săi în anii de maturitate. Strategia vieții se cristalizează acum. Atunci cînd omul arde, cînd se consumă în acțiuni utile, atunci se simte tînăr și rămîne tînăr. Ilustrul nostru savant H. Coandă spunea că

este important pentru un tînăr să știe a visa cu ochii deschiși. În această perioadă orice om trăiește intens senzația devenirii sale, este preocupat de sensul evoluției lui. Iată de ce tinerețea este o stare funcțională ce se impune în toate acțiunile, ce se distinge prin entuziasm, energie, vitalitate, activism, pasiune, îndrăzneală, curaj. Dar nu poți îndrăzni, nu poți năzui nimic dacă n-ai sub picioarele tale edificiul de cunoaștere și valori lăsat de înaintași sau creat de generațiile cu care conviețuiești. Desconsiderarea valorilor umane, lipsa de respect față de generațiile precedente nu contribuie la afirmarea ca individualitate a unui tînăr sau grup de tineri. Cel mult, pot dovedi debusolarea lor, nesiguranța în gîndire și în comportament.

Tinerețea trebuie afirmată în orice împrejurare prin ceea ce-i este propriu și nu prin mimetism, falsă înfățișare și intoleranță. Ea exprimă eterna strădanie a fiecărei generații de a-i depăși pe înaintași.

Generoși prin excelență, tinerii sînt gata să primească totul dar și să dăruiască totul. Tocmai această trăsătură face ca vîrsta tînără să fie disponibilă pentru creație, pentru cultură. Una din rezervele interne ale perfecționării vieții sociale o reprezintă valorificarea optimă și efectivă a potențialului uman ilustrat de succesiunea generațiilor. Cînd vorbim despre preocupările tinerilor să avem permanent în vedere că ele exprimă frămîntări, îndoieli firești pentru această vîrstă și, de aceea, este necesară o chibzuită și atentă analiză și nu etichetarea lor prin șabloane sau idei convenabile bunei noastre situații ca adulți. A bara dorința tînărului de a se interoga și de a te interoga pe tine adult în legătură cu problemele lui și, mai ales, cu ceea ce-i propui și susții reprezintă o greșeală cu consecințe greu de prevăzut în planul dezvoltării intelectuale și morale. Dacă cerem respect de la tineri atunci și noi adulții nu putem fi decît reverențioși față de ei. Renumitul psiholog american G. Mead a formulat o aserțiune plină de tîlc : „Omul își formează imaginea despre sine încălțînd ghetele altuia". Este exprimat adevărul că individul se formează prin raportarea la ceilalți, în primul rînd la adulții din jurul său.

Întîlnim cîteodată la adulți nedumerirea că tinerii nu mai vor să-i înțeleagă, că ei, atît de puțin experimentați

în ale vieţii, îşi permit să aibă opinii proprii, să gîndească îndrăzneţ şi curajos despre lucruri ce ar aparţine în exclusivitate perioadei adulte. Ce ştiu ei ? răsună ca un leit motiv întrebarea. Au trecut prin ce am trecut noi ? Cînd au avut timp să cunoască asemenea lucruri ? Nu se sesizează că generaţiile se schimbă, iar viaţa nu-şi urmează în mod obligatoriu cursul din trecut. A fi tînăr nu înseamnă a nu fi matur. Expresia lui Cicero, „Dacă tinereţea ar şti, dacă bătrîneţea ar putea", nu se verifică întrutotul în cazul raporturilor intergeneraţionale contemporane.

Este firesc ca o generaţie mai bine instruită să emită idei şi să propună perspective noi, unele destul de incomode pentru stabilitatea cognitivă şi afectivă a unor adulţi. Pentru că adulţii, oricîte eforturi ar face (ce să mai spunem de cei care se limitează doar la ce le-a dat şcoala şi eventual televiziunea şi ziarul ?) nu pot să refacă drumul parcurs de generaţia tînără. Psihologic s-a demonstrat că în perioada adultă avem un orizont de cunoaştere ceva mai restrîns. Ce au adulţii în plus faţă de tineri ? O experienţă mai mare în confruntarea cunoştinţelor, ideilor şi concepţiilor proprii cu viaţa.

Uităm adesea că la vîrsta tinereţii sensibilitatea este puternică, acut marcată de contactul cu realitatea. Tînărul caută să se diferenţieze, să fie el însuşi şi îşi caută un mod propriu de a se exprima şi comporta, într-un cuvînt, el se orientează după un model. Se afirmă pînă la saţietate că tinerii îşi aleg modelele din literatură, film, teatru, sport, concluzie în sine adevărată pusă în lumină de cercetări sociale. Însă am urmărit cu toată seriozitatea să investigăm cu mai multă rigurozitate problematica modelelor ? Ne-am întrebat : cine este în fapt modelul real al unui tînăr ? O analiză, fie şi sumară, ne dezvăluie puternice similitudini între modelul descris de tineri şi membrii colectivităţii de învăţătură, de timp liber, de prieteni, familiale din care face parte tînărul. Există o dialectică a modelului. Se transferă calităţi sau trăsături ale acestuia asupra celor sau celui foarte apropiat sau dimpotrivă personajul de carte sau film este investit cu calităţile şi defectele întîlnite la persoanele apropiate.

O parte a literaturii adresată direct tineretului, mai ales adolescenţei, este plină de sfaturi, de îndemnuri, avertizări, semnale de alarmă. O grijă excesivă, obsti-

nantă față de viitorul tinerilor, față de rostul lor în viață. Totul este exprimat prin cuvinte, aserțiuni, unele fiind adevărate sentințe și soluții definitive. „Dacă nu vei face așa vei ajunge rău" ; „Nu trebuie pierdută clipa. Ești tînăr ! Integrează-te ! Fii disciplinat ! Fii cult ! Să ai o comportare morală !" Schemele, prejudecățile și imaginile despre tinerețe funcționează perfect. Dar tînărul ce mai are de spus ? Noi îi spunem totul, însă îi oferim prea puțin sau deloc fapte concrete, regăsite în comportamentul cotidian. Mult mai eficient decît orice sfat oricît de meșteșugit și abil ar fi plasat, este exemplul oferit tinerilor. Pentru că noi, ca oameni la care se raportează permanent tînărul, facem continuu educație. Orice act și, fără îndoială, tot ce spunem influențează pe tînăr în bine sau în rău.

Tinerii își exprimă nu o dată mirarea și nedumerirea față de mărginirea unor oameni mai în vîrstă decît ei, tocmai pentru că ei cred în capacitatea adultului de a cunoaște mai mult și de a avea un comportament adecvat.

Există teama la reprezentanții generației mai vîrstnice de a nu fi ascultați de tineri și, nu o dată, în unele familii, sînt folosite mijloace de coerciție absolut ineficiente cînd se substituie argumentelor. Tinerilor trebuie să le dovedești că meriți să fii exemplu. Nu fraze, nu teorii despre cît mai bine va fi mai tîrziu, nu slogane și îndemnuri, nu condescendență față de problemele tinerilor ci fapte concrete, vii, soluții reale. Generația născută, crescută și educată în spiritul celor mai nobile idealuri, stimulată în aspirațiile cele mai înalte de cultură, civilizație și nivel de viață, de autoperfecționare continuă, de preocupare pentru a răspunde prin acțiuni la ceea ce-i oferă societatea, nu mai acceptă idei utopice și explicații fanteziste.

Mai mult, ceea ce respinge categoric tineretul este tendința de a-l înșela în așteptările sale. Trișorii, fie ei cît de rafinați sau cu mare putere de influență, sînt stigmatizați de tineri. Inclusiv trișorii din propria generație. Este mai corect și oportun să spui tinerilor adevărurile, chiar cele dure. Ei le înțeleg și, fapt esențial, căruia nu-i acordăm atenție prea mare, sînt gata să se implice nemijlocit în înlăturarea neîmplinirilor dintr-un loc de muncă sau de învățătură. Acolo unde tinerilor li s-au pre-

zentat cu toată franchețea obiectivele acțiunilor, acolo unde li s-au creat condiții de punere în valoare a energiilor lor, s-au manifestat cu adevărat ca forță a noului, a schimbării.

Tînărul vrea încredere din partea adultului și nu o tutelă măruntă, dădăceală sau interdicții inutile. El dorește răspunsuri la întrebări pentru că are o mare sete de cunoaștere și este interesat să afle răspunsuri, în primul rînd, în legătură cu viața sa, cu mediul în care trăiește. Cu cît un adolescent poate afla răspunsuri reale la întrebările sale cît mai devreme, cu atît mintea lui va fi ferită de eroare. Vorbim cu legitimă mîndrie de gradul înalt de instrucție al generației tinere, de orizontul larg de cultură deci și interesele de cunoaștere sînt mai diversificate. În consecință, preocuparea pentru a găsi răspuns la problemele cu care se confruntă este legitimă.

Apoi, este bine știut, tinerii resping rutina, lipsa de îndrăzneală în gîndire, incapacitatea de a soluționa schimbările intervenite într-un domeniu al vieții sociale. Transformările sociale cunosc direcții noi în timp mai scurt decît durează o generație. Ca rezultat, trecutul crește în mod diferit de prezent și pare irelevant psihologic. Viitorul nu decurge mecanic din prezent. Pentru că ritmul de transformare socială este dificil de stabilit cu exactitate pe o perioadă foarte mare. Tinerii cresc într-o lume necunoscută de generația precedentă. Problemele cu care se vor confrunta actualii tineri ca adulți sînt mai dificil de anticipat în toată concretețea lor. Soluția dată într-o anumită fază a dezvoltării nu mai este în mod necesar relevantă pentru o generație nouă. Ce rezultă de aici? Utilizarea acelorași mijloace sau soluții pentru probleme specifice tineretului nu este posibilă decît cu riscul amînării răspunsului la aspecte stringente ale vieții și muncii tinerilor. „Mîine nu-l repetă pe ieri ; mîine face să înflorească ceea ce astăzi există numai virtual“, scrie pedagogul francez G. Berger. A educa pe tineri înseamnă să ai permanent grijă de a pune în concordanță cerințele tinerilor cu exigențele procesului de educare și formare. Tineretul și viitorul sînt strîns legate între ele și cînd facem referiri la generația tînără vizăm viitorul. Iar pregătirea tinerilor înseamnă, de fapt, pregătirea viitorului. „Ha-

zardul îi ajută întotdeauna pe cei pregătiți", scria biologul francez L. Pasteur.

O generație optează pentru un ideal și în temeiul a ceea ce oferă generația precedentă. Ea trebuie să evite compromisurile, comportamentele ambigue, fetișismul social, să se desprindă de prejudecăți, să respingă tentativele de abdicare de la principiile morale, de la acele concepții sănătoase care dau robustețe, stabilitate și putere unui sistem social. Una din finalitățile de prim rang ale culturii este, fără îndoială, influențarea nemijlocită a comportamentului moral. De fapt, corect este să spunem că a fi moral înseamnă să fii o personalitate culturală. Prozatorul român Al. Ivasiuc era de părere că : „Nu ne putem imagina civilizația fără contribuția hotărîtoare pentru lărgirea orizonturilor morale a unor oameni ce cu greu ar putea fi dați drept pildă educativă", aserțiune în esență valabilă cu deosebire în acele cadre sociale unde ruptura dintre moral și cultural este recunoscută ca atare. Evident, o creație nu rezistă timpului pentru că este opera unui om moral, ci datorită valorilor perene transmise. Însă procesul educativ din societatea noastră subsumează toate celelalte valori valorii morale, și în consecință, formarea culturală, ca element integrator, include în mod necesar pregătirea morală a generației tinere.

Realitatea dovedește cu prisosință importanța educării morale. Sînt tineri care nu știu să-și păstreze demnitatea, recurgînd la tot felul de subterfugii pentru a-și realiza scopurile. În loc să-și pună în valoare capacitățile și posibilitățile lor intelectuale, culturale, profesionale, unii tineri se remarcă prin abilitatea de a se descurca în închegarea a cît mai multe relații cu oameni „utili" în ascensiunea lor profesională. Nu munca, nu activitatea concretă, singura ce poate da adevărata valoare a unui ins, contează pentru o parte din tineri. Graba unora de a urca cît mai repede în scara ierarhiei îi determină să neglijeze consecințele în plan moral și social ale acțiunii lor. Oportunismul, carierismul sînt expresii clare ale insuficientei educații culturale. Cu atît mai mult cînd este vorba de tineri dotați. Firește, ei sînt influențați în mare măsură de mediul lor de viață, de mediul familial ce-i introduc în strategia „descurcărețului", de unii adulți

care condiţionează soluţionarea de drept a unei probleme prin realizarea unui mic serviciu.

De bună seamă, între generaţii trebuie să existe respect şi înţelegere reciprocă. Generaţia tînără primeşte, aşa cum am mai menţionat, de la generaţia vîrstnică orientările pentru evoluţia ei individuală şi socială. Nu rareori auzim din partea unor tineri replica: „Aşa era atunci pe vremea voastră; lăsaţi-ne cu poveştile, vremurile s-au *schimbat*". Este un exemplu elocvent de mentalitate greşită cu privire la rolul raporturilor intergeneraţionale. Implicarea adulţilor în educarea şi transmiterea unor modele culturale este cerută de însăşi evoluţia şi afirmarea noilor generaţii. O întrebare firească se pune: De ce bătrînii sînt preocupaţi de viitorul tinerilor, iar tinerii nu apreciază semnificaţia şi gestul celor în vîrstă? Este limpede că experienţa de viaţă îi învaţă pe adulţi să acorde atenţia necesară formării tinerilor şi sensului dezvoltării lor. Intervine, probabil, şi dorinţa de a asigura copiilor condiţiile de care ei au fost privaţi în tinereţea lor sau din cauza cărora nu au reuşit să-şi realizeze aspiraţiile.

Atitudinea critică dar şi evaluarea cu onestitate a ceea ce au făcut cei de dinaintea noastră sînt intrinseci raporturilor între generaţii.

Respingerea valorilor altor generaţii pe argumentul nivelului mai ridicat de şcolarizare nu se justifică. Pentru că deţinerea unei diplome nu este, aşa cum se crede de către unii tineri şi chiar părinţi semnul distinctiv al superiorităţii intelectuale. Formarea orizontului de cultură nu ţine nemijlocit numai de absolvirea unei forme cît mai înalte de învăţămînt. Apoi, dacă asimilarea culturii în şcoală nu s-a structurat într-un sistem, nu determină atitudini, acţiuni adecvate, adică un comportament cultural corespunzător, este ineficientă. Se cunosc cazuri de intelectuali mărginiţi la specialitatea lor, insensibili la mari valori artistice, cu o gîndire obtuză şi o sensibilitate precară. În schimb, sînt oameni cu un nivel de şcolarizare mai mic dar cu accentuate interese culturale, cu preocupări constante şi de ţinută pentru variate domenii ale culturii. Sînt numeroşi tineri, absolvenţi ai liceului, pentru care cultura este un mod cotidian de viaţă, temeinic însuşită, întemeiată pe valori şi criterii reale de apreciere a fenomenului cultural.

Cît privește atitudinea de aroganță a unor tineri față de oamenii simpli aș menționa cele două personaje din romanul lui C. Aitmatov *O zi mai lungă decît veacul*. Este vorba de muncitorul Edighei, lucrător la o stație de cale ferată situată într-o zonă greu accesibilă și Sabitjan, un funcționar stabilit în oraș, fiul unui locuitor al satului unde trăiește Edighei. Scriitorul sovietic, cu mare măiestrie artistică, contrapune pe Edighei, muncitorul cu bun-simț și cu o gîndire riguroasă, practică, lui Sabitjan, „școlit" la oraș, absolvent al liceului, dar cu o cultură precară, cunoștințe haotic asimilate, fiind furat de ultimele teorii la modă de care face mare caz în fața țăranilor din satul lui, remorcîndu-se la acestea fără a medita adînc asupra lor, fără a le confrunta cu viața. El manifestă un nejustificat simț de superioritate față de săteni. Le explică lucruri nu prea clare nici pentru el cum este, de pildă, teoria omului programat. Vorbind despre sentimentul de spaimă Sabitjan afirmă cu foarte multă convingere că datorită acțiunii unor biocurenți, unde nevăzute ce acționează neîncetat asupra conștiinței omului, spaima dispare. „O să fie nevoie să sari în foc, în foc o să sari ; să sari cu parașuta — nici n-ai să clipești ; să te arunci cu o mină atomică sub tanc — într-o clipă. De ce ?, o să mă întrebați. Pentru că au să cupleze biocurenții neînfricării : gata cu orice spaimă... Așa o să fie !" încheie apodictic fostul sătean acum funcționar la oraș. Atîta siguranță în susținerea unor idei cu implicații nebănuite nu poate exprima decît un om cu un orizont îngust de cultură, o asimilare nesistematică a cunoștințelor. Problema ridicată de Sabitjan ar putea fi imaginată și, de ce nu ?, chiar reală. Însă el nu reușește să desprindă sensurile profunde ale unei asemenea situații, el nu este neliniștit. Dimpotrivă, aprobă ideea fără a-și pune vreo întrebare, fără a exprima vreo îndoială.

Cultura nu există pentru individ, cultura este un întreg iar limitarea la anumite valori, trăirea numai a unora în dauna altora, neglijînd integrarea lor într-o structură unitară sînt primejdioase pentru omul contemporan.

Orizontul, opțiunile și conduita culturală apar și ființează ca urmare a deprinderilor de a asimila și trăi cultura. „Pentru a avea cultură, scrie T. Vianu, trebuie să manifestăm un anume patetism al sufletului, în care

putem distinge de îndată două elemente. Un element pur volitiv, o anumită încordare, o anumită energie morală. Nu se poate produce cultură decît în cazul cînd sufletul este stăpînit de o tensiune lăuntrică. Din acest punct de vedere ceea ce se opune acestei prime condiții este inerția sufletului, indolența intelectuală și morală. Dar, pe lîngă acest element, pur volitiv, în voința culturală, mai există un element, în același timp intelectual și sentimental, care constă dintr-un postulat optimist, din credința că temele culturale ale omenirii nu sînt istovite, că omenirea mai are încă sarcini mari înaintea ei și că sufletul omenesc stăpînește mijloacele de a se apropia de aceste țeluri." Deși asertiunile esteticianului român vizează, în principal, creația culturală, ele sînt valabile, credem noi, și pentru receptarea și comportamentul cultural. Însușirea culturii este, așadar, dependentă de anumite condiții de viață, de starea psihică a individului, de interesele sale dominante. Cerință și mai acută la tineri situați în plin proces de formare și educare. Este vorba de pregătirea culturală, adică de cultivarea scopului, a motivației pornind de la opțiuni axiologice în acțiunea culturală, de la criterii ferme de evaluare și ierarhizare a valorilor. Principiile de apreciere a valorilor sînt tot valori, acestea fiind puncte de reper în adoptarea unei atitudini culturale.

Vedetismul, mirajul falsei originalități, ostentația afișată se regăsesc la adolescenții lipsiți de o cristalizare deplină a opțiunilor și aspirațiilor culturale. Desăvîrșirea spirituală nu are de a face cu cedarea în fața plăcerii, cu sentimentele și înclinațiile biologice necontrolate. Dimpotrivă, ea presupune echilibru psihic, moderație, preocupare constantă pentru realizarea unor scopuri înalte, generatoare de satisfacții reale, de durată.

Există tendința la vîrsta tinereții de a amîna înfăptuirea unor trebuințe culturale pornindu-se de la falsa idee că mai este timp pentru ele. Nu o dată auzi tineri spunînd : de ce să citesc acum ? Cînd voi fi bătrîn voi avea timp destul pentru citit. Important este să-mi trăiesc viața. O concepție simplistă, consecință clară a unei educații precare, a neînțelegerii rolului efortului susținut, consecvent și permanent în construirea comportamentului cultural. Unilateralitatea intereselor și aspira-

ţiilor culturale în perioada tinereţii se perpetuează de-a lungul vieţii.

Educarea culturală este un proces complex, de durată. Cunoaşterea şi formarea tinerilor se cuvin a fi întemeiate pe studierea condiţiilor concrete în care trăiesc şi muncesc deoarece educarea spiritului şi dezvoltarea sensibilităţii pentru emoţia intelectuală şi artistică nu sînt o acţiune întîmplătoare. Cultură se face în orice activitate, în orice acţiune a individului sau a unui grup. Problema fundamentală este : cum se construieşte personalitatea. Răspunsul nu poate fi decît unul singur : ea trebuie să se definească şi ca om de cultură, capabil să discearnă între valori şi nonvalori, între creaţie şi impostură.

Cultura prin modelele ei, prin bogăţia spirituală, capacitatea de creare şi transformare a valorilor contribuie decisiv la dezvoltarea tînărului, la stimularea fondului imaginativ, afectiv, la constituirea judecăţilor sale axiologice. Am menţionat că tinereţea este vîrsta culturii. Tînărul este receptiv la frumos, manifestă o mare curiozitate, este avid de informaţie, de inedit, dispus să-şi clădească o lume spirituală proprie. El are putinţa de a reţine imagini, de a recrea imagini culturale (plastice, muzicale, literare). Acţiunea educativă se produce pornind de la un potenţial spiritual ce aşteaptă să fie pus în mişcare, să fie modelat, altfel spus, să devină realitate culturală. Este decisiv modul de influenţare a adolescentului, deoarece acum se pun bazele receptării, atitudinilor şi concepţiilor despre cultură, despre societate, despre viaţă în general. Arta şi literatura, ştiinţa şi tehnica, toate considerate ca elemente ale culturii umaniste reprezintă coloanele de susţinere ale educaţiei tînărului.

Formarea culturală înseamnă orientarea tînărului de la preferinţe spontane bazate pe trebuinţa de informaţie sau narare la însuşirea limbajului cultural. Diversitatea extraordinară a stilurilor culturale, a mijloacelor de comunicare a mesajelor, a determinat multiplicarea limbajelor artistice, literare, ştiinţifice. Dacă nu stăpînim codul de exprimare a operei nu putem înţelege şi desprinde sensurile reale ale creaţiei culturale.

Este ştiut că disponibilitatea informaţională şi gustul pentru cultură nu coincid în adolescenţă cu operarea unor criterii valorice bine definite (Radu Negru ş.a.,

1974). Tinerii nu au încă riguros clarificate noțiunile de bine și rău, frumos și urît, ele fiind descifrate din cultura acumulată și nu din contactul nemijlocit cu viața. Cărțile și filmele sînt mijloacele de prezentare a ideilor morale. De aceea, opțiunea în această etapă de vîrstă este esențială. Este utopic să credem că numai îndemnul de a se educa, de a-și lărgi orizontul cultural determină pe tînăr să acționeze ca atare. Se impune o activitate educativă centrată pe interese clare, pe preferințele reale și nu doar bănuite. Se cuvine, în fapt, o schimbare a perspectivei evoluționiste, lineare de abordare a fenomenului educațional bazată pe asimilarea în trepte a culturii, începînd cu acumularea elementelor fundamentale ale culturii clasice, deci stocarea unei culturi în mare pare îndepărtată, cel puțin în ceea ce privește forma de expresie, de particularitățile de receptare ale generației tinere. Credem că nucleul educației culturale a tinerilor trebuie să fie constituit din interesele și aspirațiile tinerilor pentru dimensiunile contemporane ale culturii în al căror sistem de norme și valori ei au crescut și s-au socializat. Pe această bază ar putea fi formată și stimulată mult mai eficient atitudinea față de cultura clasică. Luarea în considerare a opțiunilor tinerilor pentru diferite genuri de muzică, cu deosebire a acelora ce pornesc de la motive ale muzicii clasice, este o modalitate de introducere treptată în universul muzicii simfonice. Este doar un exemplu. De bună seamă, nu renunțăm în acest fel la criteriile axiologice ferme ce prezidează educația culturală autentică în spiritul valorilor reale ale culturii. Sugerăm numai o schimbare a perspectivei educaționale care să aibă în vedere și opțiunile culturale ale educaților. Numai în acest fel s-ar forma la tineri o motivație complexă pentru cultură ca și necesitatea afirmării lor ca personalități multilaterale.

Capitolul V

GENERAȚIA LITERARĂ

1. UN CONCEPT CONTESTAT DAR VALABIL

Dintr-un spirit de obiectivitate ne vedem obligați de a avertiza cititorul că nu ne propunem o descriere detaliată a conceptului de generație literară. Țelul nostru este de a exemplifica principiile teoretice prezentate pînă acum. Ne oprim mai mult asupra acestei noțiuni stimulați cumva și de dezbaterile actuale despre generație, dezbatere care se înscrie ca un moment al unei tradiții deosebit de semnificativă pentru afirmarea culturii noastre moderne.

Un studiu al istoricului generației în literatura română ar fi extrem de instructiv pentru cercetătorul fenomenelor românești. Însă, în lipsa unei investigații bibliografice competent alcătuită, cercetătorul este sortit unei munci sisifice. Ne-am izbit de o asemenea dificultate și toate eforturile noastre stăruitoare de a convinge și stimula servicii de documentare specializate din două mari biblioteci ale țării în elaborarea unei bibliografii pe ideea generației în cultura română s-au concretizat în transmiterea unor titluri nesemnificative, la îndemîna oricărui cititor.

Trecînd peste aceste asperități reținem că o analiză generală a culturii române moderne pune în lumină caracterul ei generaționist. Încă de la începuturile epocii moderne se observă fenomenul confruntării între generații. P. Cornea, studiind această perioadă, nu a ezitat să o pună sub semnul raporturilor dintre generația pașoptiștilor luminiști și generația pașoptiștilor revoluționari, la care adaugă o generație de tranziție. Exegetul român

ia în discuție un interval de vîrstă și observă că oamenii din același interval, datorită unor condiții sociale, culturale și politice specifice, se reunesc într-un anumit curent cultural. Prima generație gravitează în jurul anului 1800 (ca an al nașterii), a doua în jurul anului 1815. Nu analizăm acum succesiunea generațiilor literare. Vrem doar să subliniem că într-o cultură modernă, cum este cea românească, generația intervine ca un factor de diferențiere și de discontinuitate în procesul dezvoltării spiritualității românești.

Revenind la conceptul de generație literară, constatăm că exegeza contemporană nu este unanimă în acceptarea acesteia ca realitate și în considerarea noțiunii ca semnificativă pentru studiul unui fenomen literar. Se merge pînă la respingerea conceptului, apreciat chiar ca un pseudoconcept.

Una din cauzele ce motivează asemenea poziții nefavorabile o vedem în așteptările față de acest concept. Se dorește de la el altceva decît este ca realitate și ca noțiune ce reflectă această realitate. De aceea este necesar să se delimiteze generația ca realitate literară ce ființează ca atare de conceptul de generație literară, care capătă sensuri diverse în funcție de viziunea și metoda de lucru a cercetătorului, ca și de concepția fiecărui scriitor despre creația literară, de rezonanța ei în public. În fine, nu putem renunța la conceptul de generație literară numai pentru că el nu reușește să răspundă tuturor exigențelor metodologice și de investigare ale istoricului literar. Generația este operațională, dar în anumite contexte riguros delimitate și raportată la alte concepte : epocă, curent literar, școală literară, grupare literară, tradiție și inovație, progres artistic, individualitate artistică, talent, geniu, creație artistică. O istorie, fie ea și a literaturii, întemeiată numai pe generație nu este benefică. Dimpotrivă ea ar simplifica pînă la caricatură realitatea literară mult mai bogată și mai complexă decît o poate exprima generația literară. Firesc s-ar putea pune întrebarea : Atunci la ce bun un asemenea concept ? El este util deoarece exprimă o anumită stare, o anumită *mentalitate* literară nu numai în planul creației, dar și în cel al difuzării și receptării ei ; el ne indică acel plus de noutate adus de un grup de creatori dincolo de diferențele lor psihosociale reuniți într-un interval de vîrstă. În te-

meiul definiției noastre dată generației, generația literară cuprinde creatori de vîrstă apropiată, orientați de aceleași idealuri de reînnoire a limbajului artistic, de abordare tematică într-un mod inedit, marcată de un stil propriu de acțiune în realitatea socială ca și de modalități noi de difuzare și receptare a propriilor creații și a tradiției literare. Rezultă din această descriere că nu limităm generația literară doar la creația propriu-zisă, ci o concepem ca pe un grup psihosocial plasat în realitatea socială, culturală, politică a unei epoci.

O literatură nouă presupune un cititor nou. Generația literară există în toată plenitudinea ei, probabil, atît timp cît literatura membrilor ei nu pătrunde încă la cititorul obișnuit, atît timp cît operele lor sînt receptate mai ales în cadrul generației. Ar fi o autoreceptare, o lectură ce se exercită numai din interiorul grupului creatorilor de aceeași vîrstă. Cînd cititorul trece dincolo de acest grup, generația nu se mai manifestă atît de acut. În consecință, receptarea formelor noi de expresie ale unui grup alcătuit din scriitori de vîrstă aproximativ egală intervine ca un factor în constituirea și ființarea unei generații literare. Prin receptare se pune în lumină nu doar valoarea operei, ci și reacția societății față de creația literară. Orice creator știe că numai prin receptare el poate exista ca atare. El creează pentru a fi receptat de un public cît mai mare. Afirmarea unei noi generații literare este condiționată deci și de modul ei de receptare, de felul în care este judecată și consacrată în plan social prin propria sa creație.

Evoluția unei generații literare este diferită de cea a unei generații sociale. Dacă privim succesiunea generațiilor din perspectiva progresului istoric și social, nu poate fi decît dăunătoare aplicarea mecanică a principiilor ce guvernează progresul în traiectoria unei generații sociale la cea a generațiilor literare. Ajunși aici, vom observa rolul unui element cheie în descrierea unei generații : noutatea. Ca generație, și cea literară reprezintă o noutate față de precedentele pentru că ea este prin însăși apariția ca grup de vîrstă un fapt nou biologic și social. Ea are probleme specifice și aspirații, trebuințe și idealuri proprii tocmai pentru că este altceva decît ce a fost pînă la apariția ei.

Dar, o generație literară este judecată prin opere, prin conținutul și forma de expresie, prin perenitatea creației. Toate acestea sînt determinate în primul rînd de talent, cel ce dă originalitatea și prin el se realizează compararea cu ce au lăsat înaintașii. Fără a scăpa din vedere rolul decisiv pe care-l are individualitatea în literatură, o generație literară se afirmă prin gradul ei de originalitate și prin capacitatea de creație.

O generație literară nu poate fi considerată superioară altei generații, să zicem „noua generație“ din perioada interbelică față de generația „Junimii“. O asemenea ierarhizare nu este posibilă din perspectiva creației literare. Din alt unghi de vedere, cel al difuzării și mai ales al receptării, pe linia evoluției istorice, nu se poate nega întrutotul, ca în situații concrete, să se manifeste superioritatea unei generații literare. Neîndoios nu există o nivelare a celor ce alcătuiesc o generație. Sînt scriitori ce aparțin unei generații capabili să recepteze spiritul nou al generației următoare. După cum, fenomenul există și invers, adică generația nouă refuză să mai asimileze mesajul operei generației ce o precede, adresîndu-se literaturii din epoci mai îndepărtate. Avem aici o dialectică a generațiilor particularizată, nesupusă legilor evoluției generațiilor sociale. Deoarece esențial este talentul, capacitatea de a exprima în formă proprie un mesaj estetic și social.

O problemă mult discutată și disputată este cea a raportului dintre generația literară și individualitatea scriitorului. Prin ce aparține o puternică personalitate unei generații ? Simpla plasare într-un interval de vîrstă este o integrare de la sine într-o generație ? Evident, nu. Aceasta este în afara oricărei îndoieli și nu este nevoie de o demonstrație sofisticată. Afirmam cînd discutam despre raportul dintre personalitate și generație, că orice mare creator nu poate să evite toate influențele epocii care sînt și ale generației sale. Dacă opera este, în primul rînd, consecința talentului său, a capacității sale de a crea un stil, nu-i mai puțin adevărat că este impregnată de un anumit mesaj, de o anumită ideologie care nu este alta decît, parțial dacă nu în totalitate, a generației sale. Scriitorul, și, în general creatorul de artă, are o poziție contradictorie față de generație. O respinge, considerînd-o inadecvată pentru caracterizarea stilului

său, dar nu se poate desprinde complet de generație. Dacă nu prin creație, ca om el aparține totuși unei generații. Dacă nu total, parțial orice creator este solidar cu generația sau cu o parte a ei și reflectă în opera sa, în modul său personal problematica generației sale. Adevărata personalitate este greu încadrabilă într-o generație. Ea depășește prin viziune și originalitate generația, iar opera sa modifică total sau parțial spiritul unei generații.

Referindu-ne la un exemplu, ne putem întreba ce avea comun Eminescu cu Theodor Șerbănescu ? Aceleași probleme ale epocii în care trăia generația lor. Dar unul era fără viziune originală profundă (Șerbănescu), celălalt (Eminescu) a întemeiat limba română literară și a creat o operă ce depășea cu mult epoca și generația sa, o operă perenă pentru toate timpurile. Avem deci o diferență fundamentală între scriitori din aceeași generație din punctul de vedere al operei. Însă, în planul literaturii, diferența este o notă specifică generației literare în sensul că, mai mult decît celelalte generații, stabilește ierarhii valorice, fiind supusă și ea vicisitudinilor fluctuațiilor de gust, conjuncturii și perisabilității unor principii de judecată. În același caz discutat, Maiorescu, criticul cu gustul și exigențele cunoscute, așeza pe Th. Șerbănescu lîngă Eminescu.

Spuneam că în ultimul timp se observă o preocupare din partea unui mare număr de critici literari și scriitori pentru conceptul de generație. Ne oprim asupra cîtorva poziții mai semnificative cu scopul de a da o anumită concretețe ideilor afirmate.

Mai întîi, este de menționat recunoașterea pentru generație a rolului ei în ordonarea spațiului literar. O spune unul dintre analiștii generației poetice, Ion Pop. Pentru el „generația este o convenție necesară în procesul de clarificare, de ordonare a spațiului literar... Generație, promoție, contingent sînt potrivite pentru a indica o anumită secvență a mișcării literare."

Mircea Martin, exegetul care s-a aplecat cel mai mult și competent asupra problemei, introduce un element esențial în descrierea generației : vîrsta interioară, adică durata artistică. Pe drumul deschis de T. Vianu, M. Martin definește generația de creație ca o „generație stabilită în primul rînd după criteriul vîrstei interioare". Generația este în viziunea criticului „un ritual cotidian de tre-

cere spre solitudinea esențială a creației, deci ca o ficțiune necesară". O teză importantă susținută de M. Martin este cea cu privire la limitele conceptului de generație : „Momentul de cezură reprezentat în apariția unei generații nu trebuie absolutizat, căci negația prelungită amînă asimilările necesare". Deși pusă din altă perspectivă (cea a diferențierii unei generații de o altă generație), această idee se întîlnește cu aserțiunea noastră că în analiza literară nu se poate cerceta exclusiv pe baza generației și că esențială rămîne opera.

Pentru Marin Mincu generația este „acea cristalizare a potențelor creatoare de la un moment dat ce dă posibilitatea conturării clare a unor atitudini și a unor tendințe artistice mai generale explicabile istoricește și capabile să constituie un punct de referință axiologic". După exegetul avangardismului românesc, nu negativismul și iconoclastia trebuie să caracterizeze o generație, ci un program creator solid, fără a neglija necesitatea negației creatoare ca element definitoriu pentru o generație în raporturile ei cu generațiile anterioare. Nefiind de acord cu M. Martin cu privire la accentul pus pe vîrsta interioară ca dimensiune esențială a generației (să menționăm că el nu reduce această vîrstă doar la vîrsta debutului sau la fraternizare biologică, ea este dacă am înțeles noi bine, o anumită durată artistică diferită de timpul real în care se afirmă o anumită sensibilitate creatoare), M. Mincu concepe generația de creație ca fiind întemeiată pe idealurile sociale și artistice viabile promovate și dezvoltate de reprezentanții unui grup de vîrstă. Este un punct de vedere mai nuanțat, ce ia în seamă dinamica unei generații, dar și diversitatea ei.

Ideea de generație o întîlnim și la un critic de talia lui Nicolae Manolescu. „Cristalizarea unei conștiințe de generație, spune criticul, este un lucru important. Generațiile, constituindu-se, neîndoielnic, prin jocul unor factori obiectivi, nu devin totuși realități istorice decît atunci cînd apare această conștiință subiectivă a asemănărilor de ideal și de practică artistică." Este introdus în analiză un element esențial și anume conștiința apartenenței la generație.

M. Ungheanu, referindu-se la o serie de expresii folosite în legătură cu generația, sublinia : „ele nu sînt

produsul întîmplării, ci al necesității fiecărei generații de a exprima adevărul său".

Înșiși scriitorii au susținut ideea de generație. Așa, de pildă, Nicolae Breban folosește termenul de generație literară pentru a se delimita de o anumită epocă din istoria recentă a literaturii noastre. „Generația mea literară a trebuit să lupte aprig nu numai să recucerească adevăratele criterii, zona autonomă a esteticului dar și publicul".

Un poet tînăr, Mircea Florin Șandru consideră că succesiunea mai rapidă a generațiilor la noi se datorează și climatului cultural în care formarea personalității tînărului scriitor are loc într-un mod intensiv. „Apartenența la o generație, spune poetul, nu este o simplă fraternizare de ordin administrativ, o simplă solidaritate gregară, ci conștiința valorii și a afinităților creatoare."

Grigore Arbore militează pentru o exactă utilizare a termenului, subliniind că „în afară de vîrstă, în mod ideal o generație literară este unită prin fapte de viață, prin opțiuni culturale, prin atitudini existențiale, prin convergență de opinii".

Dar acestor păreri favorabile li se adaugă altele sceptice sau pur și simplu negative, fără a se recunoaște conceptului de generație vreo valoare.

Un critic tînăr, Dan Culcer, consideră că mai operațional în cercetarea fenomenului literar sînt seriile și grupurile decît generația. Mircea Iorgulescu consideră termenii de generație, promoție, val ca fiind convenționali, care mai mult creează confuzie decît explică realitatea. Este judicioasă precizarea sa : „Mulți dintre scriitorii, criticii, publiciștii care l-au întrebuințat (conceptul de generație — n.n.)... i-au dat un înțeles adesea ofensiv, cîteodată ofensator, față de alte «generații» decît aceea căreia socoteau că aparțin ei înșiși". Și, mai departe, criticul menționează că literatura nu începe și nu sfîrșește cu generația — o altă idee demnă de a fi reținută. Dar, credem noi, tocmai această distorsiune a conceptului ne obligă să-l delimităm cu rigoare și să-l utilizăm în analiza fenomenului literar corelat, așa cum am mai subliniat, cu alte concepte.

Cît privește pe scriitori, aceștia au în genere o poziție oscilantă. Pe de o parte, neagă generația literară ca expresie a unității în planul creației, dar o acceptă ca fapt

cultural. „Generațiile astea, afirmă prozatorul Augustin Buzura, sînt, desigur, o realitate și în lumea literară. În lumea literară, dar *nu și în literatură*... Cred deci că generațiile sînt mai degrabă o realitate spirituală, scriitorii uniți prin același crez artistic."

Ștefan Bănulescu vorbește de generația sa ca despre generația anonimă și înțelege generația „mai mult ca o direcție artistică, școală ; mai toți (...) știu că școlile sînt bune doar pentru maeștri și puțini sînt gata să se numească numai discipoli".

Grigore Georgiu, într-un pătrunzător eseu, remarca : „În interiorul unui moment istoric «lucrează» generații diferite, iar în cadrul unei generații cum este și cea tînără (...) pot fi identificate tendințe, serii, școli, formule și structuri stilistice, direcții pe care le distingem cu aproximație".

Această succintă prezentare a unor poziții față de generație arată că multe dintre ele nefiind elaborate teoretic sînt doar simple aserțiuni inserate în analiza unui fenomen social sau literar, sau sînt opinii afirmate spontan într-o anumită împrejurare. Le-am luat în considerare deoarece ele exprimă o anumită concepție, o anumită atitudine în legătură cu generația.

Se desprind din cele spuse pînă acum cîteva caracteristici esențiale ale generației literare.

1. Generația literară se manifestă ca un moment de discontinuitate, de opoziție și de contestare a tradiției literare, în special a celei recente, ce aparține de obicei generației premergătoare. În anumite condiții, generația literară constituie o ruptură față de generațiile precedente ; aceasta se întîmplă în epoci de dezvoltare accelerată a literaturii. Spre deosebire de avangarda literară, generația nu produce întotdeauna o ruptură integrală, absolută cu tradiția. Aici se impune a lua în seamă distincția lui M. Mincu între avangardă și experimentalism. Orice generație, după părerea noastră, experimentează noi forme de expresie și caută să le difuzeze în publicul larg. Inovațiile, de regulă, în domeniul literar le introduc generațiile noi. Mai mult, o idee nouă are un efect concret numai atunci cînd ea devine ideea unei generații. În acest fel ea se înscrie în tradiția înțeleasă așa cum a definit-o G. Călinescu, adică „acea continuitate firească

între generațiile unei aceleiași nații ieșită din factori ascunși, nedeterminabili".

2. Generația literară se manifestă printr-un nonconformism. Ea vrea să fie în plan literar altceva decît celelalte generații. Să menționăm că în succesiunea generațiilor pot exista generații epigonice. O generație care determină schimbări profunde în domeniul literaturii poate naște fenomenul epigonismului. După cum o mare personalitate, un geniu determină apariția imitatorilor. Perioada posteminesciană a cunoscut un asemenea fenomen. Dar, în general, o nouă generație literară neagă creator moștenirea generației anterioare opunîndu-i un nou limbaj, o nouă tematică și un program estetic propriu.

3. O anumită conștiință subiectivă a participării la un grup de vîrstă orientat de aceleași aspirații și idealuri estetice și sociale, caracterizează generația literară. Ea ființează atît în creația literară cît și, mai ales, în receptarea și difuzarea creațiilor unei generații. De aici nu rezultă o unitate a generației statistic constituită. O generație literară se întemeiază și pe o mare diversitate de concepții, atitudini, viziuni artistice. Ceea ce reunește pe indivizi atît de diferiți într-o generație literară este conștiința abordării într-un anume fel a aceleiași problematici, deci înscrierea în actualitate (dar nu în sensul de cotidian, ci ca mod de a investiga literar realitatea) exprimată direct de reînnoirea limbajului artistic, precum și o anumită similitudine în perceperea ideilor dominante ale epocii.

Fără a se reduce la scriitorii cuprinși în același grup de vîrstă, o generație literară este alcătuită din oameni care în marea lor majoritate sînt de vîrste apropiate. Multe din personalitățile generației junimiste, de pildă, se plasau în același interval de timp (1840—1850) ca ani de naștere. Plasarea într-un interval de vîrstă în anumite condiții cultural-sociale obiective conduce la manifestarea unei generații literare. Anul debutului nu este semnificativ pentru profilul unei generații literare. Mai importante sînt atitudinile, reacțiile comune ale celor născuți într-un anume interval de vîrstă, față de creația literară, mijloacele de expresie, toate exprimate în opere. Am mai adăuga gradul în care membrii aceluiași grup se consideră contemporani unii față de alții, măsura în care

au conştiinţa contemporaneităţii şi a participării la viaţa literară. Acest sentiment şi o asemenea conştiinţă sînt mai puternice în tinereţe. Preocuparea pentru afirmarea în spaţiul literaturii stimulează la tînăr, într-o măsură mai mare decît la generaţiile adulte, sentimentul de apartenenţă la generaţie.

2. TIPOLOGIA GENERAŢIILOR LITERARE

Deşi nu avem o istorie a literaturii române elaborată pe principiul generaţiei literare, există pentru unele perioade studii ce-şi propun abordarea creaţiei literare pornind de la o anumită generaţie literară.

Cea mai stăruitoare tentativă aparţine binecunoscutului istoric literar, Al. Piru. Astfel, el analizează poezia din perioada 1950—1975 prin generaţie, pornind de la împărţirea ei în generaţia vîrstnică, generaţia mijlocie, generaţia tînără. Poeţii sînt grupaţi şi studiaţi după vîrsta lor. Parcurgerea celor două volume, cu tot ineditul criteriului folosit, nu-l convinge pe cititor de utilitatea aplicabilităţii acestuia în spaţiul literar investigat. Nu se pun în lumină legăturile, absolut necesare, între generaţii, nu se reliefează diferenţele dintre ele, într-un cuvînt, analitic nu se desprind elementele de noutate aduse de conceptul de generaţie în descrierea poeziei din perioada amintită. Cu toate acestea, tentativa lui Piru rămîne ca una din cele mai serioase şi fertile pentru investigarea fenomenului literar din perspectiva generaţiei. Interesul său pentru un asemenea mod de analiză este concretizat şi în volumul *Debuturi*, o propunere de configurare a unei hărţi a literaturii, aşa cum apare ea din prezentarea cărţilor de debut, principiul generaţiei fiind implicit.

Refuzînd, aşa cum am văzut, generaţiei caracterul de concept, Mircea Iorgulescu prezintă în cartea *Scriitori tineri contemporani* o generaţie literară în totalitatea ei (poeţi, prozatori, critici, istorici literari). Carte unică în istoria literaturii contemporane, această scriere este un studiu pătrunzător ce cuprinde diagnoze literare, multe din ele confirmate în timp, despre reprezentanţii unei generaţii literare.

Deţinem, caz fericit, şi alte opuri serioase şi competente ce investighează şi prezintă fenomenul literar prin

generație. Este adevărat, acestea vizează cu deosebire poezia. Menționăm : *Generație și creație* de Mircea Martin, *Poezie și generație* de Marin Mincu, *Poezia unei generații* de Ion Pop, *Antologia poeților tineri* de George Alboiu, și, într-un anume sens, am putea integra și cartea lui M. Ungheanu *Interviuri neconvenționale*. Acestea sînt tentative concrete de a așeza generația la temelia unor lucrări despre literatura dintr-o anumită perioadă.

Există și preocupări teoretice de a clasifica generațiile din cultura română. Încă din perioada interbelică întîlnim încercarea de a elabora asemenea tipologii. Și gîndul ne duce la Mircea Vulcănescu. După sociologul român, istoria modernă a României cunoaște o generație a premergătorilor (1821—1848), generația pașoptistă (1848—1880), generația junimistă (1880—1907), generația socială (1907—1918), generația marii uniri și generația tînără („noua generație").

Recent, Al. Piru pornind de la Thibaudet prezintă următoarea tipologie a generațiilor 1. generația de la 1830—1863 caracterizată prin contactul cu școala romantică franceză și engleză ; 2. generația junimistă în perioada 1863—1893, cînd orientarea dominantă este clasică, iar idealul politic se preface în ideal estetic ; 3. generația din anii 1893—1918 caracterizată prin o mare diversificare ; 4. generația din anii 1919—1947. Exponenții ultimei generații se afirmă din 1947 pînă astăzi. De reținut ideea lui Piru că generația din literatura română a ultimilor 30 de ani s-a format și a crescut la lumina marilor modele.

O încercare de clasificare mai analitică a generațiilor o întîlnim la Mioara Apolzan („Problema generațiilor literare din punct de vedere sociologic"), următorii ani fiind momente ce marchează ființarea unei generații : 1790, 1830, 1840, 1860, 1870, 1880, 1900, 1910, 1920, 1930, 1940, 1950, 1965. Nu sînt prea clare criteriile de delimitare a generațiilor. Care este diferența între generația din 1860 și generația din 1870 ? De cine este reprezentată generația din 1965, știut fiind că mare parte din generația Labiș s-a afirmat înainte de 1965 ?

Cu toate că se referă doar la generațiile postbelice, M. Ungheanu propune o clasificare a generațiilor demnă de reținut. În cartea sa deja amintită el consideră că, în această perioadă, există patru generații : 1. generația

Goga, Lovinescu, Arghezi și Sadoveanu, deci a acelor scriitori născuți în jurul anului 1880 ; 2. generația Călinescu, Blaga, Vianu și Camil Petrescu, născută în jurul anului 1900 ; 3. generația războiului, numită generația Marin Preda — Eugen Barbu ; 4. generația Labiș.

În fine, foarte recent Al. Condeescu (în „Dialectica generațiilor") sugerează existența a șapte generații în istoria noastră modernă. Criteriul de delimitare nu este stilul, temele sau conștiința de grup, ci existența unei anumite „forma mens", care ar însuma răspunsurile date realului de către conștiințele culturale. Aceste generații sînt raportate la : 1. în 1800—1830 — descoperirea de sine ; 2. în 1830—1860 — descoperirea Occidentului și specificului național, 3. în 1860—1890 — conștiința de sine și a întemeierii, 4. în 1890—1920 — după amurgul titanilor, 5. în 1920—1945 — exploatarea dimensiunilor, 6. în 1945—1960 — părăsirea specificului artistic, 7. în 1960—1980, redescoperirea literaturii. Foarte incitantă această clasificare ! Totuși nu putem trece peste unele din elementele definitorii ale generațiilor puse în discuție. Astfel, descoperirea de sine, luată din perspectiva conștiinței naționale este mult mai timpurie. Mai corect credem că ar fi pentru perioada 1800—1830 să se numească generația prefigurării necesității de schimbare socială și culturală. Apoi, în perioada 1830—1860 prin descoperirea specificului național nu s-a ajuns la conștiința de sine ? Ce este pașoptismul dacă nu luăm în considerare această luptă tenace pentru formarea conștiinței de sine ? De ce doar generația din anii 1860—1890 este dominată de această idee ? De fapt, pentru această perioadă, esențială este conștiința critică, preocuparea pentru temeinicia culturii și punerea în valoare a dimensiunilor intrinseci ale literaturii. Dacă rămînem doar în domeniul literaturii, clasificarea propusă răspunde mai bine decît altele unor rigori de metodă. Dar autorul lasă să se înțeleagă că ea este valabilă pentru istoria culturală modernă din țara noastră.

Toate clasificările înfățișate pînă acum evită, din dorința de a elabora o tipologie cît mai generală, să ia în discuție un ansamblu de criterii care să reflecte mai exact ritmul accelerat de dezvoltare socială și evenimentele cruciale din istoria noastră modernă. Schimbările sociale și culturale sînt atît de rapide încît putem afirma că încă

de la jumătatea secolului trecut o generaţie a cunoscut mai multe ritmuri de schimbare. Un exemplu, din atîtea altele, este elocvent : generaţia revoluţionară de la 1848 a făcut Unirea din 1859, mare parte din ea a cunoscut şi momentul războiului de independenţă şi a contribuit la înfăptuirea obiectivelor fundamentale legate de acest eveniment.

În clasificarea generaţiilor literare nu putem eluda diferenţa între generaţie şi curent literar. O analiză a curentelor noastre culturale evidenţiază că, cel puţin la originea lor, aparţin unui grup de literaţi apropiaţi ca vîrstă, de regulă tineri. Paşoptismul, junimismul, socialiştii, sămănătorismul, poporanismul, avangardismul (în prima sa perioadă) ş.a. sînt şi grupări alcătuite din personalităţi plasate într-un interval de vîrstă. Este limpede, nu confundăm generaţiile cu aceste curente sau grupări. Subliniem doar că cea mai mare parte din curentele şi tendinţele dominante din literatura română sînt iniţiate de scriitori tineri, care pe baza unui program estetic impun noi forme de expresie, o nouă abordare a problematicii sociale şi estetice, un nou mod de receptare a realităţii.

Fără îndoială, un curent literar poate aparţine unor generaţii succesive. Apare în acest context un fenomen interesant. În perioada de debut a unui curent literar, acesta se identifică cu o generaţie. Pe măsura evoluţiei curentului respectiv şi datorită integrării în cadrele sale a cît mai multor reprezentanţi din toate vîrstele, cele două realităţi se delimitează. Dacă luăm ca exemplu „Junimea“, vom remarca constituirea ei de către un grup de tineri intelectuali interesaţi în a da un curs nou dezvoltării culturii române după realizarea unirii principatelor, în condiţiile afirmării burgheziei în cadrul naţional român. Ei alcătuiau o generaţie ce a impulsionat curentul junimist. Pe măsura lărgirii grupării junimiste şi generaţia s-a schimbat pînă atît încît a dispărut ca generaţie iniţială.

În consens cu tezele lui Adrian Marino despre curentul literar, susţinem că generaţilie literare la noi s-au afirmat şi au apărut în condiţiile proliferării curentelor literare. Fără existenţa unor condiţii obiective favorabile, menţionează cunoscutul teoretician român, acţiunea inovatoare a unei individualităţi rămîne sterilă. Dar tot

atît de adevărat este că fără inițiativele unui grup literar curentul literar nu poate ființa. Pe firul acestei demonstrații, noi apreciem că grupul literar a căpătat în istoria noastră literară, de cele mai multe ori, caracterul unei generații. Apoi, datorită ritmului mai accelerat de dezvoltare socială și culturală procesul de întrepătrundere a generațiilor literare este mult mai evident în cultura română. Niciodată o generație nu ocupă singură o perioadă literară și nici nu poate domina o epocă istorică.

Pornind de la o altă teză a lui Marino și anume „coexistența imanentă a tuturor viziunilor artistice prin permanența și universalitatea tipurilor și categoriilor de creație literară" și de suprapunere a lor (de pildă, secolul al XIX-lea, după același autor, este dominat de o adevărată suprapunere clasico-romantică) avansăm ipoteza coexistenței și susținerii generațiilor literare. În pofida deosebirilor, polemicilor literare generațiile literare la noi s-au susținut reciproc. Atît de presante și vitale erau și sînt problemele dezvoltării și afirmării noastre ca entitate de sine stătătoare încît, dincolo de diferențele inevitabile, generațiile literare s-au susținut, s-au interferat și s-au concentrat pe scopuri comune în plan spiritual și social. Nu este oare semnificativă în acest sens raportarea fie ea și prin negare, a fiecărei generații la tradiție ?

Rămînînd în cadrul problematicii clasificării generațiilor, considerăm necesară luarea în considerare, cel puțin pentru momentul lor de constituire, a curentelor literare, ele fiind inițial generaționiste. Rezultă că există o generație romantică, junimistă, sămănătoristă, poporanistă, avangardistă, tradiționalistă etc. Neîndoios că și acest criteriu este contestabil. Oricine poate invoca limitele lui. Combinat însă cu acea forma mens de care vorbea Al. Condeescu, această clasificare evidențiază mai bine evoluția literaturii române moderne. Dar, precizăm din nou, generația este doar un concept auxiliar în investigarea fenomenului literar, ea fiind utilă mai ales în descrierea unui curent sau a unei școli literare și mai puțin în explicarea cauzală a unor procese și fapte literare. Esențială rămîne originalitatea creației literare, a operei unui scriitor. Generația este un instrument de investigație și constituie o realitate de studiat mai cu seamă într-o istorie culturală a literaturii.

3. GENERAȚIA LABIȘ SAU GENERAȚIA LUPTEI CU INERȚIA

Una din cele mai viu disputate generații în presa literară este generația ce poartă numele unui poet foarte tînăr, poetul care a marcat prin opera sa momentul reintegrării literaturii noastre în marea tradiție literară, în adevăratele ei dimensiuni estetice. Afirmată în anii '60, această generație a contribuit decisiv la dezvoltarea literaturii române și la punerea în adevărata valoare a clasicilor literaturii noastre, la impunerea în conștiința publică a marilor nume ale literaturii interbelice.

Asupra acestei generații există deja opinii exprimate, există studii și cărți revelatoare pentru impactul produs de ea asupra spiritului public din ultimele două decenii. Nu cred că există în literatura română o altă generație care să se fi bucurat de o atenție atît de puternică din partea criticii și a publicului cititor. Reprezentanții ei au devenit nume inconfundabile în cultura noastră. De altfel, E. Papu caracteriza generația Labiș ca fiind „dintre toate noile generații drept cea mai plenar realizată. Șansa lor, în afara talentului, a stat într-un «fenomen de supracompensație», cum îi spune Adler. Adică ei nu au avut maeștri, cărți, ci pur și simplu au izbucnit".

Prin ce se detașează această generație ? Toți membrii ei poartă amintirile copilăriei petrecută în lumea fantastă, dar aberantă și inumană a unui război ce a lăsat urme adînci și dramatice în conștiința noastră, cu consecințe de neimaginat, cel puțin în plan spiritual și cultural. Educată în primii ani de școală după modele profund naționale și temeinice și apoi într-un cadru instituțional în mare parte inadecvat tradițiilor noastre culturale și de învățămînt, această generație a simțit acut nevoia implicării directe în schimbarea socială, obligată să cunoască prin modalități inadecvate o parte a marii noastre culturi inaccesibilă atunci pentru marele public. Generația Labiș s-a născut ca o reacție normală la discontinuitatea culturală (din perspectivă istorică poate și ea firească) și ca un factor necesar de a reînnoda firele tradiției autenticei culturi naționale. Ea este, așa cum s-a spus, „oglinda cea mai fidelă a revoluției culturale" (A. Silvestri). Ea a apărut pe terenul acelei tradiții

create de obsedantul deceniu, fiind alcătuită din tineri. Se produce, așa cum bine remarca M. Iorgulescu, o masivă intrare în literatura anilor deceniului șapte a scriitorilor tineri. Aceștia sînt cei ce deschid drum unei noi ere în literatura contemporană. Aflați sub steaua artistică labișiană, ei vin cu noi modalități de expresie (menționăm doar impactul extraordinar produs de poezia lui Nichita Stănescu, el însuși spiritul tutelar al unor întregi promoții tinere de poeți), cu un registru tematic vast, cu disponibilitatea pentru experimentul literar. Mai mult sau mai puțin vizibil, acestea le regăsim deja în poezia lui Labiș, „Dacă socotim demersul poetic labișian, scrie C. Ivănescu, drept o încercare de recuperare fragmentară și inegală, a întregii istorii a poeziei românești, de la oralitatea folclorică la avangardism, nu este exagerat să numim «generația Labiș» valurile succesive de poeți afirmați de-a lungul unui sfert de veac.“ Însuși Labiș a exprimat această nevoie de primenire, de valoare autentică în creație. Versurile sale „Clopote grave sunară trezirea / Generației noastre / Tragem cugetarea afară din teacă“ (în poezia *„Vîrsta de bronz“*) sînt prevestitoare pentru noile mutații ce vor veni în cultura română.

Epoca dogmatică a fost apreciată ca un „pustiu literar“ (Al. Ivasiuc) sau un hiatus literar, formulă ce exprimă delimitarea clară a noii generații de precedentele. Realismul socialist, schematismul, dogmatismul, idilismul, simplismul, substituirea literaturii socialului, accentuarea caracterului ei propagandistic și ideologic, toate acestea au afectat puternic mișcarea literară a așa-zisului obsedant deceniu.

În aceeași perioadă însă, există o structură spirituală, deși nu dominantă, dar marcată de prezența unor mari personalități care reprezentau un reper, un model de urmat. Contactul nemijlocit cu ei al unora dintre tinerii scriitori (nu numai cu opera, dar și cu ființa lor), dădea o altă dimensiune viziunii despre creație.

Ne întrebăm, oare prezența lui Sadoveanu în chiar instituțiile culturale frecventate de viitorii scriitori, a lui Călinescu, a lui Philippide nu a constituit un stimulent de regenerare culturală ? Nu cunosc vreo mărturie care să susțină că în raporturile cu marii scriitori numiți să se fi transmis alte valori și alte criterii decît cele adec-

vate unei autentice creații. Apoi, dacă ne referim la marii nedreptățiți ai epocii (Blaga și Arghezi, de pildă, numele cele mai notorii), aceștia existau, erau ascultați, se putea dialoga cu ei, într-un cuvînt, se învăța de la ei ce este literatura, ce este cultura. Fără îndoială, aceste contacte erau informale. Lipsea contactul principal, cel cu opera lor, singurul cu adevărat profitabil în planul creației artistice, într-un cadru adecvat, sistematic și de durată. Școala și, în general, sistemul educativ transmitea o anumită imagine despre literatura română, evident trunchiată, falsificată, iar tînărul scriitor cunoștea, atunci cînd era posibil, o imagine mult mai apropiată de adevăr de la aceste mari personalități sau din alte surse informale.

Dar însăși producția culturală a acelui timp, dominată de veleitarism, amatorism, schematism, precară artisticește, trezea reacția aproape spontan pentru respingerea ei și aspirația întronării unui spirit literar autentic. Se pune o problemă de mare interes pentru sociologia și istoria literară : noul tip de sistem social cerea în mod necesar o nouă cultură. Era posibilă apariția generației Labiș în anii imediat revoluției populare ? Nu invocăm argumentul absolvirii epocii de deformările ei, însă nu putem eluda că fiecare epocă este direcționată de un spirit al ei, care, repetăm, nu este o fatalitate, dar influențează decisiv.

Studiul lui Ion Cristoiu, *Propuneri pentru o istorie a literaturii române contemporane*, publicat în revistele „Amfiteatru“ și „Suplimentul cultural artistic al Scînteii tineretului“, aduce argumente convingătoare pentru starea literaturii în anii 1947—1955. După cum, o serie de mărturii ale unor protagoniști ai epocii (mă refer la scriitori) exprimă, uneori dureros, alteori cu intenția vădită de disculpare sau pur și simplu de a apărea ca victime ale istoriei, contradicțiile, dificultățile determinate, multe dintre ele, și de factori subiectivi.

Toate acestea ca și activitatea literară în sine au reprezentat puncte de reper pentru noua generație literară. Este de amintit în acest context că o parte dintre adepții realismului socialist încercau ei înșiși o depășire a acestor tare și căutau o cale de a ajunge la criterii estetice de analiză a literaturii. Apoi, exista o dinamică a vieții literare, e drept mai mult subterană. Se con-

fruntaŭ opinii, poziţii teoretice, existau presiuni, am putea spune chiar grupuri de presiune interesate în a impune creaţia autentică. Chiar încercările şi preocuparea pentru integrarea marilor personalităţi literare în viaţa literară şi publică constituiau un mijloc de a pune în lumină adevăratele resorturi ale creaţiei artistice. În unele reviste, un grăitor exemplu îl reprezintă revista „Steaua", îşi făceau loc dezbateri estetice ce depăşeau viziunea îngustă şi precară a realismului socialist, creaţii autentice, multe dintre ele aparţinînd generaţiei tinere. În fine, nu putem să nu menţionăm apariţia chiar în acest „pustiu literar" a unor opere de certă valoare artistică. Ne gîndim în primul rînd la *Moromeţii* lui Marin Preda, capodopera perioadei postbelice, apoi la *Desculţ* de Zaharia Stancu, la *Groapa* de Eugen Barbu, cărţi care au înrîurit noua generaţie, i-au arătat alte moduri de creaţie, alte concepţii artistice.

Dar epoca „obsedantului deceniu" cum l-a numit Preda este mult mai complexă şi cu obiectivitate trebuie judecate evenimentele acelui timp, pe baza faptelor concrete şi nu pe scheme prestabilite. Pentru că, altfel, ajungem la aceeaşi deformare a adevărului atît de frecventă în acea perioadă. Şi, tocmai pentru a respecta adevărul, nu se poate minimaliza rolul acelei perioade în propulsarea generaţiei '60, generaţie desprinsă din mişcarea literară a timpului şi, într-un anume fel, susţinută, este adevărat, în focul unor aspre dispute, în încleştări ideologice dure. Experienţa realizată în anii imediat de după revoluţia populară, în plan literar şi estetic, era prea directă, prea brutală şi dramatică, însoţită de efecte negative palpabile, încît nevoia unei schimbări radicale în cultură se impunea de la sine. Noua generaţie lipsită de experienţa vieţii sociale dogmatice dar nu ferită de influenţele ei, avînd aspiraţia de schimbare mai mare, ca de altfel orice generaţie tînără, cu trebuinţe spirituale noi a reuşit să se impună în viaţa literară, cu o viziune nouă, cu un mod inedit de abordare a realităţii, cu un interes puternic pentru adevărata tradiţie literară românească şi pentru reînnodarea firelor acestei tradiţii, înscrierea ei în continuarea marii creaţii literare româneşti, inclusiv a celei aparţinînd scriitorilor importanţi ai epocii. Poetul Adrian Păunescu a exprimat această legătură între generaţia sa şi generaţia precedentă : „Ge-

nerația lui Zaharia Stancu s-a împuținat / Generația lui Dimitrie Stelaru s-a înjumătățit / Generația lui Marin Preda are capul tăiat / Generația lui Fănuș are un Nichita cu obrazul albit / Ioane Alexandru, genialule băiat, / S-o luăm prudent pe această muchie de cuțit" *(Cățărătorii)*.

Generația Labiș se detașează de generația precedentă nu numai prin inovațiile de limbaj artistic sau prin valorificarea unor moduri de expresie din literatura noastră dar — și acest aspect mi se pare deosebit de important — a lărgit considerabil, în unele domenii în totalitatea ei, tematica abordată. Această generație nu a mai cunoscut obsesia subiectelor tabu, nu a mai fost constrînsă să se limiteze la subiecte false, minore, nu a mai fost obligată la investigația literară schematică. Socialul este puternic prezent în cele mai importante creații. Marile interogații, mai ales în proză, vizează socialul în primul rînd. Problematica umană este înfățișată în toată complexitatea. Un studiu interesant asupra prozei generației '60 *Structură și mit în proza contemporană* de Petru Mihai Gorcea demonstrează ideea că, tematic, trăsătura dominantă a viziunii generației Labiș „stă în materialitatea perceperii centrată nu pe adevărul despre om, ci pe un adevăr relativ, un adevăr limitat și amestecat cu doza de eroare, un adevăr parțial, adevărul unei generații, multiplu condiționată de momentul istoric social și cultural". De aceea, proza din această perioadă abordează, după autorul citat, raportul dintre natural și social în structura existențială a omului.

Puternic marcată de condițiile sociale și culturale din epoca postbelică, formîndu-se în circumstanțele încercării de reconstrucție a unei noi spiritualități, și în raporturi cu reprezentanți de seamă ai generației mature afirmată în perioada interbelică, generația Labiș constituie prin creație și atitudine una din cele mai remarcabile generații din istoria culturii române.

4. GENERAȚIA '80

Schimbările sociale și culturale accelerate cunoscute de societatea românească în perioada postbelică se regăsesc și în configurația noii generații literare. Neaccep-

tată încă de o parte a criticii literare, această generație se conturează prin creațiile proprii cît și prin pozițiile teoretice exprimate în legătură cu fenomenul literar și social. Denumită generația cîștigată (R. Săplăcan), generația neîntreruptă (V. Tașcu) acest grup de tineri literați, mai ales poeții și criticii, percep diferența de celelalte generații prin o structură spirituală proprie, cenacluri : Confluențe, Cenaclul de luna, Luceafărul (etc) reviste („Echinox") contribuind din plin la lansarea ei ca o promoție literară. Mulți au deja cărți și acestea exprimă o anumită stare de spirit necunoscută la generația Labiș, să zicem. Mărturie stau și volumele colective ale unui grup de tineri scriitori : cele două cărți de poezie : *Cinci, Aer și diamant* editate în regie proprie (iată încă un element de diferențiere !) și volumul de proză scurtă *Desant' 83.*

Comparată cu generația Labiș noua generație literară a beneficiat de toate deschiderile generației precedente în plan educativ și al receptării culturale. Ea nu a cunoscut piedici în cunoașterea tuturor operelor mari ale culturii române și universale. La aceasta să adăugăm un fapt esențial : s-a format într-un mediu predominant urban și industrial — și a cunoscut, — mai mult indirect efectele migrării puternice a ruralilor în oraș.

Tematic noua generație pe cale de a se afirma nu are ce aduce nou în sens tradițional, deoarece generația Labiș a abordat toate dimensiunile socialului. Iată de ce tinerii scriitori manifestă interes pentru individ, pentru problemele lui aparent mărunte și nesemnificative. Tema literaturii lor este însăși literatura, este cultura. Instruită la un nivel foarte ridicat această generație se particularizează, așa cum a subliniat poetul Ștefan Augustin Doinaș, prin o solidă cultură poetică și, în general, prin cultură literară și estetică.

Ea dispune de o nouă sensibilitate și manifestă un interes puternic pentru schimbările produse în viața contemporană. R. Săplăcan în încercarea de a da o descriere acestei generații sublinia printre alte note dominante : vigoarea perceptivă și vizionară, refuzul excesului estetizant, întemeierea limbajului pe oralitate, gustul pentru calambur și paradox, protest antirăzboinic. Dar, nu credem, așa cum spune tînărul critic, că marea descoperire a noii generații o reprezintă avangarda. Aceasta

ar însemna reducerea ei, în cele din urmă, la epigonism. Ea însăși poate reprezenta un fenomen de avangardă în măsura în care își propune revoluționarea limbajului artistic. Există o tendință firească, de altfel, de împrospătare a sensibilității lirice, de a pune în discuție forme artistice consacrate. De aici, refuzul expresiei sofisticate, orientarea către cotidian, interesul pentru actualitatea imediată, tendința de a fi ironici, de a fi sarcastici, de a parodia, tendință ce poate exaspera spiritele clasice sau pe cele conservatoare.

Sînt multe experiențe efemere, lipsite de consistență ; unele dintre ele poartă marca gratuității, a simplului joc verbal lipsit de orice valență artistică. Și acestea le întîlnim la o parte a noii generații literare. Rămîne ca evoluția ei ulterioară să confirme ideea de generație nouă prin opere durabile, prin atitudini estetice și prin capacitate de receptare profundă a sensurilor adînci ale existenței umane și sociale, într-un cuvînt creația lor să devină tradiție. Pentru că, așa cum spunea unul din reprezentanții de seamă ai generației Labiș, „a fi din ultima generație înseamnă mult timp dreptul de a răscoli tradițiile, pentru ca apoi brusc să însemne datoria de a deveni tu însuți o tradiție" (Ana Blandiana).

*
* *

Firește, problematica generației literare este mult mai complexă decît cum apare din analiza succintă întreprinsă. Se desprinde însă cu claritate cerința investigării cu rigoare și fără prejudecăți a realității care este generația literară. Importantă în descrierea și afirmarea ei nu este măsurarea cu exactitate farmaceutică a influențelor exercitate de un grup generațional asupra membrilor săi. Esențială este căutarea acelor dimensiuni comune ale creatorilor situați într-un interval de timp din evoluția istoriei literare. Oricît de greu ne vine să acceptăm impactul epocii asupra individualității creatorului de artă și literatură nu putem ignora rolul condițiilor sociale, culturale, spirituale dintr-o perioadă istorică în afirmarea unei problematici comune, a unui mod asemănător de a reacționa și de a se manifesta. O delimitare de generațiile precedente este absolut necesară,

cu deosebire în creația artistică și literară unde stilul este decisiv. Cum spuneam, generația literară poate fi un instrument de cercetare în istoria literară în relație cu alte categorii. Nefolosirea și repudierea lui nu contribuie nici la clarificarea multiplelor aspecte referitoare la raportul dintre grupurile literare și o anumită epocă nici la descifrarea sensurilor reale ale acțiunii și afirmării grupurilor de scriitori apăruți într-o anumită perioadă. „Rara utilizare a conceptului de generație în istoria noastră literară, rezultat al unui tabu și al unei inerții, a făcut ca discutarea spiritului generațiilor predecesoare să nu fie definită decît întîmplător și fără consecințe. O istorie literară divizată pe generații este însă necesară și salutară pentru clarificarea perspectivei“, subliniază cu justețe M. Ungheanu (1982).

O analiză a generațiilor nu poate fi decît benefică pentru istoricul și exegezul literaturii române ca și pentru cititorul preocupat de cunoașterea spiritualității naționale în toată complexitatea ei.

În loc de încheiere :

SÎNTEM GENERAȚIILE SFÎRȘITULUI DE MILENIU

Ce va reprezenta anul 2000 ? Evident, el este un an ca oricare altul. Modul de raportare, trăirile și sentimentele, atenția mai încordată, speranțele (și cîte nu sînt ?), idealurile, aspirațiile, așteptările (și de ce nu ?) optimismul și îndoielile noastre dau o proiecție cu totul deosebită anului care încheie încă o perioadă de 1000 de ani din istoria omenirii, din succesiunea generațiilor.

Cum va arăta anul 2000 ? Nu va fi altfel decît îl pregătim acum, nu va reprezenta altceva decît munca concretă a tuturor generațiilor și, firește, o continuare și o depășire a ceea ce au făcut predecesorii. Experiențele trăite de atîtea generații, unele dramatice și tragice, pline însă de învățăminte pentru a nu le mai repeta inutil împotriva omului indiferent din ce grupă de vîrstă sau în ce punct al planetei viețuiește, vor constitui fundamentul noilor experiențe, sperăm numai benefice tuturor oamenilor într-un climat autentic de pace, înțelegere și respect reciproc spre care aspirăm acum cu atîta ardoare și nădejde.

Sînt premise importante în realitatea actuală ce determină încrederea în mai bine, mai frumos, mai uman pentru anul 2000. De bună seamă, istoria are enigmele ei, cu deosebire în ce privește viitorul. Dar credința în capacitatea omului de schimbare, de transformare în primul rînd a propriei sale naturi, ca și a mediului său de existență, este un factor hotărîtor al certitudinii progresului uman și social. O mărturie incompletă, este adevărat, a încrederii în viitor o constituie profilul cultu-

ral al generației tinere a anilor '80 schițat în lucrarea noastră.

Cititorul a sesizat credem interesele și opțiunile pentru cultură ale tinerilor de toate categoriile, pasiunea pentru cultură, pentru cunoaștere, un larg orizont de cultură. Comparîndu-l cu comportamentul cultural și social al tinerilor din alte zone ale lumii, se desprinde imaginea unui tineret dinamic, dornic de instruire, de obținerea unor mari performanțe, preocupat de tot ce este valoarea culturală, cu o mare deschidere către cultura și civilizația universală.

Tineretul se înscrie în succesiunea firească a generațiilor, detașîndu-se printr-un mod original de raportare la realitate. El este o puternică forță a progresului și schimbării. Este generația îndreptată spre viitor, ea conturîndu-se ca generația activă, implicată nemijlocit în făurirea istoriei, împreună cu toate celelalte generații din perioada sfîrșitului de mileniu. Continuator al tradițiilor istorice ale poporului român, ale clasei muncitoare și ale partidului comunist, tineretul se instituie într-un important factor de înnoire și purtător al progresului social. El exprimă fără echivoc trăsăturile unei generații ca de altfel și celelalte grupuri de vîrstă.

Generația este o realitate prezentă în structurile sociale, culturale și psihosociale, ea se manifestă ca atare cu deosebire în relație cu alte grupuri sociale : clasele, familia, categoriile ocupaționale. Generațiile dintr-o anumită epocă istorică alcătuiesc o unitate întemeiată pe diversitatea și divergența dintre ele. Unitatea de generație este determinată de grupurile de vîrstă, de reunirea indivizilor în anumite structuri socio-organizaționale și ocupaționale. Viața socială este durată și continuitate, iar generațiile aparțin cursului neîntrerupt al istoriei. Generațiile nu încep și nu sfîrșesc într-un punct precis. Ele coexistă în intervale scurte de timp, se succed, cooperează și se diferențiază unele de altele prin viziune proprie, sensibilitate și comportament specifice, semnificația acordată ideilor, valorilor și fondului cultural moștenit.

Divergențele între generații constituie un factor al progresului social atunci cînd ele se manifestă pe dimen-

siunile reale și necesare ale transformărilor sociale și spirituale.

Generațiile sînt momentele necesare cerute de dialectica evoluției sociale și sînt expresia determinismului istoric.

Continuitatea generațiilor se regăsește cu deosebire în cultură, în munca pentru producerea valorilor materiale și spirituale. Orice nouă generație se implică în dezvoltarea socială, în evoluția culturii nu în mod pasiv, nu ca o simplă grupare de reproducere culturală, ci ca un factor de creație activă, dinamică și orientată către viitor.

Marcarea în 1985 a Anului Internațional al Tineretului (AIT) prilejuiește exprimarea nevoilor și aspirațiilor tinerilor. Încununare a suitei de inițiative a țării noastre adoptate de ONU și alte instituții internaționale, AIT corespunde cerințelor stringente cu privire la rolul și contribuția tinerei generații în viața națională și pe plan mondial. În concepția românească tineretului i se recunoaște calitatea de forță socială preocupată de realizarea unor transformări înnoitoare în societate, de asigurarea cadrului optim pentru participare efectivă la dezvoltarea națională. AIT nu este conceput doar ca un an despre tineret ci, în primul rînd, un an pentru tineret, adică să determine în toate țările elaborarea unor politici și programe în domeniul formării și afirmării tinerei generații, sporirea contribuției tinerilor la progresul social, la dezbaterea și soluționarea problemelor fundamentale ale lumii actuale : încetarea cursei înarmărilor și înfăptuirea dezarmării, promovarea și consolidarea păcii.

În România acțiunile și inițiativele cu privire la marcarea AIT vizează obiective legate, în primul rînd, de participarea tineretului la procesul de dezvoltare economico-socială, tinerii fiind o prezență activă, dinamică în toate sectoarele de activitate, în toate organismele de conducere colectivă ale societății.

În perioada premergătoare AIT, precum și în anul marcării acestui eveniment țara noastră a organizat numeroase acțiuni internaționale menite a pune în lumină teze, idei și noi inițiative care să conducă la măsuri concrete și eficiente de ameliorare radicală a condiției tineretului, de implicare a sa în evoluția cursului fenomenelor și evenimentelor contemporane.

Trăind într-o lume marcată de profunde schimbări, unele deosebit de contradictorii, tineretul este interesat în participarea nemijlocită la construirea unei societăţi mai umane, mai echitabile. El este conştient că numai într-un climat de pace, destindere şi încredere poate contribui la dezvoltarea culturii şi civilizaţiei. Deviza AIT „Participare, Dezvoltare, Pace" ilustrează condiţiile fundamentale ale afirmării tineretului de astăzi şi din viitor. Sînt obiective clare pentru toate generaţiile iar realizarea lor este posibilă numai prin cooperarea tuturor generaţiilor. O misiune nobilă pentru noi, generaţiile acestui sfîrşit de mileniu şi, în acelaşi timp, un mesaj peren pentru toate generaţiile viitoare. Îndeplinirea integrală a acestei misiuni ar face din anul 2000 un an cu adevărat epocal. Iar noi, generaţiile perioadei de trecere de la un mileniu la altul, am deveni cu adevărat istorice şi nu doar simpli figuranţi la trecerea dintre două milenii.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

— PETRE ANDREI, *Sociologie generală*, București, Editura Academiei, 1970.

— MIOARA APOLZAN, *Problema generațiilor literare din punct de vedere sociologic*, în „Revista de istorie și teorie literară" nr. 2, 1974.

— D. ARNOLD (editor), *The sociology of subcultures*, The Glendessary, Berkeley, 1970.

— GEORGE BASILIADE, *Socializare, integrare socială și conportament deviant*, în : Integrarea socio-profesională a tineretului, f. e., CCPT, 1976.

— DUMITRU BAZAC, *Preocupări de lectură ale adolescenților*, raport de cercetare, f. e., CCPT, 1981.

— DUMITRU BAZAC, *Idealul de viață al adolescentului*, București, Editura politică, 1983.

— DUMITRU BAZAC, FRED MAHLER, *Profesia mea*, raport *de cercetare*, f. e., CCPT, 1978.

— B. BUCHOFER, J. FRIEDERICHS, H. *Lüdtke, Vîrsta, dinamica generațiilor și diferențierea socială*, în Kölner Zeitschrift fur Soziologie und Sozialpsychology, iunie 1970.

— OVIDIU BĂDINA, DUMITRU DUMITRU, OCTAVIAN NEAMȚU (coordonatori), *Tineretul rural '68*, București, Editura Academiei, 1970.

— OVIDIU BĂDINA, CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, (coordonatori), *Tineretul și mass-media*, f. e., CCPT, 1971.

— AL. I. BEJAN, *Ipoteze şi variante privind evoluţia numerică a populaţiei tinere din România pînă în anul 2000*, raport de cercetare, f.e., CCPT, 1980.

— V. BENGTSON, M. FURLONG, R. LAUFER, *Time, Aging and the Continuity of Social Structure*, în Journal of Social Issues, nr. 2, 1974.

— D. BELL, *The cultural contradictions of capitalism*, Basic Books, Inc. Publishers, New York, 1978.

— P. BERGER, TH. LUCKMANN, *The social construction of reality*, Anchor Books, 1967.

— ION BIBERI, *Argonauţii viitorului*, Bucureşti, Editura Albatros, 1971.

— LOTHAR BISKY, *Zur Kulturvollen Freizeit-gestaltung* der *Jugend*, în Einheit nr. 30, Berlin, 1975.

— LUCIAN BLAGA, *Trilogia culturii*, Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1969.

— K. BLAUKOPF, D. MARK, (editori). *The cultural behaviour of youth*, Viena, Universal Edition, 1976.

— K. BLAUKOPF, *New patterns of musical behaviour of the young generation in industrial society*, în „New patterns of musical behaviour“ (Irmgard Bontinck, editor) Viena, Universal Edition, 1974.

— M. BRAKE, *The sociology of youth culture and youth subculture*, London, Routledge and Kegan Paul, 1980.

— R. BRAUNGART, *The sociology of generations and student politics*, în „Journal of Social Issues“ nr. 2, 1974.

— DOINA BURUIANĂ, *Atitudinea nouă faţă de muncă*, în *Tineretului — puternică forţă socială*, Caiet documentar, nr. 1, CCPT, 1980.

— DOINA BURUIANĂ, *Cultură generală la tinerii muncitori absolvenţi de liceu*, raport de cercetare, CCPT, 1981.

— PAUL CARAVIA, *Dihotomiile culturii contemporane şi construcţia socialistă a culturii*, în *Coordonate valorice ale civilizaţiei socialiste*. Editura Academiei, Bucureşti, 1976.

— GEORGE CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

— J. CLARKE, S. HALL, T. JEFFERSON, B. ROBERTS, *Subcultures, Cultures and Class : A theoretichal overview*, în Resistance through rituals, Holmes & Meier Publishers Inc., 1976.

— ELENA COBIANU, *Noi semnificații morale ale relațiilor interumane în comunitatea cooperatistă*, în *Civilizația socialistă*. Dimensiuni și confruntări contemporane, București, Editura Academiei, 1979.

— J. COLEMAN, *The Adolescent Society. The Social Life of the Teenager and Its Impact on Education*, New York, Glencoe, Free Press, 1961.

— AL. CONDEESCU, *Dialectica generațiilor*, în „Luceafărul", 31 decembrie 1983.

— N. N. CONSTANTINESCU, *Teoria valorii muncă în lumea contemporană*, București, Editura politică, 1984.

— PETRE DATCULESCU, *Unele considerații sociologice și psihologice despre «subcultură»*, în „Buletin informativ", f. e., CCPT, 1968.

— PETRE DATCULESCU, *Psihologia identificării și proiecției în relația dintre tînăr și comunicația de masă*, în *Tineretul și mass-media*, ed. cit.

— K. DAVIS, *The Sociology of parent-youth conflict*, în *Adolescence*, London, 1968.

— CORNELIA DIMITRIU, *Constelația familială și deformările ei*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973.

— ION DUMITRESCU, NICOLAE ANDREI, *În dialog adolescenții și adulții*, București, Editura Albatros, 1978.

— S. N. EISENSTADT, *From Generation to Generation*, New York, Basic Books, 1956.

— MIRCEA ELIADE, *Itinerariu spiritual*, în „Cuvîntul", sept.-noiembrie 1927.

— R. ESCARPIT, *Literar și social*, București, Editura Univers, 1974.

— E. H. ERIKSON, (editor), *Youth. Change and Challenge*, New York, Basic Books, 1963.

— DINU GRAMA, *Preferința interpersonală*, București, Editura științifică, 1974.

— DUMITRU GHIȘE, *Dimensiuni umane*, Editura Eminescu, București, 1979.

— A GRAMSCI, *Intelectualii, literatura și viața națională*, București, Ed. Univers, 1983.

— ION HOLBAN, *Orientarea profesională*, Iași, Editura Junimea, 1973.

— TIBERIU IAKOCZI, *Despre conceptul de generație*, „Forum". Științe sociale n. 3/1971.

— * * * *Images réciproques de parents et des jeunes en France, Roumanie et Yougoslavie et les zones conflictuelles dans la famille*, International Federation for Parent Education, Paris, 1975.

— O. KLINEBERG, M. ZAVALLONI, CH. L.-GUÉRIN, J. BEN BRIKA, *Students, Values and Politics*, The Free Press, New York, 1979.

— ANTONINA KLOSKOWSKA, *The Polish Youth and Culture*, în The cutltural Behaviour of Youth, ed. cit.

— KOHLBERG L., *The Child as Moral Philosopher*, Psychology Today, febr. 1960.

— FRED MAHLER, CĂTĂLIN MAMALI, *Relații între generații : coeziune și conflict în familie*, în *Populație, familie și drepturile omului*, București, f. e., 1974.

— FRED MAHLER, ELVIRA CINCĂ, *Tineretul și modul de viață socialist*, raport de cercetare, f e., CCPT, 1982.

— MIRCEA MALIȚA, *Aurul cenușiu*, Vol. I—III, Cluj, Editura Dacia, 1971—1973.

— CĂTĂLIN MAMALI, *Umanizarea muncii și dezvoltarea potențialului cultural al mediului de muncă*, în *Civilizația socialistă*, ed., cit.

— CĂTĂLIN MAMALI, *Mobilitate și integrare socioprofesională*, CCPT, 1979.

— K. MANNHEIM, *The Problem of Generation*, în *Essays on sociology of knowledge*, London, Routledge and Kegan Paul, 1952.

— H. MARCUSE, *Scrieri filozofice*, București, Editura politică, 1977.

— JULIAN MARIAS, *Generations*, în *„International Enciclopedia of Social* Sciences", 1968.

— ADRIAN MARINO, *Dicționar de idei literare A-G*, București, Editura Minerva, 1975.

— * * * *Mass-media și tineretul*, raport de cercetare, f. e., CCPT, 1982.

— MARGARET MEAD, *Culture and Commitment. A study of the generation Gap.*, New York, Natural History Press, 1970.

— G. MENDEL, *Crise de générations*, Paris, Petit Biblioteque Payot 1981.

— F. MENTRÉ, *Les générations sociales*, f. e., Paris, 1920.

— V. MIHĂILESCU (coord.), *Nivelul de cultură și decentrare interpersonală*. f. e., București, 1975.

— ACHIM MIHU, *Meandrele adevărului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983.

— LILIANA MIHUȚ, *Omogenizarea socială din perspectiva generațiilor*, în „Viitorul social", ian.—feb. 1982.

— V. MORAR, *Problema morală a generațiilor în etosul socialist*, în „Revista de filozofie", mai—iunie 1979.

— P. P. NEGULESCU, *Conflictul generațiilor și factorii progresului*, în *Discursuri de recepție la Academia Română*, București, Editura Albatros, 1980.

— ADRIAN NECULAU, *Grupuri de adolescenți*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977.

— RADU NEGRU, MIHAI COSMEI, GEORGE PASCU, *Arta și adolescența*, în *Adolescență și adaptare*, f. e., Iași, CCPT, 1974.

— MARIA OSSOWSKA, *The concept of generation*, în „The Polish Sociological Bulletin", n. 1/7 1963.

— VASILE PAVELCU, *Invitație la cunoașterea de sine*, București, Editura științifică, 1970.

— P. PÂNZARU, *Convingeri filozofice*, București, Editura Albatros, 1972.

— ADRIAN PĂUNESCU, *Sub semnul întrebării*, București, Cartea Românească, 1979.

— J. PIAGET, *Judecata morală la copil*, București, Editura didactică și pedagogică, 1980.

— DUMITRU POPESCU, *Biletul la control*, Editura tineretului, 1968.

— T. PRUNĂ, *Conștiința de sine la adolescenți*, în *Adolescență și adaptare*, Iași, f. e., 1974.

— MIHAIL RALEA, *Scrieri din trecut*, vol. 3, ESPLA, 1958.

— L. ROSENMAYR, *Principalele domenii ale sociologiei tineretului* în Handbuch der empirischen sozialforschung, vol. II, Stuttgart, 1969.

— L. ROSENMAYR, K. ALLERBECK, *Youth and Society*, în *„Current Sociology"*, 2/3, 1979.

— T. ROSZAK, *The making of counter-culture,* Garden City, N. Y., Anchor, 1969.

— NICOLAE SACALIȘ, *Cultură și educație umanistă, cultură și educație tehnologică,* în *Învățămînt, cercetare, producție,* Editura didactică și pedagogică, 1981.

— MIRCEA SÂNTIMBREANU, *Viitorule, cînd te-ai născut ?,* București, Editura Albatros, 1977.

— CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, *Subcultura și dinamica socială,* în „Viitorul social", nr. 5, 1981.

— CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, *Generația. Reconsiderarea unui concept,* în „Revista de filozofie", nr. 4 1984.

— CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, *Vîrsta și cultura,* în „Viitorul social", nr. 2, 1984.

— CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, *Comportament și opțiuni culturale ale tinerilor,* raport de cercetare, f. e., CCPT, 1981.

— CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, *Preferințe culturale și de timp liber ale tinerilor* în : *Resurse calitative ale forței de muncă tinere din industrie,* București, Editura politică, 1982.

— CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, *Nivelul de cunoștințe artistice al tinerilor,* raport de cercetare, f. e., CCPT, 1982.

— CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, *Pregătirea tineretului universitar pentru profesie,* raport de cercetare, f. e., CCPT, 1982.

— CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, *Tinerii din mediul rural,* raport de cercetare, f. e., CCPT, 1984.

— CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, DUMITRU BAZAC, *Adolescenții și cultura,* București, Editura Academiei, 1974.

— HANS SEBALD, *Adolescence a sociological analysis,* Appleton Centins Crafts, 1968.

— EMIL SURDU, *Generația și raporturile intergeneraționale,* în „Analele Universității din Timișoara", vol. 1, fasc. 2, f. e., 1976.

— URSULA ȘCHIOPU, *Criza de orginalitate la adolescenți,* București, Editura didactică și pedagogică, 1979.

— URSULA ȘCHIOPU, EMIL VERZEA, *Psihologia vîrstelor,* București, Editura didactică și pedagogică, 1981.

— D. SMITH : *New movements in the sociology of youth* în The British Journal of Sociology, vol. 32, n. 2, 1981.

— P. TAP, *Studiu diferențiat despre modul în care adolescentul își reprezintă calitățile paterne*, in „Enfance", nr. 3/1971.

— AL. TĂNASE, *Introducere în filosofia culturii*, București, Editura științifică, 1969.

— AL. TĂNASE, GEORGETA TODEA, *Omul creator de civilizație și cultură*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979.

— V. TOLSTYH, *Celovek i moda*, în „Molodoi komunist", 1, 1972.

— M. UNGHEANU, *Interviuri neconvenționale*, București, Cartea Românească, 1982.

— T. VIANU, *Generație și creație*, în *Opere*, vol. 9, București, Ed. Minerva, 1980.

— T. Vianu. *Studii de filozofia culturii*, Editura Eminescu, București, 1982.

— IVAN VITANYI, *The Cultural Behavicur of the Hungarian Youth*, in The cultural Behaviour of Youth, ed. cit.

— MIRCEA VULCĂNESCU, Generația, în „Criterion", nr. 2—3, 1934.

SUMMARY

„Generation and culture" deals with the generation concept. In view of the fact that social research refrains from using this concept and that there is little if at all consensus about the validity of the notion of „generation", we plead for its reconsideration in the investigation of social and cultural phenomena. Critically capitalizing theses by philosophers and sociologists (K. Mannheim, W. Dilthey, Ortega y Gasset, F. Mentré, T. Vianu, M. Ralea, P. Andrei, M. Vulcănescu, S. Eisenstadt, R. Braungart) we define generation as a group of people in a given time space, whose actional, theoretical and behavioural response to social reality is the same in terms of experiences, symbols and specific values, wich are expressed in the dominant culture within a historic stage, whereby they are experienced and become meaningful only to an age group or groups, whose ultimate purpose is the same. When a new age group emerges it is somewhat distant from society as a whole. As its evolves and is integrated in social life, its values are incorporated by society. Generation do not consist of clearcut temporal borders imposed by their biological existence. They are rather living spiritual groups deeply rooted in historical movement.

Generation is, in our view, a necessary ordering tool for smaller historical and social spans of time that make up a historical age of the culture of a human community. This makes possible the transition from a general approach to a historical age to its particulars. Any generation, once established, is a residual reality to the succeeding generations. It is the evidence of times not lived by the new generation, which eventually decays and diminishes.

The book deals with generation, social class, age, cohort, and social and family generations. Chapter II dwells on the relations between generations. Generation gaps with their convergence and divergence lead to human progress and have, therefore, a specific role in the development of society. Setting out from the many meanings attached to the so-called generation conflict : inequality, disruption, gap, crisis, precipice, discrepancy (K. Davis, M. Mead, G. Mendel, L. Feuer) we believe that it is more suitable to speak about a generation divergence rather than conflict, wich can more adequately convey the contradiction between the two age groups.

Chapter III is a reappraisal of the cohcept of youth culture, i.e. the relation between generation and culture. It deals with the concepts of subculture partial and specific culture, counterculture, in order to stress that youth culture represents aspirations, needs and value orientations specific to the younger generation. It also mentions the cultural and life-style alternatives to the culture emitted by the socialization factors. Essentially speaking, youth culture is the specific way of youth to relate to other subsystems, because the younger generation brings about something new wishes to change reality and has a certain outlook on the world, is confronted with other issues and looks for its own means to resolve them.

Chapter IV deals with findings of our own and other investigations on the cultural options, interests aspirations of youth in the framework of polar cultural categories : classic vs. modern culture traditional culture vs. mass-media, curricular vs extra-curricular, national vs. world culture, artistic vs. technological culture, generational vs. global culture, society vs. group culture, vocational vs. general culture, rural vs. urban, humanistic vs. scientific culture. Cultural behaviour is depicted in direct relationship to the social action of generations.

The last chapter is devoted to literary generation, and gives arguments in favour of the suitability of the generation concept as a research tool in literary history.

CONTENT

Chapter III

YOUTH — THE AGE OF CULTURE

Chapter IV

FROM CULTURAL HORIZON TO CREATIVE ACTION

Chapter V

LITERARY GENERATION